

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ'NDE ONDÖRTLER
OLAYI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ERHAN OLGUN
ÖĞRENCİ NO: 2012880138

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ

İZMİR-2016

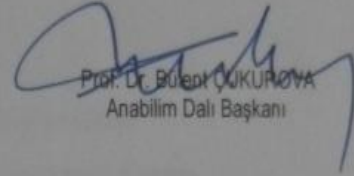
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Tarih: 04.02.2016
Sayı: 71225727-302-14-05/160

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

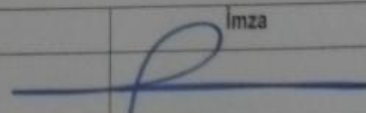
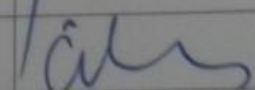
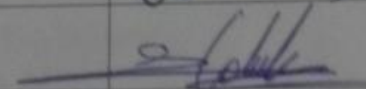
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2012880138 numaralı öğrencisi Erhan OLGUN ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır.
Gereğini arz ederim.

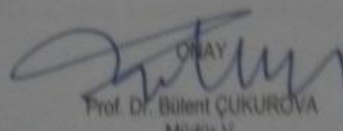

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 22. maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 25/08/2015 tarih ve 934/9 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİNDE 14 LER OLAYI" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 20/10/2015 tarihinde saat: 10.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir aynı jürimiz 04/02/2016 tarihinde saat 11.00 da yeniden toplanmış ve tezle ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

- KABUL edilmesine Oy Birliği ile BAŞARI NOTU: 75
- RED edilmesine Salt Çoğunlukla
- (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ	
Üye	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Müdürü

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu No:

Ünv. No:

Tez Yazarının

Soyadı: **OLGUN**

Adı: **ERHAN**

Tezin Türkçe Adı: **27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Ondörtler Olayı**

Tezin İngilizce Adı: **27 May Military Intervention Of the Fourteen Events**

Tezin Hazırlandığı

Üniversite: **Dokuz Eylül Üniversitesi**

Enstitü: **Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**

Yıl: **2016**

Tezin

Türü: **Yüksek Lisans**

Dil: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: **248**

Referans Sayısı: **103**

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ

Türkçe Anahtar Kelimeler

1-Ondörtler

2-Sürgün

3-Bölünme

İngilizce Anahtar Kelimeler

The Fourteens

Exile

Dissociation

Kaynak göstermek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası:

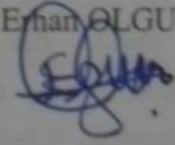
Tarihi:

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Ondörtler Olayı" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

04/02/2016

Erhan ÖLGÜN

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti, 1923–1945 arası dönemde “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*” ve “*Serbest Cumhuriyet Fırkaları*” ile çok partili siyasi sisteme geçmek istese de başarılı olamamıştır. II. Dünya Savaşı’nın olumsuz şartlarının ortadan kalkmasıyla Milli Şef İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 yılında yaptığı konuşmada demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini belirterek, yeni bir siyasi partinin kuruluşun önünü açmıştır. CHP milletvekilleri Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan partilerinden ayrılarak Demokrat Parti’yi kurmuşlardır. 1950 yılına kadar ılımlı bir politika izleyerek muhalefette kalan “Demokrat Parti” Türkiye’de “Çok Partili Demokrasi’nin” yerleşmesinde son derece etkili olmuştur. Demokrat Parti’nin ılımlı muhalefeti bürokratların tarafsızlaştırılması, gizli oy, açık sayım gibi demokratikleşmelerin sağlanmasına yol açmıştır. 1950 yılında yapılan seçimlerin sonucunda Demokrat Parti 408, CHP 69, Bağımsızlar 9 milletvekili çıkarmışlardır. Seçimleri Demokrat Parti kazanarak iktidar olmuştur.

1950–1960 yılları arasında Türk Siyasi tarihine damgasını vuran Demokrat Parti’nin anti demokratik uygulamaları, baskıcı tutumu, basın ve asker ile olan sürtüşmeleri sonucu, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi’yle son bulmuştur.

Demokrat Parti iktidarını ortadan kaldırmak için bir araya gelen Milli Birlik Komitesi üyeleri, daha sonra aralarında anlaşmazlıklara düşerek, kendi arkadaşlarından on dört’ünü yurtdışına sürgüne göndermişler ve bu olay tarihe “Ondörtler Olayı” olarak geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ondörtler, sürgün, bölünme

ABSTRACT

Though there had been some attempts in bringing a Multi-Party System in Turkey such as the establishments of The Progressive Republican Party and the liberal Republican Party between the years 1923-1945, The Turkish Republic had not achieved success in transition into multi-party political system. As soon as the negative atmosphere and the conditions of The World War II were over, İsmet İnönü, The National Chief smoothed the way for the establishment of a new political party by the speech he made on 19th May 1945 stating that new steps could be covered towards democracy. A group of four members of the parliament, namely Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü and Refik Koralta neestablished Democrat Party leaving CHP (Republican People's Party). The Democrat Party remained as the opposition party until 1950 pursuing a moderate policy. In doing so, the party had been influential in the establishment of multi-party democracy in Turkey. Moderate opposition of the Democrat Party has contributed to maintain non-party bureaucrats and democratization such as secret ballot-open counting. In 1950 elections, Democrat Party won 408 chairs whereas Republican People's Party won only 69. The independents had 9 seats. In this respect, it can be claimed that Democrat Party enjoyed a landslide victory in the 1950 elections.

Political History of Turkey was marked by Democratic Party between the years 1950-1960. However, the party's anti-democratic practices, both authoritarian and repressive attitude together with the hostility against the military led to the Coup on 27th May 1960.

The members of the National Unity Committee who had come together in order to overthrow Democrat Party government started to have conflicts in between. As a result, fourteen members of the Committee were sent into exile by the rest and the referred historical incidence was called as "the fourteens case" afterwards.

Key Words: The fourteens, exile, dissociation

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, daha önce iki defa çok partili siyasi sisteme geçmek için çaba göstermiş olsa da; bu çabalar başarıya ulaşamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin ortadan kalkmasıyla Milli Şef İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 yılında yaptığı konuşmada demokrasi yolunda yeni adımların atılabileceğini belirtmesi, yeni bir siyasi partinin kurulmasının önünü açmıştır.

CHP Milletvekillerinden Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan partilerinden ayrılarak “Demokrat Parti'yi” kurdular. 1950 yılında yapılan seçimleri DP ezici bir çoğunlukla kazanarak iktidara geldi. 1950–1960 yılları arasında iktidarda kalan DP iktidarı, antidemokratik uygulamaları, baskıcı tutumu, basın ve asker ile olan sürtüşmeleri sonucu; 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahale'si ile son buldu.

DP iktidarını ortadan kaldırmak için bir araya gelen Milli Birlik Komitesi üyeleri arasında farklı görüş ve fikirlerde olan birçok asker vardı. Müdahaleden bir süre sonra bu anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmaya başladı. Güçlü olan Cemal Gürsel ve arkadaşları, daha sonra Ondörtler olarak adlandırılacak, Türkeş ve arkadaşlarını zorunlu olarak yurtdışına sürgüne göndereceklerdir. Bu olay sonrasında MBK kendi kendisine darbe vurmuş oldu. DP iktidarını devirmek için müdahalede bulunalar, kendi kendilerine darbe yapmış oldular.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Ondörtler Olayı'nın ele alındığı bu çalışmamda benden desteklerini esirgemeyen, Sayın hocam Prof. Dr. Kemal Arı'ya, Yrd. Doç. Dr. Alev Gözcü'ye, Enstitüdeki emeği geçen tüm hocalarıma, APIKAM çalışanlarına, değerli eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

İzmir, 2016
Erhan OLGUN

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİNDE ONDÖRTLER OLAYI

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ORDU – SİYASET İLİŞKİLERİ VE SEÇİMLER

A) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ordu Ve Siyaset İlişkileri.....	11
1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Ordu- Siyaset İlişkileri.....	12
2. Cumhuriyet Döneminde Ordu Siyaset ilişkileri.....	17
B) Türkiye'de II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Yapılan Seçimler	27
1. 1946 Seçimleri ve Sonuçları.....	28
2. 1950 Seçimleri Öncesi Türkiye'deki Siyasi Durum.....	30
2.1. 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti'nin İktidar Olması.....	30
2.1.1. 1950 Seçimleri.....	31
2.1.2. Demokrat Partisi'nin İktidar Olması.....	32
2.1.3. Demokrat Parti'nin Hükümet Programı.....	32
3. Demokrat Parti'nin İlk İcraatları.....	34
3.1. Arapça Ezan Okunmasına İzin Verilmesi.....	36
3.2. Orduda Tasfiye Yapılması.....	36
3.3. Basın Kanunu'nun Çıkarılması.....	37
4. Kore Savaşı ve DP Hükümeti'nin Tutumu.....	39
5. Demokrat Parti'nin Ordu Aracılığı ile Bölgesel Güçlenme Çabaları.....	43
5.1. DP ve Balkan Paktı.....	44
5.2. DP ve Bağdat Paktı.....	45

5.3. Türkiye'nin NATO'ya Girmesi ve ABD Üslerinin Kurulması.....	46
6. 1954 Seçimi ve Sonuçları.....	47
6.1. CHP'nin Mal Varlığına El Konulması.....	47
6.2. 1954 Seçimleri.....	48
6.3. 1954 Seçim Sonuçları.....	48
7. Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül Olayları.....	50
8.DP'nin 1954-1957 Yılları Arasında Ekonomik, Siyasi ve Anti Demokratik Uygulamaları.....	51
8.1. Ekonomi Alanındaki Uygulamaları.....	51
8.2. Siyasi Alandaki Uygulamaları.....	52
9. 1957 Seçimleri Öncesi Siyasi Durum.....	55
9.1. 1957 Seçimleri ve Sonuçları.....	55
9.1.1. Seçimlerden Sonra Çıkan Olaylar.....	55
9.1.2. Basına Memurlara Yapılan Baskılar.....	55
10.1957 Seçimleri sonrasında Türkiye'nin Genel Durumu.....	56
10.1. Ekonomik Durumu.....	57
10.2. Silahlı Kuvvetler, Memurlar ve Üniversitelerin Durumu.....	57
10.3. Siyasi Durum.....	59

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE SONRASI

A) Askeri Müdahalelerin Sebepleri, 28 Nisan Olayları Ve 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin Ayak Sesleri.....	63
1. Askeri Müdahalelerin Sebepleri.....	63
1.1. Türkiye'de Orduyu Müdahaleye Sevk Eden Nedenler.....	64
1.2. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin Yapılmasının Nedenleri.....	66
1.2.1. 27 Mayıs'ta CHP'ye ve Diğer Siyasi Partilere Uygulanan Baskıların Etkisi.....	67
1.2.2. 27 Mayıs'ta Basının Etkisi.....	68

1.2.3. 27 Mayıs'ta Dış Güçlerin Etkisi.....	68
1.2.4. Demokrat Parti'nin Gericilik Faaliyetleri.....	70
1.2.5. DP'nin Halka ve Bürokrasiye Baskı Uygulaması.....	71
1.2.6. Üniversiteye Baskı Uygulaması.....	71
2. Ordu İçindeki Askeri Müdahale Komiteleri'nin Kuruluş Çalışmaları.....	72
2.1. Komitenin Yaptığı Toplantılarda Aldığı Kararlar.....	80
3. Olayların Başlama Nedeni "Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması".....	82
4. 28 Nisan Üniversite Olayları.....	87
B) 27 Mayıs Askeri Müdahalesi Gerçekleşiyor.....	88
1. Alparslan Türkeş'in Okuduğu Müdahale Bildirisi.....	89
2. Cemal Gürsel'in Ankara'ya Gelişi.....	90
3. MBK'nin Meclis Toplantısı ve Cemal Gürsel'in Açılış Konuşması.....	92
3.1. MBK'nin Yemin Metni.....	94
3.2. MBK'nin Üyeleri.....	94
3.3. Birinci MBK Hükümeti.....	96
4. 27 Mayıs Müdahalesi ve Basın.....	98
5. Milli Birlik Komitesi'nin Faaliyetleri.....	101
5.1. Silahlı Kuvvetler Reformu.....	102
5.2. Üniversite Reformu.....	103
5.3. Basın Reformu.....	104
5.4. MBK Üyelerinin Yurt Gezileri.....	104
6. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Muhalefet'in Tutumu.....	105
7. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Dış Güçlerin Tutumu.....	107
7.1. ABD'nin Etkisi.....	107
7.2. Sovyetler Birliği'nin Etkisi.....	108
C) Ondörtler Olayı'nın Nedenleri.....	108
1. MBK İçindeki Gruplaşmalar.....	113
1.1. Sol Eğilimli Olanlar.....	114
1.2. Milliyetçi ve Türkçülük Eğilimli Olanlar.....	114
2. Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı.....	115
3. MBK İçindeki Fikir Ayrılıkları.....	118

4. Ahmet Er'in Önergesi.....	122
5. Numan Esin'in Biga'da Yaptığı Konuşma.....	123
D) Alparslan Türkeş'in 13 Kasım Hakkındaki Görüşleri.....	124
E) 13 Kasım Harekatı Hakkında CHP ve İsmet İnönü'nün Tutumu.....	126
F) MBK İçinde İktidar Mücadeleleri.....	131
1. İktidarı Devretmek İsteyenler.....	132
2. İktidarı Devam Ettirmek İsteyenler.....	133
3. MBK'nde Tabii Senatörlük Teklifinin Tartışmaları.....	135
4. Kurucu Meclis Çalışmaları.....	138
5. "13 Kasım Harekatı'nı" Önleme Çabaları.....	143
6. Emekli İnkılap Subayları (Eminsu) Olayı.....	144
7. 147'ler Olayı.....	145
8. MBK İçindeki Sert Tartışmalar.....	147
9. Cemal Gürsel'in İnönü İle Cumhurbaşkanlığı Pazarlığı.....	148
10. Tasfiye Kararından Önce Cemal Gürsel'in Basın Açıklaması.....	150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MBK'NİN BÖLÜNMESİ VE 13 KASIM HAREKATI

A) "13 Kasım" Tasfiye Kararı Alınıyor MBK İkiye Bölünüyor.....	153
1. "13 Kasım" Tasfiye Kararı Alan Üyeler.....	153
2. "13 Kasım" Tasfiye Kararı İle İlgili Cemal Gürsel'in Açıklamaları.....	154
3. "13 Kasım" Tasfiye Kararının Hazırlıkları.....	154
4. "13 Kasım" Tasfiye Harekatı Gerçekleşiyor.....	157
5. Yeni Kurulan MBK Üyeleri.....	161
6. Ondörtler Hakkında Karar Alınıyor.....	162
6.1 Ondörtler'in Gönderilecekleri Ülkeler.....	163
6.2 Ondörtlerin Lideri "Alparslan Türkeş".....	164
6.2.1. Alparslan Türkeş'in Kişiliği.....	167
6.2.2. Alparslan Türkeş'in Liderlik Üslubu, Yetenekleri ve Stratejileri.....	168
6.2.3. Alparslan Türkeş'in Dünya Görüşü ve Amaçları.....	169

6.2.4. Alparslan Türkeş'in Türkiye Demokrasisi Üzerine Etkileri.....	169
B) 13 Kasım Harekatı Sonrasında Ondörtler'in Durumu Ve Basın.....	170
1. 13 Kasım Harekatı'nın Basına Yansımaları.....	171
1.1. Cemal Gürsel'in "13 Kasım Harekatı'na" Bakışı.....	173
1.2. "13 Kasım Harekatı'na" Gençliğin Verdiği Destek.....	177
1.3. Ondörtler'in Gönderilecekleri Ülkeler.....	178
1.4. Ondörtler'in Kadro ve Alacakları Ücretler.....	179
2. Ondörtler Yurtdışına Gönderiliyor.....	179
C) İkinci MBK'nin Faaliyetleri.....	185
1. Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'nın Hazırlanması.....	186
2. Öncü Gazetesinin El Değiştirmesi.....	187
D) Ondörtler'in Tasfiye edilmesinin Türkiye'deki Etkileri.....	189
1. İkinci MBK İçindeki Etkisi.....	189
2. Ordu İçindeki Etkisi.....	190
E) Ondörtler'in Yurtdışındaki Faaliyetleri.....	191
1. Madrid Toplantısı.....	191
2. Roma Toplantısı.....	192
3. Ondörtleri Bölme Çabaları.....	193
F) 22 Şubat Ve 21 Mayıs Talat Aydemir'in Ayaklanmaları.....	193
1. 22 Şubat Ayaklanması.....	194
2. 21 Mayıs Ayaklanması.....	194
G) 13 Kasım Öncesi ve Sonrasında Basında Yassıada Yargılamaları.....	195
1. Yüksek Adalet Divanı'nın Kurulması.....	195
2. Yargılamanın Başlaması.....	195
3. Yassıada Yargılamalarının Sonucu.....	197
H) Ondörtler'in Yurda Dönmeleri.....	198
1. İkinci MBK'nin Ondörtler'in Dönmesi İçin Yayınladığı Bildiri.....	198
1.1. Türkiye'ye İlk Rifat Baykal Dönüyor.....	200
1.2. Muzaffer Özdağ Yurda Dönüyor.....	201
1.3 Orhan Kabibay Yurda Dönüyor.....	202
1.4 Alparslan Türkeş ve arkadaşları Yurda Dönüyor.....	202

1.5 Alparslan Türkeş'in Basın Açıklaması.....	203
2. Öndörtler'in Yurda Döndükten Sonraki Faaliyetleri.....	205
SONUÇ.....	211
EKLER.....	215
KAYNAKÇA.....	227

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.g.	: Adı Geçen Gazete
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
AP	: Adalet Partisi
C.	: Cilt
CENTO	:Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Bağdat Paktı)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
E.T	: Erişim Tarihi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
S	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMGT	: Türk Milli Gençlik Teşkilatı

GİRİŞ

1938 – 1945 Yılları arasında geçen süre, bütün dünyayı kan ve ateş içinde bırakan, Türkiye sınırlarının her taraftan çevrildiği İkinci Dünya Savaşı zamanıdır. Bu dönemde milli görev ülkeyi savaştan korumak, savaşa girmemektir. Bu görevi İsmet İnönü ustalıklarla gerçekleştirmiş, Türkiye’yi savaşın maddi tahribatından uzak tutmayı başarmış, Türkiye’nin devamlılığını teminat altına almıştır. Fakat her gün savaşa girmek, istilaya uğramak tehdidi altında olan ülke bütün kaynaklarını, imkânlarını Milli Savunma hizmetine kullanmak zorunda kaldığı için, başlamış bulunan “*Sanayileşme*” ve “*Kalkınma Hamlesi*” durmuş; halkta bitkinlik, sıkıntı ve kırgınlık hisleri uyanmıştır. Maddi yoklukların yanında, tek parti döneminin meşhur jandarma ve örfi idare yönetimi, halkta yeni bir idare aramak, bulmak isteği yaratmıştır¹.

Birinci Dünya Savaşı’nda topraklarının önemli bir kısmını kaybetmiş olan Türk Halkı, Kurtuluş Savaşı ile Misak-ı Milli sınırları içindeki topraklarını korumak için Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde, bütün zorluklara ve yokluklara rağmen var gücüyle savaşmış ve başarıya ulaşmıştır. Yeni Türkiye Devleti yönetim şekli olarak Cumhuriyet rejimini seçmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti çağdaş dünyaya ayak uydurmak ve çağdaşlaşmak için yönünü batıya dönmüştür. Fakat Genç Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı’nın ekonomik sıkıntılarında kurtulamadan II. Dünya Savaşı başlamış, ülkede açlık ve sefalet daha da artmıştır. Bu dönemde iktidarı elinde bulunduran CHP² ve “*Milli Şef*” İsmet İnönü, ülkeyi mümkün olduğu kadar dış tehlikelerden uzak tutmaya çalışmış, bunda da başarılı olmuştur. Ülke II. Dünya Savaşı’na girmemiş, ancak bu durum iç politikada sorunları da beraberinde getirmiştir.

¹ Orhan Erkanlı, *Anılar...Sorunlar...Sorumlular*, Baha Matbaası yay., İstanbul, 1972 s.4

² “*Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyet Halk Partisi: 23 Ekim 1923 yılında Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Partinin kurucu genel başkanı Mustafa Kemal Atatürk, ikinci başkanı İsmet İnönü, genel sekreteri Recep Peker’dir. CHP, 1924 yılındaki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırka denemeleri hariç 23 yıl tek parti olarak ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur.*”(M. Serhan Yücel, *Türkiye’nin Siyasal Partileri(1859-2006)*, Alfa yay., İstanbul, 2006)

Bu durum karşısında ordu içinde de, mevcut iktidarı devirmek için ihtilal birlikleri 1946–1947 yıllarında muhtelif yerlerde bir araya gelmeye başlamıştır. Hatta Askeri Müdahale fikrinin 1941’li yıllara kadar uzandığını iddia edenler de vardır³.

Bu dönemi inceleyen yazarların kitapları incelendiğinde, ordu içinde Askeri Müdahale fikrinde olan birçok grubun var olduğu anlaşılır. Ordu içindeki bu gruplar Tuzla’daki Uçaksavar okulunda, Yıldız’daki Harp Akademisi ve Yüksek Kumanda Akademisi’nde, Ankara’da Genel Kurmayda, Elazığ’daki topçu taburlarında ve memleketin çeşitli askeri birliklerinde örgütlenmişlerdi⁴.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya iki kutba ayrılmıştı. Bu kutuplardan biri ABD’nin başını çektiği, diğeri ise Rusya’nın başını çektiği kutuptu. Bu dönem “*Soğuk Savaş*” olarak adlandırılmıştı. Bu dönem üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerin bağımsızlık mücadelelerine sahne oluyordu. Ayrıca yarım milyarlık nüfusa sahip Çin de bu dönemde tarih sahnesinde yer almaya başlamıştı⁵.

Türkiye’de bu gelişmeler karşısında kayıtsız değildi. Türkiye gelişen olaylar karşısında kendisine bir yer belirleme ihtiyacı hissetmiş, Rusların Boğazlar ve Doğu Anadolu’da toprak taleplerinin etkisiyle de tercihini ABD yönünde kullanmıştı. Türkiye daha çok İkinci Dünya Savaşı döneminde yıpranan ekonomisinin destekleme ihtiyacıyla (ABD Truman Doktrini çerçevesinde yapacağı yardımı, demokrasi şartına bağlamıştı) ortaya çıkan bu durumda etkisiyle ve ülkenin içinde bulunduğu iç politik sıkıntılarla birleşince, bir muhalefet partisi ihtiyacını doğurmuştur⁶.

II. Dünya Savaşı’nın olumsuz şartlarının ortadan kalkmasıyla “*Milli Şef*” İsmet İnönü⁷, 19 Mayıs 1945 yılında yaptığı konuşmada demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini belirterek, yeni bir siyasi partinin kuruluşun önünü açmıştır.

³ Alparslan Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, Hamle yay., İstanbul, s.15

⁴ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İcyüzü*, Uygun yay., Birinci Cilt, İstanbul, 1965, s.14

⁵ Önder Gün, *27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonu’nun Kurulması ve faaliyetleri Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Ü. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2006, s.2

⁶ A.g.t., s.3

⁷ Metin Heper, Sabri Sayarı, *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, Kitap yay., 1. Baskı, İstanbul, 2008, s.34-54

Eski bir asker olan İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye; gerek II. Dünya Savaşı'nın şekil verdiği siyasal yaşamla, gerekse ülke içinde meydana gelen gelişmelerin ve olayların etkisiyle yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri İnönü'ye bağlılığını Mareşal Fevzi Çakmak'ın İnönü'ye yazdığı mektup ile göstermiştir.

“Sayın İsmet İnönü, Yüce Başbuğ ve Cumhurbaşkanı, sevgi ve itimadınızın değerli bir misali olan bu kıymet biçilmez iltifat, şahsımda ve Türkiye Cumhuriyeti ordusunun her ferdinde, ebedi şükran ve minnet hisleriyle anılacak ve vazifemizin büyük bir enerji ile ifası kıymetli bir direktif olarak varlığımızda yer alacaktır⁸ ...”

Türkiye yıllarca birçok cephede savaşmış olmanın verdiği ekonomik ve askeri yorgunluktan kurtulmadan, 1940 yılların başında savaşın tekrar kapısına dayanmasıyla karşılaşmıştır.

Levent Börklüoğlu araştırmasında, Türk Ordusu'nun o yıllardaki durumunu şöyle anlatmaktadır:

“Ordunun büyük kısmı çadırlarda barındırılmaktaydı. Ama ne çadırlar... Hepsi eskimiş, miladını doldurmuştu. Bu çadırlar bir tarafından bakınca öteki görünecek derecede yıpranmışlardı. Ordu 1941 yılının o pek dehşetli kışını bile bu çadırlar içinde geçirmişti. Çadırları ısıtmak mümkün olmuyordu. Er başına bir kilo hesabıyla odun veriliyordu. Bunun içinde yemek pişirmeme, çamaşır yıkama ve ısınma odunu da dahil

“Mustafa İsmet İnönü'nün 24 Eylül 1884'te İzmir'de doğdu. Annesi Cevriye Deliormanlı(günümüzde Bulgaristan sınırları içersindedir), bir avukat olan babası Hacı Reşat ise Malatyalıydı. 1903'te Topçu Okul'undan, 1906 yılında Harp Akademisi'nden birincilikle mezun oldu. I. Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu'daki 2. Ordu'da görev aldı ve Türk Kurtuluş Savaşı'nda (1920-1922) önemli rol oynadı. 3 Ekim 1922'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nda Türk delegasyonuna başkanlık etti ve 2 Kasım 1922'de Dışişleri Bakanı oldu. 21 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı'nda da Türk delegasyonunun başındaydı. İnönü, Ekim 1923-1924 ve 25 Mart- Kasım 1937 arasında başbakanlık görevi yürüttü. Kasım 1923'te Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) başkan vekili oldu ve Kasım 1938'den Kasım 1972'ye kadar bu partinin başkanlığını yaptı. Atatürk'ün 1938'deki ölümünden sonra meclis tarafından cumhurbaşkanı olarak seçildi. Mayıs 1950'ye kadar bu görevde kaldı. Kasım 1961-Şubat 1965 arasında bir kez daha başbakanlık yaptı. Mayıs 1950'den Mayıs 1960'a ve Şubat 1965'ten Kasım 1972'ye kadar ana muhalefet partisinin başkanlığını yürüttü.” (Metin Heper, Sabri Sayarı, Türkiye'de Liderler ve Demokrasi, Kitap yay., 1. Baskı, 2008, s.34-54)

⁸ Levent Börklüoğlu, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkileri Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Ü. Sosyal Bil. Ens. Kamu Yön. Ana Bilim Dalı, 2010, s.54

bulunuyordu... Tabi zatürree gibi öldürücü hastalıklar, penisilin henüz bulunmadığı o günlerde, askerlerimizi, vatan çocuklarını kırıp geçirmişti. Yeteri miktarda elbise ve potin de verilmediği için çok zaman bir kısım erlerin yalınayak buldukları görülürdü. İkmal sistemi çok bozuk ve derbederdi, daha doğrusu ne bir sistem vardı ne de sistemi işletebilecek bir vasıta. Seferberliğe girildiği sırada, Türk ordusunun bütün eksikleri bir anda sırtıvermişti. Alaylarda tek motorlu vasıta yoktu. Tümen topçuları, koşuluyordu. Yani beygirler çekiliyordu. Ve işte ikmal işlerinde kullanılan gayretli vasıtalarımız: Manda arabaları, öküz arabaları, atlı arabalar, deve kervanları, eşek kolları, katır kollar⁹...”

Alparslan Türkeş’in açıklamasından da anlaşılacağı üzere, Türk ordusunun II. Dünya Savaşı yıllarında zorunlu olmadıkça yeni bir savaşa girmesi mümkün değildi. Bu durumu bilen İnönü, ülkeyi savaştan uzak tutmayı başardı ancak II. Dünya Savaşı’nın getirdiği ekonomik zorluklar karşısında yıprandı.

Ülke I. Dünya Savaşı’nda neredeyse tüm askeri gücünü kaybetmişti. Çok zor şartlar altında Milli Mücadeleye girişilmiş, Kurtuluş Savaşı kazanılmıştı. Bunun için var olan tüm kaynaklar kullanılmıştı. Artık ülkenin yeniden kurulması ve ekonomik kalkınmanın bir an önce başarılması gerekiyordu. Bunun içinde birçok yatırımlar yapıldı. Ancak çok geçmeden II. Dünya Savaşı’nın başlaması ve Türkiye’nin sınırlarına kadar dayanması, tekrar askeri harcamaların artmasına sebep oldu. Askeri harcamaların çoğu silah, teçhizat ve iaşe’ye yapıldığından askerlere maaş artışı yapılamıyordu. Askerlerin durumu iç açıcı değildi. Daha önceleri orta sınıfta yer alan askerler yavaş yavaş fakirleşiyorlardı¹⁰.

II. Dünya Savaşı’nı kazanan devletler, savaşın olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için San Francisco şehrinde bir araya gelerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nı kurmak için toplandılar. Türkiye’de 5 Mart’ta bu konferansa davet edildi. Buradaki toplantıya katılan Türkiye, Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın kurucuları arasında yer aldı. San Francisco’da toplanan ülkeler, yeni Dünya düzenini hürriyet esasları üzerine

⁹ A.g.t., s.55

¹⁰ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.15

kurmak için bir araya gelmişlerdi. İkinci Dünya Savaşı'nı demokrasi ve hürriyet cephesinin kazanması, bütün dünyaya demokrasinin yayılmasında etkili oldu. Türkiye de dünyayı etkileyen bu demokratikleşme akımına ayak uydurmak zorunda kaldı. Bu dış etkenler Türkiye'nin demokrasiye geçiş çalışmalarını hızlandırdı. İkinci Dünya Savaşı sonrası diktatörlük ve diktatörlüğe dayalı tek parti yönetiminin gözden düştüğü, demokratik ve çok partili yönetimlerin arttığı bir dönem oldu¹¹.

Sovyetler Birliği'nin 1945 yılında Türkiye'ye bir nota vererek boğazların yönetimi üzerinde hak iddia etmesi ve Doğu Anadolu'dan toprak talep etmesi de Türkiye'nin demokratik ülkelerin yanında yer almasında etkili olmuştur.

Türkiye her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'na girmediyse de her an girecekmiş gibi hazırlıklar yapmış, asker sayısını arttırmış ve vergiler koymak zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar savaşın sonunda Türkiye de bütün ağırlığıyla yaşanmıştır. CHP'nin yaptığı uygulamalar CHP'ye ve hükümete karşı giderek artan bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. CHP'ye ve hükümete karşı muhalefet oluşmasını etkileyen sebepleri ekonomik, sosyal ve siyasal sebepler olarak sıralayabiliriz¹².

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmamış olmasına rağmen, savaşın getirdiği bütün olumsuzluklardan etkilenmiş, savaş sürecinde yapılan askeri harcamalar ülke ekonomisini sarsmıştır. Hükümet bu yüzden ekonomik istikrarı sağlamakta zorlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca pahalılık, yoksulluk ve kara borsacılıkla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye fiilen savaşa girmemesine karşın, savaşın Türk ekonomisinde yaratmış olduğu baskı yüzünden, CHP hükümetine karşı halkta bir memnuniyetsizlik oluşmuştu. Bazı yerel yöneticilerin de kendilerine çıkar sağlaması bu memnuniyetsizliğin daha da artmasına sebep olmuştur. Milli Koruma Kanunu'nun 18 Ocak 1940 tarihinde çıkarılması ekonomi üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Milli Koruma Kanunu'ndan sonra 1942 yılında varlık vergisinin çıkarılması bardağı taşıran

¹¹ Ercan Haytaoğlu, *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayta Geçişin Nedenleri (1938-1945)*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Dergisi, sayı 3, s.45-54, 1997, www.pauegitimdergi.pau.edu.tr. (E.T. 13 Ocak 2015)

¹² A.g.m., s.50

damla olmuştur. Varlık Vergisi'nin tüccarlar, emlak ve büyük toprak sahiplerinden alınacak olması, bu kişilerin CHP'den ayrılmasına sebep olmuştur¹³.

26 Nisan 1944 tarihinde Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun çıkarılması ve mahsulün tarlada tahmininin yapılması da köylü ile CHP hükümetini karşı karşıya getirmiştir¹⁴.

1945 yılında geldiğinde Türkiye nüfusunun hala %83' gibi çok büyük bir oranı kırsalda yaşıyordu. Söz konusu bu nüfus geçimini büyük ölçüde tarımla sağlıyordu. Savaş yıllarında tarım kesiminden alınan vergiler halkı olumsuz etkilediği için toplumun geniş kesiminde huzursuzluğun yaşanmasına neden olmuştu. Savaş yüzünden ülke her an savaşa girebilir kaygısıyla çalışan nüfusun büyük bir kısmı silâh altına alınmıştı. Tarım kesiminde çalışan nüfusun geri kalanından iâşe sorunun çözülmesi için Toprak Mahsulleri Vergisi'nin çıkarılmış ve bu durumda, jandarma ile köylüyü karşı karşıya getirmiştir. Köylünün, jandarma, tahsildar, yol ve tarım ürünleri vergileri yüzünden CHP'ye ve hükümete tepkisi artmıştır. Yol vergisini ödeyemeyen köylüler günlerce yollarda ve madenlerde çalışmak zorunda kalmıştır¹⁵.

İşçilerin durumu da köylülerden çok farklı değildi. İşçinin, iş güvenliği, sosyal hakları ve sağlık konularında sorunlar vardı. 1945 yılında işçiler için Çalışma Bakanlığı kurulmuş ve Sendikalar Kanunu çıkarılmış ise de işçilerin durumunda çok fazla bir değişiklik olmamıştır¹⁶.

CHP, her ne kadar tek parti olarak iktidarı elinde bulunduruyorsa da CHP içinde farklı gruplar vardı. CHP 1939 yılında yapılan 5.Kurultay'ında "*Müstakil Grup*" adında CHP bağımsız hareket eden bir grup çıkardı. Bu grupta partili olmayan sınırlı sayıda milletvekili bulunuyordu. 1939 yılında kurulan grupta 20 milletvekili bulunuyordu. Bu grup yapı olarak da muhalefet edecek güçte değildi. Parti başkanlığına bağlı ve

¹³ A.g.m., s.51

¹⁴ A.g.m., s.51

¹⁵ A.g.m., s.52

¹⁶ A.g.m., s.52

hükümeti eleştirme göreni üstlenen bu grup parti içi toplantılarına ve oylamalara katılmıyordu. CHP bu şekilde muhalefete izin vermiş görünüyordu¹⁷.

Bu durum 1946 yılına kadar bu şekilde gittiyse de, 1946 yılında Demokrat Parti'nin Türk siyasi hayatına katılmasıyla Türkiye çok partili siyasi döneme girmiştir.

Değişen dünyanın çok partili demokrasiye yöneldiğini ve halktaki yeni bir idare isteğini iyi değerlendiren Halk Partili dört milletvekili **Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan** partilerinden ayrılarak 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurdular. Çok partili demokrasiye geçme açısından DP'nin kurulması Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir¹⁸.

Demokrat Parti'nin dört kurucusundan o sırada en çok tanınan Celal Bayar'dı. Celal Bayar, Atatürk'ün yakın arkadaşı, Cumhuriyet rejiminin savaş sırasındaki ekonomik politikasının ana mimarı ve Kasım 1937- Ocak 1939 yılları arasındaki başbakanlık dâhil kabinede birçok görev almıştı. Adnan Menderes ise Ege Bölgesi'nde büyük toprak sahibi bir ailenin çocuğuydu ve pek fazla tanınan biri değildi ancak; Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra hızlı bir şekilde ilerleyerek partinin liderlik koltuğuna oturmayı başardı¹⁹.

Demokrat Parti de daha önce kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi Millet Meclisi'nin içinden ayrılarak gelmiştir. Yani halk içinde oluşan bir hareket değildir.²⁰ Adnan Menderes'in ilk siyasi adımlarını attığı parti Serbest Fıkra idi. Ancak 9 Ağustos 1930'da kurulan parti, 17 Kasım 1930'da kapandı. Böylece Menderes'in ilk siyasi hayatı da son bulmuş oluyordu²¹.

¹⁷ Ercan Haytaoğlu, *a.g.m.*, s.52

¹⁸ Orhan Erkanlı, *a.g.e.*, s.5

¹⁹ William Hale, *a.g.e.*, s.126

²⁰ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Ankara, İmge Kitapevi yay., Ankara, 2006, s.192

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, 7 basım, Remzi Kitapevi yay., İstanbul, 2001, s.77

CHP'nin “Çiftçiyi Topraklandırma Yasası” büyük toprak sahiplerinin ve toprak ağalarının tepkisini toplamış, bu kişilerin Demokrat Parti'nin yanında yer almasına sebep olmuştur²².

“Hükümetten gelen «Köylüyü Topraklandırma Kanunu Tasarısı» mecliste, 32 kişilik bir karma komisyona havale edilmişti. Menderes bu komisyonun raportörü idi. Komisyon tartışmaları 1945 Şubat ayı içinde başladı. Üç ay sürdü. Daha ilk adımda anlaşıldı ki, bu komisyonda, hükümet azınlıktadır. Yani Köylüyü Topraklandırma Komisyonu'nun çoğunluğu, daha bu tartışma safhasında bile, hükümetin ve bu tasarının aleyhindedir²³.”

“Menderes'in parlamento hayatında, tek denebilecek aktif mücadele safhası, işte bu komisyonda ve aynı kanunun Meclis müzakereleri safhasında olmuştur. Menderes bu tartışmalarda, Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun hükümet tasarısına karşı cephe aldı. Sonuna kadar bu tasarıya karşı savaştı. Tasarının, yukardan gelen telkinleri, hükümetin direnişiyle Mecliste 11.VI.1945'te kabul edilip, 753 numaralı kanun olarak çıkmasından bir gün önce de komisyon mazbata muharrirliğinden istifa etti. Açık, mücadeleci ve gösterişli bir meclis konuşmasıyla ayrıldı. Bu ayrılış onun, CHP'den ayrılışının da ilk adımı demektir. Daha doğrusu bu ayrılış, onun siyasi hayatında, artık yeni bir devrin başlangıcı gibiydi²⁴.”

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda, Adnan Menderes ve büyük toprak sahiplerinin karşı çıktığı 17. Madde şöyleydi: “Topraksız veya az topraklı olan, ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işletilmekte bulunan arazi o bölgede 39. Madde gereğince dağıtımına esas tutulan kendi seçtiği yerde, üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak arazi 50 dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15. Ve 16. Madde hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında

²² Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den günümüze)*, 4.baskı, İmge Kitabevi yay., Ankara, 2008, s.15

²³ Aydemir, a.g.e., s.116

²⁴ A.g.e, s.116

da hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder²⁵.”

1946 – 1950 dönemi, CHP'nin tek parti yönetimine karşı toplumsal muhalefetin yayıldığı ve yükseldiği dönemdir. Yeni kurulan Demokrat Parti, söylemlerinde CHP'den farklı konulara değinmese de, toplumsal huzursuzluğu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır²⁶.

Demokrat Parti'nin 07 Ocak 1946 yılında kurulması Türk siyasi yaşamının da en önemli olaylarından biridir²⁷. Ocak ayında kurulmuş olan Demokrat Parti çok değil yaklaşık 6 ay sonra 21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimlerde uygulanan seçim sistemine rağmen 61 milletvekili çıkarabilmiştir. Seçimlerde ilk kez uygulanan açık oy gizli tasnif sistemi muhalefetin eline seçimlere de hile yapıldığı kozunu vermiş, bu kozu DP daha sonra CHP iktidarına karşı ustalıkla kullanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar ve toplumsal huzursuzlukta DP'nin 1950 seçimleri öncesi elini daha da güçlendirmiştir. 1950 seçimlerinde ekseriyet sisteminin de etkisiyle iki parti birbirine çok yakın oy almasına rağmen CHP iktidarı DP'ye teslim etmek zorunda kalmıştır.

Seçimde milletvekillerinin büyük bir çoğunluğunu kazanan DP'de CHP'den farklı davranmamış, kendisinden olmadığını düşündüklerine her türlü baskıyı uygulamıştır. Menderes'in hükümet programında açıkladığı gibi, sol düşüncenin her türlüşünün karşısında olmuş, din konusu gündeme getirilmiş, Türkçe okunan ezan tekrar Arapça okunmaya başlanmış, CHP döneminde uygulanan devletçilik yerine, serbest piyasa ekonomisi tercih edilmiş, yabancı sermayenin gelmesi için önündeki engeller kaldırılmıştır.

Türkiye- Sovyetler Birliği ilişkileri Kurtuluş Savaşı döneminde başlamış ve II. Dünya Savaşı yıllarına kadar olumlu bir şekilde ilerleme göstermiştir. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalması ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Sovyetler

²⁵ Haydar Tunçkanat, 27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş yay., İstanbul, 1996, s.14

²⁶ Çavdar, a.g.e., s.15

²⁷ Nejat Gülen, *Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada*, Kastaş yay., İstanbul, 2005, s.21

Birliği, Türkiye ile imzaladığı dostluk antlaşmasını 1945 yılında yenilemeyeceğini açıklamış, Sovyet Dış İşleri Bakanı Molotov, Haziran ayında yeni bir dostluk antlaşması imzalanmasından önce yerine getirilmesi gereken bazı koşulları olduğunu aıklamıřtır²⁸.

Bu koşullar; Kuzeydoğu Anadolu'da bulunan Kars ve Ardahan'ın Ruslara verilerek, doğu sınırın tekrar çizilmesi ve Karadeniz'in güvenliğini sağlamak için Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin ortak savunma gücü oluşturulmasıydı. Sovyetler Birliği'nin bu talepleri Türkiye tarafından hemen reddedilmiştir. Sovyetler Birliği'nin notası karşısında başlangıçta sessizliğini koruyan ABD, daha sonra Türkiye'nin yanında olduğunu göstermek için, 5 Nisan 1946'da Türkiye'nin Washington Büyükelçisi'nin cenazesini, Türkiye'ye ABD savaş gemisi Missouri ile gndermiřtir²⁹.

DP hükümeti Sovyetlerin; Boğazlar ve Kars, Ardahan üzerinde hak iddiaları zerine ABD ile yakınlaşmış, Kore Savaşı'nda da ABD yanında yer alarak Kore'ye asker göndermiştir. Bunun sonucunda da ABD'nin Truman ve Marshall yardımlarından faydalanmış, yine ABD'nin desteği ile NATO'ya girmiştir.

²⁸ A.g.t., s.59

²⁹ A.g.t., s.59

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ORDU – SİYASET İLİŞKİLERİ VE SEÇİMLER

A) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ordu ve Siyaset İlişkileri

Ordu ve askerler bu güne kadar kurulmuş Türk Devletlerinin tamamında etkili olmuş, tarihte Türkler asker bir millet olarak anılmıştır. Türklerde ordunun siyasetle olan ilişkileri, Beylikler döneminde başladığı düşünülmektedir. Fetih geleneğinin bir sonucu olarak; Ordu, Anadolu Beylikleri döneminde siyasete yön veren en etkili kurum olmuştur. Osman Gazi ve Orhan Gazi döneminde, Ahilik Örgütü ve uç beyleri iktidar üzerinde etkili olan kurumlardır³⁰.

Türklerin yönetim geleneğinde askerler ve ordu her zaman önemli bir konuma sahipti. Tarihte ilk olarak Türk adını kullanan devlet Göktürkler idi. Göktürkler, Bumin Kaan başkanlığında, bir Türk boyundan türeyerek 6. Yüzyılda devletlerini kurmuşlardı. Türklerin ne kadar teşkilatçı ve askeri yapıya sahip olduklarını, Göktürklerin Moğolistan'ın kuzeyinde bıraktıkları Orhun Anıtlarından anlamak mümkündür. Orhun Anıtlarında Türk dili, kültürü, sanatı, gelenek ve göreneği hakkında bilgiler bulunmaktadır. Göktürklerin örgütleniş biçimi ve askeri yapısı onu diğer devletlere karşı karşıya getirmiştir. Türkler Orta Asya'da, oradan Anadolu'ya göç ettikten sonra Anadolu'da Osmanlı devletini kuruncaya kadar irili ufaklı birçok devlet kurmuşlardır³¹.

1100 yılında Gesta Francorum Türkler için: *“Bu kadar bilge ya da bilgili çıkıp da Türklerin akıllığını, askerlik sanatını, yürekliliğini betimlemeye cesaret edecek? Bunlar Araplar, Sarakenleri, Ermenileri, Suriyelileri, Yunanlıları korkuttular gibi,*

³⁰ Levent Börklüoğlu, *27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'de Ordu Siyaset ilişkisi(1960–1965) Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Ü. Sosyal Bil. Ens. Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2010, s.11*

³¹ Leyla Kırkpınar, *Türk Kültür Tarihi*, İleri yay., İzmir, 2011, s18-21

oklarıyla tehdit ederek frankları korkuttuklarını sanıyorlardı³².diyerek, Türklerin askerlikte ne kadar başarılı olduklarını açıklıyordu.

Osmanlı döneminde yeniçeriler, batıda olduğu gibi sadece askeri görevi olan bir savaşçılar sınıfı değildi. Yeniçeriler her zaman saray ve bürokrasiyle birlikte siyasetin içinde yer almışlardı. Devletin zaafa düştüğü dönemlerde askerler, padişah, ulema sınıf ve diğer devlet adamlarıyla pazarlığa girilerek iktidarın belirlenmesinde etkili oldular. Zaten Osmanlı'da devlet yönetiminde rejim ve asker kavramları özdeşleşmişti. Padişah'tan başlayarak en küçük kademedeki memura kadar tüm bürokrasi asker sayılıyordu³³.

Osmanlı Devleti'nin kurulmasından itibaren de, çeşitli dönemlerde, değişen ağırlıklarda, orduyla siyaset iç içe olmuştur. İlk sistem olan Uçbeyleri sisteminde, devlet temelde askeri bir yapıya sahipti. Daha sonraki Sipahiler dönemi ve onu izleyen Kapıkulu dönemi, Uçbeylikleri sistemine göre daha merkeze bağlı ve askeri bir nitelik taşıyordu. Kapıkulu sisteminden sonra kurulan Ayanlık dönemi ise siyasal sistem ile askeri örgütlenmenin birbirinden uzaklaştığı dönemdir. Bunun nedeni ise, asker olmayan kişilerin giderek daha fazla ekonomik güce sahip olmaya başlamalarıdır. Bir de dış ilişkilerin gelişmesi için idari yapıda askerler dışında eğitim görmüş sivillerinde yer alması da bunda etkili olmuştur. Ancak yine de Osmanlı yönetiminde ordu ve ordu mensupları merkezi konumlarını her zaman korumuştur. Bunun sebeplerinden en önemlisi, yayılcı politika izleyen İmparatorluk için savaşın her zaman öncelikli olmasıdır³⁴.

1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri

Osmanlı Devleti ise ordusuyla özdeşleşmişti. Osmanlı'da devlet yönetimi, bir ordu gibi örgütlenmiş olduğundan iktidarını koruyabiliyordu. Devletin sivil ve askeri güçleri arasında hiçbir ayırım yapılmıyordu; çünkü her iki güçte bir tek kişinin elindeydi.

³² Bernard Levis, *Modern Türkiyenin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000, s.1

³³ Şükrü Karatepe, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İz yay., İstanbul, 1993, s.21

³⁴ Birsen Örs, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler (Bir Açıklama Modeli)*, Der yay., İstanbul, 1996, s.114

İmparatorluk fetihle kurulduğu için; İmparatorluğun sınırlarını ordunun gücü belirliyordu. İmparatorluğun yükseliş dönemlerinde sultanın gücü, kendisine mutlak sadakatle bağlı olan profesyonel ve disiplinli askerlerden geliyordu. İmparatorlukta ordu, zamanla üç farklı şekillerde örgütlenmişti. Bunlar Kapıkulu ordusu, araziye dayalı bir ordu ve yedek ordulardı. Kapıkulu ordusu Sultan'ın en güçlü ordusuydu ve kendilerine nakit maaş ödeniyordu. Kapıkullarının birçoğu gayrimüslümdü, ya savaşlarda esir alınarak ya da köle tüccarlarından satın alınarak elde ediliyorlardı. Devşirme yöntemiyle de Kapıkulu yapılanlar oluyordu³⁵.

Kapıkulları, çoğunlukla uzak ve yoksul ailelerden toplanır, dinleri değiştirilir, dil öğretilir ve yeni bir yaşam tarzının içine sokulurlardı. Elde ettikleri güç ve serveti devlete borçlu oldukları için, devlete sadık olurlardı. Kapıkullarının eğitimi en yüksek derecede uzmanlık ve bağlılık kazandıracak şekilde veriliyordu. Kapıkullarına içoğlanlar da denilmekteydi ve aldıkları sıkı eğitimden dolayı, askerliğin yanında, saray adamı ve yöneticide olabiliyorlardı. Sarayda kâtip olarak başlayanlar ileride devlet memuru, vali ve komutan olarak atanabiliyordu. Asker olacaklar Yeniçeri ocağına gönderilirdi. Osmanlı Devleti için önemli olan ise, 1453 yılında İstanbul'un alınmasını izleyen iki yüzyıl boyunca sultanların, sadrazamların, valilerin ve askeri komutanların neredeyse tamamının kul ailelerin saflarından çıkmış olmasıdır³⁶.

Osmanlı ordusunun ikinci önemli ordusu, araziye dayalı orduydü. Bu sistemi Osmanlı, Bizans'tan örnek almıştı. Osmanlı topraklarının ekilebilir alanlarının büyük bölümü devletin malı sayılıyordu. Bu topraklar Tımar sahiplerine veriliyordu. Tımar sahipleri aldıkları vergilerin bir kısmını saraya gönderiyor, bir kısmını kendilerine alıyorlardı. Ayrıca bakmakla yükümlü oldukları askerleri besliyorlardı. Arazi sistemi, Osmanlı ordusunun eğitilmiş süvarilerinin esasını oluşturuyor ve 14. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar bu orduyu Güneydoğu Avrupa ve Ortadoğu'da en güçlü ordusu yapıyordu. Tımar sahiplerine sipahi'de deniyordu. Savaş zamanında tımarın büyüklüğüne göre belirlenen askerler orduya katılırdı. Yeniçeriler ve sipahiler

³⁵ William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Alfa yay., 1.baskı, İstanbul, Eylül 2014, s.35

³⁶ A.g.e., s.36-37

kuvvetlerin en önemli kısmını oluşturuyordu; yedekler ve denizcilerde destek kuvvet olarak yer alıyordu. Topçu, silahtar, istikam ve ek süvari alayları acemi oğlanlar arasından oluşturulurdu, bu birlikler yeniçerilerin kolları olarak hareket ederdi. 15. yüzyıl başlarına kadar Osmanlıların donanması yoktu, ancak 16. yüzyılda modern bir donanma oluşturuldu. Denizciler genellikle gayrimüslimlerden oluşur, kürekçiler ise savaş tutsaklarından ve mahkûmlardan seçilirdi. Donanma bahar aylarında denize açılırdı. Osmanlının en az profesyonel ve en az etkili kanadı donanmasıydı³⁷.

Osmanlı İmparatorluğu Kanuni döneminde (1520–1566) gücünün zirvesindeyken, ordusu da zirvedeydi. Ancak 18. yüzyıl sonlarında İmparatorluk gerileme dönemine girmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri ordunun yeterince kendini yenileyememesidir. 1618 ile 1730 yılları arasında altı tane padişahın kendi askerleri tarafından tahttan indirilmesinde, Osmanlıda askerlerin siyasette ne kadar etkili olduğunun göstergesidir. Şehzadelerin taht kavgalarında yeniçerilerin desteği ya da muhalefeti etkili olmuştur³⁸.

Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyıldan itibaren askeri alanda sürekli yenilgiye uğramaya başlamıştır. Bu yenilginin sebepleri; ordunun teçhizat, eğitim ve taktik olarak Batılı ordulardan çok geride kalmasıdır. III. Selim orduda reform çalışmaları yapmış, yeni askeri okullar açmış, yurt dışına askeri eğitim için hocalar ve öğrenciler göndermiş orduyu modernize etmeye çalışmıştır. Ordu bu çalışmalardan büyük ölçüde etkilenmiştir³⁹.

Osmanlı İmparatorluğu gerilemenin önüne geçmek için reform çalışmaları yapmaya çalışmış, bunun için Avrupalı danışmanlardan yardım dahi almış ancak her seferinde bir sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi de ekonomik sorunlardır. 1774 yılında Osmanlıların Ruslarla yapılan savaşta ilk toprak kaybını yaşamaları ve Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalaması gerilemenin başlangıcı olmuştur. Bu anlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Tatar Hanlığı üzerindeki hükümdarlığından

³⁷ A.g.e., s.39-40

³⁸ A.g.e., s.41-42-43

³⁹ Birsen Örs, a.g.e., s.114

vazgeçmiş, Rus donanmasının Karadeniz’de serbestçe dolaşmasına izin vermiştir. İmparatorluğun zayıflamasıyla toprak kayıpları hız kazanmıştır. 1789 Fransız İhtilali’nin etkisiyle Balkanlarda yaşayan azınlıkların da kendi devletlerini kurmak istemeleri, İmparatorluğun düştüğü son durumu ortaya koymaktadır. 1789 yılında tahta çıkan III. Selim Osmanlı Ordusu içinde reform çalışmaları yapmaya çalışmış, Nizam-ı Cedid ordusunu kurmuş, toprak kayıplarının önüne geçmek için Yeniçerilerden asker almak isteyince, reformlara karşı olanlar tarafından tahttan indirilmiştir. Bu olaydan sonra Osmanlı da taht kavgaları başlamış, orduyu kim arkasına alırsa, tahta o geçmiştir. III. Selim’den sonra reformlara karşı olanlar, IV. Mustafa’yı tahta geçirmiş, önceleri reformlara karşı olan Bayraktar Mustafa Paşa’nın taraf değiştirip, reform taraftarı olan II. Mahmut’un tarafına geçmesiyle, tahtta II. Mahmut çıkmıştır. 14 Kasım 1808’de Yeniçeriler yine ayaklanmış. Bayraktar Mustafa Paşa öldürülmüş, II. Mahmut, IV. Mustafa’yı boğdurttuğu için tahttan indirilmekten zorla kurtulmuş, ancak reformlar yapılamamıştır. 1826 yılında yeniçeriler tekrar ayaklanmış, ancak bu kez hazırlıklı olan II. Mahmut kendi askerlerini yok etmek zorunda kalmıştır. Yeniçerilerin yerine II. Mahmut Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kurmuştur. Bu dönemde İmparatorluğun neredeyse sürekli savaş halinde olması ve ordunun eğitimli subaylardan yoksun olması, askeri alanda II. Mahmut’un yapmak istediği yeniliklerin önünde engel olmuştur. Bu dönemde Osmanlı ordusunun sürekli yenilgi alması üzerine II. Mahmut bir subay okulu açılmasına karar verdi ve Mekteb-i Ulum-i Harbiye adıyla 1836 yılında İstanbul’da bir subay okulu açıldı. Ancak bu okulda eğitim verecek öğretmen olmadığı gibi, eğitim alanlarda saraya yakın olan kişilerin eşi, dostu akrabasıydı. Bu yüzden çok da başarıya ulaşma olanağı bulamadı⁴⁰.

II. Mahmut döneminde ilk ve orta öğretimde temelli bir yenilik ve değişiklik olmamıştır. İmparatorluğun tek okulu hükümet adamı yetiştirmek için Sultan Ahmet’te kurulmuştu. II. Mahmut Yeniçerileri ortadan kaldırdıktan sonra açtığı Mekteb-i Ulum-i Harbiye’nin yanında, Mühendishane ve Tıbbiye okullarını açmıştır⁴¹.

⁴⁰ William Hale *a.g.e.*, s.44-54

⁴¹ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2002, s.184*

Osmanlı devleti, Abdülmecid'in başa geçmesiyle reform hareketlerine tekrar başladı. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa reform hareketinin başındaydı ve 1839 yılında Tanzimat fermanının ilki olan Gülhane Hatt-ı Şerif'i yayınladı. Ferman ile yönetim mekanizması modernleştirilirken, vatandaş hakları da ele alınıyordu. Ancak Ferman ile başarı sağlanamadı, 1856 yılında II. Ferman yayınlandı. II. Ferman'da da ilk fermandaki maddeler hemen hemen aynıydı. Tanzimat fermanlarının en belirgin sonucu askeri alanda oldu ve 1842'de Osmanlı ordusu, İlk ikisi İstanbul ve Boğazlarda, üçüncüsü Makedonya'da olmak üzere 6 ordu şeklinde yapılandı. II. Abdülhamit 1 Eylül 1876'da tahtta çıktı. II. Abdülhamit Anayasa'ya uygun olarak, 19 Mart 1877 'de Meclis-i Mebusan'ı açtı. İlk Osmanlı Meclisinin 119 üyesi vardı. Ancak ömrü uzun sürmedi. Abdülhamit tarafından Şubat 1878'de kapatıldı.⁴².

19. yüzyıla gelindiğinde, sürekli toprakları azalan Osmanlı İmparatorluğunda, aydın olarak yetiştirilen Askeri Tıbbiye ve Mekteb-i Mülkiye öğrencilerinin temel sorunu, "*İmparatorluk nasıl kurtarılabilir?*" sorusuna cevap bulabilmektir. Batı kaynaklı hürriyet ve materyalizm akımlarından etkilenen daha çok asker kökenliler, giderek yönetici kadroya cephe almış, çeşitli gizli örgütler kurarak yönetime karşı muhalif gruplar oluşturmuştur. Bu örgütlerden biri de 1889'de Abdülhamit yönetimine karşı kurulmuş olan ilk gizli örgüt, İttihat ve Terakki Örgütüdür. Daha sonra 1906 yılında Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet örgütü ve Şam'da kurulan diğer bir gizli örgüt de Osmanlı yönetimine karşı kurulan örgütlerdir.⁴³.

Osmanlı Devleti'nde birçok askeri ayaklanma meydana gelmiş olmasına rağmen, 1908 devrimi öncekilere oranla çok daha güçlü ve en önemlisi ideolojik kökenli olanı idi. Böylece, daha önce Osmanlı yönetim mekanizmasında yapısal bir önemi olan askerler, ilk defa ideolojik bir önem kazanmaya başlayarak, ağırlıklarını farklı bir açıdan sürdürmeyi başarmışlardı. "*Jön Türkler*" dönemi olarak bilinen

⁴² A.g.e., s.54-82

⁴³ Birsan Örs, a.g.e., s.115

1909–1918 yılları arasında, Jön Türkler kabinede önemli konumlara gelmişler ve yasamanın üstünlüğünü sağlamak için Anayasa'yı değiştirmişlerdi⁴⁴.

Jön Türk teşkilatına katılan herkes, özellikle de subaylar Padişah Sultan Abdülhamit'i tahttan indirmeyi, bir gün Saltanatı yıkarak iktidara hür fikirli bir padişah getirmeyi düşünüyordu. Bu dönemde Harbiye, Bahriye ve Askeri Tıbbiye bu düşüneyi gerçekleştirebilmek için yarış içine girmişti. Ülkemizin tarihi incelendiğinde, Islahat ve Meşrutiyete, Cumhuriyete kadar bütün yeni ve hayırlı hareketlere ordu rehber olmuştu. Hatta Jön Türkler padişaha suikast yapmayı bile düşünmüşlerdi. Ancak bu fikirlerinden vazgeçerek haklı gizli beyannamelerle uyararak padişahı Kanuni Esasi'yi yayınlamaya zorlama kararı aldılar. Bu kararlarında da başarılı oldular⁴⁵.

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıktıktan sonra, elinde kalan son toprakların büyük bir bölümü de Fransız, İngiliz, İtalyan ve Yunan ordularınca işgal edilmişti. Padişah ve yönetici kadrosu ülkeyi yönetebilecek durumda değildi. Yeni Türkiye Cumhuriyeti oldukça güç koşullar altında hem padişah hem de işgalci ordulara karşı bağımsızlık savaşı verilerek kuruldu⁴⁶.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu 1914–1918 yılları arasında Almanların yanında girdiği Birinci Dünya Savaşı hazırladı. 1918 yılında Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, Mustafa Kemal önderliğinde, Türk Ulusal hareketi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu gerçekleşmiştir. 1918–1922 yılları arasında Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Türk halkıyla birlikte vermiş oldukları Milli Mücadele sonuçlarını vermiş ve bu günkü sınırların da Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur⁴⁷.

2. Cumhuriyet Döneminde Ordu Siyaset ilişkileri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde her zaman önemini koruyan ordu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde de bu önemini korumuştur. Bu dönemde ordu,

⁴⁴ a.g.e., s.115

⁴⁵ Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar yay., İstanbul, 1964, s.16-17

⁴⁶ A.g.e., s.107

⁴⁷ William Hale, a.g.e.,s.116

hem yeni Türkiye'nin kurulması sürecinde, hem de ülkenin modernleştirilmesinde en önde gelen güç olmuştur. Çok uluslu bir İmparatorluktan bağımsız bir ulus devlete geçişi başaran, Gazi Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Türk Ordusu bu mücadelede, on yedi Osmanlı generalinden on ikisi, Atatürk ve onun bağımsız bir Türk devleti kurma fikrinin yanında yer almıştı. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda iktidarı ele geçiren ve biçimlendiren yine askerlerdi⁴⁸.

Daha önce girmiş oldukları Balkan ve I. Dünya Savaşını kaybetmiş olan Türk Ordusu, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde girmiş olduğu Kurtuluş Mücadelesi'ni kazanarak, kaybetmiş oldukları itibarlarını tekrar kazanmışlardı. 1924 yılında Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Mustafa Kemal Türk ordusunun yeniden modernleştirilmesi için çaba harcadı. Bu dönemde Mustafa Kemal'in en büyük yardımcısı, İstiklal Harbi'nin şanlı kahramanlarından Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak idi. On beş sene gibi bir sürede Türk ordusu ve Askeri Okulları Orta Doğu'nun en iyi orduları arasında yer almıştı. Mustafa Kemal hayatı boyunca ordunun itibarını yükseltmeyi ve onu siyasetten uzak tutmayı başarmıştı⁴⁹.

Türkiye Cumhuriyetini kuranlar, toplumu bir an önce çağdaş medeniyetler seviyesine olabildiğince kısa sürede çıkarmak istiyorlardı. Çünkü bu kadro, Türkiye ile Modern dünya arasında büyük bir fark olduğunu düşünüyordu. Bu karar onları aceleci ve devrimci olmaya zorlamıştı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, her ne kadar demokrasinin gereği olarak gördüğü çok partili siyasi rejime geçmeyi istediye de yapılan iki denemede başarılı olamadı. Bu yüzden ülkede tek parti rejimi kuruldu. Parti liderliği ve devlet başkanlığı tek elde toplandı. Modernleşme için alınan kararlar, bürokratlar tarafından topluma benimsetildi. Modernleşmenin, Devrimlerin ve demokrasinin karşısında her türlü karşı çıkışlar sistemin kendini koruyabilmesi için cezalandırılmak zorunda kalındı. Sistemin korunmasında silahlı bir güç olan ordu en büyük destekçi ve güvence oldu. Böylece ordunun devrimlere sadakati sürekli hale geldi. Askerlere meslek eğitimin yanında, vatanın bütünlüğünün bekçisi, iç ve dış

⁴⁸ William Hale *a.g.e.*,s.116

⁴⁹ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur yay., İstanbul, 1966, s. 151-152

tehditlere karşı devletin ve laik cumhuriyetin koruyucusu oldukları bilinci aşılandı. Ordu giderek iç ve dış tehlikelere karşı devletin politikalarını belirleyen, siyasi ve anayasal düzeni istediği gibi ayarlayan bir kurtarıcı oldu. Modernleşmeciler, gerici ve tabandan gelen oluşumlar karşısında zorlandıkça, ordudan yardım istediler. Bu çağrılara olumlu cevap veren askerler, üç kez askeri müdahalede bulundular. Modernleşmenin önünde engel gördükleri düzenleme ve uygulamaları kaldırıp, rejime kendi istedikleri gibi yeniden çekidüzen verdiler⁵⁰.

Atatürk ve arkadaşları askeri mücadele sonrasında Türk siyasi hayatında da uzun yıllar yer alarak Cumhuriyetin korunmasında ve Türkiye'nin ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal alanda ilerlemesi için birçok devrimler yapmışlardır. Geçmişte ordu ve siyaset iç içeyken Mustafa Kemal Ordu'yu siyasetten uzaklaştırmak için bir takım adımlar atmıştır. 19 Aralık 1923'te kabul edilen yasa ile seçimlerde subay ve askerlerin milletvekili seçilmeden önce ordudan ayrılmaları gerektiği kabul edildi. Ayrıca o anda mecliste milletvekili görevinde bulunan kuvvet komutanlarının, askerlik görevinden ayrılmadıkları sürece meclis görüşmelerine katılmayacakları kabul edildi. Halifeliğin kaldırıldığı 3 Mart 1924 yılındaki kanunla da Genelkurmay Başkanı'nın kabinedeki görevine son verildi. Genelkurmay Başkanı doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlandı⁵¹.

1924 Anayasası ile de memurlara istifa etmedikçe milletvekili olamayacakları kabul edildi. Askeri Ceza Kanunu'nun 148. maddesi ile de ordunun siyasete karışması yasaklandı. Bu madde ile askerlerin herhangi bir partiye üye olması, siyasi toplantı yapması ve ya toplantıya katılması, siyasi konuşma yapması, ya da siyasi nitelikte bir bildiri hazırlaması, imzalaması ve yayınlaması yasaklanıyordu⁵².

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen yasa sonrasında Atatürk, orduda muhalefetin güçlenebileceği ihtimalini göz önüne almış, bu yüzden hem orduda görevli hem de milletvekilliği yapan bazı askerlerin mebusluktan ayrılmalarını teklif etmiştir. Bu karara yedinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa ve Üçüncü Ordu Komutanı Cevat Paşa

⁵⁰ Karatepe, *a.g.e.*,s.22

⁵¹ William Hale, *a.g.e.*,s.116

⁵² William Hale, *a.g.e.*, s.92-100

önce direnmiş, mebusluktan istifa önerisini kabul etmedikleri için de komutanlıktan alınmışlardır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve bazı önemli komutanlar ise istifa etmişlerdir. Atatürk, orduda kendisine karşı muhalefet yapılmasının önüne geçmek için; açık olan ordu komutanlıklarına kendi istediği komutanların atanmasını sağlamıştır. Ancak, 1923'ten beri muhalif olduğu bilinen Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy gibi bazı komutanların da 1924 yasasına kadar mecliste kalmalarına göz yummuştur⁵³.

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında kurulduğunda siyasi sistem sadece Halk Fırkası'nın olduğu tek partili bir rejimdi. Cumhuriyet'in ilanından sonra, her ne kadar iki defa çok partili siyasi sisteme geçilmesi amaçlanmış ise de bunda başarılı olunamamıştı.

Terakkiper Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına neden olay şöyle olmuştu. Yunanistan'dan mübadeleyle getirilen Türk göçmenlerin yurda getirilmesi sırasında bazı hataların yapıldığına dair, İmar-İşkân bakanlığı için bir gensoru verilmişti. Bu gensorunun tartışılması sırasında mecliste bulunan iki grup sert tartışmalar içine girmişti. Birinci grupta Mustafa Kemal ve İsmet Başbakanlığındaki hükümet, ikinci grupta Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşa bulunuyordu. Daha sonra ikinci grup tarafından verilen gensorunun tüm hükümet için genişletilmesine karar verilince, gensorunun amacının İmar-İşkân Bakanlığı olmadığı ortaya çıktı. Gensorunun görüşülmesi günlerce sürdü. Yapılan güven oylamasında 19'a karşı İnönü hükümeti 148 oyla güven aldı⁵⁴.

Bu olaydan sonra ikinci grupta bulunanlar örgütlenerek 17 Kasım 1924 yılında Terakkiper Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular. Partiyi kuranlar Mustafa Kemal Atatürk'ün eski silah arkadaşlarıdır. Parti programında Türkiye Devleti'nin halkın egemenliğine dayanan bir cumhuriyet olduğu kabul ediliyordu. Ancak, Türkiye'de iç politikayı belirleyen iki temel kavram üzerinde özellikle duruluyordu: “*Hürriyetperverlik*” ve “*Halkın Hâkimiyeti*”. Bu iki kavram başlangıçta normal gibi gözükse de diğer bir madde de yer alan “*parti, düşüncelere ve dini inançlara saygılıdır*”

⁵³ Kurtuluş kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*, İletişim yay., 1.baskı, İstanbul, 1994, s.46

⁵⁴ Toktamış Ateş, *Türk devrim Tarihi*, 10. Baskı, Der yay., İstanbul, 2003, s.348

açıklaması partinin amacını ortaya koyuyordu. Parti, böylece cumhuriyet karşıtlarının odağı olmuştu. 1925 yılının Şubat ayı'nda Doğu Anadolu'da cumhuriyet rejimine karşı Şeyh Sait ayaklanmasının başlaması ve ordunun ayaklanmayı çok zor bastırması, Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'yı bazı önlemler almaya zorladı. Şeyh Sait isyanı sırasında çıkarılan Takrir-i Sükûn Yasası sonrasında 5 Haziran 1925'te parti kapatılmıştır⁵⁵.

Şeyh Sait ayaklanması asker tarafından kısa sürede bastırıldı. İsyanı katılanlar Diyarbakır'da kurulan İstiklal Mahkemesi'nde yargılandılar. Şeyh Sait ile birlikte 46 arkadaşı daha yargılandı ve idama mahkûm edildi⁵⁶.

Şeyh Sait İsyanı ile Türkiye parçalanmanın eşiğinden dönmüştü. Cumhuriyet'in kurulmasından kısa bir süre sonra böyle bir olayla karşılaşılması din ve ırk temelinde girişilen bir ayaklanmanın, ulusal birlik ve bütünlük yönünden ne kadar büyük bir tehlike olduğunu ortaya koymuştur⁵⁷.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra ortaya çıkan İzmir Suikastı olayında, bu partinin kurucularının ve parti mensuplarının olduğunun iddiası üzerine, bazı parti yöneticileri tutuklandı ve 17 kişi idam edildi⁵⁸.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması sonrası; *"Cumhuriyet sözcüğüne söylemekten bile çekinenlerin, Cumhuriyeti daha doğduğu gün boğmak isteyenlerin kurdukları partiye "Cumhuriyet" hem de "ilerici (Terakkiperver) Cumhuriyet" adını vermeleri içten gelme ve inanılır bir davranış sayılabilir mi?"* diyordu⁵⁹.

Türkiye'nin ikinci çok partili siyasi sisteme geçiş denemesi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile yaşanmıştı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, dünyayı ve Türkiye'yi saran ekonomik bunalımdan ancak yeni bir siyasal açılımla çıkılabileceğini

⁵⁵ Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi 2*, Zeus yay, İzmir, s.105-106

⁵⁶ Bernard Levis, *a.g.e.* s.267

⁵⁷ *A.g.e.*,s.107-148

⁵⁸ M. Serhan Yücel, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*, 1.Baskı, Alfa yay.,İstanbul, s.27

⁵⁹ Ateş, *a.g.e.*, s.348

düşünüyordu. Bu yüzden yeni bir siyasi parti kurulması için eskiden beri arkadaşı olan Paris büyükelçisi Ali Fethi Bey'i görevlendirdi. Bu parti CHP'nin aksine liberal görüş üzerine politika yapacaktı. Atatürk Ali Fethi Bey'den kuracağı partinin laiklik konusunda duyarlı olmasını istiyor, iki parti arasında eşit mesafede kalacağını belirtiyordu⁶⁰.

Ali Fethi Bey, 12 Ağustos 1930 günü Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdu. Parti çok kısa sürede büyüdü binlerce kişi partiye üye oldu. Bir süre sonra iktidar ile muhalefet partileri karşı karşıya gelmeye başladılar. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir mitinginde olaylar çıktı. Kalabalık bir grup CHP'nin parti binasını taşla tuttular. Olaylardan sonra Cumhuriyet'in kurucuları gibi Ali Fethi Bey de kaygı duymuştu. Olayların daha da artmasının önüne geçmek için Ali Fethi Bey 17 Kasım 1930 günü partisini kapattı. Yine çıkan olaylar yüzünden, Türkiye'de çok partili sisteme geçilme fırsatı kaçırılmıştı⁶¹. Bu durum II. Dünya Savaşı'nı demokrasi yanlılarının kazanması ile İnönü'nün 19 Mayıs 1945 yılında demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini belirterek, yeni bir parti kurulmasının önünü açmasına kadar devam etti.

Atatürk her ne kadar Ali Fethi Bey'e Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurma görevini kendisi verdi ise de, yaşanan olaylar karşısında Ali Fethi Bey'in partiyi kapatmasına karşı çıkmamıştır. SCF'na kısa sürede binlerce kişi üye olmuş, parti çok kısa bir sürede birçok ilde teşkilatlanmıştı. SCF tarafından yapılan mitinglerde, Halk Parti ve İsmet Paşa hedef alınıyor, taşkınlıklar yapılıyordu. Atatürk yapılanları kendisine ve devrimlere karşı olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden de partinin Ali Fethi Bey tarafından 17 Kasım 1930'da fesh edilmesine ses çıkarmamıştır⁶².

Yine aynı dönemde kurulan üç parti daha çeşitli nedenlerle ya kapatıldı ya da kuruluşuna izin verilmedi. Bunlar 29 ağustos 1930'da kurulan Türk Cumhuriyet Amele

⁶⁰ Arı, *a.g.e.*, s.192

⁶¹ *A.g.e.*, s.194

⁶² İsmet İnönü, *Hatıralar*, 2. Baskı, Bilgi yay., İstanbul, 2006 s.491

ve Çiftçi Partisi, 29 Eylül 1930'da kurulan Ahali Cumhuriyet Fırkası ve 1931 yılında kurulan Laik Cumhuriyet İşçi ve Çiftçi Fırkası idi⁶³.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın fesh edilmesinden ve diğer üç partinin kapatılması veya izin verilmemesinden sonra, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Türkiye'de rejim tek partili olarak varlığına devam etti.

Gazi Mustafa Kemal'in hastalığı ve yerine kimin Cumhurbaşkanı olacağı konusu gündeme geldiğin de, Türk Silahlı Kuvvetlerin rejim içindeki nihai belirleyici güç olduğu tekrar ortaya çıkmıştı. Genel Kurmay Başkanlığı'nda yapılan toplantıda TSK'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tarafsız kalacağı kararı alınmıştı. Bu arada Fevzi Çakmak'ın Cumhurbaşkanı olmasını isteyen Başbakan Celal Bayar, Fevzi Çakmak'ı ziyaret etmiş, TBMM'nin çoğunluğunun kendisini Cumhurbaşkanı olarak görmek istediğini söylemiş, teklifi kabul etmesini rica etmiş, ancak teklifi Fevzi Çakmak ret etmişti. Bu olaylardan birkaç gün sonra Genel Kurmay Başkanlığı'nı ziyarete gelen I. Ordu Müfettişi Orgeneral Fahrettin Altay, Genel Kurmay II. Başkanı Asım Gündüz'den Cumhurbaşkanlığı seçiminde kararsız kalınacağını öğrendiğinde, alınan bu karara karşı çıkmıştı. I. Ordu, Kolordu ve Tümen Komutanları ile yaptıkları toplantıda İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi kararını aldıklarını açıkladı. Fahrettin Altay, Asım Gündüz'den aldıkları kararı Fevzi Çakmak'a iletmesini istemiş, kararı öğrenen Fevzi Çakmak, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasını kabul etmişti⁶⁴.

1923–1927 yılları arasında her zaman ön saflarda yer alan Türk Silahlı Kuvvetleri 1927–1938 döneminde ön saflarda yer almamasına rağmen, devrimci rejimin temel güvencesiydi. Bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri devrim karşıtı, devlet karşıtı güçlere karşı siyasal gücün emrinde kalmıştı⁶⁵.

⁶³ Yücel, *a.g.e.* s.28

⁶⁴ Ümit Özdağ, *Osmanlı Devletinde Ordu-Siyaset ilişkiler*, Yayınlayan belirtilmemiş, Ankara, 1991, s.118-119

⁶⁵ *A.g.e.*,s.119

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 yılında vefat etmesi üzerine yerine 11 Kasım 1938 günü Cumhurbaşkanı olarak İsmet İnönü seçilmiştir. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve ülkenin her an savaşa girme tehlikesi, ülkede siyasi, ekonomik ve sosyal birçok olumsuzluklar yaşanmasına neden olmuştur. Savaş sonrasında dünyadaki birçok ülkede, çok partili siyasi sisteme geçilmesi İsmet İnönü'nün bu yönde adımlar atmasına sebep olmuştur. "*Milli Şef*" İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 yılında yaptığı bayram konuşmasında, demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini belirterek, yeni bir siyasi partinin kuruluşunun önünü açmıştır.

İnönü 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmada şöyle diyordu: "*Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlerine lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi kurumumuz olan TBMM, ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda sürekli olarak ilerletmiştir*"⁶⁶.

II. Dünya Savaşı yılları Türkiye'yi şiddetli ekonomik zorluklara uğrattı ve ekonomik hayata devlet müdahalesini çok fazla arttırdı. 18 Ocak 1940 yılında kabul edilen "*Milli Koruma Kanunu*" hükümetin istediği ekonomik tedbirleri almasına olanak sağlıyordu. 1939 yılında başlayan ikinci beş yıllık kalkınma planı, askeri harcamaların çok yükselmesi ve hammadde kıtlığı nedeniyle iptal edildi. Ülkede kısmi seferberlik nedeniyle, tarım üretiminde bile düşüşler oldu⁶⁷.

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 yılında yaptığı bayram konuşmasında demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini söylemesi, çok partili siyasi rejime geçileceğinin sinyallerini veriyordu. İnönü'nün bu açıklamasından sonra yeni siyasi partilerin kurulma süreci başlamıştı. Bu dönemde ilk muhalefet partisi bir iş adamı olan Nuri Demirağ ve arkadaşları tarafından 18 Temmuz 1945 yılında kuruldu. Nuri

⁶⁶ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2000, s.276

⁶⁷ Bernard Levis, *a.g.e.*, s.295-296

Demirağ'ın partisinin adı Milli Kalkınma Partisi idi. Böylece Türkiye hiç beklemediği bir anda çok partili siyasi rejime geçmiş oluyordu⁶⁸.

Milli Kalkınma Partisi, 1946 ve 1950 seçimlerine katılmış ancak başarılı sonuçlar alamamıştır. Nuri Demirağ'ın 1954 seçimlerinde DP listelerinden milletvekili seçilmesinden sonra parti tabela partisi konumuna düşmüş, bir süre daha siyasi hayatına devam ettiyse de, 22 Mayıs 1958'de kapanmıştır⁶⁹.

İsmet İnönü'nün yeni kurulacak siyasi partilere izin verileceğini bildirmesinden sonra Türkiye'de, Milli Kalkınma Partisi'nden hariç, 28 Şubat 1946 yılında Sosyal Adalet Partisi, 11 Mart 1946'da Liberal Adalet Partisi, 24 Nisan 1946'da Çiftçi ve Köylü Millet Partisi, 26 Nisan 1946 yılında Türk Sosyal Demokrat Partisi, 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi, 24 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist İşçi Parti, 17 Haziran 1946'da Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, 20 Haziran 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, 21 Haziran 1946'da Yalnız Vatan İçin Partisi, 21 Haziran 1946'da Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, 26 Haziran 1946'da Arıtma Koruma Partisi, 19 Temmuz 1946'da İslam Koruma Partisi, 15 Ağustos 1946'da Yurt Görev Partisi, 10 Ocak 1947'de İdealist Parti... ve daha bir çok ad altında siyasi parti kurulmuştur⁷⁰.

Kurulan diğer bir siyasi parti de Demokrat Partidir. CHP'den ayrılan dört milletvekili, Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.

Cumhuriyet tarihinde ordunun politika ile ilişkisini arttıran en olaylardan biri de Fevzi Çakmak'ın emekli edilmesidir. Fevzi Çakmak'a bağlı bazı subayların bu duruma tepki göstermişlerdir. Atatürk'ün ölümünden ve Fevzi Çakmak'ın emekli edilmesinden sonra, ordu farklı politik eğilimlere ayrılmıştır⁷¹.

⁶⁸ A.g.e., s.276

⁶⁹ Yücel, a.g.e, s.28

⁷⁰ A.g.e., s.29-30-31-32

⁷¹ Kayalı, a.g.e., s.59

Fevzi Çakmak, İstanbul milletvekili iken, askerliği siyasete tercih etmiş ve 3 Ağustos 1921'den 12 Ocak 1944'e kadar yaş haddinden emekli edilinceye kadar, 23 yıl Türkiye'nin en uzun Genel Kurmay Başkanlığı'nı yapmıştır. Emekli olduktan sonra Celal Bayar, Fevzi Çakmak'ı Demokrat Parti'ye davet etmişti. Fevzi Çakmak bu teklifi hiçbir siyasi partiye girmeyeceğini bildirerek ret etti. Bu davetin asıl amacı Demokrat Partiye yöneltilen komünistler tarafından yönetiliyor suçlamasının önüne geçmekti. Daha sonra Tevfik Rüştü Aras ile birlikte Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olmasını rica ettiler. Fevzi Çakmak eski arkadaşlarını kıramayarak bu fikri kabul etti ve 21 Temmuz 1946'da İstanbul'dan milletvekili oldu. Demokrat Parti seçimlerde 61 milletvekili çıkarmasına karşın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İsmet İnönü'nün karşısına Fevzi Çakmak' çıkardılar. Fevzi Çakmak Demokrat Partililerin tamamının oyunu aldı. Ancak Halk Partisi çoğunlukta olduğu için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü oldu⁷².

Seçimlerden bir süre sonra Demokrat Parti içinde bazı anlaşmazlıklar çıkmış, bu yüzden 5 milletvekili partiden çıkarılmış, 6 milletvekili de kendiliğinden ayrılmıştı. Fevzi Çakmak'a İzmir seyahatinde büyük ilgi gösterilmesi Demokrat Parti içinde sorunlara neden olmuştu. Fevzi Çakmak bu yüzden Millet Partisi tarafından kendisine yapılan teklifi kabul etti ve Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı⁷³.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, rejim içindeki hukuki konumunu düzenleyen son kanun 30.05.1949 tarihinde 5396 sayılı kanundur. Bu kanun ile demokratik bir rejimin gereği olarak Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ordu bu durumu uzun süre kabullenememiş, hatta 1960 yılına kadar sürekli Genel Kurmay Başkanı ile Milli Savunma Bakanı arasında gerginlik yaşanmıştır. CHP'ye karşı tavır alıp; DP'yi destekleyen ordu, DP'den beklentilerini alamaması üzerine DP'nin gitmesi için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Ordu bu dönemde şöyle

⁷² www.atam.gov.tr. (E.T. 12 Kasım 2015)

⁷³ Bernard Levis, *a.g.e.*,s.307

düşünmektedir. “Ordu için iyi olan, yurt için iyidir. Yurt için iyi olan ordu için iyidir.” Kısacası ordunun demokrasi anlayışı da budur⁷⁴.

B) Türkiye’de II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Yapılan Genel Seçimler

1946 yılında DP’nin kurulması ve çok partili siyasi yaşama geçinceye kadar, ülkede sosyal, ekonomik ve siyasi birçok değişimler CHP tarafından gerçekleştirilmişti. Bu kadar kısa sürede gerçekleştirilen değişimler bunalımları da beraberinde getirmişti. Bunun en önemli sebeplerinden biri II. Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu ekonomik sorunlardı⁷⁵.

Usta bir siyasetçi olan İsmet İnönü, II. Dünya Savaşı’nın olumsuzluklarından kurtulmanın yolu olarak diğer devletler gibi hürriyet ve demokrasiyi gördüğü için; çok partili siyasi sisteme geçmenin yolunu açmıştı. Bu dönemde Demokrat Parti dahil birçok yeni siyasi parti kurulmuştu. Ancak bu partilerden Demokrat Parti ön plana çıkmayı başarmıştı.

Samet Ağaoğlu, Demokrat Parti’nin yükseliş sebeplerini: Demokrat Partinin Meclis’te ve memleketin her köşesinde, köylerde, bucaklarda, ilçelerde ve illerde teşkilatlanmış olmasına. Halk Parti’nin, halk üzerinde baskı uygulamasına, DP’li yöneticilerin, siyasi başarılarına ve baskılar karşısında dimdik ayakta durmalarına, Parti içindeki tartışmalara rağmen, Halk Partisi’ne karşı tam bir birlik içinde olunmasına. DP milletvekillerinin ve teşkilatlarının halk ile iç içe olarak, halkın arzu ve isteklerini anlamalarına bağlıyordu⁷⁶.

Türkiye Demokrat Parti’nin kurulmasıyla tek partili siyasi sistemden, çok partili siyasi sisteme geçmiş ancak bu geçiş çok sancılı ve çalkantılı olmuştu. Seçimlerde uygulanan sistemlerden, seçim hilelerine kadar birçok anti demokratik uygulama ile

⁷⁴ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, 2. Baskı, Boyut yay., İstanbul, 2004, s.23

⁷⁵ Birsen Örs, *a.g.e.*, s.107

⁷⁶ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş sebepleri Bir Soru*, Baha yay., Yayın yeri belirtilmemiş, 1972, s.78-81

karşılaşmış, siyasetçiler başta olmak üzere basın, halk, öğrenci ve memurlar üzerinde baskı uygulanmıştı. Halk birbirine düşman olmuş, iki gruba ayrılmış, gittikleri camileri, kahvehaneleri ayırmıştı.

1946 yılında yapılan seçimde birçok hilenin yapılması, askerleri iktidara karşı tepkiye yöneltmiş ve ihtilal amaçlayan teşkilatlar kurulmaya başlamıştır⁷⁷.

1. 1946 Seçimleri ve Sonuçları

21 Temmuz 1946'da yapılan ve ilk kez uygulanan tek dereceli seçimde açık oy, gizli tasnif sisteminin uygulanması muhalefetin eline seçimlerde hile olduğu kozunu veriyordu. Az sayıda seçilen muhalefet milletvekilleri "**Yeter, Söz Milletindir!**" söylemi ile CHP karşısında etkili bir muhalefet yaparak Türk halkını kendi etrafında toplamayı başarmıştı⁷⁸. Ülke genelinde 6 siyasi partinin katıldığı seçimde, 465 milletvekilinin, 397'sini CHP, 61'ini DP, 7'sini de bağımsızlar kazandı⁷⁹.

Demokrat Parti, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz şartlarının dolayısı, CHP'ye karşı oluşan toplumsal muhalefeti ve huzursuzluğu kendi lehine çevirmeyi başarmış ve kurulduktan 6 ay sonra yapılan seçimlerde 61 milletvekili çıkarabilmiştir.

Demokrat Parti'ye oy verenler, CHP'nin sanayileşmeye verdiği öneme kızıp, kendilerinin ihmal edildiğini düşünen köylüler, sanayide devletleşmeyi istemeyen iş adamları, savaşın etkilerinden dolayı fakirleşen işçiler ve köylüler ve laik devlet yapısından hoşlanmayan muhafazakârlardı⁸⁰.

Samet Ağaoğlu, seçimlerden önce Ankara'nın İlçelerine ve köylerine yaptıkları gezilerde karşılaştıkları durumu şöyle açıklıyordu: Bala ilçesine bağlı bir köy odasında yanlarında jandarma çavuşuyla beraber otururken, Jandarma çavuşu köylülere "*Konuşun diyor, ne derdiniz varsa söyleyin, işte beyler sizi dinlemeye gelmişler.*"

⁷⁷ Kayalı, *a.g.e.*, s.60

⁷⁸ Gülen, *a.g.e.*, s.21

⁷⁹ www.atam.gov.tr. (Osman Akandere, *1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerine İktidar ve Muhalefet Partileri Üzerine Yapılan Araştırma* (E.T. 21 Eylül 2014)

⁸⁰ William Hale, *a.g.e.*, s.126

Ağaoğlu jandarma çavuşunun bu sözleri söylerken; köylülerle alay edici, küçültücü ve hafif gülümseme ifadesi kullandığını, elindeki kırbaçla da hafif hafif çizmesine vurduğunu söylüyordu. Orta yaşlı bir köylü jandarma çavuşuna “*Doğru söylersin Çavuş. Fakat beyler gidince şu kırbacı sırtımızda şaklatacaksın.*” Diyerek cevap veriyordu. Başka bir köylü ise; “*Ne diyelim beyler her şeyin bir vadesi var. Bu günkülerin vadesi geldi galiba*” diyerek o günkü durumu en iyi şekilde açıklıyordu⁸¹.

Samet Ağaoğlu, 1946 seçimleri öncesinde Çubuk ilçesine bağlı bir köyde yaşanan olayı da şöyle anlatıyordu: İlçe Kaymakamı, bir köyde muhtarın evine kapattığı Demokrat Partili köylüleri, elleri yüzleri kan içinde kalacak şekilde kırbaçlıyordu. Köylüler her türlü baskı, ceza ve eziyete rağmen oylarını Demokrat partiye veriyordu⁸².

Samet Ağaoğlu halkın neden demokrat Partiye oy verdiğini şöyle açıklıyordu: “*Bu dikleşmeyi yaratan ana kaynak ekonomik ve sosyal düzenle de elbette ilgili. Fakat bunların yanında ve önünde insanın hür olmak istek ve arzusundan kuvvet alıyor. Bu istibada, onu temsil eden her varlığa karşı isyandır. Devlet kadar kişinin istibadına karşı isyan, köyde ağaya, şehirde ihtikârcıya, faizciye, eşrafa isyan, kendisini hor gören maddi manevi sömüren her müesseseye, her kuruma isyan*” Samet Ağaoğlu’nun haklı olduğu taraflar vardı tabi ki; 23 yıldır ülkeyi yöneten Halk Partisi, daha kurulalı 6 ay olan bir partiye 61 milletvekili kaptırmıştı⁸³.

1946 seçimlerinden sonra iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkiler başlangıçta kötüydü. Mecliste ve basında sürekli karşılıklı suçlamalar ve şikâyetler siyasal gergiliği arttırıyordu. Bu gerginliğe 1947 yılında tarafsız bir şekilde araya giren İnönü engel oldu. İnönü Başbakan ve Demokrat Partili liderlerle ayrı ayrı bazen de birlikte toplantılar yaptı. İnönü’nün bu davranışları ileride öncelikle Recep Peker hükümetinin güvenoyunu almasında zorlanmasına, daha sonrada hükümetten 6 bakanın istifasıyla, tekrar kurduğu kabinenin parti içi muhalefetin artması sonucu 3 gün sürmesine neden

⁸¹ Samet Ağaoğlu, *a.g.e.*, s.7

⁸² *A.g.e.*, s.8

⁸³ *A.g.e.*, s.9

oldu. Recep Peker hükümetinin yerine Hasan Saka hükümeti kuruldu ve 16 Ocak 1949'a kadar iktidarda kaldı⁸⁴.

2. 1950 Seçimleri Öncesi Siyasi Durum

1950 seçimleri yaklaştıkça Türkiye'deki siyasi ortam gittikçe gerginleşmiştir. İnsanlar üzerinde baskılar artmış, haksız nakiller yapılmış, gazeteler kapatılmış, insanlar birbirine düşman olmuş, seçim kartları dağıtılmadığı iddiaları gündeme gelmiştir⁸⁵.

Milliyet Gazetesi 04.05.1950 tarihli manşetinde baskı iddialarını manşetine taşıyordu. *"İnönü kadere boyun eğiyor. Cumhurbaşkanı icabında muhalefete geçip, mücadeleye devam edeceğim dedi"*⁸⁶. Başlığını atıp; *"Baskı ve gayri kanuni muamele iddiaları artıyor. Adana'da 2 bucak müdürü mahkemeye verildi. Demokrat temayüllü memurlar naklediliyor"*⁸⁷. yazıyordu.

İsmet İnönü ilk seçim nutkunu İzmir mitinginde söylerken, Celal Bayar Diyarbakır ve Elazığ'da söylemiştir. İnönü nutkunda 27 yılda başarılan işleri partiye değil, millete mal ettiklerini belirterek, *"Diktatör değilim"* demiştir. Bayar'da konuşmasında *"Bugünkü gidişi beğenmiyorsanız bize, beğeniyorsanız iktidara oy veriniz"*⁸⁸. demiştir.

2.1. 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti'nin İktidar Olması

14 Mayıs 1950 Seçimi, Türk demokrasi tarihinin dönüm noktasıdır. Bu tarihte Türk halkı özgür iradesiyle oy kullanarak CHP iktidarına son vermiştir. 1950 seçimi seçmenlerin, iradesinin, oyunun, tercihinin seçim sandıklarına yansıdığı ilk seçim olarak tarihimizde yerini almıştır⁸⁹.

⁸⁴ Bernard Levis, *a.g.e.*, s.307

⁸⁵ *Milliyet*, 03 Mayıs 1950

⁸⁶ *A.g.g.*, 04 Mayıs 1950

⁸⁷ *A.g.g.*, 05 Mayıs 1950

⁸⁸ *A.g.g.*, 07 Mayıs 1950

⁸⁹ Çavdar, *a.g.e.*, s.13

1950 Seçimi ile 27 yıl Kemalist devriminin öncüsü, yapıcısı ve koruyucusu olduğunu iddia eden CHP iktidarı, iktidarı Demokrat Partiye devretmek zorunda kalmıştır. Bu iktidar değişiminde gerek iç, gerek dış ekonomik, siyasi, askeri ve toplumsal nedenler etkili olmuştur⁹⁰.

2.1.1. 1950 Seçimleri

1950 seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanması tarihimizde ciddi bir seçim yoluyla ilk iktidar değişikliği olması bakımından en önemli siyasi olaylardan biridir⁹¹. Seçimlerde ekseriyet sisteminin kullanılması CHP'den çok DP'nin işine yaramıştır.

1950 seçimlerini Ali Gevgili şöyle anlatmaktadır: *“Türkiye’yi 14 Mayıs 1950 Pazar günü ne kimse tanıyabilir ve ne de kimse kolaylıkla düşünebilirdi. Milyonlar, yıllardır baskı altında durdukları kovuklarından çıkmış ve genel oy adı verilen modern yaşamın en anlaşılmaz varlığını birdenbire ete ve kemiği büründürmüşlerdi”*⁹².

1950 Seçim Sonuçları Milliyet Gazetesi manşetinde şöyle yer alıyordu. *“Seçimler dün büyük bir sükûn ve intizam içinde yapıldı. Halkın büyük nispette iştirakiyle Demokratlar her yerde kazanıyor. Birçok merkezde Demokratlar tam liste halinde seçimi kazandılar”*⁹³.

1950 seçimleri sonucunda CHP büyük bir yenilgi aldı. Ekseriyet sistemi DP'ye yaramıştı, Demokrat Parti Türkiye genelinde oyların %53'ünü aldığı halde milletvekillerinin %84'üne çıkardı. 487 milletvekilinin 408'i DP'nindi. CHP sadece 69 vekil çıkarabilmişti⁹⁴.

⁹⁰ Özdağ, a.g.e., s.19

⁹¹ Erkanlı, a.g.e., s.6

⁹² Özdağ, a.g.e.,s.19

⁹³ Milliyet, 15 Mayıs 1950

⁹⁴ Gülen, a.g.e., s.35

2.1.2. Demokrat Parti'nin İktidar Olması

Seçimde büyük bir yenilgi alan CHP ve İsmet İnönü, 17.05.1950 tarihinde Celal Bayar'a Kabineyi Demokrat Parti'nin kurması için teklifte bulundu⁹⁵. Demokrat Parti Meclis grubu 21.05.1950 tarihinde toplanarak, Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'in de Başbakan olmasını kabul etti⁹⁶.

Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi 22.05.1950 tarihinde ilk toplantısını yaptı. Celal Bayar ve İsmet İnönü'nün katılmadığı toplantıda DP bir gün önceki grup toplantısında aldığı karar gereği Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı olarak gösterdi. CHP'de parti anlayışına bağlı kalarak İnönü'yü aday gösterdi. Yapılan oylama sonucu Celal Bayar 458, İsmet İnönü 64 oy aldı. Celal Bayar Cumhurbaşkanı oldu. Mecliste daha sonra yapılan seçimlerle de Refik Koraltan Meclis Başkanı oldu. Celal Bayar hükümeti kurma görevini Adnan Menderes'e verdi. Adnan Menderes Başbakan olmuştu⁹⁷.

22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'nin ilk toplantısında Celal Bayar yemin töreninden sonra Adnan Menderes'i Başbakanlığa atadığına ilişkin Cumhurbaşkanlığı tezkeresini okudu. Menderes vakit geçirmeden hükümetini kurdu⁹⁸.

2.1.3. Demokrat Parti'nin Hükümet Programı

Adnan Menderes 25 Mayıs günü TBMM'ye sunduğu hükümet programında başlıca şu konuları değinmiştir. Menderes'in hükümet programında göze çarpan en önemli noktalardan biri yabancı sermayenin önünün açılacağı, bazı kurumların özel teşebbüse devredileceği ve dini özgürlüğün önünün açılacağıdır. Menderes'in hükümet programı şöyledir.

“Devlet hizmetlerinin görülmesinde azami tasarruf sağlanacaktır.

Bütçede yatırıma ayrılacak pay arttırılacak.

⁹⁵ A.g.g., 17 Ağustos 1950

⁹⁶ A.g.g., 21 Ağustos 1950

⁹⁷ Şerafettin Turan, a.g.e., s.307

⁹⁸ Çavdar, a.g.e., s.21

Özel teşebbüsün kendini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlayacak tedbirler alınacak.

Sermayenin üretime aktarılması kolaylaştırılacak.

Yabancı sermayenin önü açılacak

Bu sayede, memlekette hayat pahalılığının önüne geçilecek, maliyetler dünya seviyelerine yaklaştırılarak, üretim arttırılacaktır.

Kamu hizmeti ve büyük sanayi hizmeti gören devlet işletmeleri hariç diğerleri özel teşebbüse devretmeye çalışılacaktır.

Karayollarının yapımına öncelik verileceği,

Gençliğin milli karakterine ve geleneklere göre yetiştirilmesini sağlayacağız.

Demokrasinin gereği olan, grev hakkını kanunlaştıracacağız. Anayasa'da vatandaş hak ve hürriyetlerine ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet düzeni teminat altında bulundurulacak.

Aşırı sol fikirlerin karşısında olacaklarını, laikliğin dinin devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde etkili olmaması şeklinde anlıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde, gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icap eden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız⁹⁹.”

Adnan Menderes, Büyük Millet Meclisi'nde okuduğu hükümet programından birkaç gün sonra, yine aynı kürsüden Atatürk Devrimleriyle ilgili eleştirilerde bulunmuş Atatürk Devrimlerini “benimsenmiş olanlar” ve “benimsenmeyenler olarak” ikiye ayırmış, devrimlerin bölünmezliğini savunan vatandaşlar hakkında “İnkılâp Softaları” deyimini kullanmıştır. Menderes bu konuşmasında CHP'yi de sert bir şekilde

⁹⁹ A.g.e., s.25

eleştirmiştir. Menderes'in bu tutumu İktidar Muhalefet ilişkilerinin daha ilk günden gerginleşmesine sebep olmuştur¹⁰⁰.

İnönü, Menderes'in açıklamalarından sonra şöyle bir açıklama yapıyordu: *“İktidardan tek istediğimiz şey, bizim iktidarda iken verdiğimiz emniyetin bize de verilmesidir¹⁰¹.”*

3. Demokrat Parti'nin İlk İcraatları

Demokrat parti seçim öncesi vaat ettiği gibi, seçimleri kazanır kazanmaz Türkçe ezan yerine Arapça ezan okunmasının yolunu açmak için meclise önerge vermiş, yeni basın kanunu çıkarmak için harekete geçmiştir. Ayrıca liberal ekonomi politikası uygulamalarının ilk adımlarını atmıştır. Ancak bunları yaparken kendisine engel olarak gördüğü orduda da tasfiyeler yapmıştır.

1923'den 1946'ya kadar tek parti döneminde hükümetler Türkiye'nin ekonomik ve siyasal bağımsızlığı her zaman en ön planda tutmuşlardır. Ancak 1946'dan sonra ABD'nin askeri ve ekonomik yardımları Türkiye'ye dışa bağımlılık açısından ilk adımları attırmıştır. 1950–1960 dönemi ise hem siyasi hem de ekonomik bağımlılığın en üst seviyeye çıktığı dönemdir. Amerikan İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın DP iktidarı döneminde Türkiye'ye yerleşmiştir. Devletin üst kademelerinde ABD'li uzmanlar görev yapmaya başlamışlardır¹⁰².

Demokrat Parti gerek açıkladığı parti programında, gerekse de parti yöneticileri söylemlerinde devletçiliğin karşısında olduklarını belirtmişlerdir. 1950 seçimi kampanyasında da özellikle bu söylemi kullanmışlardı. Buna rağmen en fazla kamu yaptırımı DP döneminde yapılmıştır¹⁰³.

Demokrat Partili yöneticiler, bir taraftan geçmişi eleştirirken, diğer taraftan kendi rejimlerinin temellerini atıyorlardı. Temmuz 1950'de hükümetin aldığı bir kararla

¹⁰⁰ Tunçkanat, *a.g.e.*, s.46

¹⁰¹ *A.g.e.*,s.47

¹⁰² Çavdar, *a.g.e.*, s.61

¹⁰³ *A.g.e.*, s.58

beş altı kalem mal dışında dış ticarete serbestliğe (liberasyon) izin verildi. Böylece gümrük kapıları yabancı mallara açılmış oldu. Her ne kadar bazı milletvekilleri gümrük vergilerinin arttırılması için yasa tasarısı hazırlandı ise de bu yasa Menderes'in karşı çıkması ile meclise bile gelemeydi. Bir yıl içinde birçok mal girişi olmuştu ancak yılsonunda duraklama başladı. Türkiye'ye ayrılan kotalar dolmuştu ve ithalat bedelleri ödenemiyordu. Menderes hala durumu kavrayamamıştı, bu durum karşısında endişe etmeyiniz, elimizde pamuk var, buğday var daha birçok tarım ürünü var diyordu. Ancak hiçbir şey görüldüğü gibi değildi, Türkiye ödemeleri yapamıyordu¹⁰⁴.

DP döneminde tarımsal girdilerin ucuza sağlanması için ucuz kredi ve devlet sübvansiyonları sağlanırken, köylerde yetiştirdiği ürünler yüksek oranlı desteklemelerle yapılarak alınmıştır. Özellikle de buğday, pamuk, şeker pancarı, tütün ve yağlı tohumlara destek sağlanmıştır. Ancak bu desteklemeler üretimin ve tüketimin artmasını sağlarken enflasyonun artmasına neden olmuştur¹⁰⁵.

DP'nin bu dönemde yaptığı diğer yatırımlardan biri de yol, su ve enerji gibi altyapı yatırımlarıdır. Kızılırmak üzerine Hirfanlı, Sakarya üzerine Sarıyar, Seyhan üzerine Seyhan Barajları DP iktidarı döneminde yapılmıştır¹⁰⁶.

Yine DP iktidarı döneminde çimento, şeker ve tekstil alanlarında kamu yatırımları yapılmış, Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nın yapımına bu dönemde başlanmıştır. Özellikle özel sektöre Sanayi Yatırım Bankası kanalı ile Dünya Bankası kredileri verilmiştir. Bu dönemde Akbank, Pamukbank, Garanti Bankası gibi bankalar açılmıştır¹⁰⁷.

DP 1950–1960 döneminde yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için teşvik yasası ile petrol yasasını çıkarmıştır. Bu yasalar sonucunda Unilever, General Electric Ampul Fabrika'sı ile birkaç ilaç firması ülkeye gelmiştir. Petrol alanında ise Mobil ve Shell

¹⁰⁴ Haydar Tunçkanat, *a.g.e.*, s.53-54

¹⁰⁵ *A.g.e.*, s.59

¹⁰⁶ *A.g.e.*, s.60

¹⁰⁷ *A.g.e.*, s.60

Türkiye'ye gelmiştir. Mersin'deki küçük ölçekli ATAŞ rafinerisi bu dönemde kurulmuştur¹⁰⁸.

3.1. Arapça Ezan Okunmasına İzin Verilmesi

Demokrat Parti'nin ilk icraatlarından biri hükümet programında da Adnan Menderes'in değindiği gibi Arapça ezana müsaade edileceği olmuştur. Menderes 05.06.1950 tarihinde basına yaptığı açıklamada laiklik konusunda açıklamalarda bulunmuş, Ezanın Arapça okunmasının önünün açılacağını bildirmiştir¹⁰⁹.

Ezan Türkçe okunurken, Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasıyla tekrar Arapça okunması için çalışmalar yapılmıştır. Arapça Ezan okunması 16.06.1950 tarihinde Meclis'te kabul edilmiştir¹¹⁰.

3.2. Orduda Tasfiye Yapılması

Demokrat Parti'nin ilk icraatlarından biride ordu içinde olmuştur. Daha sonra Demokrat Parti'ye ordu içinde tepkilerin doğmasına neden olacak bu gelişmeler, Milliyet Gazetesi manşetinde şöyle vermiştir.“*Ordu Komutanlarının hepsi değiştiriliyor. Genel Kurmay Başkanından sonra Hava ve Deniz Komutanları vazifelerinden alındılar. Orgeneral Nuri Yamut Genelkurmay Başkanı oldu*”¹¹¹.

14 Mayıs 1950 Seçimlerinden sonra Genel Kurmay Başkanı Org. A. Nafiz Gürman, Celal Bayar'a ordunun seçim sonuçlarına saygı göstereceğini bildirmiş olması; onun ve arkadaşlarının tasfiye edilmelerine engel olamamıştır. Başbakan Adnan Menderes'i 5 Haziran 1950 tarihinde ziyaret eden bir albayın, İnönü'ye bağlı generallerin bir darbe hazırlığı içinde oldukları ihbar etmesi tasfiyelerin gerçekteşmesine neden olmuştur. Menderes ve Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce ve bazı milletvekilleri bir durum değerlendirmesi yapmış ve konuyu Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la görüşmüşlerdir. İhbara göre darbe 8–9 Haziran gecesi yapılacaktı. Bunun

¹⁰⁸ A.g.e., s.61

¹⁰⁹ Milliyet, 05 Haziran 1950

¹¹⁰ A.g.g., 17 Haziran 1950

¹¹¹ A.g.g., 07 Haziran 1950

üzerine tasfiyeler 6 Haziran günü yapıldı ve ordunun üst kademesindeki birçok general ile birlikte 150 albay tasfiye edildi. Bu tasfiyeler Cumhuriyet tarihine yapılan en kapsamlı ve hızlı tasfiyeler olmuştur. Tasfiyelerden sonra yeni Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut'u Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve emekli Korgeneral bayındırlık Bakanı Fahri Belen ziyaret etmiştir. Tasfiyelerin amacı Yüksek Kumanda heyetini gençleştirmek olarak gösterilse de, birçok komutanın yerine daha yaşlıları atanmıştır. Bu da şunu göstermektedir ki tasfiye edilenler CHP'ye yakın olan komutanlardır¹¹².

3.3. Basın Kanunu'nun Çıkarılması

Demokrat Parti, iktidara gelirken basın özgürlüğünü sağlayacağını vaat etmişti ve tek parti döneminde baskı görmüş olan basından hayli destek almıştı. Buna bağlı olarak 15 Temmuz 1950'de basına o güne kadar görülmemiş hürriyetler veren "Basın Kanunu" kabul edildi ve 21 Temmuz 1950'de yürürlüğe girdi¹¹³. Ancak ileride göreceğimiz gibi DP'de kan kaybetmeye başlayınca, basına ve basın mensuplarına her türlü baskıyı yapmaktan geri kalmamıştır. Hatta birçok gazeteci hapse atılmıştır.

Basın, Demokrat Parti'nin kurulduğundan beri en büyük seçim araçlarından biri olmuştur. DP hakkında neredeyse her gün olumlu yazılar, makaleler yayımlayan gazeteler, halkın DP'ye yönelmesinde önemli bir faktör olmuştur. Özellikle Vatan Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman DP'yi tanıtmak ve halka benimsetmek için olumlu yazılar, makaleler kaleme almıştır. Vatan Gazetesi Celal Bayar'ın torunlarıyla çekilmiş fotoğrafını da yayımlayarak, siyasetçi yönünün yanında kuvvetli aile yapısı görüntüsü vermeye çalışmıştır. Ayrıca Celal Bayar'ın Atatürk ile çekilmiş resimlerini ve anılarını yayımlayarak destek olmuştur. Bu yöntemi "Vatan Gazetesi" yanında, "Yeniasır Gazetesi" de uygulamış, halk üzerinde de olumlu etki yapmıştır¹¹⁴.

¹¹² Özdağ, a.g.e., s.25-26

¹¹³ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1994, s.230

¹¹⁴ Ahmet Toklucuoğlu, *27 Mayıs Otoritesi'nin Medya Temsilcilerinden Öncü Gazetesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul, 2013, s.47*

Medyanın önemli bir kısmı Demokrat Parti iktidarda iken, iktidar yanlısı yayın politikası yürütmesine rağmen, müdahale sonrası Demokrat Parti aleyhine yayın yapmaları, dönemin medya kuruluşlarının siyasallaştığının açık bir göstergesidir¹¹⁵.

1954 seçimlerini her ne kadar DP kazanmış ise de, iki parti arasında çok az bir oy farkı bulunması DP’de panik havasının oluşmasına sebep olmuştur. Demokrat Parti sorumlu olarak gördüğü basın ve basın mensuplarına yönelik baskılarını arttırmış bazı yazarlar ağır cezalar almıştır. Cezaevine giren ilk gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın olmuştur. Halkçı gazetesinde çıkan yazılarından dolayı Hüseyin Cahit Yalçın’a 26 ay 20 gün hapis, 4444 lira para cezası verilmiştir. Cemal Sağlam 65 ay hapis cezasına çarptırılırken, Yeni Ulus Gazetesi sahibi Nihat Erim ise 35222 lira ağır para cezası verilmiştir. Bedii Faik, Mükerrerem Sarol, Metin Toker gibi bazı gazetecilerde ceza alan yazarlardan veya gazete sahiplerinden bazılarıdır. Akis ve Sabah Postası kapatılan gazetelerin başında geliyordu¹¹⁶.

Demokrat Parti’de CHP’den farklı davranmamış seçimi büyük bir çoğunlukla kazanmanın verdiği rahatlıkla Halk Parti’li olarak adı çıkmış valileri değiştirmeye başlamıştır. Bunlarda bazıları Haşim İşcan, Şefik Soyer ve Kemal Hadımlı’dır¹¹⁷.

1946 yılında Sovyetler Birliği’nin boğazların denetimini ortaklaşa sağlamak istediğini ve Kars ve Ardahan’da SSCB’ye bırakılmasını istediğini bir nota ile Türkiye’ye bildirmesi, Türkiye’nin bu dönemde desteğini aldığı ABD’nin etkisi altına girmesine neden oldu¹¹⁸. Bu durum Türk komu oyunda komünizme ve sol görüşe karşı tepki oluşmasına neden oldu.

İsmet İnönü, 8 Ağustos 1946 yılında verilen Rus notasını, Celal Bayar ve Demokrat Parti’nin diğer yöneticileri ile görüştüktan sonra hemen reddetti¹¹⁹. SSCB’nin

¹¹⁵ A.g.t., s.47

¹¹⁶ A.g.t., s.49

¹¹⁷ A.g.g., 08 Haziran 1950

¹¹⁸ Çavdar, a.g.e., s.30

¹¹⁹ Nejat Gülen, a.g.e., s.22

bu tutumu, Türkiye'nin ABD ile yakınlaşmasına ve ABD'nin Truman ve Marshall yardımlarıyla Türkiye'yi tamamen etkisi altına almasına neden oldu¹²⁰.

SSCB'nin bu tutumu yüzünden Türkiye'de DP ve CHP tam bir uyum içinde hareket etmiş ve aşağıdaki politikayı izlemiştir.

- a) Solun her türlüüne karşı olmak
- b) SSCB karşıtı bir tutum izlemek
- c) ABD'nin politik çizgisine kayıtsız şartsız uymak¹²¹.

Türkiye'nin komünizme karşı tutumunu o günkü gazetelere baktığımızda daha iyi anlıyoruz. 03.05.1950 tarihli Milliyet Gazetesi manşetinde bu konuda şu haberi yayınlıyordu. *“Kızıl tahrikât yapanlar yakalandı. Şehrimizde bir komünist şebekesi meydana çıktı. Ankara, Adana ve Erzurum'da tevkifler yapıldı. İstanbul'da tutulup, Ankara'ya gönderilen 6 kişiden 4'ü talebe, 1'i memur 1'ide işçi¹²².”*

Bu arada 27.10.1950 tarihinde yapılan nüfus sayımında ülkemizin nüfusu 20.901.628 olduğu belirlenmiştir¹²³.

4. Kore Savaşı ve Demokrat Parti Hükümeti'nin Tutumu

Türkiye, 1946 yılında Sovyetler Birliği'nin Boğazlar ve Doğu Anadolu üzerindeki toprak talepleri yüzünden ABD'nin etkisine girdiğini gösteren en önemli olaylardan biri de Kore Savaşıdır. ABD ile Sovyetler arasında güç gösterisine sahne olan Kore Savaşı'nda Türkiye, Demokrat Parti'nin de siyasi politikası doğrultusunda ABD'nin yanında yer almıştır.

“1945 yılında, ABD ile Sovyetler Birliği arasında yapılan bir anlaşmaya göre İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kore, ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin'in ortak vesayeti altına girecekti. Postdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği Uzak Doğu'daki

¹²⁰ Çavdar, a.g.e., s.31

¹²¹ A.g.e., s.31

¹²² Milliyet, 03 Mayıs 1950

¹²³ A.g.g., 28.10.1950

savaşa katılmaya karar verince, askeri harekât bakımından Kore toprakları 38 inci enlem çizgisi ile ikiye ayrıldı. Bu çizginin kuzeyi Sovyetler Birliği'nin güneyi de ABD'nin askeri harekât sahası olarak kabul edildi. Savaşın sonunda Kore, kuzeyi Sovyetler Birliği güneyi de ABD'nin işgali altında olmak üzere fiilen ikiye bölünmüştü¹²⁴.

Birleşmiş Milletlerin çabaları bu iki Kore'nin birleşmesini sağlayamadı. 1948 yılında her iki Kore'de yapılan seçimler sonucu, Kore Cumhuriyeti ile Kore Halk Cumhuriyeti kurulmuştu¹²⁵.

“Güney Kore'deki ve Japonya'daki ABD varlığı Sovyetler Birliği ve K.Çin'i rahatsız ediyordu. Bu iki devletten destek alan K.Kore 25 Haziran 1950 tarihinde aniden saldırıya geçerek G.Kore'yi işgale başladı. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi K.Kore'ye karşı Askeri Müdahale'de bulunma kararı aldı¹²⁶.”

Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla başlayan savaş Milliyet Gazetesi'nde şöyle veriliyordu:“Devam eden soğuk harpten sonra, Kore'de dün fiilen harp başladı. Kuzey Kore'nin Komünist birlikleri Güney Kore'ye taarruz ettiler. General Mc. Arthur talimat bekliyor¹²⁷.”

28.06.1950 tarihinde Truman Amerikan birliklerine Kore Harbi'ne fiilen müdahale emri verdi. Sovyetler ve Çin'in desteklediği Kuzey Kore ile Amerikan uçakları arasında çarpışmalar başladı. Bu durum Üçüncü Dünya Harbi çıkması ihtimalleri artmaya başlamıştı¹²⁸.

Tarihte ilk defa Kore harbine, Birleşmiş Milletler de fiilen katıldı. Birleşmiş Milletlerin çağrısına 16 ülke olumlu cevap vermişti. Komünistlere karşı çarpışan

¹²⁴ www.muharipgaziler.org.tr (E.T. 14 Kasım 2014)

¹²⁵ www.muharipgaziler.org.tr (E.T. 14 Kasım 2014)

¹²⁶ www.muharipgaziler.org.tr (E.T. 14 Kasım 2014), bkz. Ümit Özdağ, a.g.e., s.33

¹²⁷ Milliyet, 26 Haziran 1950

¹²⁸ A.g.g., 28 Haziran 1950

birlikler Birleşmiş Milletler Bayrağı altında yer alacaktı. Bu birliklere General Mc. Arthur Başkomutanlık edecekti¹²⁹.

Türk Hükümeti, Birleşmiş Milletlerin telgrafi üzerine, Birleşmiş Milletler baş delegesi Selim Sarper ve Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'i Ankara'ya çağırarak gelişmeler hakkında bilgi almıştır. Bu sırada Türkiye'de bulunan Amerikalı Senatör Cain'de Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndermesini sağlamak için diplomatik görüşmeler yapmaktadır. Cain, Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasıyla hem daha fazla askeri yardım alabileceğini hem de ABD'nin Türkiye'nin NATO'ya girmesini destekleyeceğini belirtmektedir. Türkiye için NATO'ya girmek, Sovyet tehdidinden kurtulmak demektir. 30 Haziranda Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü mecliste yaptığı konuşmada ABD'nin tavrını desteklediklerini açıklıyordu. 18 Temmuz'da Yalova'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Milli Savunma Bakanı Refik İnce, Genelkurmay Başkanı Org. Nuri Yamut ve üst düzey askeri yetkililerin katıldığı toplantıda Kore'deki durum ele alındı. 25 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında, TBMM Başkanı Refik Koraltan ile Genelkurmay Başkanının katılımı ile toplanan Bakanlar kurulu, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Güney Kore'ye silahlı yardım için gönderdiği telgrafa olumlu cevap verme kararı almıştır¹³⁰.

Kore'ye asker gönderilmesine muhalefette destek vermiştir. Ancak muhalefet hükümetin karar alma şeklini eleştirmiştir. Muhalefete göre karar Anayasa'nın 26. Maddesine göre meclis tarafından alınmalıydı¹³¹.

Türkiye, Sovyetlerin tutumu yüzünden girmiş olduğu ABD etkisini burada da gösteriyordu. Türkiye, Demokrat Parti hükümeti 26.07.1950 tarihli kararıyla Kore'ye 4500 kişilik asker göndermeye karar verdi. Bakanlar Kurulu toplantısından önce Cumhurbaşkanı, Savunma Bakanı ve Washington Elçisi 3 saat görüşmüştü¹³².

¹²⁹ A.g.g., 09 Temmuz 1950

¹³⁰ Özdağ, a.g.e., s.34

¹³¹ A.g.e., s.34

¹³² A.g.g., 26 Temmuz 1950

Ankara'da yapılan Askeri Şura Toplantısı'na Cumhurbaşkanı ve Başbakan katıldı. Şura'da Kore'ye gönderilecek Türk kuvvetlerinin kadrosu ve hareket tarihi belirlendi¹³³.

Hükümetin Kore'ye asker gönderme kararını eleştirenler ve karşı çıkanların önünü kesmek için ABD'nin asker göndermeyen ülkelere yardımı keseceğini açıklıyordu. Milliyet Gazetesi de Truman Kore buhranı ile dünya sulhu tehlikeye girdiğinden, Komünist aleyhtarı milletlerin silahlanması için 4 milyar dolarlık tahsisat istedi. Türkiye'nin de bu yardımdan faydalanacağını belirtiyordu. ABD'nin Kore'ye yapılan tecavüzü önlemek amacıyla, Birleşmiş Milletlerin müracaatına cevap vermeyen devletlerin Marshall yardımından mahrum edileceği belirtiliyordu¹³⁴.

Kore'de Birleşmiş Milletlere katılacak Savaş Birliğimiz 27.09.1950 tarihinde ülkemizden hareket etti. Birliğimiz 45 günlük bir deniz yolculuğundan sonra Kore'ye ulaşacaktı. Kore'ye çıkmadan önce bir süre talim yapılacaktı¹³⁵.

Demokrat Parti hükümetinin aldığı karar ile Kore'ye askeri birlik gönderen Türkiye, bunun karşılığı olarak 07.10.1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne 53 oyla kabul edildi¹³⁶.

Yine Kore'ye asker gönderilmesinden sonra ABD'de askeri temaslarda bulunan askeri heyetimize, Türkiye'ye her türlü askeri yardımın arttırılması ve ordumuza yeni model silahların verilmesi sözü verildi¹³⁷.

Türk Birlikleri Kore'de Amerikan, İngiliz, Avusturyalı, Filipinli ve Güney Koreli askerlerle birlikte çarpışacaktı. Türkiye Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk defa bir savaşa fiilen katılmış oluyordu. Birliğimiz 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nı harp ederek geçirecekti¹³⁸.

¹³³ A.g.g., 27 Temmuz 1950

¹³⁴ A.g.g., 02 Ağustos 1950

¹³⁵ *Milliyet*, 28 Eylül 1950

¹³⁶ A.g.g., 08 Ekim 1950

¹³⁷ A.g.g., 28 Ekim 1950

¹³⁸ A.g.g., 29 Ekim 1950

“Türk Tugayı Güney Kore'nin Pusan Limanına vardığında Birleşmiş Milletler Gücü Kuzey Kore'nin Çin Halk Cumhuriyeti'yle sınırını oluşturan Yalu ırmağına kadar ulaşmıştı. Bu durumda kamuoyu ve yayın organları savaşı fiilen bitmiş sayıyordu. Ne var ki, Çin Halk Cumhuriyeti orduları aniden Kore'ye doğru saldırıya geçti. Çin orduları sayıca Birleşmiş Milletler Gücü'nden fazlaydı. Havada ve karada kanlı çarpışmalar oldu. Geri çekilen ABD kuvvetlerini korumakla görevli Türk Tugayı, Çinliler tarafından Karuni'de kuşatıldı. Yüzlerce şehit ve yaralı veren tugay, kanlı bir huruç hareketiyle kuşatmayı yardı; askerlerimiz yaralılarını, hatta şehitlerini taşıyarak Güneydeki BM güçlerine katıldılar. Türkiye savaşın dehşetini böylece anladı. Radyolar, ajanslar ve gazeteler haftalarca şehitlerin, yaralıların adlarını yayımladılar. Savaş 27 Temmuz 1953'te Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi. Kore gene ikiye ayrılmıştı. Kuzey ve Güney'in sınırı olarak belirlenen 38° enlem bu kez de sınırdı. Yani yüzlerce şehit verildikten sonra varılan nokta, savaşın başladığı nokta oldu¹³⁹.”

Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi ve Kore Savaşı'nda da ABD'nin yanında yer alması, daha sonra NATO'ya girmesinde büyük rol oynamıştır¹⁴⁰. Bunun yanında Türkiye'nin Batı ve Doğu kamuoyunda itibar kazanmasını sağlamıştır. NATO tarafından yapılan incelemelerden sonra, İzmir Limanı NATO'nun güneydoğu karargâhı için uygun bulunmuştur.

Kore'de yüzlerce şehit ve gazi verilmesine rağmen,03.09.1950 yılında yapılan mahalli idareler seçimini de Demokrat Parti büyük bir çoğunlukla kazanmıştır¹⁴¹.

5. Demokrat Parti'nin Ordu Aracılığı İle Bölgesel Güçlenme Çabaları

Menderes, iktidara geldikten sonra Batı ile bütünleşme çabası içine girmiş hatta Türkiye'nin Batı dünyası içindeki ağırlığını arttırma yollarını aramıştır. Bunun için de soğuk savaşın yaşandığı iki ülke, ABD ile Sovyetler arasındaki çekişmeyi çok iyi kullanmış, Sovyet tehdidine karşı ABD'den daha fazla askeri ve ekonomik yardım

¹³⁹ Çavdar, a.g.e., s.33-34

¹⁴⁰ A.g.e., s.34

¹⁴¹ Milliyet, 05 Eylül 1950

almayı başarmıştır. Menderes ABD'den yardım almayı başarmış ancak bölgede büyük bir güç olma hevesiyle kurmaya çalıştığı iki pakta yaşamını fazla sürdürememiştir. Bunlardan biri Balkan Paktı diğeri ise Bağdat Paktı'dır¹⁴².

5.1. DP ve Balkan Paktı

Türkiye ile Yunanistan arasında 1950'lerde yaşanan yakınlaşma Balkan ülkeleri arasında işbirliği arayışlarının başlamasına ve güvenlik endişelerinden kaynaklanan nedenlerle bir Balkan Paktı'nın imzalanmasına neden olmuştur. 1954 yılında imzalanan Balkan Paktı, Soğuk savaşın ve iki kutuplu bir uluslararası sistemin sonucudur. Balkan Paktı, ABD desteği ve NATO'nun askeri stratejileri gereği kurulmuştur¹⁴³.

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan soğuk savaş döneminde Balkanlar'da iki blok oluşmuştu. Bunlar Moskova'dan destek alan sosyalistler ve ABD'den destek alan Türkiye ve Yunanistan'dır. Balkan Paktı'nı imzalayan üç ülkede başta SSCB olmak üzere Doğu Bloku ülkelerini kendileri için bir tehdit olarak algılıyorlardı¹⁴⁴.

Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu günden itibaren Balkanlara özel bir önem vermiş ve Balkan ülkelerini karşı bir saldırıya karşı bir arada tutmaya çalışmıştır. Bu politikanın temel nedenlerinden biri de Türkiye'nin Trakya sınırının kuzey Yugoslavya ile olmasıydı. Çünkü Yugoslavya'dan gelebilecek bir saldırı anında Türkiye için bir tehlike oluşturabilecek nitelikteydi. Menderes'i Balkan ittifakı kurmaya iten nedenlerden biri buyken, diğer neden ABD'nin Yunanistan gibi Türkiye'nin de Yugoslavya ile iyi ilişkiler kurmasını istemesiydi. Balkan Paktı görüşmeleri 1952 yılında Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya arasında hükümet temsilcileri düzeyinde yapılmaya başlamıştır. Üç ülke 6 Ağustos 1954 yılında Yugoslavya'nın Beld kentinde bir araya gelerek Balkan Paktı anlaşmasını imzalamışlardır. Anlaşma ile bu üç ülkeden birine yapılacak saldırıya karşı üç ülke birbirine yardım edecekti. Ancak Stalin'in 1953

¹⁴² Özdağ, a.g.e., s.42

¹⁴³ Baskın Orhan, *Türk Dış Politikası*, I. Cilt, İletişim yay., İstanbul, 2009, s.588

¹⁴⁴ Oran, a.g.e., s.589

yılında ölümünden sonra Yugoslavya'nın Sovyetlere doğru kaymasıyla paktın sonunu getirmiştir¹⁴⁵.

5.2. DP ve Bağdat Paktı (CENTO)

Bağdat Paktı'nın kurulma amacı, ABD ile iyi ilişkilerde bulunan Orta Doğu Devletlerinde komünist yayılmanın önüne geçilmesiydi. Paktın kuruluş fikri Washington'da doğmuştur. ABD Pakta üye olmamış sadece gözlemci olarak katılmıştır. Bunun sebebi de İsrail ile olan ilişkilerinin zedelenmesini istememesidir. Çünkü İsrail diğer devletler tarafından tanınmamaktaydı. Pakta üye olma şartlarından biriside üye olacak devletlerin diğer devletler tarafından tanınmış olması gerekiyordu. ABD Orta Doğu'da en büyük müttefiki olan İsrail'i kaybetmek istemiyordu. ABD'nin Pakta girmemesinin diğer bir nedeni de, Suudi Arabistan ve Mısır ile ilgiliydi. Suudi Arabistan'ın petrol kaynaklarının tamamı Amerikan şirketleri tarafından işletiliyordu. ABD buradaki çıkarlarını tehlikeye atmak istemiyordu. Diğer yandan Mısır, “*Barış içinde bir arada yaşama*” sloganı etkisiyle hızla SSCB'ye yakınlaşmaktaydı. ABD Araplar arasında büyük bir itibara sahip olan Mısır'ı uzaklaştırmak istemiyordu. Birde ABD'nin Orta Doğu'da kurulacak olan Pakta üye olması SSCB'yi harekete geçirebilir, SSCB'de kendisi bir Pakt kurmak isteyebilirdi. ABD böyle bir riski göze alamıyordu¹⁴⁶.

Demokrat Parti iktidarının Orta Doğu politikasının en önemli faaliyetlerinden biri de Bağdat Paktı'nın imzalanmasıdır. Bağdat Paktı 24 Şubat 1955 yılında, Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da nüfus kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulan güvenlik ve savunma örgütüdür¹⁴⁷.

Bağdat Paktı için ilk antlaşma Türkiye ile Pakistan arasında, 11 Haziran 1954 yılında yapılmıştır. Pakistan adına başbakanı Muhammed Ali katılmıştır¹⁴⁸. 6 Ocak 1955 yılında da Adnan Menderes Irak'a oradan da Lübnan'a gitti. Bu seyahat esnasında

¹⁴⁵ Özdağ, a.g.e., s.43-44

¹⁴⁶ Orhan, a.g.e., s.564

¹⁴⁷ www.turkbilimi.com (E.T. 18 Kasım 2014)

¹⁴⁸ Cumhuriyet, 12 Haziran 1954

da Irak ile anlaşmaya varıldı. 23 Şubat 1955’de Menderes tekrar Irak’a gitti ve 24 Şubat’ta “Bağdat Paktı” törenle imzalandı¹⁴⁹.

Irak’ın 24 Mart 1959 yılında Paktan resmen ayrıldığını açıklaması üzerine Paktı adı Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) olarak değiştirildi. Ancak Irak Paktan ayrılmadan önce Londra’da alınan bir karar ile ABD, Türkiye, İran ve Pakistan arasında yeni bir anlaşma imzalanmıştı¹⁵⁰.

CENTO 1979 yılında önce İran ardından da Pakistan’ın çekilmesiyle dağılmıştır.

5.3. Türkiye’nin NATO’ya Girmesi Ve ABD Üslerinin Kurulması

Daha önce belirttiğimiz gibi Türkiye Kore Savaşı’nda ABD’nin yanında yer alarak NATO’ya girmeyi başarmıştı. Ancak Kore’de binlerce şehit ve gazi verilmişti.

TBMM, 18 Şubat 1952’de, 19 Eylül 1951 tarihli NATO anlaşmasını onayladı ve Türkiye bu tarihten sonra resmen NATO’ya girmiş oldu. Meclis’te sadece Adana vekili Cezmi Türk onaylamada konunun aceleye getirildiğini etraflıca tartışılması gerektiği belirtmiş bu yüzden de aleyhte oy vermiştir. Cezmi Türk, NATO Anlaşması ile Amerikan Silahlı Kuvvetleri’nin Türkiye’de 1952’den önce ve daha sonra kurmuş olduğu üs ve tesisleri yasallaştığını ve Amerikalıların kendi kuruluşları ve imtiyazlı durumlarıyla Türkiye’de istedikleri gibi hareket edebileceklerini savunmuştur. Cezmi Türk bu itirazlarında haklı çıkmış, ABD NATO Anlaşması’nın 3. Maddesine göre birçok imtiyazlara sahip olmuş, hatta Türkiye’de görevli olan askerlerin maaşlarını Türk hükümetine ödetmiştir¹⁵¹.

Türkiye NATO’ya girdikten sonra, hükümet Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (*Hava, Kara ve Deniz dâhil, eğitim birlikleri hariç*) tümünü NATO’nun emrine verdi. Böylece Türkiye Sovyet saldırılarına ve isteklerine karşı kendini korumaya almış oluyordu.

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1954

¹⁵⁰ Oran, *a.g.e.*, s.569

¹⁵¹ Tunçkanat, *a.g.e.*, s.64

Ancak bu durum Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gelişmesini engelledi. Türkiye, askeri anlamda tamamen ABD'ye bağımlı hale geldi¹⁵².

ABD'nin dış dünya politikasının temeli, Sovyet rejiminin yayılmasının önlenmesi üzerine kurulmuştur. ABD bunun için Sovyetlerin etkisi altına girmemiş ülkelere askeri ve ekonomik yardımlar yapmanın yanında NATO'yu kullanarak askeri üsler kurmuştur. Yunanistan ve Türkiye'de bu ülkeler arasındadır. Türkiye'de Amerikan askeri üslerinin kuruluşu 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmaya dayandırılmıştır. Türkiye'de Amerikan askeri varlığının artışı sağlanan anlaşma 23 Haziran 1954 tarihli anlaşmadır. Ancak bu anlaşma Bakanlar Kurulunun kararı ile onaylanmış, TBMM'de onaylanmamıştır. Anlaşmaya göre ABD tarafından Türkiye'de üs ve tesis kurulacak yerleri Türk hükümeti temin edecekti. Bu tesislerdeki ABD birlikleri NATO'ya değil, ABD'ye bağlı olacaktı. Tesislerin güvenliğini de ABD askerleri kendi sağlayacaktı. Ancak üsler ortak savunma gücü altında kurulmuştu¹⁵³.

“23 Haziran 1954 tarihli anlaşma, Amerikan Silahlı Kuvvetlerine Türkiye'ye NATO Kuvvetler Sözleşmesini bir yana bırakarak, bu anlaşmaya ve 23 Haziran 1954 tarihli Notaya dayanarak girme imkânını vermiştir. Anılan notanın 2. Maddesi uyarınca, Türkiye'ye giren ve çıkan Amerikan askeri personeli Türk makamları tarafından kontrol edilemeyecektir. Bölük, tabur, filo, alay gibi güçlerin Türkiye'ye girişinde Türk yetkililere sadece önceden haber verilecek, fakat izin alınmayacaktır. 23 Haziran 1954 günü imzalanan “ Vergi Muafiyeti Anlaşması” ile ABD'nin NATO amaçları doğrultusunda Türkiye'de yaptığı masraflardan vergi alınmayacağı kabul edilmiştir¹⁵⁴.”

6. 1954 Seçimi ve Sonuçları

1950 seçimlerini kaybeden CHP yöneticileri iktidardaki DP'yi küçümsüyorlar, DP'nin üst yöneticilerin devleti yönetemeyeceklerini, beceriksiz ve niteliksiz ve bilgisiz

¹⁵² A.g.e., s.65

¹⁵³ A.g.e., s.48

¹⁵⁴ Özdağ, a.g.e., s.48

olduklarını söylüyorlardı. CHP'nin bu tavrı DP iktidarının sertlik ve baskıcı bir politika izlemesine neden olmuştu. 1950–1954 döneminde DP iktidarı, CHP'ye iki yönden baskı uygulamıştı. Birincisi, Halkevlerine el konulmuş, ikincisi ise CHP'nin mal varlığı hazineye devredilmişti¹⁵⁵.

6.1. CHP'nin Malvarlığına El Konulması

DP 9 Aralık 1953 yılında meclise bir tasarı sunmuş, bu tasarı ile CHP'nin mal varlığının hazineye devredilmesi için bir kanun çıkarılması gündeme gelmiştir. CHP ise bu konunun mecliste değil, bağımsız mahkemelerce çözülmesini istiyordu. Ancak İktidarın dediği oldu ve meclisin 14 Aralık 1955 yılında kabul ettiği tasarı ile CHP'nin malları hazineye devredildi¹⁵⁶.

Tasarı üzerine mecliste söz alan İnönü şöyle konuşuyordu: “*Önümüzdeki kanun tasarısı CHP adındaki meşru siyasi teşekkülü itham ediyor, ceza kesiyor ve tatbik ediyor. Karşısında bulunduğumuz hadise, Büyük Millet Meclisi'ne adalet mercii vazifesi gördürmektedir. Böyle bir adalet mercii ki, muhakeme ettiğini dinlemiyor. Kendi yargı azasının, yani Büyük Millet Meclisi üyelerinin hür vicdanları daha önce grup kararlarıyla tasmin edilen bir hükme bağlanıyor*¹⁵⁷.”

Tasarının meclis görüşmeleri büyük tartışmalara sahne oldu. İsmet İnönü ve arkadaşları meclisi terk etti¹⁵⁸.

Demokrat Parti'nin asıl amacı 1954 seçimi öncesi CHP'nin mali kaynaklarından yoksun bırakılarak, gücünün azaltılması ve seçim mücadelesinin önünün kesilmesiydi.

¹⁵⁵ Çavdar, *a.g.e.*, s.43

¹⁵⁶ *Ulus*, 11 Aralık 1955

¹⁵⁷ Tunçkanat, *a.g.e.*, s.66

¹⁵⁸ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960)*, Phoenix yay., Ankara, 2004, s.211

6.2. 1954 Seçimleri

1954 Seçimleri öncesinde yapılan yoklamalarda Celal Bayar, Adnan Menderes, İsmet İnönü ve Kasım Gülek ikişer yerden yoklamaları kazandı. On dört bin adayın iştirak ettiği yoklamanın neticesini alabilmek ancak sabaha karşı belli oldu¹⁵⁹.

DP ve CHP aday listesini 13.04.1954 tarihinde ilan etti. Demokrat Parti listesinin diğer partilerden daha kuvvetli olduğu belirtiliyordu. Eski mebuslardan 140 kişi aday listesine giremedi. Seçim mücadelesi hareketleniyordu¹⁶⁰.

CHP lideri İnönü, Adana ve Mersin’de yaptığı seçim konuşmalarında iktidarı hayat pahalılığı ile suçladı¹⁶¹. Başvekil Erzurum’da seçim kampanyasını açtı ve muhalefetin hayat pahalılığı iddialarına “*darlığa değil, bolluğa gidiyoruz*” diyerek cevap verdi¹⁶².

6.3. 1954 Seçim Sonuçları

1954 yılında yapılan seçimleri de DP ezici bir çoğunlukla kazandı. Seçimlerde DP 490, CHP 30, Köylü Partisi 5 ve Bağımsızlar 10 milletvekili çıkarmışlardır¹⁶³.

Bu sonuçlara göre 57 vilayette DP, 3 vilayette CHP ve 1 vilayette CMP tam liste halinde seçimi kazanmıştı. Tunceli’de seçimi kazanan iki Halk Partili mebus istifa ederek Demokrat Parti’ye geçti. İnönü’nün siyasi hayattan çekileceği söyleniyordu¹⁶⁴.

Halk Partisi Meclis çatısı altında ezilmişti ama oy oranlarına bakıldığında CHP oy oranını arttırmıştı. DP’nin bu kadar çok vekil çıkarması seçim sisteminden kaynaklanıyordu. İki parti arasında sadece 600.000 oy farkı vardı¹⁶⁵.

¹⁵⁹ A.g.g., 29 Mart 1954

¹⁶⁰ A.g.g., 13 Nisan 1954

¹⁶¹ A.g.g., 19 Nisan 1954

¹⁶² A.g.g., 23 Nisan 1954

¹⁶³ Çavdar, a.g.e., s.48

¹⁶⁴ A.g.g., 05 Mayıs 1954

¹⁶⁵ Aydemir, a.g.e., s.226

İki parti arasında çok fazla bir oy farkı bulunmamasına rağmen,1954 seçimleri sonrasında CHP’de büyük bir panik havası yaşanmıştı¹⁶⁶.

7. Kıbrıs Sorunu ve 6 –7 Eylül Olayları

1950’li yılların Türkiye’sinin en büyük sorunlarından birisi Kıbrıs sorunu ve 1959 yılında meydana gelen 6 - 7 Eylül olaylarıdır¹⁶⁷. 6 -7 Eylül olayları, 1955 yılında İstanbul’da azınlık dükkânlarının ve bir kısım azınlık evlerinin tahrip edilmesidir¹⁶⁸.

Olaylar, 6 Eylül 1955 günü İstanbul Ekspres gazetesinin büyük manşetle Atatürk’ün Selanik’teki evine Yunanlılar tarafından bomba atılarak havaya uçurulduğu yazılmasıyla başladı¹⁶⁹.

Bu haberle bomba Atatürk’ün Selanik’teki evine değil ama İstanbul, Ankara ve İzmir’e düşmüştü. Kıbrıs görüşmelerinden dolayı hassas olan kamuoyu bu haberle hareketlenmişti. Özellikle Rumlara karşı yapılan bu olaylardan muhalefet, iktidarı sorumlu tutuyor, iktidarın olayların ateşini tetiklediğini ancak olayların sonucunun buraya varacağını hesaplayamadığını iddia ediyordu¹⁷⁰.

Hükümette olayların sorumlusu olarak komünistleri göstermiştir. Komünistlerin elinde olduğu gerekçesiyle de “*Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti*” ile beraber 5 talebe cemiyetini, 11 sendika ve bazı dernekleri kapatmıştır¹⁷¹.

6/7 Eylül olayları iki gün sürmüş, olaylarda üç kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmış, 1 Havra, 8 Ayazma, 2 Manastır ve 3884’ü Rumlara ait olmak üzere 8538 taşınmaz mal harap ve yağma edilmiştir. Meydana gelen zarar daha sonra tazmin edilmiştir. Fakat Türkiye’nin uluslar arası alandaki imajı ciddi zarar görmüştür¹⁷².

¹⁶⁶ Çavdar, *a.g.e.*, s.48

¹⁶⁷ *A.g.e.*, s.53

¹⁶⁸ Gülen, *a.g.e.*, s.21

¹⁶⁹ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgaaları 2.cilt)*, Ticaret Postası Matbaası yay., İstanbul,1963, s.254

¹⁷⁰ Erol Mütercimler Mim Kemal Öke, *Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa yay., İstanbul, 2004, s.315

¹⁷¹ *A.g.e.*, s.317

¹⁷² *A.g.e.*, s.317-318

8. Demokrat Parti'nin 1954 – 1957 Yılları Arasında Ekonomik, Siyasi ve Antidemokratik Uygulamaları

Demokrat Parti iktidara geldiğinde dış yardımlar sayesinde ekonomide ilerleme sağlamıştı. Ancak bu ilerleme dış yardımların dengeli ve plansız kullanılmasından dolayı ekonomideki ilerleme uzun süreli olmadı. Bir süre sonra dış yardımların kesilmesiyle de Türkiye ekonomik darboğaza girdi.

8.1. Ekonomi Alanındaki Uygulamaları

DP'nin plansız yatırımları ve sübvansiyonları ödemeler dengesinin bozulmasına, dış kredi kaynaklarının kesilmesi ise ithalatın daralmasına neden olmuştur. Ülkede üretimin azlığı, talebin çokluğu fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Ülkede kahve, gazyağı, oto lastiği, otomotiv yedek parçaları, radyo gibi birçok mal ya bulunamıyor ya da karaborsadan yüksek fiyatla elde edilebiliyordu. DP hükümeti bu durum karşısında savaş yıllarında uygulanan Milli Koruma Yasası'nı tekrar uygulamak zorunda kaldı. Birçok maddeye narh (taban ve tavan fiyat uygulaması) kondu. Yaşanan ekonomik kriz sonucunda Türkiye IMF'ye başvurmak zorunda kaldı¹⁷³.

1950 seçimlerinden sonra Türkiye'de olumlu birçok gelişme yaşansa da, bir o kadar da olumsuz gelişme yaşanmıştır. Koyu devletçilik uygulaması, yerini liberal bir ekonomik ve sosyal anlayışa bıraktı. Köylü ilk defa para yüzü gördü, hakkını arama imkânı buldu. İşadamları ve esnaf güven içinde olduğunu anladı. Demokrasi ve hürriyetin anlamını bütün halk kavradı. Ancak 1954 seçimlerini de büyük bir farkla DP'nin kazanması Adnan Menderes'in kendine aşırı güvenmesine neden oldu. Menderes "*İstersem padişahı iş başına getirir, odunu milletvekili yaparım*" diyecek kadar ileri gitmişti. 1954 seçimlerinden sonra siyasi hava her gün biraz daha serleşti, bozuldu, tartışmalar kavgalaşmalara kadar vardı¹⁷⁴.

¹⁷³ A.g.e., s.62

¹⁷⁴ Erkanlı, a.g.e., s.7

8.2. Siyasi Alandaki Uygulamaları

Demokrat Parti, 1950 öncesi yakındığı anti demokratik uygulamaları 1954 - 1957 döneminde kendisi başvurmayaya başlamıştı. Basın, kamu personeli, öğretim üyeleri ve yargı üzerinde baskı ve sindirme politikası uyguluyordu. Bu dönemde Hüseyin Cahit Yalçın, Metin Toker, Şinasi Nahit, Bedii Faik olmak üzere birçok gazeteci cezaevine girmiş veya hapis cezası ile yargılanmıştı¹⁷⁵.

Özellikle basına, yayımladıkları haberlere ilgili “*ispat hakkı*” getirilmek istenmesi bir grup DP’nin bile tepkisine neden olmuş, bir grup DP’li partilerinden istifaya ederek “*Hürriyet Partisini*” kurmuşlardır¹⁷⁶.

Demokrat Parti antidemokratik uygulamalarına seçim bölgelerinin bölünmesi ile devam etmiştir. Osman Bölükbaşı’nın seçim bölgesi olan Kırşehir ili ilçe yapılarak Nevşehir’e bağlanmıştır. Bir de İsmet İnönü’nün seçim bölgesi olan Malatya da ikiye bölünerek Adıyaman ayrı bir il ve seçim bölgesi yapılmıştır¹⁷⁷. Osman Bölükbaşı yaptığı bir konuşmadan dolayı dokunulmazlığı kaldırılarak Ankara Cezaevi’ne konulmuştur¹⁷⁸.

Tüm bu olaylardan sonra siyasi bir çözülme yaşayan DP iktidarı, ekonomik yönden de kötü durumdaydı. Eldeki döviz kaynaklarının plansız kullanılması, dış borçlanmanın yapılamaması ekonomiyi sıkıntıya sokmuştu. DP durum daha da kötüye gitmeden 1958’de yapılması gereken seçimleri 1957 Ekim ayında yapılmasına karar verdi¹⁷⁹.

Demokrat Parti 27 Haziran 1956 yılında kabul ettiği bir kanunla, Siyasi Partilerin, seçim propaganda devresi dışında, açık hava toplantıları yapmalarını yasaklandı. Toplantı, gösteri hakları zedelendi. Kapalı toplantılar da, mahallin en büyük Mülkiye Amiri’nin iznine bağlandı. Hedef muhalefetti. Çünkü iktidar liderleri memleket

¹⁷⁵ Çavdar, *a.g.e.*, s.63

¹⁷⁶ *A.g.e.*, s.63

¹⁷⁷ *A.g.e.*, s.63

¹⁷⁸ *A.g.e.*, s.63

¹⁷⁹ *A.g.e.*, s.64

gezilerini zaten yapıyorlardı. Kanun'un 12 maddesi "nerede olursa olsun" toplantılara öyle kayıtlar koyuyordu ki, 13. madde, suç sayılan toplantının dağıtılması için " hedef gösterilmeksizin ateş açmak" yetkisini veriyordu¹⁸⁰.

"1956'da Ara Seçim yapılmaması da, demokrat milletvekillerinin oyları ile kabul edildi. Aynı yıl Temmuz'unun sonunda, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Karadeniz gezisi, dramatik sahnelerle önlendi. Halk Partisi toplantıları zaten engellemişti. Kasım Gülek'in Rize'de bazı Halk Partililerin ellerini sıkması suç sayıldı. Genel Sekreter 6 aya mahkûm oldu. Köylü- Millet Partisi ve Hürriyet Partisi mensupları da aynı muamelelere tabi tutuluyordu. 7 Ağustos 1956'da, Hürriyet Partisi Başkanı ile İl Başkanları'nın Anıtkabir'e çiçek koymaları yasaklandı. Aynı gece, parti başkanının evindeki ziyafet, vali tarafından iptal edildi¹⁸¹."

DP iktidarının antidemokratik uygulamaları, siyasal havayı iyice germişti. Muhalefet partileri DP karşısında güç birliği oluşturmaya karar verdiler. Muhalefet seçimlerde iktidara geldiği takdirde, mahkeme istikbali ve hâkim teminatı, sandık hürriyeti ve mesleki teşekküller kurma hakkı, eşit vatandaşlık haklarını getireceklerini bildiriyorlardı¹⁸².

CMP Başkanı Bölükbaşı 4 saat 48 dakika ifade verdikten sonra reddi hâkim talebinde bulunmasına rağmen tevkif edildi. Sorgu esnasında Adliye'nin önünde toplanan halk polis copları ile dağıtıldı. CMP Başkanını hapse giderken Halk Partililer uğurladı¹⁸³.

CMP Başkanı Bölükbaşı, 20 gün 19 saat 8 dakika tutuklu kaldıktan sonra tahliye edilmesine rağmen bir gün sonra tekrar tevkif edildi¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 6.bakı, Remzi Kitabevi yay., İstanbul,1999, s.36

¹⁸¹ A.g.e., s.40

¹⁸² Çavdar, a.g.e., s.65

¹⁸³ *Milliyet*, 03 Temmuz 1957

¹⁸⁴ A.g.g., 26 Temmuz 1957

Demokrat Parti üst kademeleri seçim tarihini 27 Ekim olarak tespit etti. Karar hükümetin, DP'nin Genel İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Heyeti ile yaptığı toplantıda alındı¹⁸⁵.

Demokrat Parti seçimlerde muhalefetin işbirliğini önlemek için seçim kanununda değişiklik yaparak, partiler her çevrede ayrı namzet göstermeye mecbur tutuluyordu. Müstakiller ve istifa edenler parti listelerine giremeyecek ve karma liste yapılamayacaktı. Demokrat Parti, kendi çıkarlarını korumak için antidemokratik uygulamalarına devam ediyordu¹⁸⁶.

Demokrat Parti'nin hazırlamış olduğu seçim kanunu kavgalı ve gürültülü geçen müzakerelerden sonra 31'e karşı 361 oyla kabul edildi. Görüşmelerde altı mebus arasında çıkan kavgada bir mebus bayıldı. Reis celseyi tatil etmek zorunda kaldı¹⁸⁷.

9. 1957 Seçimi Öncesi Siyasi Durum

1957 seçimi öncesinde yapılan konuşmalarda üslup giderek serleşiyordu. Bayar muhalefeti: “*Memleketin ilerlemesini köstekleyen ukalalar*”, Menderes ise: “*Eski diktatörler*” diye suçluyordu. İnönü ise :“*Demokrat Parti değişmezse sıkıntı artacaktır*” diyordu¹⁸⁸.

Seçim yaklaştıkça liderler arasındaki seçim mücadelesi kızışıyor ve konuşmalar serleşiyordu. Menderes, İnönü'den “*kindar*” ve “*iktidar hastası*” diye bahsediyordu.¹⁸⁹

Giresun ve Ordu'da konuşma yapan Menderes, İnönü'ye saldırmaya devam ediyor. Menderes, CHP liderinin hiçbir zaman vatandaş oyu ile iktidara gelmediğini belirtirken, İnönü'yü şeytan gibi milleti kandırmakla suçluyordu. Kendisini ise: “*Size hizmetten başka emel taşıyorsam kalbim dursun*” diyerek övüyordu¹⁹⁰.

¹⁸⁵ A.g.g., 05 Eylül 1957

¹⁸⁶ A.g.g., 11 Eylül 1957

¹⁸⁷ *Milliyet*, 12 Eylül 1957

¹⁸⁸ A.g.g., 13 Ekim 1957

¹⁸⁹ A.g.g., 14 Ekim 1957

¹⁹⁰ A.g.g., 16 Ekim 1957

9.1. 1957 Seçimleri ve Sonuçları

1957 seçimleri ekonomik sıkıntılar ve antidemokratik uygulamalar altında yapılmasına rağmen uygulanan seçim sistemi yüzünden DP yine 419 milletvekili çıkarmış ancak kullanılan oyların % 47,26'sını alabilmişti. CHP oyların % 40,5 ini almasına rağmen 173 milletvekili çıkarabilmiş, Bağımsızlar ise 2 milletvekili çıkarabilmişlerdi¹⁹¹.

Seçim sonuçlarına CHP birçok ilde itiraz etti. Seçimlerden sonra birçok ilde olaylar çıktı. CHP'liler ile DP'liler arasındaki kavgaları polis bastırdı. İl Seçim Kurulu Bilecik ve Diyarbakır'da CHP'nin itirazını kabul etse de Yüksek Seçim Kurulu itirazları kabul etmedi¹⁹².

DP'nin 1957 seçimlerinde oy oranının % 50'nin altına düşmesi DP'liler üzerinde şok etkisi yapmıştı¹⁹³.

9.1.1. Seçimlerden Sonra Çıkan Olaylar

Seçimlerden sonra birçok ilde olaylar çıkmıştı. Gaziantep'te önce seçimi CHP'nin kazandığının açıklanması, daha sonra köyden gelen oylardan dolayı DP'nin kazandığının açıklanması Gaziantep'te olayların çıkmasına neden olmuş, olaylar ancak askeriyenin devreye girmesiyle zorla bastırılmış birçok kişi tutuklanmıştır. Ülkede çıkan olaylar yüzünden Adnan Menderes ancak 25 gün sonra hükümeti kurabilmiştir¹⁹⁴.

1957 seçimlerinden sonra DP iktidarı güç kaybetmeye başlamış, memleket kesin olarak ikiye bölünmüş, iki partinin saflarında toplanan vatandaşlar, mezarlıklarını, camilerini, kahvelerini, alış-verişlerini, yollarını ayırmışlardı. Bir iki iktidar gazeteci hariç, basın tamamıyla DP iktidarının karşısındaydı. Her gün birkaç gazeteci

¹⁹¹ Çavdar, *a.g.e.*, s.69

¹⁹² *A.g.g.*, 31 Ekim 1957 – 09 Kasım 1957

¹⁹³ Çavdar, *a.g.e.*, s.69

¹⁹⁴ *A.g.e.*, s.70

tutuklanıyordu. İktidar basını susturmak için akla gelebilecek her türlü yola başvurmaktan geri kalmadığı gibi yeni kanunlar çıkarıyordu¹⁹⁵.

9.1.2. Basına ve Memurlara Yapılan Baskılar

DP seçimde oylarının düşmesinin nedeni olarak gördüğü basın ve muhalefetin üzerindeki baskıyı arttırmış, “Şiddet Tedbirleri Komisyonu” denen bir komisyon kurmuştu. Bu komisyon uygulanacak baskı tedbirlerin almak ve bu konuda hazırlanacak yasa tekliflerini hazırlayacaktı¹⁹⁶.

Hazırlanan tasarı ile basın kanununa bazı ilaveler yapılacak, gazetelerin Meclis müzakerelerini Anadolu Ajansından, bilahare neşredilecek zabıtlardan nakle mecbur tutulacaktı¹⁹⁷. Seçimden sonra birçok gazeteci tutuklanarak Ankara Cezaevi’ne konuldu. Üniversite hocaları üzerinde de baskılar arttırıldı¹⁹⁸.

Seçim’den sonra DP tasfiyelere başlıyor. Milliyet Gazetesi 16.11.1957 ve 17.11.1957 tarihli manşetlerini bu haberler ayırıyor ve şöyle veriyordu. “*Memurlar arasında tasfiyeler başladı. Seçimler tarafsızlığını muhafaza etmeyenler tespit edildi. Suiistimalleri önleyecek tedbirler alınıyor. İlk olarak Sular idaresi Müdürü emekliye sevk ediliyordu. İETT Müdürü ise başka vazifeye nakledileceği söyleniyordu*¹⁹⁹.”

10. 1957 Seçimleri Sonrasında Türkiye’nin Genel Durumu

Seçimlerden hemen sonra Demokrat Partinin ekonomik tedbirler alması seçimler öncesi ekonomik durumun çok iyi olduğu açıklamalarının ne kadar yanlış olduğunu gösteriyordu. Bu durum devlet memurlarının içine düştüğü ekonomik sıkıntıları da ortaya koyuyordu. Siyasi duruma gelince seçimler öncesinde ve seçimler sırasında yaşananlar, seçimleri Demokrat Parti’nin kazanmasıyla olayların daha da artacağına bir

¹⁹⁵ Erkanlı, *a.g.e.*, s.8

¹⁹⁶ Çavdar, *a.g.e.*, s.70-71

¹⁹⁷ *Milliyet*, 05 Kasım1957

¹⁹⁸ *A.g.e.*, s.71

¹⁹⁹ *A.g.g.*, 17 Kasım 1957

göstergesiydi. Aşağıda ekonomik, siyasi ve memurların durumu ayrıntıları ile açıklanmıştır.

10.1. Ekonomik Durum

Seçimlerden önce, muhalefetin hayat pahalılığı olduğunu kabul etmeyen DP, seçimlerden sonra fasulye ve un fiyatlarını tespit ederken, yeni iktisadi tedbirler alıyor ve gerekirse pamuk ithal edilebileceğini belirtiyordu²⁰⁰. Hükümet iktisadi tedbirlere devam ediyor ve bütün mallara iktisadi kar haddi getiriliyordu. Ayrıca Ticaret Vekâleti'ne gerekli maddelerin her türlü fiyatını tespit yetkisi veriliyordu.²⁰¹ İçki, sigara ve kibrite yüzde 20–50 arasında zam yapılıyordu²⁰².

10.2. Silahlı Kuvvetler, Memurlar ve Üniversitelerin Durumu

Silahlı Kuvvetler kendi haline terk edilmiş, dış yardımlarla artan maddi gücüne rağmen, morali tamamen yok edilmişti. Menderes'in: “*Ben istersem orduyu yedek subaylarla yönetirim*” sözü orduda Menderes'e karşı en büyük tepki yaratmıştı²⁰³.

Memurlar gittikçe artan hayat pahalılığı karşısında geçinmek için ikinci iş yapmaya başlamış, iktidar yanlısı olmayanlar işten çıkarma dâhil her türlü kötü muameleye tabi tutulmuşlardı²⁰⁴.

Üniversiteler ilim yuvası olmaktan çıkmış, politika merkezi olmuş, Milli Eğitim Bakanı'nın emrinde herhangi bir okul gibi işlemlere tutulmakta. İktidar yanlısı talebe birlikleri desteklenmekte, diğerlerini ise baskı ve şiddet uygulanmakta idi²⁰⁵.

İktidar kendi çıkarları için hareket ederken, halk yine işsiz, sefil, hastalıklar artmakta, cebine biraz para giren köylü eskisinden de kötü durumda. Köylü büyük

²⁰⁰ *Milliyet*, 23 Kasım 1957

²⁰¹ *A.g.g.*, 29 Kasım 1957

²⁰² *A.g.g.*, 06 Aralık 1957

²⁰³ Erkanlı, *a.g.e.*, s.8

²⁰⁴ *A.g.e.*, s.9

²⁰⁵ *A.g.e.*, s.9

şehirlere göç etmekte. Hesapsız şekilde edinilen traktörlerin borçları ödenememişti. Artan enflasyon köylüyü iyice fakirleştirmiş köylü kaderi ile baş başa kalmıştı²⁰⁶.

Türk halkının kültür seviyesi yerinde saymakta, köy okullarının yapımının durdurulmuş, yerine cami yapımına hız verilmiş, binlerce cahil hoca köylere gönderilmiş, öğretmenlerle din adamları karşı karşıya getirilmiş; öğretmenler ikinci sınıfa itilmişti. Arapça öğretimi, gayri resmi din öğrenimi, Kur'an kursları adeta normal eğitim faaliyetleri arasına girmişti. Atatürk'ün ülküsü olan köylere, halka kültür ve eğitim yaymak için kurulmuş olan Halkevleri çoktan kapatılmıştı. Binlerce kütüphane kapatılarak depolarda çürümeye terk edilmişti. Köy Enstitüleri "komünist yuvası" diye damgalanmış ve kapatılmıştı²⁰⁷.

Sosyal adalet ve soysal güvenlik yoktu, bu konuları dile getirenler komünistlikle suçlanıyordu. İşçi kesimi temel haklarından ve mücadele olanaklarından yoksun, sadece seçim zamanlarında hatırlanmakta. DP her seçim öncesi işçilere grev hakkı vereceğini vaat etmekte, seçimden sonra türlü bahaneler uydurmaktadır. Sendikalar güçsüz ve yetkisiz çoğu partizanların elinde idi²⁰⁸.

Bu şartlar altında bir de muhalefet mücadele şiddetini arttırınca, DP iktidarı en kolay ve tehlikeli yolu tercih ederek, şiddet tedbirlerini arttırarak, muhalefeti ve basını susturma çabası içine girdi²⁰⁹.

"Menderes iktidarı, yani Demokrat Parti, idareyi artık elinden kaçırmıştı. Muhalefet hele CHP'nin başında ki İsmet İnönü, tarihi şahsiyeti ile DP'ye yükleniyor, DP'de inadına baskıyı arttırıyordu²¹⁰."

²⁰⁶ A.g.e., s.10

²⁰⁷ A.g.e., s.11

²⁰⁸ Erkanlı, a.g.e., s.11

²⁰⁹ A.g.e., s.11

²¹⁰ Gülen, a.g.e., s.112

10.3. Siyasi Durum

1959 yılı her iki partinin de birbirine tahammül edemediği bir dönemin başlangıcı oldu. Muhalefet lideri İsmet İnönü, çıktığı yurt içi gezilerinde iktidara karşı ciddi suçlamalarda bulunuyor, iktidarda aynı sertlikte cevap veriyor, gerekli gördüğünde de basına çıkan olaylar konusunda yayın yasağı getiriyordu²¹¹.

CHP lideri İsmet İnönü'nün çıktığı yurt içi gezileri, meydana gelen gerginliklerin merkez noktasıydı. İnönü geziyor, konuşuyor; DP iktidarı da onu durdurmaya çalışıyordu. 1959 yılı içinde İnönü'nün geziye çıktığı, Uşak, Topkapı, Çanakkale, Konya ve Kayseri'de olaylar çıkmış, bu olaylar iktidarın kaderini belirleyen olaylar olmuştur²¹².

Yılın ilk olayı Adana'da meydana gelmiş, CHP'liler ile DP'lilerin çatışmasında 10 kişi yaralanmıştır. 1960 yılının Şubat ayında İnönü'nün Konya ziyaretinde çıkan karışıklarda polis CHP'lileri biber gazı kullanarak dağıtmıştır²¹³.

İsmet İnönü'nün 19 Mart 1960 tarihinde İstanbul Taşlık'taki evinde Prof Dr. Hüseyin Nail Kubalı, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıdık Sami Onar, CHP döneminin son Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman, eski Genel Kurmay İkinci Başkanı Şahap Gürler ve bazı sendikacı ve emekli askerler ile görüşmeler yapmıştı. Bu görüşmeler DP'liler tarafından tepkiyle karşılanmış ve İnönü İhtilal hazırlığı yapmakla suçlanmıştır²¹⁴.

Artan şiddet olayları siyasi ortamı çok fazla gerginleştirmişti. Muhalefet iktidarı "komplu" ile suçluyor, iktidar ise, CHP'ni kapatılması gereken bir parti olarak görüyordu²¹⁵.

²¹¹ Önder Gün, *27 Mayıs askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960 Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Faaliyetleri Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Ü.Sos. Bil. Enst., 2006, s.159

²¹² A.g.t, s.160

²¹³ Özdağ. a.g.e., s.137

²¹⁴ Ümit Özdağ, a.g.e.,s.137

²¹⁵ A.g.t., s.161

Demokrat Parti iktidarı ile CHP arasındaki sürtüşme Kayseri olayları ile doruğa ulaşmıştır. Kayseri’de olayları CHP’liler çıkarmışlar, olayları önlemeye çalışan polisler bile saldırmışlardır. İktidar, Kayseri olaylarını kullanarak, CHP’yi meşruluğunu kaybetmiş olarak suçluyor, CHP’nin ihtilal bayraktarlığı yaptığını iddia ediyordu²¹⁶.

Kayseri olayları, Yeşilhisar ilçesinde Tarım Kredi Kooperatifleri seçimlerini CHP’lilerin kazanmasıyla çıkmıştır. DP’lilerin kurşunlarıyla iki CHP’li yaralanmış, olaylar gittikçe artmış, CHP’lilerle polisler çatışmış, polis kurşunuyla iki CHP’li daha yaralanınca olaylar daha da büyümüştür. CHP olayları incelemek üzere Kayseri’ye bir inceleme heyeti göndermiş, olayları seçimleri kaybettikleri için DP’lileri çıkarttıklarını açıklamıştır. Bunun üzerine hükümet Yeşilhisar olaylarına basın yasağı getirmiştir²¹⁷.

İsmet İnönü, Kayseri Valisi’nin kentte ortamın çok gergin olduğunu, bu yüzden CHP kongresine gelmemesi istediğini bildirdiği telgrafi dikkate almamış ve 3 Nisan’da yola çıkmıştır. İnönü’nün treni Kayseri’ye 32 km kala Himmetdere İstasyonu’nda durdurulmuştur. Kayseri Vali yardımcısı ve İl Jandarma Komutanı İnönü ile görüşerek geri dönmesini isterler, ancak İnönü bunu kabul etmemiştir. *“Vali Muavini ve Jandarma Komutanının trenden inmelerini takiben subaylar, birer ikişer, görünmeye başladılar, İsmet Paşa’nın penceresinin altından geçiyorlar, geçerken kendisini askerce selamlıyorlardı. Gözlerinden anlaşılan, istisnasız hepsinin eski Komutandan yana olduklarıydı. Kendilerine verilen vazifeyi ismet Paşayı muhafaza manasına aldıkları, yiksa ona karşı bir harekete iştiraki asla hatırlarına getirmedikleri belli oluyordu. Bu sırada, askerlerin munis ve müsamahalı davranışları sayesinde halk koparak trene koştu. Bilhassa kadınlar son derece heyecanlıydılar. İsmet Paşa, trenin hemen önüne indi. Kadınlar ellerine sarılıyorlar, “Bizi kurtar, bizi kurtar” diye bağıryorlardı. Manzarayı gören subayların gözleri yaşarmıştı. Hepsi aynı sıcaklıkla İsmet Paşaya bakıyordu. Herkes üzgündü ve herkes bu durumun sorumlularına karşı hiddetliydi. Önce bir üstegmen gelip İsmet Paşa’nın karşısında selam aldı. “Paşam, müsaade edin,*

²¹⁶ A.g.t., s.162

²¹⁷ Özdağ, a.g.e, s.138

elinizi öpeyim” dedi. Eğildi, el öptü. Onu derhal diğer subaylar takip ettiler. Vaziyet tersine dönüyordu ²¹⁸.” Uzun görüşmelerden sonra İnönü’nün Kayseri’ye gitmesine izin verildi. Kayseri’de İnönü büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılandı. İnönü ertesi gün Ankara’ya dönerken Yeşilhisar’dan geçme kararı almıştı. Menderes ve Bayar bu durumdan çok telaşlanmışlar hatta sıkıyönetim ilan etmeyi bile düşünmüşlerdi. Menderes İkinci Ordu komutanı Org. Suat Kuyaş’ı yanına çağırarak görüşmüştü. İnönü, Yeşilhisar’a giderken yolu İncesu köprüsünde topçu birliği ve Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı tarafında kesilmişti. Topçu birliği, Org. Kuyaş’ı talimatı ile hareket etmekteydi. Muhafız Alayı Ankara’dan buraya sevk edilmişti. İnönü yolun kapatılması üzerine bir süre otomobilinde beklemiş, daha sonra inerek köprüye doğru ilerlemişti. Yolu kesen subaylar İnönü önlerinden geçerken selam durmuşlardı. İleride ikinci barikatı kuran askerlerde İnönü’ye selam vererek barikatı açmışlardı. CHP konvoyunun önü İncesu’da tekrar kordon altına alınmış Valilik ile yapılan görüşmeler sonrasında İnönü Yeşilhisar’a gitmekten vazgeçmiş, Ankara yolu açılmıştır. Bu olaydan sonra Kayseri’de görevli Kurmay Binbaşı Çetiner ve Kurmay Albay Özçolak görevlerinden istifa ettiler. Bir istifa da olaylarla hiçbir ilgisi olmayan Kara Kuvvetleri Harekât Başkanlığı Neşriyat Şubesi Müdürü Kamil Savaş’ın istifasıdır. Bu istifalar ordunun durumu ortaya koymaktadır ancak Adnan Menderes ve Celal Bayar bu durumu görememişlerdir²¹⁹.

Ülkede DP iktidarına karşı oluşan muhalefet, 1959 yılında, Kıbrıs için varılan antlaşmayı imzalamaya giden Menderes ve beraberindekileri taşıyan Viscount uçağının düşmesiyle bir anda Menderes lehine döndü. Menderes uçak kazasından kurtuldu. Yurda dönünce DP bunu en küçük ayrıntısına kadar kullandı. Menderes’in kurtulması Allah’ın bir mucizesi gibi gösteriliyor, Menderes sanki bir ermiş gibi karşılanıyordu. DP ekonomik bunalımı ve antidemokratik uygulamaları ile kaybettiği gücü dini kullanarak geri alıyordu²²⁰.

²¹⁸ Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1964)*, 1-2 Cilt, Akis yay., 1965, s.217

²¹⁹ Özdağ, a.g.e., s.141

²²⁰ Çavdar, a.g.e., s.73

Demokrat Parti ve Adnan Menderes iktidarda kalmak için her yolu deniyordu, dini politikaya alet ediyor, halkçı politika uyguluyor, köylünün ürününe yüksek fiyat veriyordu. Bu arada büyük yolsuzluk, hırsızlık söylentileri vardı, basın özgürlüğü yoktu, adalet yoktu, hürriyet yoktu²²¹.

Askeriye içinde üst kademedekiler Genel Kurmay başkanı ve orgeneraller Menderes tarafını tutarlarken, alt rütbedekiler Demokrat Parti'ye karşı idiler. Hatta aydınlar, memurlar ve öğrencilerde Demokrat Parti'ye karşıydılar. Bu demek değildi ki DP'ye karşı olanların hepsi CHP idi²²².

Türkiye, 1960 yılına doğru bu şartlar altında yoluna devam etmeye çalışıyordu.

²²¹ Gülen, *a.g.e.*, s.112

²²² *A.g.e.*, s.113

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE SONRASI

A) Askeri Müdahalelerin Sebepleri, 28 Nisan Olayları Ve Müdahale'nin Ayak Sesleri

Demokrat Parti'nin halk, askerler, üniversiteler, basın ve memurlar üzerindeki baskıları ve anti demokratik uygulamaları 1960 Mart-Nisan aylarında iyice artmıştı. Öğrenciler, Üniversite Profesörleri Demokrat Parti iktidarına karşı olduklarını, hürriyet istediklerini belirtiyorlardı. Mitingler yapılıyor, öğrenciler ile profesörler, polisle karşı karşıya geliyordu²²³. Bu durum karşısın da ordu içinde kurulmuş olan Komite beklediği fırsatı yakalamış oluyordu.

1. Askeri Müdahalelerin Sebepleri

Tarihin hemen her döneminde, farklı siyasi sistemlerde ve farklı coğrafyalarda silahlı güçlerin siyasete müdahalesinin örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda dünyanın birçok yerinde sık sık askeri müdahaleler olmuştur. Bu müdahaleler, tüm Latin Amerika ülkelerinde, birçok Afrika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, bazı Arap Ülkelerinde ve bazı Akdeniz ülkelerinde yaşanmıştır. Müdahaleler bazen karşı müdahaleler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu müdahaleler bazen ordunun sivil hükümetlerin yerini alması şeklinde olurken, bazen de ordunun dolaylı bir şekilde yönetime müdahale etmesi şeklinde meydana gelmiştir²²⁴.

²²³ Gülen, *a.g.e.*, s.114

²²⁴ Birsen Örs, *a.g.e.*, s.7

Günümüzde olduğu gibi, tarihin her döneminde ülkelerin kendi güçlerine, büyüklüklerine göre bir orduları veya ordunun yerini alan bir askeri güçleri var olmuştur. Bu ordu veya askeri gücün her ne kadar amacı; ülkeyi dış tehditlerden korumak, ulusal prestiji sağlamak, gerektiğinde ülke içinde kamusal düzeni korumak olsa da yüklendikleri bu görevlerden dolayı, bu gücün siyasetten uzak durması da söz konusu olmamaktadır. Askerlerin siyasal alandaki etkinliği ülkeden ülkeye, ülkelerdeki koşullara göre değişebilmektedir. Bazı ülkelerde askerler üstün bir siyasal güce ve etkiye sahip iken, bazılarında sivil yönetimin kararları doğrultusunda, sadece sivil yönetime hizmet anlayışıyla hareket etmekte, bazılarında da belirli konularda karar alınması aşamasında sivil hükümete baskıda bulunmaktadır. Silahlı Kuvvetlerin sivil siyaset üzerindeki etkisi, o ülkenin siyasal, ekonomik ve kültürel, sosyal özellikleri yanında askerlerin kendi örgütsel yapısına has özelliklerince de belirlenmektedir. Ancak, hangi sebeple olursa olsun, sivil siyasal yönetimin idari etkisini ve meşruiyetini yitirdiği dönemlerde, askerlerin siyasal sahneye çıkma eğilimi ve bunu fiilen gerçekleştirme olasılığı artmaktadır. Bu duruma askerlerin kendilerini toplumdaki diğer sosyal gruplardan üstün olduklarına inanmaları ve ordunun ulusal güvenliği sağlama görevini her şeyden öncelikli hatta siyasetin üzerinde bile görmesi sebep olmaktadır. Ordu, birçok toplumda geniş örgütsel yapısı, elinde bulundurduğu silah ve teçhizat, ortak eğitim sonucu gelişen aynı değerleri paylaşma duygusunun örgüt içinde oluşturduğu birlik ve uyum bakımından, diğer sosyal gruplardan çok daha güçlü olmaktadır. Bu yüzden de ordunun sivil siyasi yaşama ve demokrasiye her zaman müdahale etmesi kolay olmaktadır²²⁵.

1.1 Türkiye’de Orduyu Müdahaleye Sevk Eden Nedenler

Asker-sivil ilişkileri ve askerlerin siyasete müdahalesi süreci oldukça karmaşık bir süreçtir. Askerler hiçbir zaman sadece kendi ortak çıkarları için ya da sadece ülkenin ekonomik durumu bozulduğu için müdahalede bulunmazlar. Askeri müdahalelerin yaşandığı ülkeler için bu durum alışkanlık haline gelmiştir. Ancak askerler her fırsatta sivil siyasete müdahalede bulunmazlar. Askerlerin müdahale etmesi için birçok nedenin

²²⁵ A.g.e., s.8-9

bir araya gelmesi gereklidir. Bu nedenler, sivil hükümetin ekonomik bozulmayı önleyememesi, enflasyonun önüne geçememesi, idari yapıdaki bozulmayı düzeltmemesi ve ülkedeki şiddet ve terör eylemlerini önleyememesi gibi nedenlerle meşruiyetini yitirmesidir²²⁶.

Türkiye’de askerleri müdahaleye sevk eden nedenleri, ordunun disiplin, hiyerarşi, profesyonellik gibi yapısal özellikleri, bu özelliklerle ilişkili olan ulus ile özdeşleşme ve ulusçuluk, ülkeyi savunma misyonu, askeri ortak çıkar ve askeri özelliği koruma gibi orduya özgü müdahaleci dürtüler ile bunların karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu, askeri yapının özelliklerini biçimlendiren siyasal kültürün bir araya gelmesini sayabiliriz. Bunun yanında ülke ekonomisinin bozulması, siyasal yönetimin bu bozulmanın önüne geçememesi, bu yüzden siyasi otoritenin meşruiyetini yitirmesi, ülkede terör olaylarının artması, gibi nedenler ordunun siyasi yaşama müdahale etmesine neden olmaktadır. Ayrıca halkın sivil otoriteye desteği azaldığı durumlarda da askeri müdahaleler daha rahat yapılmaktadır. Finer, toplumları sivil kurumlara bağlılık gücüne göre çeşitli siyasal kültür düzeylerine ayırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye, siyasal kültür seviyesi zayıf ülkeler arasında yer almaktadır. Bu Türkiye’yi kolay askeri müdahale edilebilir bir ülke durumuna getirmektedir. Siyasal kültür düzeyi zayıf olan toplumlarda, halkın siyasal kurumlara bağlılığı oldukça azdır. Bu gibi toplumlarda siyasal otoriteye ulaşmanın birçok yasal veya yasal olmayan yolu bulunur. Bu durumda ülkeyi yönetenlere bağlılığı azaltır²²⁷.

Siyasal yönetimler içinde aynı durum geçerlidir. Kimin nasıl iktidara geleceği, iktidarda kalmanın koşulları, iktidarın ne zaman el değiştireceği, gibi temel siyasi kurallar konusunda herkes tarafından kabul edilen kurallar yoktur veya var olan kurallara uyulmamaktadır. Anayasa, kanun, seçim kanunları, siyasal partiler kanunu gibi gerek iktidar ve muhalefet, gerek siyasal otoriteler ve halk arasındaki ilişkileri düzenleyen temel kurallar çok sık değişmektedir. Bu durumda açık ve yerleşik bir siyasal yaşamın oluşmasını engellemektedir. Kurumların ve kanunların sık sık

²²⁶ A.g.e., s.83

²²⁷A.g.e., s.90-91

değişmesi siyasi otoritenin ve bu kurumların meşruiyetini ve önemini azaltmaktadır. Ülkemizde olduğu gibi siyasal kültür seviyesi düşük ülkelerde sivil toplum gelişmediği için askeri müdahalelerin önü her zaman açık olmaktadır. Ancak ülkemiz kültür seviyesi düşük ülkeler arasında yer almasına rağmen, bu ülkelerden daha iyi durumdadır. Bu yüzden askeri müdahaleler sonrasında birçok ülkeye göre daha kısa sürede askeri yönetim yerini sivil iktidarlara bırakmaktadır²²⁸.

Türkiye’de orduyu müdahaleye sevk eden faktörleri ise; sivil siyasal otoritenin sorumsuz davranış ve eylemleri nedeniyle, ülke içinde güvenliğin kalmaması ve siyasal ortamın milli birlik ve beraberliğe zarar verecek düzeyde bozulmasını müdahale nedeni olarak görmekteyiz. Bu yüzden, mevcut siyasal ortamdan memnun olmayan halk, askeri müdahaleleri yerinde ve haklı görmüştür²²⁹.

1.2. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nin Yapılmasının Nedenleri

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’ni yapan askerler ve müdahaleye sıcak bakan bilim adamları, Demokrat Parti’yi, seçim sistemini bozmak, diğer siyasi partilere haksızlık yapmak, hâkimlere ve memurlara baskı uygulamak, meclisin hükümeti denetleme mekanizmasını zayıflatmak, ara seçimleri yapmamak, halkın Millet Partisi’ne oy vermesini engellemek için, Kırşehir’i ilçe yapmak, muhalefetin varlığına ve denetimine tahammül edememek gibi nedenlerden dolayı suçlu görüyorlardı²³⁰.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nin ortaya çıkmasında iç ve dış grupların etkili olduğu bilinmektedir. Bu grupları CHP, Basın, CHP tarafında yer alan askerler, dış güçler ve diğer etkenler olarak sıralanabilir.

²²⁸ A.g.e., s.91-92-93

²²⁹ A.g.e., s.94

²³⁰ Karatepe,a.g.e., s.224

1.2.1. 27 Mayıs'ta, CHP'ye ve Diğer Siyasi Partilere Uygulanan Baskıların Etkisi

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği ilk yıllarda iktidar ile muhalefet arasında ufak tefek sorunlar yaşanmasına rağmen, ikili arasında demokratik bir ilişki vardı. Ancak 1954 seçimlerinden sonra ilişkiler gerginleşti. İktidar ile muhalefet arasında çatışmalar başladı. 1954 yılına kadar iktidarın ekonomik alanda gösterdiği başarı çekişmenin bu tarihe kadar ortaya çıkmasını engellemiştir. Demokrat Parti, başarısını dış borç, dış yardım ve açık bütçe ile gerçekleştirmişti. CHP döneminde aşağı yukarı dengeli olan bütçe, DP döneminde yılda ortalama 296,6 milyon lira açık vermeye başladı. Bütçe açığının DP döneminde hızla artması CHP'nin DP'yi çok ciddi şekilde eleştirmesine neden oluyordu²³¹.

DP ile CHP arasında en önemli sorunlardan biri CHP'nin mal varlığı ile ilgili yasa tasarısıdır. Bu tasarı ile CHP'nin mal varlığına el koyulmuştur. Tasarı oylamasına CHP katılmamış, tasarı DP milletvekillerinin oyu ile kabul edilmiş, oylamada DP milletvekillerinden 6 tanesi ret oyu vermiştir²³².

Demokrat Parti'nin muhalefete baskısı Millet Parti'sinin kapatılmasıyla zirveye çıkmıştır. Millet Partisi 1948 yılında DP'den ayrılanlar ve ihraç edilenler tarafından kurulmuştu. Millet Partisi, Demokrat Parti gibi liberal ekonomik yaklaşımı benimsiyordu ancak, aşırı sağcı ve dinci unsurları temsil ediyordu. Millet Partisinin Hilafeti ve Arap harflerini geri getireceği iddia ediliyordu. Bu idealar parti üyelerinden Hikmet Bayur ve Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig tarafından kabul ediliyordu. Bu ikili daha sonra partilerinden istifa etmişlerdi. Yapılan açıklamadan sonra savcılık Millet Partisi hakkında soruşturma açtı. 6 Temmuz akşamı polis Millet Partisi Genel Merkezi'ne baskın yaptı. Parti ileri gelenleri tutukladı. Millet Partisi 8 Temmuz'da mahkeme kararı ile kapatıldı²³³.

²³¹ Elif Kaya, *a.g.t.*, s.49

²³² Özdağ, *a.g.e.*, s.57

²³³ Özdağ, *a.g.e.*, s.57-58

İktidar ve muhalefet ilişkileri ilerleyen yıllarda gittikçe kötüleşti. Mecliste vekiller zaman zaman birbirine şiddet uyguluyorlardı. İsmet İnönü'nün yurt gezileri ise engellenmeye çalışılıyordu. İsmet İnönü yaptığı yurt gezilerinde sürekli iktidarı eleştiriyordu. Bu durum siyasi ortamı sürekli geriyordu. İsmet İnönü her ne kadar müdahaleden haberi olmadığını belirtse de; müdahaleden sonra MBK'nde görev alan bazı subayların sürekli olarak İnönü'nün evine gidip gelmesi bunu yalanlamaktadır²³⁴.

1.2.2. 27 Mayıs'ta Basının Etkisi

Tek parti döneminde sürekli baskı görmüş olan basın, DP'nin iktidara geldiğinde basına özgürlük vaat etmesi üzerine DP'yi desteklemiştir. DP iktidara geldiğinde sözünde durmuş ve 15 Temmuz 1950 yılında basına geniş hürriyetler veren Basın Kanununu mecliste kabul etmiştir. Ancak DP 1953 yılına doğru ekonominin bozulmasıyla kan kaybetmeye başlayınca basın üzerindeki baskılarını arttırmış ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı bazı kararlar almıştır. Alınan bu kararlara ve yasaklara rağmen basın geri adım atmamış, tam tersine iktidarı eleştirmeye devam etmiştir. Özellikle Ulus gazetesi ve Akis dergisi muhalif yayın yapan basın organları olmuştur. Ulus gazetesi CHP'nin fikirlerini yaymakla görevli gazetedir. Akis dergisi ise İnönü'nün damadı Metin Toker'in dir. Basının bu sert tavrı, DP'nin de basına karşı sertleşmesine neden olmuştur²³⁵.

Demokrat Parti ile basının ilişkileri daha önce bahsettiğimiz gibi önceleri olumlu ve özgürlükçü iken, daha sonraları baskıcı olmuştur. Demokrat Parti iktidara geldiği 1950 seçimlerinden sonra basın kanununda değişikli yaparak basının önündeki bazı engelleri kaldırmıştır. Ancak 1954 seçimlerinden sonra bu tavrı tam tersine dönmüş, 6334 sayılı basın kanunu ile basının önüne birçok engel konmuştur. Demokrat Parti seçimlerde gücünü yitirmeye başladıkça basının önüne daha büyük engeller koymaya başlamış birçok gazeteci tutuklanmış yıllarca hapiste yatmıştır. Bu durum basının CHP tarafında yer almasına neden olmuştur²³⁶.

²³⁴ A.g.t., s.52

²³⁵ A.g.t., s.55

²³⁶ A.g.e., s.61

DP'nin basın üzerindeki baskısı, basının askeri müdahaleye destek vermesine neden olmuştur.

1.2.3. 27 Mayıs'ta Dış Güçlerin Etkisi

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Rusya ve ABD'nin etkisi olduğunu savunanlar vardır. *“Celal Bayar darbeye Rusya'nın etkisi olduğu konusunda şu şekilde bir düşünceye sahiptir. Bu gün apaçık ortaya çıkmıştır ki, 27 Mayıs olayları Moskova ambalajıdır. Bizim radyo dedikleri musibet, bir akşam masa başına imal ettiği bir takım yalan haberleri yayınlıyor, ertesi gün, o haber olaylarla gerçekleşiyordu.”Haberler her zaman olayların önünde gitmiştir²³⁷.*”

ABD'nin 27 Mayıs'ı CIA aracılığı ile desteklediği savunanlar vardır. Albay Alparslan Türkeş bu konuda şu açıklamayı yapmıştır. *“İhtilalden üç gün sonra İçişleri Bakanlığı'nda inceleme yaparken, orada Amerikalılara ait bir büro tespit ettiğini ve bakanlığa giren ve çıkan tüm evrakların o büronun kontrolünden geçtiğini, büronun da CIA'ye ait olduğunu ve 27 Mayıs'tan önce Türkiye'de yıkıcı eylemlerden trafiğin düzenlenmesine uyuşturucu maddelerle mücadeleden, polis örgütüne eleman yetiştirilmesine kadar birçok alanlarda, CIA'nin katkıları olduğunu”* ileri sürmektedir²³⁸.

ABD'nin 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ni desteklediğini savunanların dayandıkları noktalar şunlardır.

1972 yılında Sunday Telegraphy gazetesi 27 Mayıs ve 12 Mart'ın CIA'in operasyonu olduğunu yazmış, bu gazete ülkemize sokulmamıştır. 27 Mayıs'tan sonra ABD'nin Türkiye'ye yapmış olduğu yardımlar da diğer dayanaklardan biridir. ABD 4 Haziran 1960 tarihli anlaşma ile Milli Savunma Bütçesi için 52 milyon lirayı serbest

²³⁷ A.g.t., s.56

²³⁸ A.g.t., s.57

bırakmıştır. Ayrıca 1 milyar lira hibede bulunmuştur. Yine 27 Mayıs'tan birkaç gün önce ABD Büyükelçisinin CHP'lilerle görüşmesi de diğer bir dayanaktır²³⁹.

DP iktidarı 1950–1960 döneminde muhalefeti hiçe saymak gayretine girmek yerine Türkiye'yi içine alan sorunları çözme gayretine girseydi, muhalefetin feryadı ve çabaları, boşa çıkar ve askeri müdahale olmayabilirdi. Ancak iktidar bu fırsatı elinden kaçırdı²⁴⁰.

1.2.4. Demokrat Parti'nin Gericilik Faaliyetleri

Demokrat Parti lideri Menderes, 29 Mayıs 1950 tarihine hükümet programını okurken, Atatürk'ün adı programda bir kez bile geçmemiştir. Menderes programı okurken, “*Millete mal olmuş inkılâplarımızı mahfuz tutacağız*” diyerek ilk kez tutan devrim-tutmayan devrim ayrımı yapmıştır. Atatürk devrimlerini pek benimsemeyen Menderes, bu açıklaması ile bir anlamda kendisine destek veren gelenekçi liberallere olan borcunu ödemiştir²⁴¹.

“Bu tutum devrim karşıtı çevreler için tatmin edici olmasa da bir ilk adım olarak algılanırken, devrimci çevrelerde de Kemalist devrimden uzaklaşmanın ilk adımı olarak algılanmıştır²⁴².”

Ancak Demokrat Parti hiçbir zaman Atatürk devrimlerine karşı çıkmamıştır. Hatta rejim için tehlikeli gördüğü oluşumlara karşı çıkmıştır. Buna örnek olarak 1946'da faaliyet göstermeye başlayan rejim karşıtı Ticani tarikatı lideri tutuklanarak 15 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Bunun yanında DP oy kaygısıyla Nurcu hareketle ilişkilerini her zaman iyi tutmaya çalışmıştır²⁴³.

²³⁹ A.g.t., s.57-58

²⁴⁰ İbrahim Metin, *İhtilalciler Hesaplaşıyor “27 Mayıs 14'ler ve Dündar Taşer”*, 1 baskı, Töre Devlet yay., İstanbul, 2012, s.45

²⁴¹ Özdağ, a.g.e., s.54

²⁴² A.g.e., s.55

²⁴³ A.g.e., s.56

1.2.5. Demokrat Parti'nin Halka ve Bürokrasiye Baskı Uygulaması

Demokrat Parti, 1954 seçimleri öncesinde seçmenleri muhalif olarak görmeye başlamış ve kendisine oy vermeyenleri cezalandırma yoluna gitmiştir. Bunun en iyi örneklerinden biri de CHP'nin seçimleri kazanması kesin gözüyle bakılan Malatya ikiye bölünmüş, Adıyaman il yapılmıştır. Ancak DP'nin CMP'ne oy veren Kırşehir ise ilçe yapılmıştır. DP bürokrasiye ise seçimlerden sonra baskı uygulamaya başlamış, 6428 sayılı kanun ile seçim kanunu da değişiklik yapmış, 6122 sayılı kanun ile emeklilik yaşını 30'dan 25'e indirmiş ancak subayları, askeri memurları, öğretim üyelerini, Danıştay ve Yargıtay üyeleri ve hâkim ve savcılarını kanun kapsamı dışında bırakmıştı. Seçimlerden sonra çıkardığı 6422 sayılı kanun ile yukarıdakileri de 6122 sayılı kanun kapsamına almıştır. 6428 sayılı kanun ile siyasiler ve siyasi partiler üzerinde baskı kurulmaya çalışılmıştır. 6435 sayılı kanun ile emekliye sevk edilen memurlara yargı yolu kapatılmıştır²⁴⁴.

Demokrat Parti'nin çıkarmış olduğu bu kanunların amacı bürokrasinin ve halkın siyasetten uzaklaştırılması ve üzerinde baskı kurulmasıdır.

1.2.6. Üniversiteye Baskı Uygulaması

Daha önce de bahsettiğimiz gibi 1946–1950 döneminde Demokrat Partiyi destekleyen aydınlar ve Üniversiteler, Demokrat Parti'nin anti-demokratik uygulamaları, kötüye giden ekonomi gibi nedenlerden dolayı tekrar CHP'yi desteklemeye başlamıştı. Bu durumdan rahatsızlık duymaya başlayan DP yönetimi, 21 Temmuz 1953 tarih ve 6185 sayılı kanun ile hem üniversitelerin bütçesi üzerindeki yetkileri kaldırmış, hem de öğretim üyelerinin aktif siyasetle uğraşmalarının önüne geçmiştir. 1954 seçimlerinden sonra DP daha da ileri giderek 6435 sayılı kanun ile öğretim üyelerinin Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmasını mümkün hale getirmiştir. DP'nin bu uygulamaları bile üniversitelerin muhalif olmalarının önüne geçememiştir²⁴⁵.

²⁴⁴ Özdağ. *a.g.e.*, s.59

²⁴⁵ *A.g.e.*, s.60

2. Ordu İçinde Askeri Müdahale Komiteleri'nin Kuruluş Çalışmaları

Ordu içinde daha önce Halk Parti iktidarından memnun olmayanlar, Demokrat Parti döneminden de memnun değillerdi. Bu fikirde olan orta dereceli rütbeli askerler bir araya gelerek müdahale fikrinde birleşiyorlardı²⁴⁶.

İktidar toplumsal huzursuzluğun nedenlerini ortadan kaldırmak yerine, partilerin ve insanların ağızlarını kapatmakla meşgul olduğu için demokrasiden söz edilemez olmuştu²⁴⁷.

1946 seçimlerinden sonra ordu içinde yapılan terfi ve tayinler ile Ankara'ya gelmiş olan aynı düşüncedeki bazı subaylar Kara Kuvvetleri Karargâhı'nda toplanmıştı. Aynı fikirde ve histe olduklarından sık sık bir araya gelip; memleket meselelerini tartışıp çözüm yolları üzerinde tartışıyorlardı. Toplantılar genellikle Kurmay Binbaşı Şefik Erensü'nün evinde yapıyorlardı. Bu grupta, Kurmay Albay Şeref Konuralp, Seyfi Kurtbek, Kurmay Yarbay Necip San, Celal Erikan, Kurmay Binbaşı Şefik Erensü, Cemal Yıldırım, Pertev Gökçe, Kenan Esengin, Mehmet Ali Aytaç, Hakkı Atıl bulunuyordu. Bu grubun amacı başlangıçta askeri müdahale değildi. Daha çok ikinci bir seçim rezaletine izin vermek istemiyorlardı. Demokrasi taraftarıydılar. Ordunun politikacıların vaatlerine alet edilmesine karşı çıkıyorlardı. Bu yüzden ordunun kritik noktalarına güvendikleri, inandıkları kurmayların getirilmesine uğraşıyorlardı²⁴⁸.

Ankara'dan İstanbul'a Yıldız Harp Akademisi'ne öğretmen olarak tayin olan Kurmay Binbaşı Cemal Yıldırım, burada da Ankara'daki arkadaşları gibi düşünenler olduğunu fark etmiş ve onlarla temasa geçmiştir²⁴⁹.

MBK'nin kuruluşu 1955–1956 yıllarına dayanır. Yıldız Harp Akademileri'nde öğrenci olan yüzbaşı-yarbay rütbesindeki askerler tarafından gizli olarak kurulmuştur.

²⁴⁶ A.g.e., s.42

²⁴⁷ Giritli, a.g.e., s.14

²⁴⁸ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.16

²⁴⁹ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.16

İlk kurucuları Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan'dır. Orhan Erkanlı da bu dönemde komiteye katılmıştır²⁵⁰.

“1956 yılına girilirken “Yıldız Saray”ındaki Harp Akademisi Örgütü” diye anılan oluşuma katılanlar arasında şu isimlere rastlanıyordu: Albay rütbesinde Faruk Ateşdağlı ve Naci Asutay, yarbay rütbesinde Faruk Güventürk, Nuri Hazer, Necmi Bek ve Rıza Ükaydın; Binbaşı rütbesinde Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Kemal Güner... Bu örgütün 1955 ve 1956 yıllarında İstanbul’da çalışmalarına devam ettiği dönemde Ankara’da da bir yandan Sadi Koçaş diğer yandan da Talat Aydemir örgütlenmeye çalışmıştır²⁵¹.”

İlk örgütlenme gayreti, içeriden bir ihbar sonucu ortaya çıkmış bu olay gazetelere de “9 Subay Olayı” olarak geçmiştir. 26 Aralık 1957’de Komite Başkanı Faruk Güventürk, bir ihbar sonucu tevkif edilince, komitenin faaliyetleri bir süre durmuş, Faruk Güventürk ile birlikte sekiz subay daha tutuklanmıştı. Ancak tutuklanan bu subayların hiç birisi Faruk Güventürk’ün komitesinden değildi. Bu da askeriye içerisinde birçok komite olduğunun göstergesiydi²⁵².

Tutuklanan 9 Subay Merkez Komutanlığı’nda ağır şartlarda tutulmuşlar, özellikle Faruk Güventürk’e, 115 gün, çok çeşitli baskı ve işkence yapılmış, fakat sonunda bir şey elde edilemeyince, beraat etmişti. İhbarda bulunan subay ise, uzun süreli olmamakla beraber mahkûm olmuş ve 9 Subay hadisesi kapanmıştı²⁵³.

Ordu, Demokrat Parti ilişkisi 1950 yılının ikinci yarısından itibaren mesafeli olmaya başlamıştır. Özellikle, 1958 yılında meydana gelen dokuz subay olayı ordu, iktidar ilişkilerini iyice gerginleştirmiştir. Ordu ve hükümet arasındaki ilişkileri etkileyen bir diğer olayda, Irak’ta krallığı deviren Temmuz 1958 darbesidir. İktidar Irak Devrimi’nin Türkiye’de de yaşanabileceğini düşünerek darbe korkusu yaşamıştır. Irak Devrimi DP iktidarı tarafından dıştan desteklenen yıkıcı bir olay olarak algılanmasına

²⁵⁰ Erkanlı, *a.g.e.*, s.12

²⁵¹ Elif Kaya, *Türk Basınında 27 Mayıs İhtilali (1960 -1961)Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Ens. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, 2008, s.36

²⁵² Aydemir, *a.g.e.*, s.318

²⁵³ *A.g.e.*, s.319

rağmen, muhalefet tarafından istibdat ve baskıya karşı bir ayaklanma olarak algılanmıştır. Muhalefetin Irak Devrimi'ni doğru bulması, Türkiye'de de ordunun bir gün devrim yapabileceğini gösteriyordu. Bu yüzden ordu baskı altında tutulmalıydı²⁵⁴. Demokrat Parti'de orduyu baskı altında tutmaya çalışıyordu. Demokrat Parti'nin bu davranışı ordu içinde tepkilerin artmasına ve komitelerin güçlenmesine daha çok katkı sağlıyordu.

1956 yılının sonunda Akademide kurulan ilk komitelerde Faruk Güventürk, Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay, Orhan Kabilay, Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoyarak, Necati Eraslan, Şükrü İlkin, Kemal Güner, Mükerrerem Erensü, Necmi Bek, Rıza Akaydın, Dündar Seyhan, Rifat Baykal, İhsan Gürkan ve Dündar Taşer bulunuyordu²⁵⁵.

Bunlardan 1. Ordu 'da Daire Müdürü olan Bnb. İhsan Gürkan ve Yzb. Rifat Baykal akademi dışındandı²⁵⁶.

1956 Ekiminde akademinin 2. sınıfına başlayan Dündar Taşer ve arkadaşları 1. sınıfa başlayan diğer askerleri yanlarına çekmek için geceli gündüzlü çalışmaya başlamışlardı. Bu çalışmalar meyvelerini yavaş yavaş vermeye başlamış ve Ahmet Yıldız da komiteye katılmıştı²⁵⁷.

Dündar Taşer, 1956 yılı Harp Akademileri'nin açılışında, eski arkadaşlarından Talat Aydemir ile karşılaşır ve onların da Ankara ve İstanbul'da bazı arkadaşlarıyla bir Askeri Müdahale Teşkilatı kurma hazırlığı yaptıklarını öğrenir, Talat Aydemir'in kuracağı teşkilatın faaliyetlerini izlemek için, Dündar Taşer ve Orhan Kabilay, Talat Aydemir'in teşkilatına sızarlar. Bu arada Talat Aydemir, Ahmet Yıldız'ı ve diğer arkadaşlarını bir araya getirmek için çalışmalarına hız verir, Ahmet Yıldız ise aldığı teklifi kendi komitesine bildirir. Komite Dündar Taşer, Orhan Kabibay ve Ahmet Yıldız'ın Talat Aydemir'in kuracağı komiteye girmelerini onaylar²⁵⁸.

²⁵⁴ Ayşe Ülkü, Oğuzhan Börekçi, *Siyaset, Medya ve Ordu Üçgeninde 27 Mayıs Atmosferi: "Karanlığa Direnen Yıldız" üzerinden Bir Bakış*, s.8 (www.turkishstudies.net, E.T. 14 Ocak 2015)

²⁵⁵ Metin, *a.g.e.*, s.42-43

²⁵⁶ *A.g.e.*, s.42-43

²⁵⁷ *A.g.e.*, s.50

²⁵⁸ *A.g.e.*, s.51

Dündar Taşer ve Orhan Kabibay Üsküdar'da Rafet Aksoylu'nun adresini aldıkları eve giderler. Rafet Aksoylu'nun evinde Sezai Okan, Ahmet Yıldız, Rafet Aksoylu, Rauf Gökçer, Talat Aydemir, Hayri ve Fahri isimli iki kurmay binbaşı vardır. Talat Aydemir gelemedikleri için iki arkadaşları daha olduğunu, ancak kendisine vekâlet verdiklerini belirtir. Bu kişiler Siirt'te görev yapan Alparslan Türkeş ve Ankara'da görev yapan Osman Köksal'dır²⁵⁹.

Alparslan Türkeş 1958–1959 yıllarında Askeri Müdahale Komitesi'nden Talat Aydemir sayesinde haberdar olduğunu belirtmektedir. Talat Aydemir'in “ *Biz bu hükümeti devirmek istiyoruz siz de bizimle beraber olur musunuz?*” diyerek kendisine teklifte bulunduğunu belirtiyor. Alparslan Türkeş başlarda ordunun politika dışında kalmasını istediğini belirtse de bir süre sonra ülkenin içinde bulunduğu huzursuzluk ortamının hükümet tarafından önlenememesi ve öğrenci hareketlerinin gün geçtikçe artması karşısında kendisini müdahale komitesinin içinde buluyordu²⁶⁰.

Türkeş, Müdahale Komitesi'ne girme sebebi olarak ordunun Demokrat Parti iktidarını yıkarak iktidarı CHP'ye teslim etmesini gösteriyor. Türkeş'e göre Demokrat Parti iktidarını devirip, yerine Halk Parti iktidarını getirmek çözüm değildi. Türk Silahlı Kuvvetleri, bütün milletin malıdır, bütün milleti temsil eder ve bütün milletin koruyucusudur. Bu nedenle ordunun yapacağı bir müdahale hareketi bir partiyle birleşerek olmamalıdır. Ordu bütün partilere aynı mesafede olmalı tarafsız ve adaletli olmalıdır. Şayet Demokrat Parti içinde suçlu olanlar var ise kararı mahkemeler vermelidir²⁶¹.

Rafet Aksoylu'nun evinde yapılan görüşmede iktidarın Türkiye'yi Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği “*Muasır medeniyet seviyesine çıkaramayacağı, bunun gerçekleşmesi için sağlam bir personel kadrosu olan yeni bir iktidara ihtiyaç olduğu*

²⁵⁹ A.g.e., s.52

²⁶⁰ Türkeş, a.g.e., s.21-22

²⁶¹ A.g.e., s.23

görüşünde birleşilir.” Bu fikirler aslında Dündar Taşer ve arkadaşlarının yıllardır üzerinde tartıştıkları fikirlerdir²⁶².

Dündar Taşer, Talat Aydemir ve arkadaşları ile komitenin kurulmasına karar verince, kendi komitelerinin yemin metninin yeni yazıyormuş gibi bir kâğıda yazıyor ve metni teker teker herkes okuyarak yemin ediyordu. Daha sonra Talat Aydemir başkan olarak seçiliyordu²⁶³.

Dündar Taşer’in yazdığı yemin metni:

“Kitabım, bayrağım, silahım ve mukaddes bildiğim bütün kıymetler üzerine;

1- Girdiğim teşkilatın gizliliğine riayet edeceğine,

2- Teşkilata mensup olan arkadaşlarımı en aziz bildiklerimden üstün olarak seveceğime,

3- Teşkilatın vereceği emirlere kayıtsız şartsız itaat edeceğime,

4- Teşkilatın, Türkiye menfaatine tespit ettiği gayeler uğruna, tek başıma kalsam dahi kanımın son damlasına kadar dökerek çalışacağıma yemin ederim²⁶⁴.”

Aynı fikirde iki komite ayrı ayrı çalışıyor, ikinci komitenin tüm faaliyetleri Dündar Taşer, Orhan Kabibay ve Ahmet Yıldız tarafından birinci komiteye aktarılıyordu. Bu durum çok fazla devam etmedi. 1957 yılında birinci komiteden Faruk Ateşdağlı daha önce Elazığ’da Talat Aydemir’in komutanıydı. Durumu Talat Aydemir’e açıkladı ve birinci ve ikinci komitenin başkanı yine Faruk Güventürk oldu. Dündar Taşer ise yine genel sekreter oldu²⁶⁵.

Dündar Taşer, Halim Mentеш’le 1957 Eylül’ünde Ankara’da tanışmıştır. Halim Mentеш’i müdahalenin hazırlanmasında ve müdahale sonrası dönemin hedeflere

²⁶² Metin, *a.g.e.*, s.52

²⁶³ *A.g.e.*, s.53

²⁶⁴ *A.g.e.*, s.53

²⁶⁵ *A.g.e.*, s.53-54

ulaşmasında başrolü oynayanlar arasında gösterir. Halim Menteş'i Atatürkçü ve Türkiyeci olarak tanımlar²⁶⁶.

Yine bu tarihlerde Yarbay Faruk Güventürk, Bandırma'da müşterek Hava Tatbikatı'nda tanıştığı Yüzbaşı Remzi Oral'ı komiteye katmıştır. Halim Menteş'te Mucip Ataklı'nın komiteye alınmasını teklif etmiş ve sağlamıştır²⁶⁷.

Komite üyelerinin bir kısmı, memleket idaresinde ve iktidarda tecrübeli bir teşkilat olan Halk Partisi ile iş ortaklığı etmek isterken; komitenin bir kısmı Türkiye sorunlarının bu şekilde çözülemeyeceğini, bunun boşa vakit geçirmek olduğunu savunuyordu²⁶⁸.

1957 seçimleri erkene alınmış ve seçimler Ekim ayında yapılacağı duyurulmuştu. Seçim kampanyaları çok sert bir havada devam ediyordu. İş siyasi rekabetten çıkmış, siyasi düşmanlık halini almıştı. Vatandaşlar arasında olayların çıkmasından korkuluyordu. İnönü ve Menderes sürekli bir birini suçluyordu. Bu durumu askeri müdahale fırsatına çevirmek isteyen Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir birliklerinden izin alarak Ankara ve İstanbul'daki arkadaşları ile görüşmeye gittiler. Osman Köksal yaptıkları görüşmede kıtaların müdahale için hazır olduğunu ancak siyasi ortamın müdahale için uygun olmadığını seçimlerden önce bazı olayların çıkma ihtimalini kendisinin de gördüğünü, ancak beklemelerinin daha uygun olacağını söylüyordu. İstedikleri desteği tam olarak alamayan Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir bu sefer Mamak'ta zırhlı Tabur Komutanı Sezai Okan'la görüştiler. Sezai Okan öncelikle müdahaleye destek verecek kuvvetlerin yeterli olup olmadığını hesapladı. O an için birliklerin yeterli olmadığına karar verdiler. Sezai Okan da ikna olmamıştı. Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir'e olumlu yanıt veren bir tek Topçu Kumandan muavini Necati Ünsalan olmuştu. Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir seçim sonuçlarını beklemek ve istemedikleri bir sonuç çıkarsa seçimlerden sonra kutlanacak 29 Ekim

²⁶⁶ A.g.e., s.54

²⁶⁷ A.g.e., s.56

²⁶⁸ A.g.e., s.57

Cumhuriyet Bayramı'nda Ankara'da toplanacak birlikler ve arkadaşları ile müdahale etme düşüncesini taşıyorlardı²⁶⁹.

Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir İstanbul'daki arkadaşları ile görüşmek üzere Ankara'dan ayrıldılar. İstanbul'da Faruk Güventürk'ün evinde Faruk Ateşdağlı, Talat Aydemir, Dünder Seyhan, Suphi Gürsoytak, Nuri Hazer, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı vardı. Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir hemen konuya girdiler ve ülkedeki durumun çok gergin olduğunu, DP'nin seçimi kaybetse de iktidarı bırakmamak için elinden gelen her şeyi yapacağını, bu durum karşısında halkın birbirine gireceğini, kan döküleceğini bu yüzden bir an önce müdahale etmeleri gerektiğini söylüyorlardı. Yapılan değerlendirmelerden sonra İstanbul'dakiler de Askeri Müdahale için ortamın hazır olmadığı maddi ve manevi unsurların yetersiz olduğu konusunda birleşiyorlardı. Görüşmeden sonra seçim sonuçlarının beklenmesi ve hazırlıkların hızlandırılması kararı alındı. Bir de İnönü'nün fikrinin ne olduğu merak ediliyordu. Bu nedenle İnönü'nün de fikrinin alınmasına karar verildi²⁷⁰.

Albay Faruk Ateşdağlı CHP'den Faik Ahmet Barutçu ile orduevinde görüşürler. Teklif Halk Partisi yüksek çevrelerince olumlu karşılanır, ancak İsmet Paşa “*Onlar böyle şeylere karışmasınlar, CHP seçimi mutlak kazanacaktır.*” Diyerek hazırlıkları tam yapılmamış müdahalenin önünü kapatmıştır²⁷¹.

1957 seçimlerini daha önce de belirtildiği gibi çeşitli seçim hileleri ile DP kazanmıştır. Bu durum DP'ye olan tepkinin daha da artmasına neden olmuştur.

Komitenin en kıdemli subayı Muhafız Alay Kumandanı Osman Köksal'dır. Ancak komite gizlilik tedbirleri yüzünden Osman Köksal'ın toplantılara gelmesini uygun bulmaz. Dünder Taşer'e göre ondan sonraki kıdemli subay olan Alparslan Türkeş başkan olmalıdır. Ancak bazı nedenlerden bu görüşte kabul görmez²⁷².

²⁶⁹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.58-59

²⁷⁰ *A.g.e.*, s.59-60-61

²⁷¹ Metin, *a.g.e.*, s.59

²⁷² *A.g.e.*, s.64

Ordu içinde kurulmuş olan farklı komitelerin tek sorunu müdahaleye başkanlık yapacak yüksek rütbeli bir baş bulunmamasıydı. Bu kişinin orduda yüksek kademede ve güvenilir olması gerekiyordu. Aranılan kişi Sadi Koçaş tarafından bulunmuştu Cemal Gürsel olacaktı²⁷³.

Sadi Koçaş, bir Almanya gezisinde Cemal Gürsel'e refakat ederken komite fikrinden bahsetmiş ve desteğini almıştı. Sadi Koçaş'ın Londra'ya tayininden sonra General Cemal Gürsel²⁷⁴ ile teması Alparslan Türkeş ve Suphi Karaman sağlamıştır²⁷⁵.

Askerler ise müdahale hazırlıklarına devam etmektedir. Cemal Gürsel'in İzmir'e gitmesiyle yerine Orhan Kabibay, Cemal Madanoğlu'nu bulmuştur²⁷⁶. Orhan Kabibay, Cemal Gürsel'in de örgütün içinde olduğunu söyleyerek Cemal Madanoğlu'nu ikna etmeye çalışır. Kabibay, Madanoğlu'na Gürsel'in İzmir'e giderken "benim yokluğumu Madanoğlu aratmaz" dediğini söyleyer. Cemal Madanoğlu teklifi müdahaleye katılacak birlikleri öğrenmek şartıyla kabul eder. Akşam Ekrem Acuner ile Orhan Kabibay

²⁷³ Aydemir, *Menderes'in Dramı*, s.320

²⁷⁴ "Cemal Gürsel 1895 Yılında Erzurum'da doğmuştur. Babası Erzurumlu, annesi Erzincanlıdır. Babası Refahiye jandarma komutanı Abidin Bey'dir. Cemal Gürsel İlkokulu babasının görev yeri olan Ordu'da tamamlamıştır. Daha sonra da Erzincan Askeri Ortaokulu'na devam etmiştir. Ortaokulu bitirdikten sonra da Kuleli Askeri Okulu'na girmiş ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından dolayı savaşa katılmak zorunda kalmıştır. Cemal Gürsel'in ilk görev yeri Çanakkale cephesinde 15. Tümeni. Bura da Topçu subayı olarak görev yapmıştır. Çanakkale cephesinden sonra Suriye cephesine gönderilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar da burada görev yapmıştır. (Aydemir, *Menderes'in Dramı*, s328)

Cemal Gürsel, Milli Mücadele'nin başlamasıyla Yüzbaşı rütbesiyle İnönü, Eskişehir ve Sakarya muharebelerine katılmıştır. 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz da Gürsel'in bataryası, Dumlupınar Muharebe'sine katılmıştır. Türk Ordusu zafere ulaşmıştır ve düşman askerleri 9 Eylül'de İzmir'de denize dökülmüştür. (Aydemir, *Menderes'in Dramı*, s328)

"Cemal Gürsel savaş sonunda yarım kalan eğitimini tamamlamak ister. Öncelikle Harbiye'nin eksiklerini tamamlar ve Kurmay tahsiline devam eder, 1929 yılında "kurmay" olarak mezun olur. Bu arada 1927 yılında evlenmiştir. Kurmay olarak ordu hizmetine rütbeleri sırasıyla artar. 1953 yılında "korgeneral" olur. Erzincan'da "kolordu kumandanlığı" yapar. 1956 yılında "orgeneralliğe," 1959 yılında Kara Kuvvetleri Kumandanlığı'na atanır. Genel Kurmay Başkanı Erdelhun'un görev süresinin üç yıl uzatılmasından sonra Genel Kurmay Başkanı olamaz ve emekli olmak için izne ayrılır ve İzmir'e gider. (Aydemir, *Menderes'in Dramı*, s328)

Cemal Gürsel, Yeşilhisar olaylarından sonra bir albay ve iki binbaşının DP iktidarının emriyle tutuklanmasına karşı çıkmış, serbest bırakılmaları için girişimde bulunmuştur. Gürsel'in bu tavrı üzerine, Edremit'te çıkan bir olayı incelemesi için gönderilmiş ve Ankara'dan uzaklaşması sağlanmıştır. Gürsel Edremit'de iken kendisine vekâlet eden Org. Suat Kuyuş tahliye taleplerini reddetmiştir. Gürsel bu olaydan sonra ordudan ayrılmaya karar vermiştir. Zaten kendisi 30 Ağustos'ta emekliliğini dolduracaktı. Bu tarihe kadar izin alarak İzmir'e gitmiştir." (Özdağ, a.g.e., s.162)

²⁷⁵ Metin, a.g.e., s.64

²⁷⁶ Metin, a.g.e., s.64

Cemal Madanoğlu'nun evine giderler. Harita üzerinde planlarını açıklarlar. Bunun üzerine Cemal Madanoğlu ikna olur²⁷⁷.

18 Mayıs günü Genelkurmay Başkanlığı'nın 23 No'lu odasında Komite üyeleri müdahale gününe karar vermek için bir araya geldiler. Toplantıya Orhan Kabibay, Sezai Okan, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak ve Kurmay Albay Ertuğrul Alatlı katılmıştı. Alparslan Türkeş toplantıda yoktur. Çünkü Cemal Gürsel takip altındadır ve görüşme kararına rağmen Alparslan Türkeş Cemal Gürsel ile görüşmeye devam etmektedir. Alparslan Türkeş'in haberdar edilmediği toplantıda, Ekrem Acuner Ankara'daki birliklerin durumunu anlatmıştır. Ekrem Acuner, Jandarma Alay Komutanının müdahaleye alayını sokmayı reddettiğini, ancak müdahale başladıktan sonra üç dört saat alayını bekleterek müdahaleye destek vereceğini belirtmiştir. Komite üyelerinden Ekrem Acuner, Fikret Kuytak ve Rafet Aksoylu CHP'li üyelerdi ve müdahaleyi daha çok birlikle ve daha ileri bir tarihte yapmak için çabalıyorlardı. Orhan Kabibay ise müdahalenin en kısa sürede yapılması taraftarıydı. Hatta 21 Mayıs'tan önce, 26 Mayıs'tan sonraya kalmamalıydı. Çünkü 21 Mayıs'ta Nehru Türkiye'yi ziyaret edecekti. 26 Mayıs'ta ise Menderes Yunanistan'a gidecekti ve Menderes Yunanistan'da iken müdahale yapılırsa ABD'den yardım talep edebilirdi. Orhan Kabibay'ı Sezai Okan, Sami Küçük ve Muzaffer Yurdakular destekliyordu. Toplantı sonunda 20–26 Mayıs tarihleri arasında müdahalenin gerçekleştirilmesine karar verildi²⁷⁸.

2.1. Komite'nin Yaptığı Toplantılarda Aldığı Kararlar:

Demokrat Parti'nin siyasi, ekonomik, sosyal politikalarından rahatsız olup; askeri bir müdahale için bir araya gelen askerler, müdahale sırasında ve müdahale sonra yapacakları faaliyetleri belirlemişlerdi. Bu faaliyetlerin amacı Demokrat Parti döneminde neredeyse askıya alınan Atatürk İlkeleri'nin, özgürlüklerin, ekonomik ve sosyal ilerlemelerin tekrar sağlanmasıydı. Askerlerin aldıkları kararlar şunlardı:

“1- İhtilal kansız olacak, suçlular özel bir mahkemede yargılanacaklar.

²⁷⁷ A.g.e., s.171

²⁷⁸ A.g.e., s.174

2- Meclis dağıtılacak.

3- Bütün partiler kapatılacak.

4-Askeri bir idare kurulacak.

5-Süratle bir “İnkılâp Meclisi” teşkil edilecek ve Askeri Cunta ile beraber memleketi idare edecek.

6- Yeni bir Anayasa hazırlanacak.

7-Dinin politikaya alet edilmesi. Din istismarı derhal önlenecek, uluslar arası bir İslam konferansı toplanacak, dinde reform imkânları araştırılacak.

8-Planlama teşkilatı kurulacak. En kısa zamanda; sosyal ve kültürel konuları kapsayan “Milli Kalkınma Planı” hazırlanacak ve uygulama bu plan dâhilin de yürütülecek.

9-Atatürk Devrimleri müsamahasız uygulanacak. Kemalizm ilmi bir doktrin haline getirilecek.

10-Silahlı Kuvvetler, üniversite, basın. Devlet teşkilatı gibi temel müesseselerden başlamak üzere, kamu hizmeti gören bütün kuruluşlar, reorganizasyona tabi tutulacak.

11-Hazırlanacak Milli Kalkınma Planı ile koordineli bir şekilde, sosyal ve ekonomik konularda gerekli görülen reformlar yapılacak.

12-Halk ile devlet, idare edenlerle edilenler arasındaki kopmuş bağlar, idari reform yapılmak suretiyle yeniden kurulacak. Memurlar çağdaş seviyeye getirilecek ve idarenin müessiriyeti sağlanacak.

13-Manevi boşluğu dolduracak. Bölge, din, ırk, mezhep ayrılıklarından doğan parçalanmaları önleyecek, milli birliği kültür ve ülkü alanında sağlayacak tedbirler alınacak.

14-Milli servetlerimizin ve kaynaklarımızın, boş duran iş gücünün harekete geçirilmesi, istihsale yöneltilmesi için yeni bir düzen kurulacak. Halk çalışmaya sevk edilecek.

15-Sosyal adalet ve sosyal güvenlik temin edilecek. İşsizlik, ihtiyarlık ve sağlık sigorta sistemi bütün vatandaşları içine alacak biçimde tesis edilecek.

16-Dış politika, mevcut antlaşmalara sadık kalınacak ve daha bağımsız bir politika izlenecek.

17-Özel teşebbüs ve devletin faaliyet sahalarını ayıran, devletçiliğe öncelik veren bir ekonomik sistem uygulanacak.

18-Ağalığa son verilecek, gerekirse doğu ile batı arasında insan mübadelesi yapılacaktır.

19-Aşırı cereyanlar, bunların doğmasına ve yaşamasına sebep olan ortam ıslah edilmek suretiyle önlenecek. Kemalizm devletin hâkim görüşü haline getirilecek.

20-Zamanı gelince serbest seçimler yapılarak, iktidar, kazanan partiye devredilecek.”

Orhan Erkanlı müdahale sonrası için başka bir hazırlıklarının ve planlarının olmadığını söylüyordu.²⁷⁹

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin yapılmasında 26 Nisan 1960 tarihi bir milat gibidir. Çünkü bu tarih İstanbul ve Ankara Üniversite öğrenci olaylarının başladığı tarihtir²⁸⁰.

3. Olayların Başlama Nedeni “Tahkikat Komisyonu’nun Kurulması”

27 Mayıs öncesinde olaylar ilk olarak Adana’da çıkmış, gövde gösterisinde bulunan DP’liler ile CHP’liler kavga etmişler ve 3’ü ağır olmak üzere 10 kişi yaralanmıştı. Bu kavgalar Meclise de yansıyor, hemen hemen her oturumda iki taraf arasında birbirine giriyordu. Bu arada DP’nin gazeteciler üzerindeki baskıları devam ediyordu. Şahap Balcıoğlu, Selami Akpınar ve Naim Tıralı 16 ay hapis cezası almışlardı. Bu gazetecileri 72 yaşındaki Ahmet Emin Yalman takip etmiş o da tutuklanmıştı²⁸¹.

²⁷⁹ Erkanlı, *a.g.e.*, s.15-16

²⁸⁰ *A.g.e.*, s.21

²⁸¹ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.133

Ocak 1960'ın diğer bir olayı da DP'li idarecilerin irticai davranışları idi. İstanbul Üniversitesi öğrencileri bu davranışları protesto için sessiz bir yürüyüş yapmak istemişler, ancak Üniversiteye giren polisler tarafından dağıtılmışlardı. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar polisin üniversiteye girmesini protesto etmiş, Milli Eğitim Bakanı ise üniversitelere karşı tedbirler alınacağına açıklamıştır. Bu olaylar devam ederken Menderes ve İnönü çok ağır bir şekilde birbirlerini eleştiriyorlardı²⁸².

Şubat ayında Konya'yı ziyaret eden İnönü'nün gezisinde de olaylar çıkmış, İnönü'ye tezahürat yapan vatandaşların üzerine polis göz yaşartıcı bombalar atarak müdahalede bulunmuştur. Bu olaylardan sonra Meclis yine karışıyor, basına konan yasaklar halkı daha çok tahrik ediyordu. Daha önce bahsettiğimiz gibi Yeşilhisar olaylarında CHP'lilerin üzerine polis tarafın ateş açılması üzerine 2 DP'li 11 CHP'li tutuklanıyordu²⁸³.

Bu ve buna benzer olaylar üzerine, 7 Nisan günü (Uşak olayları gibi) DP grubu toplanarak bir komisyon kurulmasını istemişlerdir. Tahkikat komisyonu kurulması oybirliği ile kabul edilmiştir. Meclis toplantısından sonra bir bildiri yayınlayan DP Meclis Grubu, CHP'yi halkı ve orduyu ayaklanmaya kışkırtmakla ve yıkıcı gruplarla işbirliği yapmakla suçlamıştır. Bildiri de DP Meclis Grubu'nun oybirliği kararı ile bir soruşturma komisyonu kurduğu açıklanmıştır. Komisyon Başkanlığına da Mükerrer Sorel getirilmiştir. Komisyon başkanı Mükerrer Sorel, Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Köşke çağrılmış ve hükümet tarafında olması yönünde uyarılarda bulunulmuştur. Bayar'ın bu baskıları yüzünden Mükerrer Sorel komisyon başkanlığından istifa etmiştir. 8 Nisan'da toplanan Bakanlar Kurulu, sivil halkın elindeki ruhsatsız silahların toplanması ve ruhsatsız silahları taşıyanlara verilecek cezaların arttırılması için verilen kanun teklifini kabul etmiştir. Bu kanundan hemen sonra 8 Nisan'ı 9 Nisan'a bağlayan gece Ankara'da büyük bir arama yapılmıştır²⁸⁴.

²⁸² Abdi İpekçi- Ömer Sami çoşar, *a.g.e.*, s.133

²⁸³ *A.g.e.*, s.133

²⁸⁴ Özdağ, *a.g.e.*, s.142-143

9 Nisan'da yapılan CHP'nin Samsun İl Kongresi'nde okunan İnönü'nün mesajında, DP iktidarı ağır bir şekilde eleştiriliyor, DP'nin vatandaşa Ortaçağda bile görülmeyen eziyetleri yaptığı, masum insanları hapse attığı, tüm kesimlere baskı uyguladığı belirtiliyordu²⁸⁵.

Mayıs ayı başında siyasi tansiyon hala yüksektir; gösteriler ise biraz azalmıştır. Tahkikat Komisyonu muhalefet partilerine yasaklar getirmekte, CHP lideri İnönü'nün açıklamalarının yayınlanması yasaklanmaktadır. CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksel, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korg. Argüç'e başvurarak, Adnan Menderes'in yaptığı radyo konuşmaları ile Sıkıyönetim Kanununu İhlal ettiğini belirterek engellenmesini talep etmiştir. Menderes 2 Mayıs'ta yaptığı radyo konuşmasında CHP'yi "*isyani idare eden*", "*siyasi irtica ocağı*" olarak nitelemiştir²⁸⁶.

Demokrat Parti'nin İnönü'ye uyguladığı baskılara karşı göstericiler 5 Mayıs günü saat 17'de Kızılay'da büyük bir gösteri planlamış, toplantı 555 K diye duyurulmuştur. Hükümet gösteriden haberdar olmuştur. Kalabalık saat 17.45'de Büyük Sinema'ya doğru harekete geçmiş, iktidar yanlısı Zafer Gazetesi yakılmıştır. Kalabalık, marş söyleyerek ilerlerken, karşılarına polislerle birlikte Menderes çıkar. Menderes'in yanında Celal Bayar, Refik Koraltan, Gedik ve Benderlioğlu vardır. Menderes göstericilere : "*Ne istiyorsunuz?*" diye sorar. Göstericiler de : "*İstifa istiyoruz!*" diye bağırırlar. Menderes oradan bir gazetecinin aracı ile uzaklaştırılır. Olayları uzaktan izleyen Bayar, Başbakanlıkta İçişleri Bakanı Gedik'e göstericilerin dağıtılmasını, dağılmazlarsa üzerlerine ateş açılması emrini verir. Ancak güç sokağa geçmiştir. DP iktidarı sallanmakta, Menderes panik içindedir. İnönü ise gücün kendisine geçtiğinin farkındadır ve 7 Mayıs'ta yabancı gazetecilere verdiği demeçte ordunun ve polisin iktidara itaat etmeyeceğini açıklamıştır²⁸⁷.

²⁸⁵ A.g.e.,s.143

²⁸⁶ Özdağ, a.g.e., s.166

²⁸⁷ Özdağ, a.g.e., s.166

DP iktidarı, 9 Mayıs günü askerleri kendi tarafına çekmek için subayların maaşlarında düzeltme yapmak için harekete geçmiştir. Ancak bu girişimin başarılı olmamıştır²⁸⁸.

Menderes, İstanbul ve Ankara'daki olaylardan bunalmış, olayların Anadolu'daki etkileri öğrenmek için yurt gezilerine çıkmak için Ankara'dan ayrılmıştır. Bu arada Meclis de on günlük tatile girmiştir. İstanbul'a geçen Menderes, buradan İzmir'e geçerken Çanakkale'de gece olmasına rağmen, etrafı tekneler ile sarılmış ve tezahürat yapılmıştır. Menderes'i İzmir'de dinlemek için iki yüz bine yakın kişi toplanmıştır. Kalabalık taşıdığı pankartlarda "*Sana İnaniyoruz*", "*Seninle Beraberiz.*", "*Allah Seni Başımızdan Ayırmasın.*", "*Kahrolsun Yalancı Basın!*", "*Varlığımızı Sana Borçluyuz.*" gibi yazılar yazıyordu. Menderes kalabalığı görünce morali düzelmiş, yaptığı konuşmasında olaylardan CHP'yi sorumlu tutmuştur. İnönü bu durumdan haberdar olunca aynı sertlikte Menderes'e cevap vermiştir. İnönü kalabalığın etraf illerden toplanarak oluşturulduğunu açıklamıştır. Adnan Menderes gezilerine Bergama, Manisa, Turgutlu ve Salihli ile devam eder. Konuşmalarında yine CHP'yi, Üniversiteleri suçlamaya devam eder. Sonrada Ankara'ya döner²⁸⁹.

Menderes iktidarına karşı askerlerin faaliyetleri devam etmektedir. 13 Mayıs'ta İsmet İnönü'nün demeçlerini teksir ederek çoğaltan, rütbeleri yarbay ile binbaşı arasında beş subay Ankara'da İstihbarat Okulu'nda tutuklanmıştır. 14 Mayıs'ta Ankara'da Kızılay ile Sıhhiye arasında bildiri dağıtan üç subay daha tutuklanmıştır. Bu olayların arkasında Bayar'a yazılan ve ihtilal yapılacağını ihbar eden bir mektup vardır²⁹⁰.

14 Mayıs'ta Genelkurmay Başkanı Org. Erdelhun sıkı yönetin komutanlığına bağlı bir grup subay ile Şarkışla'da bir toplantı yapmıştır. Toplantıda bir grup subayın CHP tarafında olduğundan, eğer sıkıyönetim ilan edilirse bu subayların iktidara karşı tavır almasından çekindiğini bildirmiştir. Org. Erdelhun konuşmasının sonunda Türk

²⁸⁸ A.g.e., s.168

²⁸⁹ A.g.e., s.169

²⁹⁰ A.g.e., s.170

Ordusunun ne DP'nin ne de CHP'nin yanında olmadığını bildirmiştir. Ancak bu konuda çok da haklı olduğu söylenemez²⁹¹.

27 Nisan tarihinde Tahkikat Komisyonu kurulması için verilen önerenin DP'lilerin oylarıyla kabul edilmesi bardağı taşıran son damla oldu²⁹².

Demokrat Parti, Tahkikat Komisyonu'nu basın ve CHP'yi baskı altına almak için kurmuştu. Komisyon 15 kişiden oluşuyordu. Tahkikat Komisyonu kurulmasına muhalefet, basın ve üniversiteler çok büyük tepki gösterdiler. İktidar ile muhalefetin mücadelesi, toplumda kutuplaşmayı beraberinde getiriyordu²⁹³.

Tahkikat Komisyonu kurulması için verilen önerenin görüşülmesi sırasında İsmet İnönü'nün Meclis'te yaptığı konuşma yüzünden iktidar tarafından 12 oturum meclisten çıkarılma cezası verilmişti. Bu haber CHP'nin İstanbul örgütüne ulaştığında, CHP gençlik kolları, derhal harekete geçmişti. CHP mensubu üniversiteliler, yurtları, öğrencilerin toplu olarak buldukları yerleri dolaşmışlar, herkesi ertesi sabah için üniversitede gösteri yapmaya çağırmışlardı. Olayların tertipçilerinden Egemen Bostancı yaptıkları hazırlıklar hakkında Metin Toker'e de bilgi vermişti²⁹⁴.

“Yükselen siyasi tansiyon üniversitelere derhal yansımış, CHP'nin yanında yer alan Üniversite, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla parlamento dışı muhalefetin merkezi haline gelmiştir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Hıfzı Velder Velidedeoğlu, Doç. Dr. İsmet Giritli'nin derslerinde aldıkları tavır ve basına yaptıkları açıklamalar, öğrencilere cesaret vermiştir²⁹⁵.”

Zaten üniversite gençliğinin büyük bir bölümü iktidara karşıdır. Bu büyük kitle, Askeri Müdahale'ye kadar, çekirdeğini CHP Gençlik Kolları mensubu öğrencilerin

²⁹¹ A.g.e., s.172

²⁹² Çavdar, a.g.e., s.76

²⁹³ Abdulvahap Akıncı, *Türkiye'nin Darbe Geleneği:1960 ve 1971 Müdahaleleri*, Kocaeli ü. Karamürsel Gazanfer Bilge MYO Halkla İlişkiler Böl., s.60 www.iibfdergi.ogu.edu.tr (E.T. 14 Ocak 2015)

²⁹⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973*, 3.cilt, Bilgi yay., Ankara, 1990, s.335-336

²⁹⁵ Özdağ, a.g.e, s.153

oluşturduğu bir grup tarafından yönetilmiştir. 27 Nisan'da Ankara'dan gönderilen bir emir ile 28 Nisan günü İstanbul Üniversitesi önünde toplanılması istenilmiştir²⁹⁶.

4. 28 Nisan Üniversite Olayları

28 Nisan sabahı ortalık hayli karışıktı. CHP'nin bütün gençlik kolları İstanbul Üniversitesi'nde hazır bulunmuşlardı. Öğrenciler “*Kahrolsun Diktatör!*”, “*Hürriyet İsteriz!*” sloganları atıyorlardı. Çok geçmeden polis olaylara müdahale etti, öğrenciler kordon altına alındı. Ancak öğrenciler yinede dağılmıyorlardı. Polis öğrencilerin üzerine ateş açtı. Seken bir kurşun Ziraat Fakültesi öğrencisi Turhan Emeksiz'in ölümüne sebep oldu. Bir lise öğrencisi de tankın altında kalarak hayatını kaybetti. Olaylar sırasında Rektör Sıddık Sami Onar'ın yaralanması, azalmakta olan olayların tekrar artmasına neden oldu²⁹⁷.

Olaylarda gözaltına alınanlar oldu ancak kalabalık gittikçe artıyordu. Hükümet olaylarla baş edemeyince saat 15'te sıkıyönetim ilan etmek zorunda kaldı. Ankara'da Korgeneral Namık Argüç, İstanbul'da Orgeneral Fahri Özdilek sıkıyönetim komutanı olarak atandı²⁹⁸.

“28 Nisan'da kurşuna korkusuzca göğüslerini açan fedakâr ve hürriyet sever üniversiteliler, bir kere daha Türkiye'de « Hürriyet için ölecek insanların » bulunduğunu ispat etmişlerdi²⁹⁹.”

29 Nisan'da gösteriler Ankara'ya sıçradı. Sıkıyönetim komutanları Namık Argüç, Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğrencilerin üzerine ateş açma emri verdi. Olaylar gittikçe büyüyordu³⁰⁰.

²⁹⁶ A.g.e., s.153

²⁹⁷ Ali Fuat Başgil, a.g.e., s.125

²⁹⁸ Çavdar, a.g.e., s.78

²⁹⁹ İsmet Giritli, *27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyete*, 1 baskı, Gençlik yay., 1961, İstanbul, s.13

³⁰⁰ Aydemir, a.g.e., s.324

Üniversite öğrencileri iktidarın baskı ve istibdadına karşı 28 Nisan’da Beyazıt ve Kızılay Meydanı’nda 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile son bulacak gösterilerine başlamışlardı³⁰¹.

Öğrenci olayları durmak bilmiyordu. İstanbul, Ankara ve diğer bazı illerde sürekli iktidar aleyhine gösteriler yapılıyordu. 21 Mayıs günü Harp Okulu öğrencilerinin Atatürk Bulvarı’nda yürüyüş yapmaları DP iktidarının sona geldiğinin göstergesiydi. 27 Mayıs sabahının ilk saatlerinde Silahlı Kuvvetler radyodan yaptığı bir açıklama ile yönetime el koyduklarını bildiriyordu³⁰².

B) 27 Mayıs Askeri Müdahalesi Gerçekleşiyor

27 Mayıs sabahı radyolarını açan vatandaşlar Alparslan Türkeş’in “*Dikkat!...Dikkat!..*” sözleriyle müdahaleden haberdar oluyordu. Alparslan Türkeş “*Muhterem vatandaşlar!... Radyolarınızın başına geçiniz!. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetleri’nin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir!*³⁰³...” diyerek 27 Mayıs Askeri Müdahale Tebliği’ni okuyordu.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’ne Ankara ve İstanbul’dan 60 civarında Komite üyesi subay ile müdahaleye destek veren 150 civarında subay katılmıştı. Müdahale neredeyse hiçbir önemli direniş görmeden gerçekleşmişti. Menderes dışında bütün hedefler çok kısa bir sürede komitenin eline geçmişti. Ülkede zemin müdahale için uygun, ordu müdahaleye hazırdı. Menderes, Askeri Müdahale haberini Eskişehir’de almıştı. Adnan Menderes müdahaleyi oldukça soğukkanlı karşılamıştı. Adnan Menderes, özel Kalem müdürü Yavuzalp’ten hemen telefonla İçişleri Bakanı’nı, Genelkurmay Başkanı’nı, Milli Savunma Bakanı’nı, Sıkıyönetim Komutanı’nı, Argüç’ü ve Ankara Valisi’ni bulmasını istemiş, ancak Yavuzalp bu kişilere ulaşamamıştı. Menderes Eskişehir’den Kütahya’ya geçmek isterken yolda yakalanmış, Ankara’ya götürülmüştü³⁰⁴.

³⁰¹ Giritli, *a.g.e.*, s.14

³⁰² Çavdar, *a.g.e.*, s.79

³⁰³ *A.g.e.*, s.24

³⁰⁴ Özdağ, *a.g.e.*, s.233

Askeri Müdahale haberini Menderes ve Polatkan beraber almışlardı. Polatkan Menderes'e "Böyle olması daha iyi oldu, dedi. Herhalde geçirdiğimiz bu hava kadar gergin bir durum sonuna kadar devam edemezdi. Er- geç ordu tarafsız bir hakem olarak müdahale edecekti. Tam zamanında yaptı." Derken Menderes "Ordumuza karşı son derece iyi davrandık ve itibarını yükseltmek için elimizden gelen hiçbir şeyi esirgemedik, zannediyorum bize karşı ayaklanmaması icap ederdi, diye ilave etti"³⁰⁵.

1. Alparslan Türkeş'in Okuduğu Müdahale Bildirisi

Alparslan Türkeş'in bizzat müdahale sabahı radyodan okuduğu metinde dikkat edilecek hususlar şunlardı. Müdahale'nin amacının kardeş kavgasının önüne geçilmek olduğu, Silahlı Kuvvetlerin adil bir yönetim sağlayacağı, en yakın sürede demokrasiye döneceği ve seçimler gidileceği belirtiliyordu.

Metnin, Uluslararası kamuoyuna da verdiği mesajlar vardı. Metne göre Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve İnsan Hakları'na saygılı olunacağı, Nato ve Cento'ya bağlılığın devam edileceği belirtiliyordu. Metnin tamamı şöyleydi:

"Aziz Vatandaşlar,

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkimliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremi hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her

³⁰⁵ Ali Fuat Başgil, a.g.e., s.166

vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esasına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları oldukları hatırlayarak ve kin gütmekten birbirine karşı hürmetle, anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün(Yurtta sulh. Cihanda sulh) prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. Nato'ya inanıyoruz ve bağılıyız. Cento'ya inanıyoruz ve bağılıyız.

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dâhilin de bütün Garnizonlardaki Komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacak ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır³⁰⁶ ...”

2. Cemal Gürsel'in Ankara'ya Gelişi

Askeri Müdahale gerçekleşmiş, DP iktidarı son bulmuştu ancak komitenin kendilerinin lideri olarak gösterdikleri Cemal Gürsel hala İzmir'deydi. Ankara Cemal Gürsel'in İzmir'den alınıp getirilmesini İstanbul'a bırakmıştı. İstanbul'da Ataklı, Özdağ ve Esin Gürsel'i getirecek ekibi tespit ettiler. Kara Kuvvetlerini temsilen Özdağ, Hava ve Deniz Kuvvetlerini de birer binbaşı temsil etmek üzere belirlenir. Bu ekibe gönüllü olarak İnönü hayranı olan Kara Kurmay Binbaşı Avni Alevli de katılır. İstanbul'dan 09.15'de İzmir'e hareket eden Çubuk 6024 adlı uçak, İzmir'den Gürsel'i alarak Ankara'ya döner. Bu arada Komite karargâhını Genel Kurmay Başkanlığına taşımıştır³⁰⁷.

Gürsel, Ankara yolunda Avni Alevli'ye şu talimatları vermiştir.

³⁰⁶ Türkeş, a.g.e., s.25-26, bkz. *Ak Devrim*, Başbakanlık Devlet Basımevi yay., s.50

³⁰⁷ Ümit Özdağ, a.g.e., s.234

- “1. Ankara, İstanbul ve İzmir’e birer askeri vali tayin edilecektir.
2. Uşak Vali’si tutuklanacaktır.
3. Yassıada hemen boşaltılacaktır, tutuklu DP’liler buraya yollanacaktır.
4. Her il ve İlçedeki koyu partizan faaliyetleri ile tanınan DP’liler de tutuklanarak buraya yollanacaktır.
5. Emniyet müdür ve yardımcıları ile partizan polisler tutuklanacaktır.
6. Gereksiz tutuklama yapılmayacaktır.
7. Dışişleri Bakanlığına Selim Sarper getirilecektir³⁰⁸.”

Bu emirler Gürsel’in MBK lideri olarak verdiği ilk emirlerdir. Gürsel’i taşıyan uçak 11.15’de Ankara Etimesgut Havaalanına inmiş, burada kendisini üç yüze yakın subay karşılamıştır. Gürsel Sıkıyönetim Karargâhında kısa bir süre kaldıktan sonra, Türkeş’le birlikte Genelkurmay Başkanlığına geçmiştir. Gürsel burada yüzlerce general ve subay tarafından coşku ile karşılanmıştır. Daha sonra odasına geçen Gürsel’in kapısında Harbiyeliler nöbet tutmaya başlamışlardır. Gürsel bir süre sonra askeri şura odasına geçmiş ve MBK’nin ilk toplantısı yapılmıştır³⁰⁹.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nden bir gün önce, Milli Birlik Komitesi Harp Okulu’nda bir araya gelerek tutuklanacak olanların bir listesini hazırlamıştır. Listede Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar, DP Genel idare Kurulu üyeleri, Tahkikat Komisyonu üyeleri, Tahkikat Komisyonu kurulması için teklif verenler, Tahkikat Komisyonu yetki yasası teklifini veren milletvekilleri, Meclis Başbakanlık Divan üyeleri vardır. Ayrıca, DP’nin önde gelenlerinden Samet Ağaoğlu, Orgeneral Erdelhun, Korg. Argüç ile Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Org. Salih Coşkun, Dokuz subay olayını soruşturmasını yürüten Hâkim Korg. Arif Onat, Tuğg. Kemal Çakın ve Yusuf Demirdağ, Emniyet genel Müdürü, Ankara Emniyet Müdürü, Ankara Valisi, Basın

³⁰⁸ A.g.e., s.235

³⁰⁹ A.g.e., s.235

Yayın genel Müdürü Altemur ve Anadolu Ajansı Genel Müdürü Firuzan Tekil tutuklanacaklar arasındadır. Ancak müdahale başladıktan sonra bir ihbar furyası başlamış birçok DP'li milletvekilinin yanı sıra, DP'li olarak bilinen birçok insan tutuklanmıştı. Öğlene doğru harp okuluna yanında Sunay ve bazı subaylar bulunan Madanoğlu gelmiş, Cumhurbaşkanı Bayar ile görüşerek istifa etmesini istemişlerdir. Ancak Bayar bu isteği kabul etmemiştir. Cemal Madanoğlu gereksiz tutuklandığını düşündüğü bazı milletvekilleri ile Org. Şefik İlder ve Hilmi Giray'ı serbest bırakmıştır. Yine bazı polisler ve memurlar serbest bırakılmıştır³¹⁰.

İnönü, müdahale haberini 27 Mayıs sabahı saat 05.00'de Metin Toker'den almıştır. 27 Mayıs sabahı Harp Okulundan Tuğg. Gani Güvener'in komutasında ayrılan bir grup Harbiyeli İsmet İnönü'nün evinin etrafında güvenliği sağlamıştır. Bir süre sonra Tuğg. Güvener İnönü'ye müdahale hakkında bilgi vermiştir. İnönü Türkeş tarafından okunan bildiriye dikkatlice dinlemiştir. Daha sonra CHP'nin ileri gelenleri İnönü'yü ziyarete gelmiş, bazı CHP'liler de İnönü'nün evinin önünde sevinç gösterisi düzenlemişlerdir³¹¹.

3. MBK'nin Meclis Toplantısı ve Cemal Gürsel'in Açılış Konuşması

MBK'nin 24 Haziran 1960 Cuma Günü saat 18.00'de mecliste ilk toplantısını yaptı. Meclis başkanlığını Cemal Gürsel, Divan kâtipliklerini Muzaffer Özdağ ve Numan Esin yaptı.

TBMM açılışında Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Milli Birlik Komitesi Başkanı, Başbakan Cemal Gürsel bir açılış konuşması yaptı. Cemal Gürsel konuşmasında Demokrat Parti iktidarını Anayasa'yı çiğnemekle suçluyor, Türk halkının insan haklarını ve hürriyetlerini kaldırdığını, muhalefeti işlemez hale getirdiğini, adaletin bağımsızlığını ve haberleşme hürriyetini ortadan kaldırdığını ve üniversiteler üzerinde baskı politikası uyguladığını söylüyordu³¹².

³¹⁰ A.g.e., s.240-241

³¹¹ A.g.e., s.241-242

³¹² TBMMZC C:1 24 Haziran 1960 (Ek : 2)

Cemal Gürsel, müdahalenin nedenlerini açıklış konuşmasında şöyle sıralıyor ve askerlere övgüler yağdırıyordu.:

“Ordu, Dâhili Hizmet Kanunu’nun 34 ncü maddesi ile «Türk yurdunu ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumak» vazifesi kendisine verilmiş olan Türk Ordusu bu faciaya daha fazla seyirci kalması elbette beklenemezdi.

Çünkü aklın, mantığın ve vicdanın hiçbir zaman kabul ve tervic (bi düşüncüyü tutma) etmesine imkân bulunmayan bu kötü idare neticesinde Devletin temelinden sarsılmış olan iç ve dış itibarını iade etmek, tehlikeye düşen milli varlığı kurtarmak, eskiyi tasfiye ederek yepyeni bir devlet kurmak, her milletini ve memleketini seven için en mukaddes bir vazife olmuştı.

İşte bu atmosfer içinde silahlı kuvvetlerimizin temsilcisi olan sizler, birer ideal fedaisi olarak ortaya atıldınız. Sadece Türk milletinin değil, bütün dünyanın hayran bakışları önünde hiçbir milletin tarihinde örneği bulunmayan bir asalet hamlesiyle memleketin mukadderatını ele almış bulunuyorsunuz.

Şu anda içtiğiniz ant, edeceğiniz yemin, vereceğiniz namus sözü bidayetten beri hamle ve hareketinize ışık tutan asil heyecanlarımızın, şahsi emellerden uzak, yalnız memleket ve milletin saadetini, gelişme ve yükselmesini hedef tutan duygu ve düşüncelerimizin Türk milletinin ve dünya umumi efkârı önünde bir defa daha tekrarı ve teyidi olacaktır.

Feragat, fedakârlık ve hizmet aşkı bakımından Türk tarihinde bütün silahlı kuvvetler mensuplarımızın yüksek vasıflarını bir kere daha belirtmiş olan milli inkılâp hareketi, en güzel imtisal numunesi olarak ebediyen yaşayacaktır.

Vereceğimiz bu tarihi namus sözünün, Türk milleti ve Türk vatani için hayırlı olması yegâne dileğimdir. Büyük Atamız , «Ne mutlu Türküm diyene!», buyurmuşlardı. Ben de « Ne mutlu sizler gibi evlatlar yetiştirmiş olan Türk milletine!», diyorum.

Sizleri hürmetle selamlarım arkadaşlar³¹³.”

3.1. MBK'nin Yemin Metni

MBK başkanı ve üyeleri TBMM'in de aşağıdaki şekilde yemin etmişlerdir. Yemin metnin de demokrasi, Yeni Anayasa ve İktidarı yeni meclise devretme vurgusu yapılmıştır.

«Bir karşılık beklemeden, ahlak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerinden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk milletine adadım. Vatanım ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasa'ya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukadderatım üzerine ant içerim³¹⁴.»

3.2. MBK'nin Üyeleri

Acuner Ekrem, Akkoyunlu Fazıl, Aksoylu Refet, Ataklı Mucip, Baştuğ İrfan, Baykal Rifat, Çelebi Emanullah, Er Ahmet, Erkanlı Orhan, Ersü Vehbi, Esin Numan, Karan Muzaffer, Karavelioğlu Kamil, Köksal Osman, Gürsoytak Suphi, Kabibay Orhan, Kaplan KadriKaplan Mustafa, Karaman Suphi, Köseoğlu Münir, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal, Okan Sezai, Özdağ Muzaffer, Özdilek Fahri Özgüneş Mehmet, Özgür Selahattin, Özkaya Mehmet Şükran, Solmazer İrfan, Soyuyüce Şefik, Taşar Dündar, Tunçkanat Haydar, Türkeş Alparslan, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet ve Yurdakuler Muzaffer'den oluşuyordu³¹⁵.

MBK'nin en yaşlı üyesi 65, en genç üyesi 27 yaşındadır. Komiteyi oluşturan 38 subaydan 32 tanesi kurmay subaydır. Komitenin yaş ortalaması 41,1'dir. Bunlardan Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ kendi dönemlerine Harp Okulunu birinci olarak bitirmişlerdir. Komite üyelerinin 32'si Karacı, 3'ü Havacı, 2'si

³¹³ TBMMZC C:1 24 Haziran 1960 (Ek : 2)

³¹⁴ TBMMZC C:1 24 Haziran 1960 (Ek : 2)

³¹⁵ TBMMZC C:1 24 Haziran 1960 (Ek : 2)

Denizci ve 1'i de Jandarmadır. Komitede 2 Orgeneral, 2 Tümgeneral, 1 Tuğgeneral, 8 Albay, 7 Yarbay, 10 Binbaşı ve 8 Yüzbaşı rütbesinde asker bulunuyordu³¹⁶.

Alparslan Türkeş 27 Mayıs günü Genel Kurmay Başkanlığı'nda yerli ve yabancı basın mensuplarıyla yaptığı basın toplantısının da askeri müdahalenin sebebini şöyle açıklıyordu:

“Türkiye’de demokrasiyi saplandığı çıkmaz sokaktan kurtarmak istedik. Hiçbir şahsi ihtirasımız yoktur. Sadece millete hür ve serbest seçimlerin yapılması imkânı sağlamak gayesiyle hareket ettik³¹⁷ ...”

Alparslan Türkeş 27 Mayıs’ın amacını, o günlerde meydana gelen duruma son vermek, kardeş kavgasına mani olmak, milli birliği kurmak ve partiler üstü tarafsız bir idare sağlamak olarak açıklıyordu³¹⁸.

Alparslan Türkeş’e göre 27 Mayıs,13 Kasım Harekâtı ile hedefinden saptırılmış, tarafsızlığını koruyamamıştı. O kendisinin 27 Mayıs 1960 sabahı okuduğu bildiriye her zaman sadık kaldığını, 27 Mayıs’ın hiçbir parti ve zümreye karşı ve herhangi bir şahıs, zümre ve parti lehine bir hareket olarak yapılmadığını belirtiyordu. O 27 Mayıs’ın bütün milletin lehine ve onun refahı için yapıldığını belirtiyordu³¹⁹.

Türkeş’e göre: “27 Mayıs Hareketi, 13 Kasım Harekâtı ile gayesinden saptırıldı. 27 Mayıs hedefine ulaşamadı. 27 Mayıs sabahı söz verdiğimiz ve kurmaya çalıştığımız, partiler üstü adil tarafsız idare, acele seçim suikastı ile yıkılmasaydı; bugün daha mesut, güçlü bir Türkiye kurulmuş olacaktı³²⁰.”

³¹⁶ Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, 1. Baskı, İz yay, İstanbul, 1995, s.251-252

³¹⁷ Türkeş, *a.g.e.*, s.26

³¹⁸ *A.g.e.*, s.30

³¹⁹ *A.g.e.*, s.31

³²⁰ Alparslan Türkeş, *Türkiye’nin Meseleleri*, Kutluğ yay., 1977, İstanbul, s.133

Alparslan Türkeş'e göre 27 Mayıs bir ihtilal değil, Ak Devrim³²¹; 13 Kasım hareketi ise, 27 Mayıs'ın arkadan hançerlenmesiydi. Aynı zamanda bir Anayasa ihlaliydi³²².

Ona göre 14 Eylül 1959 tarihine kadar yapılanlar ihtilal hazırlığıydı ve bir projeydi. Ancak bu tarihten sonra MBK'si adı altında toplandıktan sonra faaliyete geçmişti. Komite çalışmalarını tam bir birlik içinde yürütüyordu. Komite içinde ast-üst, büyük- küçük ayrımı yapılmıyordu³²³.

27 Mayıs o kadar iyi planlanmıştır ki üç buçuk saate memleketin tüm idareleri ele geçirilmiştir. Ancak 27 Mayıs Harekâtı'nı komite içindeki Halk Partililer ve Halk Parti Teşkilatı amacından uzaklaştırmıştır³²⁴.

27 Mayıs sabahı Cemal Madanoğlu'nun düşüncesi ise el konulan idarenin bir an evvel sivillere devredilmesi, askerlerin hiçbir görev almadan en kısa zamanda kışlarına geri dönmesiydi. Hatta bunun için İstanbul Komitesi ile irtibata geçmiş, yeni anayasanın hazırlanması için daha önceden isimlerini belirlediği 7 profesörün Ankara'ya gönderilmesini istemişti. Komitenin birçoğu da Madanoğlu gibi düşünüyordu. Ancak Komiteye sonradan katılan ve başında Türkeş'in bulunduğu grup farklı bir düşünceye sahipti. Bu düşünce yüzünden 13 Kasım 1960 tarihinde komite ikiye bölünmek zorunda kalacaktı³²⁵.

3.3. Birinci MBK Hükümeti

MBK 27 Mayıs günü yaptığı toplantıda, kurulacak olan hükümette üç bakanlık dışındaki diğer bakanların sivillerden oluşmasına karar verdi. 28 Mayıs sabahı Başbakanlıkta Bakanlar Kurulu odasında yapılan toplantıda, herkes bakan olmasını istediği kişinin ismini ve özelliklerini ortaya koydu. Adaylar üzerinde zaman yetersizliğinden tam bir araştırma yapılamamıştır. Adaylar 27–28 Mayıs günlerinde

³²¹ Alparslan Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, s.32

³²² Türkeş, *Türkiye'nin Meseleleri*, s.138

³²³ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, s.32

³²⁴ A.g.e., s.32

³²⁵ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.250

yapılan toplantılarda ortaya çıkmıştır. Hükümet saat 19.00’da radyodan 27 numaralı tebliğ ile halka duyurulmuştur³²⁶.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nden sonra kurulan “*Birinci MBK’si Hükümeti*” şöyleydi.

Devlet Başkanı ve Başvekil: Org. Cemal GÜRSEL

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Fahri ÖZDİLEK

Devlet Vekili: Amil ARTUS

Devlet Vekili: Şefik İNAN

Adliye Vekili: Abdullah GÖZÜBÜYÜK

Dâhiliye Vekili: Tümğ. M. İhsan KIZILOĞLU

Hariciye Vekili: Selim SARPER

Maliye vekili: Ekrem ALİCAN

Maarif Vekili: Prof. Fehmi YAVUZ

Nafia Vekili: Daniş KOPER

Ticaret Vekili: Cihat EREN

Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekili: Fethi AŞKIN

Ziraat Vekili: Feridun ÜSTÜN

Münakalat Vekili: Tugg. Sıtkı ULAY

Çalışma Vekili: prof. Cahit TALAS

³²⁶ Özdağ, a.g.e., s.256

Sanayi Vekili: Muhtar ULUER

Basın-Yayın ve Turizm Vekili: Zühtü TARHAN

İmar ve İskân Vekili: Orhan KUBAT'tan kurulmuştur³²⁷.

4. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve Basın

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında yayımlanan gazeteler incelendiğinde gazetelerim müdahaleyi büyük bir sevinçle karşıladıkları ve benimsedikleri görülmektedir. Gazetelerin köşe yazıları ve yorumları bu doğrultuda olmuştur. Demokrat Partinin 1954'ten sonra basın üzerindeki baskıları ve tutuklanan gazeteciler göz önüne alındığında bu durum çok da şaşırtıcı değildir. Demokrat Parti baskısından kurtulan basın için müdahale kurtarıcı olmuştur³²⁸.

27 Mayıs Müdahalesi sonrasında neredeyse tüm gazeteler ağız birliği etmişcesine darbeyi sevinçle karşıladıkları görülmektedir. Müdahale öncesinde muhalif olmayan ve hatta Demokrat Parti yanlısı politika izleyen gazetelerin bile müdahaleyi ayakta alkışladıkları görülmektedir. 27 Mayıs sonrası toplumsal ve siyasi hayatımızda gerek gazeteci gerekse siyaset adamı olarak görev yapan Bedii Faik ve Bülent Ecevit gibi isimler bile 27 Mayıs Müdahale'si sonrasında gazetelerde Askeri Müdahale'den övgü ile söz etmişlerdir³²⁹.

“Basın üzerine bulunan yasakların kalkması üzerine bütün gazeteler akşam baskılarını büyük manşetlerle yayınladılar,: “İkinci Cumhuriyet Kuruluyor”, “Türk Silahlı Kuvvetleri bütün memlekette idareyi ele aldı”, “Meclis feshedildi, Yeni Anayasa ve Demokratik Müesseselerin kurulma hazırlığına başlandı”. Cumhuriyet Gazetesi ise, 1960–1931 Yunus Nadi armağanı için 27 Mayıs İhtilalını konu alan bir yarışma

³²⁷ Orhan Erkanlı, *a.g.e.*, s.31

³²⁸ *Cumhuriyet, Milliyet, Ulus, Tercüman*, 28 Mayıs 1960

³²⁹ Ahmet Toklucuoğlu, *a.g.t.*, s.53

tertiplendi. Halk tarafından 27 Mayıs'ın manasını anlatan makaleleri her sayıda yayımladı³³⁰.”

“Milliyet Gazetesi'nin “Yurtta Hürriyet Bayramı” adlı yazısında ülkede 27 Mayıs İhtilali'nin bir bayram havası içinde kutlandığı, Isparta, Edirne, Ankara, İzmir, Konya ve Edirne'de halkın sevinç gösterilerinde bulunduğu ifade edilmiştir. Yine aynı gazetenin “İstanbul'un yaşadığı tarihi an; 27 Mayıs Cuma” adlı yazısında “... Türk ordusu memlekette özlenen hürriyet ve demokrasi nizamını kurmak için tarihi vazifesi nişanına yaraşır şekilde 27 Mayıs Cuma günü başardı. Türk tarihinde şerefli bir yer işgal edecek bu mutlu inkılabın, birbirini büyük bir intizamla takip eden safhaları Perşembe günkü son hadiseleri müteakip 27 Mayıs günü saat 2.30 dan itibaren başlamıştır” denilerek müdahaleye övgüler yağdırılıyordu³³¹.”

CHP'nin yayın organı olan Ulus Gazetesi de müdahaleyi tam onaylayan gazetelerden biridir. Ulus Gazetesi'nde yazı yazan Bülent Ecevit de: “Dün Türkiye'de bir büyük inkılâp gerçekleşti” başlığıyla bir yazı yazmıştır³³². Bülent Ecevit daha sonraki yıllarında Türk siyasi yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur³³³.

³³⁰ A.g.t., s.53

³³¹ A.g.t., s.53-54

³³² Ulus, 28 Mayıs 1960

³³³ Metin Heper, Sabri Sayarı, a.g.e., s.121-142

“Bülent Ecevit, 28 Mayıs 1925'te İstanbul'da doğdu. Babası Dr. Fahri Ecevit, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde hoca, annesi Nazlı ise ünlü bir ressamdı. Bülent ailenin tek çocuğuydu. Ecevitler, Kastamonu ili eşrafından yerli bir sülaleye mensupturlar... Fahri Ecevit, 1943 ile 1950 arasında, Mecliste Kastamonu ilini temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) mensubu olarak görev yaptı. O yıl, Demokrat Parti'nin (DP) seçim zaferinin hemen ertesinde Meclis'ten ayrıldı ve 1954'te elli beş yaşındayken vefat etti. Özet olarak, Bülent Ecevit siyasetle ilgilenen ve yerel olarak da ileri gelen bir ailenin evladıydı. Ayrıca, bir üniversite profesörünün ve CHP milletvekilinin oğlu olması da, onun seçkin geçmişini açıkça ortaya koyuyordu... Robert Kolej'den mezun olan Ecevit, kısa süreliğine Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine devam ettikten sonra, başbakanlığa bağlı Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde çevirmen olarak çalışmaya başladı... Bu sayede edebiyata olan ilgisi siyasi konulara, özellikle de dış politikayla ilgili meselelere çevrilmişti... CHP gençlik kolları üyesi olan Ecevit, Amerika'da bulunduğu 1957 yılında, CHP Genel Merkezinden gelen bir telgrafla Ankara ili milletvekilliği teklifi alarak, Ankara'ya dönmüştür... Bülent Ecevit, milletvekilliğine ve siyasete ilk adımını attı ve seçilerek Parlamento'ya girdi. Henüz otuziki yaşında olması nedeniyle Meclisin en genç üyeleri arasında yer alıyordu... Onun Parlamento'ya girişinin üzerinden henüz üç yıl geçmeden, 27 Mayıs askeri darbesi yapıldı ve demokrasiye bir süreliğine ara verildi. Boş durmayan ve Ekim 1960'ta CHP Merkez Yürütme Komitesi üyeliğine seçilen Ecevit, 1961'de de CHP'yi temsil eden grubun üyesi olarak, yeni bir anayasa yapmakla görevli Kurucu Meclis'e girdi...1961 sonrasında sivil yönetime dönüşle birlikte Ecevit'in yıldızı da parlamaya başladı. 1961 ile Şubat 1964 arasındaki üç İnönü koalisyon hükümetinde de Çalışma Bakanı olarak görev aldı; bu görev ilk geldiğinde otuzüç yaşındaydı.

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs Müdahalesi'ni destekleyen gazeteler asındadır ve Türk halkını askerinin ve müdahalenin yanında olmaya çağırarak yazılar yayınlamaktadır³³⁴.

Hürriyet gazetesi 27 Mayıs Müdahalesi'ni "Türk Ordusu Vazife Başında" manşetiyle verirken, haber başlıklarında ve yazılarında da askerinin ve müdahalenin yanında yer alıyordu. 28 Mayıs 1960 tarihli Hürriyet Gazetesi: "Kütahya yolunda yakalanan Menderes Ankara'ya getirildi, Yurtta tam bir huzur hüküm sürüyor, Bütün üniversiteler açılacak, Silahlı Kuvvetler yurtta süratle demokrasiyi kurma kararında..." başlıklarını kullanıyordu³³⁵.

Bakanlık dönemini belirleyen şey, ilk kez toplu sözleşme ve grev hakkının tanındığı yeni iş yasasının çıkması oldu.

Ecevit, 1965 seçimlerinden önce İnönü'nün kuvvetli desteği ile geliştirdiği 'Ortanın Solu' teziyle CHP'nin sosyoekonomik meselelerde merkez-sol ideolojik görüşü benimsemesinde önemli bir rol oynadı. Bu onun partinin 1966'daki onsekizinci kongresinde genel sekreterliğe yükselmesini sağladı... 1971 muhtırası sonrasında İnönü ile aralarında derin bir görüş ayrılığı oldu ve CHP'den ayrıldı. 1972'deki parti kongresi İnönü'nün yenilgisiyle sonuçlandı ve İnönü'nün istifasıyla boşalan genel başkanlık koltuğuna Ecevit oturdu. CHP 1974 seçimlerinde Ecevit ile başarıya ulaştı ve Başbakanlık koltuğuna Ecevit oturdu... 1974'teki birinci Ecevit hükümeti, laik ve reformcu CHP ile Necmettin Erbakan yönetimindeki, İslamcı, Milli Selamet Partisi'nden oluşuyordu. Koalisyon, kurulduktan sekiz ay sonra, Temmuz'da patlak veren yeni bir Kıbrıs bunalımıyla yıkıldı. Koalisyon hükümetleri dönemi yaşandı ve sonunda 12 Eylül 1980 Askeri Müdahale'si oldu. Üçüncü askeri darbe öncelilerden daha kapsamlıydı idi. Bütün siyasi partiler kapatıldı. Başlıca siyasi liderler, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş gözaltına alındılar. Onar yıl aktif siyasetten yasaklanan liderler, çok geçmeden tekrar siyasi yaşamlarına devam ettiler... Kâğıt üzerinde genel başkanlığını Rahşan Ecevit'in yaptığı Demokratik Sol Parti (DSP) 1985 yılında kuruldu. 1987 yılında yapılan referandumla siyasi yasakların kaldırılmasıyla, Ecevit DSP'nin başına geçti... 1995'te yapılan seçimlerde DSP seksenli milletvekili çıkardı. Haziran 1997'de Mesut Yılmaz başkanlığındaki Anavatan Partisi ve Demokratik Türkiye Partisi ile koalisyon kurarak iktidara ortak olma fırsatını yakalayan DSP, 1999 Ocak ayında da bir azınlık hükümeti kurarak, ülkeyi aynı ayın Nisan'ında yapılacak seçimlere götürdü. Bu seçimlerde Ecevit'in kendisi dâhil herkese yaparak %22'oy oranıyla ve birincilikle çıkan DSP, Meclis'e yüzoyuzaltı temsilci soktu. Bülent Ecevit, neredeyse yirmi yıl süren, deyim yerindeyse, siyasi inzivadan sonra, bir kez daha başbakan olarak muradına ermişti. Bu kez başına geçtiği güçlü üçlü koalisyonun DSP, ANAP ve MHP Meclis'te %63'lük bir desteği vardı...

Ecevit'in siyasi kariyerindeki ironilerden biri de Türk Silahlı Kuvvetleri'ne hareket emri verdiği 1974 Kıbrıs bunalımı sırasında kazandığı ün ve halk desteğidir. Cumhuriyet tarihinde bu, ülkenin yabancı topraklarda giriştiği ilk askeri harekât idi.

Ecevit'in asıl ilgi alanı sanat ve edebiyattı...Ecevit, yüksek makamlara geldiğinde bile gösterişsiz ve mütevazı yaşam tarzını terk etmedi...Ecevit'in liderlik kariyerinin bir özelliği de, idealist ve dosdoğru bir insan olarak tanınmasına rağmen, bazen en sadık taraftarını bile kızdıracak kadar gerektiğinde karşı tarafa ödün veren uzlaşmacı tarafı idi... Ecevit uzun yıllar Türk siyasetinde yer alarak Türkiye'de demokrasinin yerleşmesinde katkı sağlamıştır." (Metin Heper, Sabri Sayarı, a.g.e., s.121-142)

³³⁴ Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960

³³⁵ Hürriyet, 28 Mayıs 1960

5. Milli Birlik Komitesi'nin Faaliyetleri

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden daha bir hafta bile geçmeden ortalık karışmaya başladı, insanlar birbirine kin ve nefret beslemeye başlamıştı. Demokrat Partililer ihbar ediliyor, kitleler halinde tutuklanıyorlardı. DP üyesi olmak bile suç sayılıyordu. Türk milleti parçalanıyor, iki düşman kampa ayrılıyordu. MBK ilk günkü “kardeş kavgasına son vereceğiz, biz o veya bu patiyi iktidara getirmek için gelmedik” sözlerini tutamamıştı. Bir taraf tutuluyor bir taraf eziliyordu³³⁶.

MBK üyeleri 27 Mayıs günü öğleden sonra Genel Kurmay Başkanlığı binasında Askeri Şura toplantı salonunda Org. Cemal Gürsel başkanlığında ilk toplantılarını gerçekleştirdi. Toplantıda Cemal Gürsel'in Devlet Başkanlığı ile beraber, Başbakanlık ve Milli Savunma Bakanlığı'nı bünyesine alması kararı verildi. Türkeş, Suphi Karaman ve Ekrem Acuner de Cemal Gürsel'e yardımcı olarak seçildi. Rifat Baykal ise Cemal Gürsel'in özel kalem müdürü oldu³³⁷.

28 Mayıs günü Rifat Baykal Başbakanlığa giderek Levazım Müdürü Ispartalı Tahsin Bey ile birlikte bir heyet oluşturarak Başbakanlıktaki tüm kasaları ve odaları mühürletmişti. Başbakanlıkta ki kasa ve odaları açmak, hem de gerekli olan soruşturmayı yapmak üzere Adalet Bakanlığı'ndan 10 sivil hâkim ile Askeri Yargı'dan 6 hâkim davet edildi. Başbakanlıktaki dosyalar ve evraklar tutanakla hâkimlere teslim edildi. Yine burada bulunan kasalar, hâkimler heyetinin gözetiminde açılıp sayımı dökümü yapılarak tutanıklara geçirildi³³⁸.

MBK ilk günlerde yaşadığı sorunları yavaş yavaş atlatmaya başlamıştı, her ne kadar bir hükümet programı hazırlama fırsatı bulamamışlarsa da, Haziran ayının ilk günlerinde gündem belirlenerek acil meseleler üzerine eğilmek zorunda kalmışlardı. MBK ve kabinenin önünde çözülmesi gereken birçok konu vardı. Bunlar valiler ve memurlar arasında yapılacak değişiklikler, iktisadi, sosyal ve kültürel sorunlardı. Bazı

³³⁶ Erkanlı, *a.g.e.*, s.82

³³⁷ *A.g.e.*, s.38

³³⁸ *A.g.e.*, s.39

memurların atama işlemleri Bakanlıklara bırakıldı. Buğday fiyatının belirlenmesi gerekiyordu. Fiyatı bir önceki yıl ile aynı bırakıldı. Ortak Pazar konusu seçim yapıldıktan sonra gelen hükümete bırakıldı. Üzerinde en çok tartışılan meselelerden biri de Milli Koruma Kanunu ve Ereğli’de kurulacak olan ikinci Demir ve Çelik Sanayi idi. Milli Koruma Kanunu’nun kaldırılması konusunda kabine üyeleri anlaşamıyorlar, bazı üyeler kanunun kaldırılmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu konu uzun tartışmalara sebep olmuş kesin bir karara varılamamıştır³³⁹.

Ereğli’de ikinci Demir Çelik sanayinin kurulması tartışma konusu olan diğer konuydu. Yabancı sermayenin ülkeye girişine izin veren kanun DP tarafından çıkarılmıştı. Ancak bu kanun uygulanmalıydı, uygulanmamalıydı bu konuda MBK ve kabinede tereddüt edenler vardı. Bu konuda da uzmanlardan bir rapor istenilmesine karar verildi³⁴⁰.

Haziran ayının ilk yarısında kabinenin kabul ettiği en önemli olay, İktisadi Planlama Dairesi’nin kurulması için atılan adımlardır. Bu adımlar bu günkü Devlet Planlama Teşkilatı’nın doğmasını sağlamıştır³⁴¹.

“27 Mayıs İhtilali’nden sonra Anayasa’nın eksiklerinin giderilmesi ve yeni bir Anayasa ve Seçim Kanunu hazırlanması, Toprak ve Vergi Reformları, Eğitim, Sağlık ve diğer sosyal ve ekonomik meselelerin ele alınması 27 Mayıs Hareketi’ni bir ihtilal ve İnkılâp olduğunun göstergesidir³⁴².”

5.1. Silahlı Kuvvetler Reformu

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nden sonra MBK’nin ilk büyük ve önemli girişimi, ordu içinde gerçekleştirdiği tasfiye olmuştur. Orduda general-amiral, binbaşı, yarbay ve

³³⁹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.307

³⁴⁰ *A.g.e.*, s.307

³⁴¹ *A.g.e.*, s.307

³⁴² Giritli, *a.g.e.*, s.18

albay kadrolarında fazlalık varken; alt rütbeleri oluşturan teğmen, üsteğmen ve yüzbaşı kadroları yetersizdi. Bu yüzden orduda reform yapma ihtiyacı vardı³⁴³.

Silahlı Kuvvetler yıllarca kendi halinde bırakılmış, eskimiş, çağın gerisinde kalmış, memleketin ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmişti. Siyasi iktidarlar oy korkusundan Silahlı Kuvvetler de reform yapamıyordu. Reform ancak bu dönemde yapılabilirdi. Her ne kadar ordu ve üniversite 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde büyük rol oynadı ise de ıslahat ve reformun bu kurumlardan başlanmasında bu kurumların yöneticileri de hem fikirdi³⁴⁴.

Silahlı Kuvvetler' de reform personel hareketiyle başladı. Binlerce subay emekli edildi. Bu işlemler sırasında hatalar ve yanlış kararlar, adaletsizlik ve duygusal davranışlar olmuş olabilir ancak bu oran önemsenecek kadar değildi³⁴⁵. MBK radikal ve yönetimi siyasilere devir edilmesine karşı olduklarını düşündükleri, 235 generalle birlikte 4000'i askın subayı emekli etti³⁴⁶.

Emeklilik işlemleri gizli olarak yapıldı. Listeler Gürsel, Özdilek, Madanoğlu ve Ulay ile birlikte Genel Kurmay Personel Dairesi yetkililerince hazırlandı³⁴⁷.

5.2. Üniversite Reformu

27 Mayıs öncesi birçok üniversite açılmış, çoğunda hoca, teknik olanak, kitap ve sosyal olanaklar yoktu. Öğrenciler sağ-sol vs. gruplara ayrılmıştı. Talebe birlikleri siyasetten anarşiye, silahlı saldırıya, banka soygunlarına, adam kaçırmalara varan faaliyetler içine girmişlerdi. Üniversiteler özgürlüğü tartışılıyor ancak sınırlar belli değildi³⁴⁸.

Muzaffer Özdağ basına yaptığı açıklamada, Komitenin yüksek öğrenim gençliğinin birinci derecede önemli olan meselelerini kısa zamanda halledeceğini,

³⁴³ Özdağ, *a.g.e.*, s.298

³⁴⁴ *A.g.e.*, s.36

³⁴⁵ *A.g.e.*, s.37

³⁴⁶ Abdulvahap Akıncı, *a.g.m.*, s.61

³⁴⁷ *A.g.e.*, s.42

³⁴⁸ *A.g.e.*, s.43

öğrenci yurtlarının arttırılacağını, öğrencilere kredi açılacağını ve kültür merkezleri kurulacağını açıklıyordu³⁴⁹.

Bu durum karşısında MBK üyelerinden oluşan bir kurul, üniversite hocaları ve talebe birlikleriyle aylarca süren toplantılar ve görüşmeler yaptılar. Bu görüşmeler sonucunda iki kanun tasarısı hazırlandı ve süratle kabul edildi. 28 Ekim 1960 tarihli 114 sayılı kanun ile 147 öğretim üyesi üniversitelerdeki görevlerinden alındı. 115 sayılı kanun ile de üniversitelerde yeni düzenlemeye gidildi³⁵⁰.

5.3. Basın Reformu

MBK basın mensuplarının sorunlarının çözülmesi, fikir özgürlüğünün sağlanması için bazı çabalar sarf etmiş bu amaçla 212 sayılı kanunu çıkarmıştır. Ancak bu kanun bile sorunların tamamıyla çözülmesinde etkili olmamıştır³⁵¹.

“14’lerin görüşüne göre, basın patronun ve başyazarın değil, muhabirin tesiri altında bulunmalıydı. Muhabiri gazete sahibinin tazyikinden kurtarınca mesele kısmen de olsa giderilecekti. Demokrat Parti’den hazineye intikal etmiş biri İstanbul’da, diğeri Ankara’da iki büyük matbaa vardı. Bunlar pekala basında çalışanların derneklerine devredilebilir, muhabirler gazete sahiplerine karşı güçlü duruma getirilirdi. Bunun da planı hazırlandı ve gereken tetkiklerin yapılması için ilgili yerlere emirler verildi³⁵².”

“Bu kararlar alındıktan bir gün sonra Orhan Erkanlı gazetecilerle yaptığı bir toplantıda “Yakında Bab-ı Ali’den de geçeceğiz” diyordu³⁵³.”

5.4. MBK Üyelerinin Yurt Gezileri

Komite üyeleri daha önce alınan karar gereği tespit ettikleri bölgelere ikişerli gruplar halinde yurt gezilerini çıkıyorlardı.

³⁴⁹ Örtülü, a.g.e., s.36

³⁵⁰ Erkanlı, a.g.e., s.44

³⁵¹ Erkanlı, a.g.e., s.51

³⁵² Örtülü, a.g.e., s.35

³⁵³ A.g.e., s.35

Bu gezilere Türkeş ve Ankara’da İdari ve Askeri Hizmetlerde görevli diğer üyelere katılmıştı³⁵⁴.

MBK üyeleri yurt gezilerine çıkararak halkın isteklerini, ihtiyaçlarını ve arzularını tespit etmek için raporlar hazırladı. Ancak Anadolu’ya giden üyeler halkın politikayla çok da fazla ilgilenmediğini daha çok banka borçlarının ne olacağını? Köylere elektriğin suyun gidip gitmeyeceğini? Gaz, tuz, şeker, basma, sigara ucuzlayacak mı? Kasabalarına devlet fabrika kuracak mı? Ürettikleri ürünler para edip etmeyecek mi? Gibi sorular soruyorlardı. Köylü geçim derdindeydi³⁵⁵.

6. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nde Muhalefetin Tutumu

27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile sanki 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinin rövanşı alınmış oluyordu. DP’nin kapatılması içi bir grup CHP’li Milli Birlik Komitesi nezdinde temaslarda bulunuyordu. Askerler İnönü’yü ordunun büyük ve muzaffer komutanı olarak görüyor ve İnönü’ye büyük bir sevgi gösteriyorlardı³⁵⁶.

Cemal Gürsel, İsmet İnönü’yü 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nden bir gün sonra telefonla arayarak kendisi ile görüşme talebinde bulundu. Gürsel, İnönü’den müdahaleyi daha önce kendisine haber veremedikleri için kusurlu olduklarını bu yüzden özürlerini kabul etmesini istiyordu. Gürsel, müdahaleyi geç bildirmelerinin sebebini, İnönü’nün müdahaleyi engellemek isteyeceği için olduğunu belirtiyor, bir emri olup olmadığını soruyordu. İnönü Gürsel’e “*Memleket ve millet için hayırlı bir iş yaptınız. Büyük bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim. Başarınız için, asıl ben sizin emrinizdeyim.*” diyordu³⁵⁷.

Askeri Müdahaleyi yapanlar genç subaylardan oluşuyordu, bu yüzden de son derece radikal kararları alabiliyor, kararlı ve cesur davranıyorlardı. Karşılarında durabilecek bir güç yoktu. Ancak sorun komite içinde birlik ve beraberliğin

³⁵⁴ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi 13 Kasım - 22 Şubat – 21 Mayıs*, 1 baskı, Ayyıldız yay., Ankara, 1966 s.36

³⁵⁵ Erkanlı, *a.g.e.*, s.35

³⁵⁶ Abdulvahap Akıncı, *a.g.m.*, s.61

³⁵⁷ Aydemir, *İkinci Adam*, 3. Cilt, Remzi Kitapevi yay., İstanbul, Yayın tarihi yok, s.458

olmamasıydı. Ne de olsa komite çeşitli rütbelerdeki askerlerden oluşuyordu. Bu da komite içinde ayrılık çıkarmak isteyenlerin işine yarıyordu³⁵⁸.

Her ne kadar Askeri Müdahalede bulunanlar en kısa sürede seçimlere gidileceğini açıklamış olsa da CHP’de askeri müdahale bulunanların faaliyetlerini endişe ile yakından takip ediyordu. Endişe etmesinin iki sebebi vardı. Birinci sebep müdahalenin CHP’ne zarar verip vermeyeceği, ikinci sebep ise askeri müdahale bulunanların seçimlere gidip gitmeyeceğiydi³⁵⁹.

Bir süre sonra görüldü ki, Askeri Müdahale’de bulunanlar memleketin içine düşmüş olduğu durumdan DP’yi sorumlu tutuyorlardı, böylece ilk sorun halledilmiş oluyordu. İkinci sorun için İsmet İnönü komite ile bağlantıya geçmiş, komite içinde bir grubun bir an önce seçimlere gidilerek, iktidarın CHP’ye teslim edilmesi istediğini öğrenmişti³⁶⁰.

MBK siyasi partilerle temas edilmemesi konusunda karar almıştı. Özellikle Türkeş ve arkadaşları bu konuda Hükümet ve Devlet Başkanı Cemal Gürsel’e bile baskı yapıyordu. Ancak komite üyelerinden Fikret Kuytak, Ahmet Yıldız, Ekrem Acuner, Refet Aksoylu ve Şükran Özkaya birbirlerinden habersiz ve gizlice Halk Partisi ileri gelenleri ile görüşüyorlardı. Bu görüşmelerde Halk Partisi komite içinde olan bitenden günü gününe haberdar oluyordu³⁶¹.

İsmet İnönü’nün Cemal Gürsel ile yaptığı görüşmede komite içindeki olan biten her şey den haberdar olduğunu açıklaması, komite içinde şüphelerin artmasına neden oldu³⁶². İsmet İnönü bu davranışı ile komiteyi bir an önce seçimlere gitmeye zorlamak istiyordu. Bir süre sonra Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu’da İsmet Paşa ve Halk Partisi tarafında yer alınca bölünme kaçınılmaz oldu³⁶³.

³⁵⁸ Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2 baskı, Doğan yay., İstanbul, 2005, s.165

³⁵⁹ Giritli, *a.g.e.*, s.5

³⁶⁰ *A.g.e.*, s.10

³⁶¹ *A.g.e.*, s.11

³⁶² *A.g.e.*, s.11

³⁶³ Esin, *a.g.e.*, s.165

7. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Dış Güçlerin Tutumu

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'ni gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi Türkiye'nin dış politikasında değişiklik olmayacağı güvencesini vermiş ve ilk günden ilan ettiği NATO ve CENTO gibi uluslararası stratejik ittifaklara sadık kalacağını bildirmişti³⁶⁴.

7.1. ABD'nin Tutumu

Türkiye, Kore Savaşı'nda ABD'nin yanında yer alarak NATO'ya girmişti. ABD'de de NATO ile birlikte Türkiye'ye girmiş ve iyice yerleşmişti. Türk Silahlı Kuvvetlerinin genç subayları ABD'de askeri eğitim alıyorlardı. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin geliştirilmesi için; eğitim çalışmalarında ABD'li subay ve astsubaylar görev alıyordu. Türkiye'de ABD'ye karşı ılımlı bir hava esiyordu. Bu yüzden ABD 27 Mayıs Harekât'ında sessizliğini korumuştur³⁶⁵.

ABD 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ni ne desteklemiş ne de eleştirmiştir. ABD Müdahaleyi Türkiye'nin bir iç meselesi olarak görmüştür. Ancak ABD Başkanı Kennedy, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamlarını önlemek için Ankara nezdinde yoğun girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu girişimlerin resmi olarak yapılmadığı, bunun nedenini de ABD'nin Soğuk Savaş bağlamında Türkiye'nin yeni yönetimini karşısına almak istememesiydi³⁶⁶.

ABD, 27 Mayıs'tan sonra Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ve beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanmasını destek vermiş, daha önce hibe şeklinde yaptığı yardımları, kredi şeklinde belirli projelere verme kararı almıştır³⁶⁷.

ABD 30 Mayıs'ta bir bildiri yayınlarak yeni hükümeti tanıdığını bildirmiş, Komitenin Dışişleri Bakanı Selim Sarper'de 1 Haziran'da yaptığı bir açıklama ile Türkiye'nin Menderes döneminde imzalanan bütün anlaşmalara sadık kalacağını

³⁶⁴ Türkmen, *a.g.e.*, s.96

³⁶⁵ Esin, *a.g.e.*, s.172

³⁶⁶ *A.g.e.*, s.96

³⁶⁷ *A.g.e.*, s.96

bildirmiştir. MBK yönetimi ABD ile ilişkileri korumak için büyük çaba göstermiştir. Bu çabanın amacı Amerikan yardımlarına Türkiye'nin ihtiyacı olmasıdır. ABD ordu içindeki tasfiyeleri de desteklemiştir³⁶⁸.

7.2 Sovyetler Birliği'nin Tutumu

Celal Bayar yaptığı açıklamalarda 17 Mayıs Askeri Müdahalesinde Rusların da etkisi olduğunu söylüyordu. Açıklamasında: “ *Bu gün apaçık ortaya çıkmıştır ki, 27 Mayıs olayları Moskova ambalajıdır. Bizim radyo dedikleri musibet, bir akşam masa başına imal ettiği bir takım yalan haberleri yayınlıyor, ertesi gün, o haber olaylarla gerçekleşiyordu*³⁶⁹. ”

Adnan Menderes, Sovyetler'in bu tutumunu 1957 seçimleri sonrasında fark etmiş ve Milli İstihbarat Teşkilatını uyarılmıştı. Menderes, Sovyetlerin bu tutumu karşısında, Moskova'ya bir ziyaret planlamış, ancak basındaki tepkiler yüzünden gerçekleştirememiştir. Menderes'in amacı Moskova ile muhalefet arasında işleyen oyunu bozmaktır³⁷⁰.

Moskova ile muhalefet arasındaki ilişki sabah gazetesinin 04.01.1994 tarihili yazısında şöyle açıklıyordu: “*30 yıllık yayın yasağının kalkmasından sonra kamuoyuna açıklanan İngiliz Devlet Arşivlerindeki gizli belgelere göre, Sovyetler Birliği, Adnan Menderes ve arkadaşlarının idam edilmeleri için Türkiye'ye büyük baskı yapmıştır*³⁷¹. ”

C) Ondörtler Olayı'nın Nedenleri

27 Mayıs Askeri Müdahale'si gerçekleştirilemeseydi ya da yarı yolda kalsaydı; Türkiye kendini bir iç savaşın içinde bulabilirdi. Daha öncede belirttiğimiz gibi DP hükümetinden hoşnutsuz olanlar sadece askerler değil, toplumun büyük bir kısmıydı. Hatta bazı yerlerde DP'liler ile CHP'liler camilerini, kahvehanelerini ayırmışlar,

³⁶⁸ Özdağ, a.g.e.,s.345

³⁶⁹ Elif Kaya, a.g.t., s.56

³⁷⁰ A.g.t., s.56

³⁷¹ A.g.t., s.56-57

birbirlerini düşman gibi görmeye başlamışlardı. 27 Askeri Müdahale Bildirisi'nde de belirtildiği gibi amaçlardan biride kardeş kavgasının önlenmesiydi.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi gerçekleşikten hemen sonra komite içindeki anlaşmazlıklar yerli ve yabancı basına yansımaya başlamıştı. Bu yansımalara göre komitede iki farklı eğilim ortaya çıkmıştı. Birinci eğilimde radikaller, ikincisinde ise ılımlılar yer alıyordu. Radikaller yıllardır müdahale hazırlıkları yapıyorlardı ve başarılı olabilmek için ılımlılara ihtiyaçları vardı. Radikallerin amacı müdahaleden sonra ülkeyi askeri rejim ile yönetmek, siyasi partilerin yapamadıkları yapmaktı. İlimliler ise CHP lideri ve 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün etkisi ile hareket ediyorlar, hukuki ve siyasi düzenlemeleri yaptıktan sonra hemen seçimlere gidilerek iktidarı sivillere devretmek istiyorlardı³⁷².

MBK çalışmalarına ilişkin haberler, davranışlar ve alınan kararlar ve komite içinde yaşanan sert tartışmalar, gösteriyordu ki komite üyeleri arasında daha ilk günler de görüş ayrılıkları su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Bunun sebebi ise MBK kurulurken sadece komitenin kurulma aşamasındaki subaylardan oluşmaması idi. MBK'nin daha güçlü olmasını istedikleri için 27 Mayıs günü müdahaleye katılan komitede dışındaki subaylardan da MBK'ne alınanlar olmuştu. Bu durum komiteye girenler ile giremeyenler arasında bazı sürtüşmelerin yaşanmasına neden oluyordu.³⁷³

Feroz Ahmad'a göre bölünmenin bir sebebi de; MBK içinde yer alan askerler arasında ki hiyerarşi idi. Komite'deki üst rütbeli subaylar, yüzbaşı ve binbaşı rütbesinde askerler ile iktidarı paylaşmak istemiyorlardı. Cemal Gürsel, müdahaleden sonra bir öneri sunarak, Askeri Müdahale'de görev almış subayların görevlerini tamamladıklarını artık birliklerine dönebileceklerini bildirmişti. Ancak alt rütbedeki subaylar bu fikre karşı çıkarak, meclis ve yeni hükümet görevi devir alınca kadar geçici bir Anayasa'yla oluşturulacak olan MBK'nin görevde kalmasını istemişler ve alt rütbedeki subayların dediği oldu³⁷⁴.

³⁷² Hikmet Özdemir, *a.g.e.*, s.252-253

³⁷³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi V*, 1. Baskı, Bilgi yay, Ankara, 2002, s.44

³⁷⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil yay., İstanbul, 1992, s.166

MBK, 25 Ağustos gecesi 10 Bakanın kabineden affedildiğini açıkladı. Bu bakanlıklara ertesi gün atama yapılacağı bildirildi. Ancak bir hafta geçmesine rağmen isimler açıklanamamıştı. Çünkü MBK içinde ilk ciddi tartışmalar bu bakanlıklara atanacaklar ile ilgili çıkmıştı. Bazı MBK üyeleri açık olan bu bakanlıklara kendi arkadaşlarından seçtikleri kişilerin atanmasını istiyordu. Bu tartışmalar MBK içinde var olan grupların ortaya çıkmasına neden olmuştu³⁷⁵.

MBK içinde ortaya çıkan bu gruplardan bir kısmı hiçbir şeye karışmadan bir an evvel seçimlere giderek idareyi sivil iktidara devretmek istiyordu. Madanoğlu, Baştuğ, Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Kuytak, Acuner, Gürsoytak, Ersü, Özkaya ve Aksoylu bu fikirdeydiler. Bu grupta olan bazı üyelerin CHP ile temas halinde oldukları söyleniyordu. Diğer grupta olanlar ise, idareyi sivil iktidara devredene kadar bir takım işleri başarmak, özellikle siyasi iktidarların yapamayacaklarını düşündükleri reformları yapmak istiyorlardı. Bu grupta olanlar arasında toprak reformuna kadar türlü memleket sorunlarını düşünenlere de vardı³⁷⁶.

İktidarda kalma düşüncesinde olan grubun başında daha ilk günlerden dikkatleri üzerine çekmiş olan Türkeş vardı. Türkeş'in komitenin genç üyeleri Muzaffer Özdağ, Numan Esin, İrfan Solmazer ve Dündar Taşer ile sık sık özel toplantılar yapması bazı üyeleri şüphelendiriyordu. Türkeş ile Sami Küçük arasında daha öncelerden de geldiği bilinen rekabet ve güvensizlik MBK içinde de kendini hissettiriyordu. Türkeş'in daha ilk günlerden etrafında bazı genç subayları toplaması Sami Küçük'ü tedirgin ediyordu. Komite içinde Türkeş'in davranışları MBK'ne hakim olma ve iktidar da uzun yıllar kalarak bir dikta rejimi kurma amacı gibi algılanıyordu. İktidarı bir an önce sivillere devretmek isteyen gruptakiler bu durum karşısında etkileniyorlardı³⁷⁷.

MBK kurulduktan birkaç ay sonra garip ve hiç beklenmedik bir anda kabinede 10 Bakan tasfiye edilmiştir. Her ne kadar bakanların kendi istekleri ile istifa ettikleri açıklanmış ise de bakanlar bir emrivaki ile görevlerinden alınmıştır. Bakanlar Kurulu

³⁷⁵ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.381

³⁷⁶ *A.g.e.*, s.381

³⁷⁷ *A.g.e.*, s.382

tutanakları incelendiğinde, tasfiyelerin niçin ve neden yapıldığı tam olarak anlaşılammamaktadır. Ancak tasfiye edilen bakanların MBK ile ilişkilerinin olumlu olmadığı bilinmektedir. MBK üyesi Sıtkı Ulay, tasfiye edilen bakanları, DP dönemindeki dosyaları soruşturmada gevşek ve yavaş davranmakla suçluyordu³⁷⁸.

Kabineden affedilen 10 bakanın yerine yenilerinin atanması sırasında ortaya çıkan gruplaşmanın asıl sebebi, iktidarda uzun süre kalmak isteyen Türkeş ve arkadaşlarının bu bakanlıklara kendilerine yakın arkadaşlarının atanmasını istemesiydi. Böylece kabineyi ele geçirebileceklerdi. Ancak diğer grup bu duruma hemen karşı çıkmış, kendilerinin müdahale günü açıkladıkları gibi bir an önce iktidarı sivillerde devretmeleri gerektiğini savunmuşlardı. Bu gruptakiler, gizli kapılar ardında bazılarının iktidarı ele geçirme planları yaptıkları dedikodularının doğru olduğunu görmüşlerdi. Böylece komitede bölünmenin ilk tohumları atılmış oluyordu. Komite içinde sert tartışmalar yaşanmaya başlamış, cepheler oluşmuştu³⁷⁹.

Komiteye MBK üyelerinin atanması için verilen teklif, ilk toplantıda karara bağlanamadı. İki tarafta bir birini ikna etmeye çalışıyordu. Komite üyelerinin kabineye girmesini isteyenler özellikle Küçük, Okan ve Köksal'ı ikna etmeye çalışıyorlardı. Daha önce kendi tarafında gördükleri için bunu yapıyorlardı. Orhan Erkan'lı bakanlıklar için hazırladıkları listeyi Sami Küçük'e göstererek kendilerinin de listede olduğunu söylüyordu. Listeye göre, Küçük, Çalışma Bakanlığı'na, Okan Sanayi Bakanlığı'na, Köksal da Bayındırlık Bakanlığı'na, Türkeş Devlet, Esin Tarım, Özdağ Eğitim, Yıldız da Basın Yayın Bakanlığı'na atanacaktı. Uzun tartışmalardan sonra boş bulunan bakanlıklara komite üyelerinin atanması tasarı 18'e karşı 19 oyla reddedilmiştir. Bu tasarı komitede ilk ayrışmaların başlangıcı oldu. Bundan sonra her geçen gün iki taraf arasında şüphelerin ve güvensizliğin artmasına neden olacak, orta yolu bulma çabaları sonuç vermeyecekti³⁸⁰.

³⁷⁸ Cemil Koçak, *27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları*, 1. Cilt, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2009, s.27-29

³⁷⁹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.383-385

³⁸⁰ *A.g.e.*, s.385-386

Türkeş'in Ağustos ayı ortalarından itibaren bazı Demokrat Partililer ile görüşmesi, O'na karşı duyulan şüphelerin daha da artmasına sebep olmuştu. Türkeş bu gibi davranışları ile şimşekleri üzerine çekmişti. Basının ve CHP'nin etkisiyle de bu durum diğer komite üyeleri arasında da yayılmaya başlamıştı. Komite içinde ki düşünce Türkeş'in eski DP'lileri kendi etrafında toplayıp, kullanmak istediğiydi³⁸¹.

Türkeş'in bu davranışlarından onun gibi MBK'nin iktidarı hemen devretmemesi öncelikle icraatları yerine getirmesi gerektiğini düşünenlerde vardı. Suphi Karaman bunlardan biriydi. Bu düşüncesini de Numan Esin'e açtı. Ancak Numan Esin Türkeş'in yanında yer alıyor davranışlarından rahatsızlık duymuyordu³⁸².

Türkeş'in MBK içindeki görevi olan Başbakanlık Müsteşarlığı, bu gibi davranışları yüzünden dikkat çekmeye başladı. Türkeş, elinde bulundurduğu bu mevkide en önemli işlerde yalnız başına karar alabiliyordu. Devlet Başkanlığı'na ve Başbakanlığa ait bütün icra işlerini Türkeş görüyordu. Cemal Gürsel dosyaları çoğu zaman incelemeyi, Türkeş'in kendisine verdiği kısa açıklamalarla yetinirdi. Bazı MBK üyeleri Türkeş'in elinde bulundurduğu bu büyük imkânı tehlikeli görmeye başlamışlardı. Bu yüzden de Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığını bırakmasını istiyorlardı. Bu konu gizli görüşmelerde ve kulislere görüşüldükten sonra MBK'nin önüne getirildi. Türkeş çoğu zaman toplantılara katılmamasına rağmen, her nedense o günkü toplantıya katılmıştı. Müsteşarlıktan ayrılma fikrine şiddetle karşı çıktı. Yaptıklarını kendi için değil hizmet için yaptığını söylüyordu³⁸³.

Türkeş ve arkadaşları, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılması durumunda; MBK içinde ikinci görevleri bulunan diğer üyelerin de görevlerini bırakmaları gerektiğini savundular. Bu da Madanoğlu'nun Ankara Kumandanlığı'nı, Baştuğ'un Ankara Valiliği'ni, Köksal'ın da Muhafız Alay Kumandanlığı'nı bırakması demektir. Ancak buraları herhangi bir harekâta kilit noktasıydı. Bu yüzden teklif kabul

³⁸¹ A.g.e., s.386

³⁸² A.g.e., s.386

³⁸³ A.g.e., s.387

edilmedi. Ancak Türkes, bir süre sonra yapılan bir emrivaki ile müsteşarlıktan ayrılmak zorunda kaldı³⁸⁴.

Türkes'in Başbakanlık Müsteşarlığı'nı bırakmasını gerektiren olay şöyle olmuştı: Türkes, Ankara Hukuk Fakültesi'nde yaptığı bir konuşmada: "*Bir türlü özlenen çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamadığını belirterek Tanzimatın da Cumhuriyet'in de bunu sağlayamadığını öne sürmüştü.*" Bu konuşmadan sonra MBK, Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, Türkes'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılmasını istemişti. Türkes'in yerine İçişleri Müsteşarı Hilmi İncesu getirilmiştir. Bu olaydan sonra Ahmet Yıldız'da Basın Yayın Genel Müdürlüğü görevinden ayrılmıştır³⁸⁵.

Giritliye göre; 27 Mayıs Müdahalesi ile baskıcı ve zulüm iktidarını görevden uzaklaştıran vatansever ve devrimciler, 13 Kasım Hareketi ile ülkede belirmeye başlayan yeni ve çok tehlikeli hareketi tam zamanında teşhis etmiş ve kesin tedbirlerini almışlardı³⁸⁶.

1. MBK İçindeki Gruplar

Basında Komite içinde anlaşmazlıklar olduğu hakkında haberler çıkıyordu. Asıl tartışmalar ise iki sebepten çıkıyordu. Bunlardan birincisi komite toplantılarında görüşülenlerin anında CHP'ye iletilmesi, ikincisi ise komite üyelerinin karar alınmasına rağmen sık sık kişisel beyanlarda bulunmalarıydı. Bu durum dışarıdan bakıldığında komite içinde birlik ve beraberlik olmadığı izlenimi veriyordu. Komite bu konuda uyarılarda bulunmasına rağmen bazı üyeler bu uyarılara uymuyorlardı. Bu durumda komite içinde sert tartışmaların yaşanmasına neden oluyordu³⁸⁷.

Komite içinde yaşanan diğer bir sorun ise, komiteyi kendi istekleri ve görüşleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışan grupların varlığı idi.

³⁸⁴ A.g.e., s.388

³⁸⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.45

³⁸⁶ Giritli, a.g.e., s.13

³⁸⁷ Tunçkanat, a.g.e., s.324

Müdahaleye katılan gruplar; Ondörtler, İnönücüler, Yediler ve Beşler grubu olarak üçü ayrılıyorlardı³⁸⁸.

1.1. MBK İçinde Sol Eğilimli Olanlar

27 Mayıs Müdahalesi'nden bir süre sonra MBK içinde kabaca iki ana siyasi grup oluşmuştu. Bu oluşumda ideolojik ve siyasal fikirler rol oynamıştı. Başını Korgenarel Cemal Madanoğlu'nun çektiği subay grubu, Sosyal Demokrat ve CHP tarafında sol eğilimli ve İsmet İnönücülerden oluşuyordu. Bu grupta 24 subay yer alıyordu. Osman Köksal, Sami Küçük, Mucip Ataklı, Sezai Okan gibi kişiler bu grubun içinde yer alıyordu. Bu gruptakiler çoğu zaman İnönü'nün yönlendirmesi ile hareket ediyorlardı. Bu gruptakiler 27 Mayıs'ın amacını, demokratik sistemi yeniden kurmak, bunun için gerekli hukuksal altyapıyı oluşturmak, seçimleri en kısa sürede yapmak ve iktidarı yeni gelecek olanlara bir an önce teslim etmek istiyorlardı³⁸⁹.

1.2. MBK İçinde Milliyetçilik ve Türkçülük Eğilimli Olanlar

MBK içinde ikinci grubun liderliğini Kurmay Albay Alparslan Türkeş yapıyordu. Bu grupta birinci gruba göre daha alt rütbedeki subaylar yer alıyordu. Bu gruptaki subaylar ise daha çok “*Milliyetçilik*” ve “*Türkçülük*” eğilimliydi. Bu grupta 14 subay bulunuyordu ve ileride Ondörtler olarak adlandırılacaklardı. Bu gruptakiler öncelikle Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki sorunlarının çözülmesini, sağlıktan, toprak reformuna kadar bir dizi yeni düzenlemenin yapılmasını, ülkenin ancak bu şekilde sağlıklı bir demokrasiye sahip olabileceğini savunuyorlardı. Bu gruptakiler gerekirse MBK'nin dört yıl daha yönetimde kalmasını hatta partileşerek ileride seçimlere girilmesini söylüyorlardı³⁹⁰.

“27 Mayıs İhtilali, en kısa zamanda seçimlere gitmek ve iktidarı kazanan partiye devretmek vaadiyle yapılmış, Komite bu vaadi yerine getirecek ortamı hazırlamak amacıyla kurulmuştu. Fakat Komite idareyi ele alır almaz, memleketin halledilmesi kısa

³⁸⁸ Maraşlı, a.g.e., s.61

³⁸⁹ www.ekosiyaset.com (E.T. 03 Kasım 2014)

³⁹⁰ www.ekosiyaset.com (E.T. 03 Kasım 2014)

zamana sığmayacak göze batan meseleleriyle karşı karşıya gelivermişti. Üniversite, tarafsız basın, ordu ve aydın kitleler bu meseleleri ortaya koyuyorlar, politikacılara güvenmediklerinden ve taviz kar tutumlarını bildiklerinden, bunlar ihtilal idaresi tarafından halledilmedikçe seçimlere gidilmesinin memleket için faydalı olmayacağı görüşünü ileri sürüyorlardı. Hatta o sıralarda Akşam Gazetesi'nde bulunan Aziz Nesin, Milli Birlik Komitesi'nin hiç değilse dört yıl iktidarda kalması ihtiyacını şiddetle savunan yazılar yayınlıyordu³⁹¹. ”

2. Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı

Komite içindeki ayrışmaya neden olan en büyük sebeplerinden biri Ülkü- Kültür Birliği tasarısıydı. Bu tasarıya başta CHP olmak üzere, komite içinden ve dışından çok büyük tepkiler gelmişti. Tasarımı bazı MBK üyelerine de hocalık yapmış olan ve komitenin propaganda işlerinde de görevli Kurmay Albay Muharrem Seral hazırlamıştı³⁹².

Orhan Erkanlı'ya göre ileriye dönük projesi olan tek insan Türkeş'ti. Türkeş “Ülkü ve Kültür Birliği” Kanun Tasarısı hazırlayıp MBK'ne sunmuştu³⁹³. Ancak tasarının Türkeş tarafından hazırlanmadığı, MBK'ne yardımcı bir komisyon tarafından hazırlandığı söyleniyordu. Bu komisyonun başında Albay Muhterem Seral bulunuyordu. Komisyon asker ve sivillerden oluşuyordu. Komisyon aslında Orhan Erkanlı'ya bağlı olarak çalışıyordu³⁹⁴.

Komisyonun hazırladığı tasarıya göre, partiler üstü bir Kültür İdaresi kurulacaktı. Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Basın – Yayın Bakanlığı kurulacak olan Kültür İdaresine bağlanacaktı. İdarenin başında bir kabine üyesi olacak ancak 6 yıl görevden alınamayacaktı³⁹⁵.

³⁹¹ Örtülü, a.g.e., s.8-9

³⁹² Yıldız, a.g.e., s198

³⁹³ Metin, a.g.e., s.191

³⁹⁴ Aydemir, İkinci Adam, s.512

³⁹⁵ A.g.e., s.512

Tasarıya göre Türkiye'deki Ülkü ve Kültür müesseseleri bir araya getirilecek, “Türkiye Ülkü ve Kültür Genel Başkanlığı” adıyla bir teşkilat kurulacaktı. Ülkede Türk Dernekleri kurulacak ve başına da Şahap Homriş getirilecekti. Ancak bu oluşum karşı gruptakilerce hoş karşılanmıyordu³⁹⁶.

Bu şekildeki bir tasarının normal demokratik bir hükümet bünyesinde olması düşünülemezdi. Tasarıya ortaya atılınca çok büyük bir tepki ile karşılandı. Tasarıya ne devlet başkanı nede komite üyeleri destek vermedi. Tasarı rafa kalmak zorunda kaldı.

Akis dergisi, 14 Kasım 1960 tarihli yazısında Ülkü ve Kültür Birliği Yasa Tasarısı'nı açıkça eleştirmekteydi. Yazı şöyleydi: “Bu hafta başlarken, bir takım endişeler yürekleri gene kaplamış bulunmaktadır. İhtilalin hemen akabinde belirmiş, sonra dağılmış olan bulutların bir defa daha göğü istila etmiş olmaları bazı hayal âlemi şampiyonların ayaklarını yerden tekrar kesme yolunda bulduklarının görülmesi neticesidir. “Türkiye'nin kaderini değiştirmek”, “Var olma, ya da yok olma savaşı içinde bulunmak”, “Daima iyiye, güzele, doğruya...”, “Karar verdik, icra ettik, bitti...” gibi sloganların büyüleyici havası içinde kalplerinin idealizm ve iyi niyetle dolu bulunduğu zerrece şüphe olmayan bu günkü sahipleri yeni tasarruflar peşinde görünmektedirler. Bilinmez, ordudaki gençleştirme hareketini, birçok genç kıymetin işbaşından uzaklaştırılması tarzında hatalara da yol açmış bulursa sırf bu günkü kudret sahiplerinin yıpranmaması için sızlaya sızlaya kabul etmiş olan umumi efkârın bu davranışından mıdır? Yoksa öğretim üyelerinin affı hikâyesinde verilen söze güvenerek ve sadece hatadan dönmenin faziletini belirterek bunu sükûnet içinde bekleme yolunu tavsiyeye uyanların tutumu yanlış tefsir etmekten midir? Ama memleket ve devlet idaresindeki tecrübesizliklerin bizzat ifadeden çekinmeyen bugünkü kudret sahipleri anlaşılması güç bir acele içinde bir takım tasarrufları daha gerçekleştirme niyetindedirler. Eğer kapalı kapılar arkasında varılan bir takım kararlar bugünlerde sürpriz maiyetinde ve olupbitti havası içinde ortaya çıkarılıverir, memleketin temel müesseselerinden bazıları yeni darbeler yerlerse herkesin pek üzüleceğinin Milli Birlik Komitesi'nce bilinmesi lazımdır.”

³⁹⁶ Metin, a.g.e., s.192

Akis dergisi eleştirisine; Ülkü ve Kültür Birliği tasarısının gerçekleşse bile uzun süreli olamayacağını, tasarımı Anayasa'ya koymanın, Anayasa'yı zayıflatmaktan başka bir işe yaramayacağını, tasarıya karşı Milli Birlik Komitesi'nin iyi niyetinden şüphe etmedikleri üyelerini uarmayı, onların dikkatini çekmeye çalıştıklarını belirtiyordu. Tasarı için: *“Ülkü ve Kültür Birliği adı altında hazırlanan, memleketin dertleriyle dertlenenlerin elinden çıktığına şüphe bulunmayan, fakat uğrunda ihtilal yaptığımız rejimle bağdaşan tek tarafı olmayan meşhur tasarı bu ömürsüz tasarruflardan biri olacaktır.”* diye yazıyordu. Tasarının, kabul edilmesinin mevcut Milli Eğitim Sistemi'nin düzeltilmesinden çok yıkılmasına sebep olacağı, tasarı kabul edilse bile yeni gelecek idarenin hemen bu tasarımı ortadan kaldıracağı belirtiliyordu. Bu arada Cemal Gürsel'in müdahalenin ilk günlerinde Akis dergisine verdiği bir röportajda, Türkiye'nin sorunlarının demokratik rejim içinde çözüleceğini söylediği hatırlatılıyordu³⁹⁷.

Akis dergisinde yazı yazan Bülent Ecevit'te tasarımı eleştirenler arasındaydı ve tasarı hakkında şöyle yazıyordu: *“Milli Birlik Komitesi'ne sunulan bir tasarı ile kurulmak istendiğini öğrendiğimiz “Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı” demokrasinin, millet egemenliği kuralının bu temel şartına aykırıdır.... Biz şimdi, Türk demokrasisinin yeniden kuruluşu safhasındayız. Fakat bu Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı kurulduktan, Orduya, bütün kültür teşekküllerine, bütün Devlet cihazına, bütün düşünce ve siyaset hayatına, bucak ve köylere kadar dal budak saldıktan, ağlarını ördükten sonra, Türkiye de kurulacak demokrasi, ölü doğmuş, daha doğarken o ağa takılıp boğulmuş olacaktır”*³⁹⁸.

Bu tasarı da gösteriyordu ki, Milli Birlik Komitesi üyeleri arasında aynı inanış ve görüş birliğinin olmaması sıkıntısı yaşanmasına neden oluyordu. 27 Mayıs Müdahalesi'nde de benzer sebepleri fazla olmayan insanlar bir araya gelerek beraber hareket etmişler, ancak daha sonra aralarında ayrılık rüzgârları esmeye başlamıştı³⁹⁹.

³⁹⁷ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 330, Ankara, 14 Kasım 1960, s.13

³⁹⁸ Metin Toker, *a.g.d.*, s.19

³⁹⁹ Metin, *a.g.e.*, s.192

3. MBK İçindeki Fikir Ayrılıkları

Milli Birlik Komitesi, iki gruptan oluşuyordu. Bunlar birbirlerini çok iyi tanıyan ve bilen subaylar ile birbirlerini hiç tanımayan ve birbirlerinden haberdar olmayan subaylardı⁴⁰⁰.

İnönücüler, bir an önce seçimlerin yapılarak güçlü olan CHP'ye iktidarı teslim etmeyi, Gürselciler ve diğeri ise tam olarak ne yapacaklarını bilmeyenler, Ondörtler ise MBK'nin gerekli devrimleri yaptıktan sonra sivil hayata geçmek ve parti kurup siyasete devam etmek istiyorlardı⁴⁰¹.

“Türkeş Grubu, siyasi partilere güvenmiyordu. Reformları ihtilal idaresinin yapmasını, böylece sağlam bir ortam yaratıldıktan sonra seçimlere gidilmesini savunuyordu⁴⁰².”

Ahmet Er' göre; *“Herkes 27 Mayıs'ı kendi niyetine göre değerlendir; kendisine göre hedef çizdi, kendisine göre hareket etti. Hatıralar zincirinde bu özellik kendini göstermektedir. Grup olarak yani Albay Türkeş, Numan Esin, Mustafa Kaplan, Rifat Baykal ve komite dışında çok seçkin genç subaylar olarak tarafsız bir idareyi, adaleti bir idareyi ülke genelinde uygulamaya çalıştık. Kötülerle ve kötülüklerle mücadeleye koyulduk. Özellikle CHP'nin tasallut (saldırı)ve ihtirası karşısında çok direndik⁴⁰³.”*Ahmet Er'in sözlerinden de komite içindeki fikir ayrılıklarını görmekteyiz.

Yine bir komite toplantısında Cemal Madanoğlu ile Muzaffer Özdağ arasında tartışma yaşanmıştı. Muzaffer Özdağ, Cemal Madanoğlu'nun yerinden kalkmadan konuşmasını eleştirmiş, Madanoğlu'nun, MBK'ne yanlılıkla girdiğini, görevini iyi kavrayamadığını söylemişti. Özdağ, MBK'nin bir ihtilal meclisi olduğunu, burada herkesin eşit olduğunu, buranın kışla olmadığını, Madanoğlu'nun da general olmadığını belirtiyordu. Özdağ, konuşmasının sonunda sözü yine seçimlere getiriyor; *“...Komite*

⁴⁰⁰ Örtülü, a.g.e., s.6

⁴⁰¹ Maraşlı, a.g.e., s.61

⁴⁰² Örtülü, a.g.e., s.9

⁴⁰³ Metin, a.g.e., s.193

üyelerinin İsmet Paşa'nın kiralık askerleri olmadıklarını... Önce devrimler sonra seçim..." diyordu⁴⁰⁴.

Şevket Süreyya Aydemir'e göre Ondörtler olayının sebebi ise şöyleydi: Komite Askeri Müdahale'den önce tam manasıyla kurulamamıştı. Komitenin merkezi, başkanı, idare kurulu, idarecileri ve teşkilatı yoktu. Durum böyle olunca komite üyelerinin hangilerinin Askeri Müdahale'de ne kadar hizmet ettikleri bilinmiyordu. Bu yüzden komite biraz da gelişigüzel kurulmuştu. Milli Birlik Komitesi içinde, tam bir teşkilat, hareket, program ve görüş birliği bulunmuyordu. Daha ilk günlerde komite içinde kırırdanmalar ve çekişmeler başlamıştı. Komitenin, otoriter, toplayıcı, yönetici ve yön verici bir liderinin bulunmaması, ileride parçalanmayı ve itibar kaybını hızlandırdı⁴⁰⁵.

Diğer nedenlerden biri ise, Türkeş ve arkadaşlarının partileşerek iktidarda kalma düşünceleri MBK içinde rahatsızlık yaratmıştı. MBK üyelerinin bazılarının icrada da görevli olması, bunların komiteden habersiz hareket etmelerinin önünü açıyordu. MBK bu duruma engel olmak için, Komite üyelerinin komite dışında ek görev almalarını yasakladı. Böylece Alparslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden, Ahmet Yıldız Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden ve Rıfat Baykal'da Gürsel'in Özel Kalem Müdürlüğü'nden alındılar. Ancak güvenlik gerekçesi ile Muhafız Alay Komutanı Osman Köksal, Ankara Kumandanı Cemal Madanoğlu ve Ankara Valisi İrfan Baştuğ yerlerinde kalmışlardı⁴⁰⁶.

Doğan Avcıoğlu'na göre, 27 Mayıs Askeri Müdahale'si başarılı olmuştur. Ancak 27 Mayısçılar'ın getirdiği Anayasa düzeni, tutucu iktidarlar tarafından iflas ettirilmiştir. Bu yüzden 27 Mayıs'ın başarılı olamadığı savunulmaktadır. 27 Mayıs Anayasa'sı, önceki dönemlerde toplumda fikir birikimi olarak ne varsa hepsiyle hatta fazlasıyla gerçekleşmiştir⁴⁰⁷.

⁴⁰⁴ Yıldız, *a.g.e.*, s.196

⁴⁰⁵ Aydemir, *İkinci Adam*, s.502

⁴⁰⁶ Tunçkanat, *a.g.e.*, s.325

⁴⁰⁷ Doğan Avcıoğlu, *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, Tekin yay., İstanbul, 1980, s.368

Doğan Avcıoğlu, Eğer 27 Mayısçılar iktidarda uzun süre kalsalardı, ülkenin ihtiyaç duyduğu köklü devrimleri gerçekleştirebilirlerdi düşüncesine kesinlikle katılmamaktadır. O Türk toplumunun köklü dönüşümlere hazır olmadığına ve yeterli bir fikir birikimi bulunmadığına inanıyordu. Ona göre MBK üzerine düşeni yapmış, yolu açmıştı. Artık iktidarı sivillere teslim etmeliydi⁴⁰⁸.

Komite içindeki fikir ayrılıkları 13 Kasım öncesinde yapılan MBK toplantılarında gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Bu olaylardan biri de basına ispat hakkı getirilmesi yasa tasarısının görüşülmesi sırasında yaşanmıştı. Tasarı hakkında Ahmet Yıldız'ın bilgi verdikten sonra, Fazıl Akkoyunlu söz alarak Cemal Gürsel'in çok yakında seçimlere gidileceğini bu yüzden tasarının seçimlerden sonra çıkarılması gerektiğini, böylece siyasi idarenin de tasarıda sorumluluğu olacağını söylüyordu. Fazıl Akkoyunlu'nun arkasından Suphi Gürsoytak söz almış, O da tasarının İspat Hakkı Kanunu olduğunu, kanunun siyasi partilerle hiçbir ilgisinin bulunmadığını, Ahmet Yıldız'a böyle bir kanun tasarısı hazırladığı için teşekkür ettiğini söylemiştir. Kanun üzerindeki sert tartışmalar iki grup arasında devam etmiş, yapılan oylama sonucunda kanun tasarısı Sosyal İşler Komisyonu'na bırakılmıştır⁴⁰⁹.

Komite içinde yaşanan diğer bir olay da Mucip Ataklı ve Orhan Erkanlı arasında yaşanan tartışmadır. 10 Kasım 1960 tarihindeki Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın düzenlediği Atatürk'ü Anma Töreni'nde konuşma yapan, Tarık Zafer Tuna'ya ve İsmet Giritli'ye öğrenciler çok büyük bir tezahürat yapmışlardı. İki hafta önce tasfiye edilen 147 profesör arasında bulunan Tarık Zafer Tuna'ya ve İsmet Giritli'ye yapılan alkış, bir süre sonra MBK'ni protesto gösterisine dönüşmüştü. Dinleyiciler arasında bulunan komite üyesi Orhan Erkanlı bu olayın kasıtlı yapıldığını düşünüyordu. Erkanlı, bu olayı Cemal Gürsel'e götürmüş, iki profesörün kışkırtmalarına devam etmesinin, komitenin zararına olacağını belirterek; İki profesöre yurt dışında görev verilmesini teklif etmişti.

Cemal Gürsel konunun üzerinde fazla durmamıştı, konuyu MBK'nin çalışamaz duruma geldiğinden, bir an önce Kurucu Meclis'in kurulması gerektiğinden,

⁴⁰⁸ Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.368-369

⁴⁰⁹ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.475-488

sorumluluğun Kurucu Meclis ile paylaşılmasının en iyi yol olacağına getirmişti. Erkanlı ise Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'nın aceleye getirildiğini, faydadan çok zarar getireceğini söylüyordu. Konuşmanın sonunda iki tarafta birbirini ikna edememişti. Erkanlı, Gürsel'e "*Bence siz komiteden ümidinizi kestiniz dayanacak bir yer arıyorsunuz.*" diyordu. Gürsel'in bu sözleri onaylaması, Erkanlı'nın içine bir şüphe düşürmüştü.

Orhan Erkanlı, meclise gelerek orada gördüğü arkadaşları Orhan Kabibay ve Numan Esin'e olayları anlatıyordu. Bu sırada yanlarına İrfan Solmazer gelerek, Atatürk'ü anma törenlerine katılmak üzere İstanbul'dan gelen öğrencilerin altısının Ankara'da kaldığını, öğrencileri geri göndermek için uçak verilip verilmeyeceğini Erkanlı'ya sordu. Erkanlı: "*Zırt zırt teyyare olmaz. Trenle gitsinler.*" Cevabını verdi.

Aslında biraz önce Numan Esin, Erkanlı'ya Kadri Kaplan'ın İstanbul'a gitmek için uçak istediğini, öğrencilerinde onunla birlikte gidebileceklerini hatırlatmıştı. Erkanlı da olumlu cevap vermişti.

Biraz sonra toplantı salonuna inen Erkanlı'ya hava kuvvetlerinin komite sekreterliğine kesinlikle uçak vermeyeceği haberi geliyordu. Çok sinirlenen Erkanlı salonda Mucip Ataklı'yı bularak: "*Emri siz mi verdiniz diye soruyordu?*" "*Evet*" cevabını alan Erkanlı Ataklı'ya "*Hangi sıfatla?*" diye sormuş aralarında büyük bir tartışma başlamıştı. Tartışmada Fazıl Akkoyunlu, Erkanlı'yı Emrullah Çelebi ise Mucip Ataklı'yı desteklemiş, tartışmanın kavgaya dönüşmesi diğer komite üyelerinin araya girmesi ile önlenebilmişti. Tartışma sonunda Erkanlı, Mucip Ataklı'ta "*Senin gözlerinde dolaşan ölüm korkusunu zaten uzun zamandır görmekteyim*" demişti. Arkadaşları ile birlikte odasına çekilen Orhan Erkanlı bu olay sonrasında Gürsel'e uzun bir mektup yazarak istifa etmiştir⁴¹⁰.

Erkanlı mektubunda Gürsel'e; 5 sene süren bir mücadele sonrasında büyük Türkiye'yi kurmak için 27 Mayıs'ı gerçekleştirdiklerini, ancak 5,5 ay içinde çalışamaz

⁴¹⁰ A.g.e., s.475-488

hale geldiklerini ve komitenin görevini yapamaz durma geldiğini, bu yüzden bazı arkadaşları ile yaptıkları toplantılarda komitenin yeni bir düzene gelmesi gerektiğini düşündüklerini yazıyordu ve şu önerilerde bulunuyordu:

“1- Komiteyi lağvedip yetkileri bir partiye veya Kurucu Meclise devretmek.

2-Komite içinde tam bir tasfiye yapmak ve kat’i tesanüdü sağlamak.”

Orhan Erkanlı bu önerilerden birincisinin memleketin içinde bulunduğu durum ve Yassıda yargılamalarının devam etmesinden dolayı uygulanmasının doğru olmayacağını ileride yeni müdahalelere ve ihtilaflara yol açabileceğini savunuyordu. Bu yüzden en iyi yolun ikinci olduğunu yazıyordu.

Erkanlı mektubunda, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nin amacına ulaşması için; komite içindeki gruplaşmaların önüne geçilmesini, bunun içinde ya oylama yapılmasını ya da bir tasfiye komitesi kurulmasını öneriyordu. Bunların dışında yapılacak bir uygulamanın MBK’ni milletin önünde küçük düşüreceğini söylüyordu⁴¹¹.

4. Ahmet Er’in Önergesi

Ahmet Er tarafından Ekim ayı sonlarına doğru bir önerge verilmiştir. Cemal Gürsel’in başkanlığında yapılan Genel Kurul toplantısında okunan önergeye göre; komite üyelerinin birbirinden endişe ettikleri, bu nedenle rahat çalışamadıkları bu yüzden bütün komite üyelerinden endişe ve şüphe içinde bulunup bulunmadıklarının sorulması istenmiştir⁴¹².

Önergenin okunması, Genel Kurulda gerginliğe sebep olmuştu. Gözler bir anda Ahmet Er ve Alparslan Türkeş’in oturduğu yere çevrildi. Birçok üye önerge hakkında söz almak istediğini belirtiyor, bazı üyelerde sıralara vuruyordu⁴¹³.

⁴¹¹ A.g.e., s.475-498-499

⁴¹² Örtülü, a.g.e., s.5

⁴¹³ Örtülü, a.g.e., s.6

Bir kısım üye önerenin kabul edilmemesini, kabul edilirse komite içindeki huzursuzluğun daha da artacağını savunurken; bir kısım üye önerenin kabul edilmesini ve MBK'nin çalışmaları hakkında halk arasında çeşitli söylentilerin önüne ancak bu şekilde geçilebileceğini savunuyordu⁴¹⁴.

Önerge, Cemal Gürsel'in yönlendirmesi ile kabul edildi. En öndeki sıradan başlamak üzere bütün üyelere kimden endişe ve şüphe ettikleri sorulmaya başlandı. İlk sırada Cemal Madanoğlu, onun yanında Osman Köksal, Köksal'ın yanında Ahmet Er oturuyordu. Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal hiç kimseden endişe ve şüphe duymadıklarını beyan etmişlerdi. Sıra Ahmet Er'e gelmişti: Ahmet Er." Ben endişemiz yoktur diyenlerden endişe ediyorum "cevabını verdi. Ortalık birden karıştı. Sinirler gerilmiş, üyeler ayağa kalkmıştı, Köksal ve Cemal Madanoğlu Ahmet Er'in neden endişe ettiğini açıklamasını istiyordu. Bu durum karşısında, Başkan Cemal Gürsel önerenin beklenen sonucu vermeyeceğini belirterek, oturumu kapatmıştır⁴¹⁵.

"Bu olay, Alparslan Türkeş'in kudretini kaybetmeye başladığı günlere tesadüf etmektedir ve 13 Kasım İhtilali'nin sezilmeye başladığını ortaya koymasından da ayrıca önem taşımaktadır"⁴¹⁶.

5. Numan Esin'in Biga'da Yaptığı Konuşma

Daha sonra Ondörtler arasında yer alacak olan Kurmay Yüzbaşı Numan Esin'in 19 Eylül 1960 tarihinde Biga'nın kurtuluş törenlerinde basına yaptığı açıklamada Ondörtler olayının nedenlerini görmek mümkündür. Açıklama aynen şöyledir.

"Numan Esin Biga'nın Kurtuluş töreninde yaptığı konuşmasında; ordunun tarafsız olduğunu söyledi: Kurmay Yüzbaşı Numan Esin «Biz inkılâbı şu partinin aleyhine veya bu partinin lehine yapmadık» dedi.

27 Mayıs İnkılâbını iki noktaya ayırabiliriz.

⁴¹⁴ A.g.e., s.6

⁴¹⁵ A.g.e., s.6

⁴¹⁶ A.g.e., s.6

1-Kişiye hak ettiği hürriyeti vermek.

2-Memleketi yeniden müreffeh bir şekilde kurmak.

27 Mayıs'ın gayesi eskiyi geri getirmek değil, bilakis Türkiye'yi kalkındırmaktır. Düşük İktidar Partisi'nin mensubu vatandaşlar müsterih olsunlar. İş ve güçleri ile rahat ve huzur içinde çalışsınlar. Onlar da bizim kardeşimiz, onlar da bizden bir parçadır. Ordu milletin yarısına dost, yarısına düşman olamaz. Ordu bütün milletin sevgilisidir. Bizim için 27 Mayıs'tan sonra iktidarı muhalefete teslim edecekler diyenler oldu. Fakat asla mümkün olamaz ve böyle bir şey yoktur. Biz seçimler yapıluncaya kadar tam bir tarafsızlık içinde idareyi elimizde tutacağız⁴¹⁷...”

Numan Esin, Askeri Müdahale'nin amacının bir partiyi iktidara taşımak olmadığını söylüyordu. İşaret ettiği parti de CHP idi. O ve arkadaşları, siyasi partilerin yapamayacağı işlerin MBK tarafından yapılmasını, hatta MBK'nin partileşerek seçimlere girmesini istiyordu. Karşı grup ise seçimleri bir an önce yapılmasını, iktidarın sivilere bırakılmasından yanaydı.

D) Alparslan Türkeş'in 13 Kasım Harekâtı Hakkındaki Düşünceleri

Alparslan Türkeş, 13 Kasım Harekâtı'nı MBK içinde kalan dava arkadaşlarından kendilerine karşı yaptıkları bir ihanet olarak görüyordu Türkeş 13 Kasım 1960 darbesini CHP ve İnönü faktörüne, tabi senatörlük rüşvetine, dış etkenlerin yanı sıra MBK üyelerin Ondörtler dışında kalanların çoğunun siyasi bir amaçlarının olmamasına bağlıyordu⁴¹⁸.

Türkeş, 13 Kasım Harekâtı'nın en önemli nedenlerinden biri olarak kendisinin geçmişte Türkçülük ve Turancılık suçlaması ile yargılanmasını gösteriliyordu. Alparslan Türkeş ve arkadaşları 1944 yılında Irkçılık ve Turancılık yapmakla suçlanmış, yargılanmışlar ve beraat etmişti⁴¹⁹. Örnek olarak da 13 Kasım

⁴¹⁷ Milliyet, 19 Eylül 1960

⁴¹⁸ Maraşlı, a.g.e., s.118

⁴¹⁹ Alparslan Türkeş, Türkiye'nin Meseleleri, Kutluğ yay., İstanbul, 1977 s.35

darbecilerinden Sami Küçük, Alparslan Türkeş ile birlikte Turancılık ve Ülkücülük davasında, birlikte yargılanan Nihal Atsız'ın planlar yaparak kimleri nerelere getireceklerinin çalışmalarını yaptıklarını iddia ederek, onları faşist olmakla suçlamasını gösteriyordu. Türkeş'e göre diğer bir sebep de mason localarını kapatmaları ve masonlar aleyhinde çalışma yapmalarıydı⁴²⁰.

Türkeş'e göre, 13 Kasım 1960 Harekatı'nın diğer bir sebebi ise; Milli Birlik Komitesi üyelerinin büyük bir kısmının politik bir düşünceye sahip olmamalarıydı.. O, Milli Birlik Komitesi üyelerinin bir kısmının siyasi bir ülküden, siyasi ve toplumsal bir gayeden uzak olmakla eleştirmekteydi. Türkeş, bu üyeleri memleketi tanımamakla ve memleket meseleleri üzerine bilgi sahibi olmamakla suçluyordu. Bu üyelerin memleketi yönetmekten de çekindiklerini söylüyordu.

Türkeş kitabında; “ *Pek dar bir rütbe ve kıdem psikozu içindeydiler.*

*Bunlar bir iktidarı devirip, bir rejimi silmek, yerine başka metodlar kullanarak yeni bir sistem, yeni bir rejimi kuracak bir sert siyasi harekete nasıl olmuştu da karışabilmişlerdi? Diyerek eleştirmektedir*⁴²¹.” Türkeş Milli Birlik Komitesi üyelerini üçe ayırıyordu. Birinci grupta “*yarışçılar*”, ikinci grupta “*İstikballerini CHP'ye bağlayanlar*”, üçüncü grupta ise “*olaylara seyirci kalanlar*” vardı⁴²².

Türkeş'e göre “*Milli Birlik Komitesi'nin asıl kudreti, elbette “yarışçılar” kategorisindeydi. İhtilalın dinamosu bunlardı. Fakat bu kategoride olanlar da hiziplere ayrılmışlardı. Bir çeşit ikbalperestlerden ibaret olan ikinci kategoriyi tesiri altında bulunduran CHP lideri, yarışçılardaki en ufak fikir ve karar ayrılıklarını dahi kullanmayı bildi: Milli Birlik Komitesi içinde kendi emellerine uyacak bir çoğunluk kurmayı da başardı*⁴²³.”

Türkeş'e göre diğer bir sebep de, 13 Kasım 1960 Harekâtı'nın 27 Mayıs Anayasası'nın tam bir ihlali ve çiğnenmesi olara görmesiydi. 27 Mayıs Askeri

⁴²⁰ Maraşlı, *a.g.e.*, s.118

⁴²¹ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, s.96

⁴²² *A.g.e.*, s.98

⁴²³ *A.g.e.*, s.98

Müdahalesi, DP'nin Anayasa'yı ihlalden dolayı yapılırken, şimdi kendileri Anayasa'yı ihlal ediyorlardı. 13 Kasımcılar, Türk milletini çağdaş medeniyete ulaştırarak, ülkü, kültür birliği yoluyla manevi bir kalkınma sağlayacak, sosyal ve iktisadi reformları milliyetçi açıdan gerçekleşmesine engel olmuşlardı. Türkeş, 13 Kasım'ı bir ihtilal olarak kabul etmiyordu. İhtilali mevcut iktidarı yıkarak yeni bir düzen kurmak olarak yorumladığı için; 13 Kasım'da iktidarı elinde bulunduranlar, meşru ve haklı davranışlarına tahammül edemedikleri bir kısım MBK üyelerine karşı Anayasa'yı ihlal ederek bir İhanet hareketinde bulunmuşlardı. 13 Kasım'da yeni bir düzen getirilmemişti⁴²⁴.

Türkeş, Cemal Gürsel'in "14'ler dua etsinler ki, işin içinde ben vardım. Yoksa hepsi de kurşuna dizileceklerdi. Buna ben engel oldum." Sözüünü kendilerinin ileride hesap soracağından korkan bazı MBK üyelerinin idam edilmelerini istedikleri şeklinde yorumluyordu⁴²⁵.

E) 13 Kasım Harekâtı Hakkında CHP Ve İsmet İnönü'nün Tutumu

Komite içinde yaşanan sorunlar ve bölünmeler bir süre sonra dışarıya sızmaya başlamıştı. Bir grubun seçimleri geriye bırakmak ve bu süre içinde iktidarda kalıp bazı reformları gerçekleştirmek istedikleri söyleniyordu. O günlerde köşesine çekilmiş hiçbir işe karışmamaya özen gösteren İnönü bu gelişmeler karşısında daha fazla sessizliğini koruyamamış ve 9 Eylül 1960 günü, CHP'nin kuruluş yıl dönümünde aşağıdaki konuşmayı yapmıştı⁴²⁶.

"...3 ay zarfında 27 Mayıs'tan evvelki cemiyet ve siyaset hayatımızı artık hatırlamaz olmuş gibi bir halimiz var. Geçen iktidar başındakiler yeni usul marifetlerle hiçbir zaman seçimi kaybetmemek hayaline kapılmışlardı. Polis ve jandarma elde bulunursa, adalet tesir altına alınursa, söz söyleyebilecek vatandaşlar nimetle veya kahr ile susturulursa ve serbest fikir söylemek basında ve Büyük Meclis'te imkânsız hale

⁴²⁴ A.g.e., s.101

⁴²⁵ A.g.e., s.101

⁴²⁶ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.388

getirilirse, halk kıpırdayamaz, anlamaz ve aciz kalır sanılmıştı. İktidardakiler her milletin bu yola sapmış her idareci gibi halkın hakiki düşüncesi, halkın potansiyel kuvvetlerini anlamaz ve görmez hale gelmişlerdi. 27 Mayıs böyle bir devre nihayet vermiştir. 27 Mayıs'ı millet içinde siyasi partilerin birbiriyle çekişerek halkı saç saça, baş başa getirmeleri üzerine ordunun kavgaya tutuşmaları ayırması suretinde görmek çok yanlış ve çok zararlı bir teşhistir. Böyle bir teşhis zorbalık yolunu tutmuş olan zümre ile millet hakları için hapisanelerde ve meydanlarda canla, başla mücadele edenleri, yani zor kullanarak milleti köle haline getirmek isteyenlere millet haklarını korumaya çalışan gençleri ve yaşlıları, millet çoğunluğunu teşkil eden asıl halkı aynı gözle görmek olur.

Bir hastalığın, bir felaketin tedavisinde ve tamirinde ve tamirinde ilk selamet çığırını doğru teşhis koymakla açılır. Yanlış teşhisle girişilen teşebbüsler ya faydasızdır, ya asıl gaye için zararlıdır. Bu noktayı millet şuurunda iyice, kesin olarak belirtmek lazımdır.

...Şimdi, İnkılâpların tabiatında olan bir başka meseleyi tahlil etmek isterim. Milleti selamete çıkarmış olan inkılâpçılar 1961 Ekim'inden sonra yeni idareler tarafından nasıl görülecektir? İnkılâpçıların şeref ve itibarı, milletin kendilerine karşı minnet ve şükranı devam edecektir. İnkılâpçıların hayat görüşlerinde benimsedikleri ideal meseleleri yeni idarelerce layık olduğu hürmetle gözde tutulacaktır. Her inkılâpçı için ati emniyeti birinci derecede yapmış olduğu işin asaleti içinde mevcuttur. Birinci BMM'de de böyleydi. İlk ve kesin hedefe varır varmaz, şerefle ayrıldılar ve millet gözünde hürmet ve mevkilerini muhafaza ettiler.

...Son söz olarak şunları söyleyeceğim: Dünyada huzur yoktur. Dünya gerginliği içinde Türkiye'mizin durumu hem nazik, hem ehemmiyetlidir. İç meselelerimize dalmış bir halde dünya ihtimallerini gözden uzak tutamayız. Bir badire içinde değerlendirilebilir. Önümüzdeki senenin sarsıntısı geçmesi için milletçe dikkatli ve idareye yürekten yardımcı olmalıyız⁴²⁷."

⁴²⁷ A.g.e., s.389-390

İsmet İnönü'nün bu açıklamalarından şu sonuçları çıkarmak mümkündür.

İsmet İnönü, askerlerin 27 Mayıs ile amacına ulaştıklarını, birinci Mecliste olduğu gibi artık kışlalarına dönmeleri ve iktidarı demokrasinin gereği olarak Meclis'e yani sivillere bırakmaları gerektiğini belirtiyordu. İnönü konuşmasının başında DP iktidarını eleştirmiş, DP'nin sanki hiçbir zaman iktidardan ayrılmayacakmış gibi hareket ettiğini ve baskı rejimi ile halkı susturmaya çalıştığını söylemiş, 27 Mayıs'ın amacının DP'nin kurmak istediği baskı rejiminin önlenmesi olarak yorumlamıştır. Yine İnönü'ye göre bazı komite üyelerinin 27 Mayıs'ı Demokrat Parti'ye karşı değil de, tüm siyasi partilere karşı yapıldığını düşünmeleri, onların iktidarda kalma düşüncelerinin bir parçasıdır. Bu düşünce ile hareket etmek demokrasi için ve Türkiye için çok zararlıdır. Bazı komite üyelerinin bir takım görüşleri ve amaçları olabilir. Bu görüş ve amaçları uygulayıp, uygulamamak seçimler ile gelecek olan iktidara bırakılmalıdır⁴²⁸.

Türkeş'e göre ise, CHP ve İsmet Paşa ile bağlantılı olan Milli Birlik Komitesi üyelerine İsmet Paşa'nın Tabii Senatörlük teklifi, çekici gelmişti. Ondörtler'in üyeleri komite toplantısında yapılan müzakerede tabii senatörlük teklifini reddetmişlerdi. Cemal Gürsel'e yakın olan komite üyeleri ile Ondörtler'in ayrılık nedenlerinden biri de buydu⁴²⁹.

Alparslan Türkeş'e göre 13 Kasım Harekâtı'nın sebeplerinden biri de, CHP'nin tutumuydu. Alparslan Türkeş 27 Mayıs Müdahalesi'nden sonra Başbakanlık Müsteşarlığı ele geçirmişti. Böylece kendi fikirlerini uygulama olanağı bulmuştu. Bu fikirlerden en önemlisi ise Ülkü Kültür birliği projesiydi. Ancak bazıları bu projeden rahatsızlık duyuyordu. Bunun nedenlerinden biride Türkeş'in daha önce Türkçülük ve Turancılık'tan yargılanmasıydı. Bazı MBK üyeleri, Askeri Müdahale'den bir süre sonra CHP'lerle gizli gizli görüşüyorlardı. Bu üyelerin amacı seçimlerin bir an önce yapılarak, diğer siyasi partiler güçlenmeden iktidarı CHP'ye teslim etmektir. Alparslan Türkeş bunu şöyle açıklıyordu:

⁴²⁸ A.g.e., s.390-391

⁴²⁹ Türkeş, a.g.e., s.98

“27 Mayıs akabinde milletin kaza ve kaderine el koymuş olan Milli Birlik Komitesi'nin bir kısmı İsmet İnönü'yü asabi bir ısrarla tutmaktaydı.

MBK'nin bu İnönücü hizbi bu günkü tabii senatörler grubunun çoğunluğunu teşkil etmektedir. Bunlar daha 27 Mayıs günü gelmeden İnönü sempatisini olduklarını açıkça belli etmiş bulunuyorlardı. Hiçbir fırsatta bu sempatisini belirtmekten çekinmemişlerdi... Davaları, iktidarı alır almaz İnönü'ye devretmekti. Fakat ben ve arkadaşlarım bu sakat görüşün daima karşısında dikilmiş ve ihtilal'in tabii sayılabilecek seyri ne olabileceğini kendilerine anlatarak:

-olmaz?...Demiştik.

İnönü'nün şahsı ve karargâhı ile çok sıkı temaslarda bulunan, hatta zaman zaman İnönü'den direktif alan bu şahıslar iktidarı derhal İnönü'ye devretmek fikrini bize kabul ettiremeyince, hatalı kararlarını değiştirmeye yanaşmamışlardı. Bilakis... Düşüncelerine daha şiddetli bir taassupla sarılmışlardı ve sinsi bir taktik kullanarak münasip bir zamanı beklemeye başladılar.

Bu beyler yüzünden Milli Birlik Komitesi'nin İnönü'ye gizli pek az taraftı kalmıştı. Bütün görüşmeleri paşalarına aktarıyorlardı. İsmet İnönü, sanki aramızda oturuyormuş gibi, komitede ne konuşuyorsak hepsini günü gününe haber almaktaydı. İş bu kadarla da kalmıyordu. İnönü taraftarları hep paşalarından aldıkları talimata göre fikir beyan ediyorlar, her hareketlerini onun verdiği talimata uyduruyorlardı.

27 Mayıs'ın hemen akabinde bu beylerden her gün şu sözleri işitmekteydik:

“ – En genç iki ay içinde seçimi yaptırıp iktidarı sivillere devretmeliyiz... ”

Siviller... Bu “siviller” kelimesi ile ifade edilmek istenen şey “İnönü ve adamları” idi⁴³⁰ ... ”

⁴³⁰, A.g.e, s.89

Türkeş; CHP'nin daha önce ülkeyi yönetmekte başarılı olamadığını bu yüzden tekrar iktidarın CHP'ye teslim etmenin doğru olmadığını bunun ülkeyi ateşe atmaktan farklı olmadığını belirtmiştir. Alparslan Türkeş'e göre İsmet İnönü ve arkadaşları 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra Milli Birlik Komitesi içinde bazı üyeler ile temasa geçerek bir an önce seçimleri yapılmasını sağlayarak, iktidarı ele geçirmeyi planlıyorlardı. CHP'liler 27 Mayıs İhtilal'ını kendi lehlerine çevirmek için uğraşıyorlar, siyasi tecrübesi olmayan Milli Birlik Komitesi üyelerini etkiliyor, kendi fikirlerini onlara aşılamaaya çalışıyorlardı⁴³¹.

Türkeş göre, onun ve arkadaşlarının milliyetçi, Türkçü, reformcu ve sosyal adaletçi bir plan üzerinde hareket etmeleri, İsmet İnönü ve CHP'yi kaygılandırıyor. Türkeş *“Bu sebepten bizim aleyhimize her çeşit faaliyeti ve propagandayı yapıyorlardı. İnönü ile tek cephe halinde bize karşı saldırıyorlardı.”* diye suçluyordu⁴³².

“Benim, her iki partiye karşı da tarafsız tutumum derhal Halk Partisi'nde ve komitedeki Halk Partili arkadaşlarım arasında aleyhimde bir cereyanın yaratılmasına sebep oldu.

1960 yılı 27 Mayıs Hareketi'nden sonra, iktidarı biran önce eline geçirmek isteyen İnönü ve onun sözcülüğünü yapan Akis Dergisi, her şeyi karıştırmayı hedefleri için mubah saydıkları, günlerde, iktidar koltuğu ile kendi aralarında beni ve arkadaşlarımı bulmuşlardı.

Şahsi görüşleri ve sezileri buydu.

Ben ortada kaldıkça iktidar koltuğuna ulaşamayacaklarını biliyorlardı.

İnönü'nün uzun yıllardan beri, kendi emellerine engel saydığı kimseler kaşı kullandığı feci iftiralar ve propagandalarını bu defa da bize karşı seferber etti. En basit çıkarlar uğruna insan haysiyet ve şereflerini hiçe sayan Akis ve Kim Dergileri yoluyla,

⁴³¹ A.g.e., s.99

⁴³² A.g.e., s.99

sonradan 14'ler diye isim alan arkadaşlarım hakkında da, onların başı olarak da şahsımda gerçekle ilgisi olmayan çirkin iftiraları sıralayıp durdular.

Bunlardan birisi, ırkçılık ve komünistlerin deyimi ile (kafatasçılık) idi. Vaktiyle de Turancılık ve Irkçılık davasının nasıl bir evham ve kötü niyet esasına dayanarak uydurulmuş olduğu ve bu dava dolayısıyla yapılan işkenceler, adaleti lekeleyen tutumları hatırlatmak icap eder⁴³³.”

F) MBK İçinde İktidar Mücadeleleri

Milli Birlik Komitesi iktidarı devretmek isteyenler ve iktidarı devam ettirmek isteyenler olarak ikiye ayrılmıştı. 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a giden yol; iktidarı devretmek isteyenler ile devam ettirmek istemeyenlerin çatışmasıdır⁴³⁴.

Bu çatışma sürerken, göz ardı edilmemesi gereken iki konu vardı. Birincisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi çalışan Milli Birlik Komitesi içinde, bir an önce seçimlere gidilerek iktidarın sivillere teslim edilmesi gerektiğine inanların sayısı çoğunlukta idi. Bu yüzden MBK'nin iktidarda uzun süre kalması mümkün değildi. İkincisi ise, Kurucu Meclis kurulması için 1 Nolu Geçici Anayasa'nın değiştirilmesi gerekiyordu. Anayasa değişikliği için ise komite üyelerinin beşte dördünün oyu gerekliydi. İktidarda kalmak isteyenler ile kararsızlar düşünüldüğünde Kurucu Meclis Yasa Tasarısının da meclisten geçmesi imkânsız görünüyordu. Bu yüzden erken davranmanın istediği olacaktı. İktidarı devretmek isteyenler erken davrandı diğer grup (ondörtler) MBK'den gönderildiler.

İhtilal Komitesi'nin ilk günlerinin kuvvetli adamları arasında Cemal Madanoğlu, Alparslan Türkeş, Sami Küçük, Osman Köksal ve Ahmet Yıldız bulunuyordu. Bunlardan Cemal Madanoğlu Ankara Kumandanlığı'nı, Alparslan Türkeş Başbakanlık Müsteşarlığı'nı, Osman Köksal Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanlığı'nı, Sami Küçük komite çalışmalarının organizasyonunu ve Ahmet Yıldız da Basın – Yayın ve

⁴³³ Türkeş, *a.g.e.*, s.35

⁴³⁴ Celalettin Güngör, *27 Mayıs ve Partileşme Sorunu Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Ü. Sosyal Bil. Ens., Ankara, s.44

Turizm Genel Müdürlüğü'nü görevlerini üzerlerine alarak güçlerini ortaya koymaya çalışmışlardı⁴³⁵.

Komite içindeki güvensizlik ve endişe havası komitede gruplaşmaların oluşmasına neden olmuştu. Bu yüzden de komitede kendilerini güçsüz görenler, güçlü olduğunu düşündükleri üyelerin etrafında toplamaya başladı⁴³⁶.

1. İktidarı Devretmek İsteyenler

İkinciler olarak adlandırılan bu grup, Yeni Anayasa'nın ve Seçim Kanunu'nun bir önce yapılarak, serbest seçimler bir an önce yapılmasını ve iktidarın bir an önce partilere devredilmesini savunuyordu. Çünkü iktidarın en kısa zamanda devredileceği hakkında halka söz verilmişti. Bu söz bir an önce yerine getirilmeliydi⁴³⁷.

Köklü reformlar bir an önce yapılarak, memleket sosyal, ekonomik ve kültürel olarak geliştirilmeliydi. Ancak bunu askeri yönetim gerçekleştiremeyeceği için, seçimler bir an önce yapılmalı iktidar sivillere teslim edilmeliydi.

İhtilaldan sonra tutuklananların cezaları gelecek olan iktidar tarafından verilmelidir ki onlarda bu sorumlulukta pay sahibi olmalıydılar.

Ekonomik hayatın düzeltilmesi ancak sivil iktidar sayesinde gerçekleşebilirdi. Yeni yapılacak Anayasa'nın şikâyetlerin birçoğuna çözüm olsa da eksiklikleri ancak iktidara gelecek olanlar tarafından tamamlanabilirdi.

DP iktidarının yanlışları diğer partilere tecrübe olacağından bu partiler aynı hatalara düşmeyecekti⁴³⁸.

İkinciler (radikal olmayan kanat), birinci grubu dikkat ve endişe ile takip ediyor, iktidar üzerindeki ağırlıklarını kaybetmemek için çalışıyorlardı. Bu amaçla, Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan uzaklaştırılmasını sağlamışlardı⁴³⁹.

⁴³⁵ A.g.e., s.7

⁴³⁶ A.g.e., s.8

⁴³⁷ A.g.t.,s.44

⁴³⁸ Erkanlı, a.g.e., s.137

2. İktidarı Devam Ettirmek İsteyenler

Alparslan Türkeş ve arkadaşları, 27 Mayıs'ın amacını sadece mevcut iktidarı yıkmak, yeni bir Anayasa yapmak, yeni bir seçim kanunu yapmak olmadığını söylüyorlardı. Öncelikle Türkiye'nin sorunları halledilmeliydi. Millete iktidarın bir an önce sivillere devredileceği sözünün verilmiş olması komiteyi zaman ölçüsü bakımından bağlamamalıydı. Öncelikle Askeri Müdahale amacına ulaşmalıydı. Komitenin görevine devam edip etmemesi referandum ile belirlenmeliydi.

MBK'nin oy kaygısı olmadığından memleketin sorunları ele alınmalı sorunlar çözülmeye kadar göreve devam edilmeliydi. Türkiye geri kalmış bir ülke olduğundan, bu ülkede gerçek demokratik rejim hürriyet yoluyla kurulamazdı. Bu yüzden demokrasi gelişip, rahatça işleyebileceği ortam oluşuncaya kadar iktidarda kalınmalıydı.

MBK Atatürkçü olmalı, Kemalizm'i siyasi yöntem olarak kabul etmeliydi. Milli Kalkınma Planı her türlü siyasetten uzak olmalı, sadece memleketin ihtiyaçlarına göre hazırlanmalı ve uygulanmalıydı. Bu yapıncaya kadar MBK iktidarda kalmalıydı. Ülkede yeni bir siyasi ortam hazırlanuncaya kadar MBK iktidarda kalmalıydı. Bunlar yapılmadan memleket seçimlere gider ve iktidar siyasetçilere teslim edilirse, ülkede yine eski halini alırdı⁴⁴⁰.

İhtilal Komitesi içinde bir kısım üye İktidarı bir an önce Halk Partisi'ne teslim etmek isterken Türkeş ve arkadaşları ülkenin MBK tarafından yönetilmesini, çıkarılması gereken kanunların çıkarılmasını, ülkenin belli bir düzeye geldikten sonra seçimlere gidilmesini istiyorlardı⁴⁴¹.

“27 Mayıs Devrimi'nin kudretli albayı Alparslan Türkeş, komiteye dört yıl iktidarda kalmayı ve yapılacak seçimlere Halk Partisi'nin karşısında bir parti olarak katılmayı kabul ettirdiğini, 1960 yılının sonbaharında kudretinin zirvesine ulaşmıştı⁴⁴².”

⁴³⁹ A.g.t., s.46

⁴⁴⁰ A.g.e., s.139-140

⁴⁴¹ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler, s.40

⁴⁴² Örtülü, a.g.e., s.24

Alparslan Türkeş'in amacı, kurulacak olan Milli Birlik Partisi'nin halka anlatılması ve kapatılmış olan DP taraftarlarının kendi taraflarına çekilmesi idi. Demokrat Parti taraftarlarına “*kuyruklar*” deniliyordu. Türkeş, bunun önlenmesi için genelgeler yayınlamış, asılsız ihbarda bulunanların cezalandırılacaklarını ifade etmişti⁴⁴³.

Türkeş ve arkadaşları yaptıkları uzun görüşmelerden sonra küstürülmüş olan bu kitleyi kendi taraflarına çekmenin yolu olarak, tutuklu olan DP ileri gelenlerinin yurt dışına sürgüne gönderilmeleri olarak görüyorlardı. Bu fikirlerini Cemal Gürsel'e aktardılar, o da olumlu bakıyordu ancak komite ve toplumun bazı kesimlerinden gelen baskılar nedeniyle sürgün olayı gerçekleşmedi. Türkeş, kendisinin İnönü'ye saygı ve itaat zorladıklarını ama bu yapmak istemediğini belirtiyordu⁴⁴⁴.

CHP bir an önce iktidara gelmek istediğinden seçimlerin bir an önce yapılmasını istiyordu. Çünkü CHP hariç mevcut partilerin hiç birisi seçimlere hazır değildi⁴⁴⁵.

Demokrat Partililer ve üyeleri hakkında tahrik ve ihbarlar yapılıyor, Demokrat Parti'nin kapatılması için baskı uygulanıyordu. Türkeş ve arkadaşları Demokrat Partisi'nin kapatılmasına karşıydılar. Onlar memlekette bütün partilerin varlığı ile demokratik düzenin devam etmesini istiyorlardı. Türkeş ve arkadaşları Demokrat Partililerin tutuklanmasını değil yurt dışına gönderilmelerini isterken bir kısım MBK üyeleri bu şiddetle karşı çıkıyordu. Bu durum Türkeş ve arkadaşlarının diğer tarafın adamı olmakla suçlanmalarına neden oldu⁴⁴⁶.

MBK üyeleri “*Siz bir ihtilal yaptınız, yıktığınız bir idare var. Bu idarenin adamlarını tevkif etmezseniz, bunlar hakkında bir işlem, tatbik yapmazsanız, kendiniz suçu durumda olacaksınız*” denilerek tahrik ediliyor özellikle bir kısım profesör bu

⁴⁴³ A.g.e., s.24

⁴⁴⁴ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler, s.41

⁴⁴⁵ A.g.e., s.41

⁴⁴⁶ A.g.e., s.42

şekilde baskı yapıyordu. Bu baskılar karşısında MBK tüm Demokrat Parti vekillerinin tutuklanmasına karar verdi⁴⁴⁷.

3. MBK’nde Tabii Senatörlük Teklifi’ni Tartışmaları

MBK içindeki ayrışmanın kendini iyiden iyiye hissettirdiği bu dönemde kulislere ve gizli toplantılarda üzerinde durulan önemli konular seçimlerin ne zaman yapılacağı, seçimlere kadar komitenin çalışma tarzı ve komite üyelerinin geleceği idi. Bu konular komitede çok sık tartışılır olmuş, fakat kesin bir sonuç alınamamıştır⁴⁴⁸.

Cemal Gürsel 27 Mayıs günü yaptığı konuşmada her ne kadar 3 ay içinde seçimlere gidilerek iktidarın sivillere devredileceğini açıklamış ise de bunun o kadar kolay olmayacağını görmüşlerdi. Çünkü Eylül ayı gelmesine rağmen yeni Anayasa yapılamamış, Yassıda yargılamaları bitmemişti bu durumda seçimleri yapma imkânı yoktu. Gürsel’in Eylül ayı başlarında yaptığı bir basın toplantısında seçimlerin en geç 29 Ekim’e kadar yapılacağını açıklaması komite içinde sorunlar çıkaracaktı. Çünkü iktidarda kalmak isteyenler bu tarihin kendilerine sorulmadan alındığını, komitenin önünde yapılacak daha çok işler olduğunu savunuyorlardı⁴⁴⁹.

MBK üyeleri arasında fikir ayrılıkları su yüzüne çıkmaya başladı. Komite ikiye ayrılmış nerdeyse birbirine düşman olmuştu. Eylül ayı gibi bazı üyeler gruplar arasında anlaşma sağlama çabası gösteriyorlar, gruplarla toplantılar yapıyorlardı. O günlerde CHP ve İsmet Paşa ile temasta bulunan karşı gruptan bazıları İsmet Paşa’nın komite üyelerine tabii senatörlük teklifi yaptığını MBK toplantısına getiriyordu⁴⁵⁰.

“39 kişilik bir orkestra kurulmuş, fakat orkestrada bulunanlar çalacakları enstrümanları bile seçmede anlaşmazlığa düşmüş, orkestra şefinin işaretine de pek önem veren olmamıştı. Orkestrada bulunanların her biri ayrı telden çalıyor, şef ise politik şefin güdümüne razı olmasına karşın yalnızlığa itildiği için sonuca gidilemiyor...

⁴⁴⁷ A.g.e., s.43

⁴⁴⁸ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e.,s.391

⁴⁴⁹ A.g.e., s.392

⁴⁵⁰ Türkeş, 27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler, a.g.e., s.47

Bu karmaşa ve kargaşa içinde, 13 Kasım 1960 sabahı uyandıığımızda duyduklarımız sürpriz olmadı⁴⁵¹.”

MBK’nce yayınlanan geçici Anayasa’ya ters olan bu uygulama, devrimin başlangıç ilkelerinden gerçek bir sapma olduğu için 27 Mayıs’a gönül bağlamış olanlarda gelecek adına kuşkular doğurmuştu. 14 eski MBK üyesinin kanılarına karşın bu tavır, kişisel bağlılık olgusunun dışında sonunu bir bütün olarak algılayan çevrelerce benimsenmişti⁴⁵².

14 Ekim 1960 tarihinde Org. Cemal Gürsel Paşa başkanlığında yapılan komite toplantısında tabii senatörlük fikri uzun uzun görüşülmüş ve tartışılmış, bir kısım üye bunun kabulünü savunurken Ondörtler ve bazı üyeler buna şiddetle karşı çıkmıştı⁴⁵³.

“Komite üyelerine tabii senatörlük verilmesi teklifi Anayasa Komisyonu’na Halk Partisinin görüşü olarak Muammer Aksoy tarafından getirilmişti ve özellikle Sıddık Onar’ın muhalefeti ile karşılanmıştı. Bu yüzden Aksoy, son günlerde Komisyondan istifa edecek ve Onar’ı imparatorlukla suçlayacaktır⁴⁵⁴.”

“Tabii senatörlük, aslında komite üyelerinin ağzına bir parmak bal vermekten başka bir şey değildi. Böylece onlara ömür boyunca dokunulmazlık sağlanmış oluyordu. Bu sağlanınca iktidarda kalmak için mücadeleye girişmenin, parti haline gelip seçimlere katılmanın ve seçilip seçilmeme endişesi için çırpınmanın ne lüzumu vardı⁴⁵⁵.”

Yapılan oylamada tabii senatörlük on bir kabul yirmi altı red oyu ile kabul edilmedi. Aynı gün yapılan diğer oylama da ise MBK’nin referandum yapılarak halkın onayını almak şartı ile dört yıl iktidarda kalması ve bu süre içinde MBK’nin Milli Birlik Partisi halinde teşkilatlanması yine yirmi altı üyenin oyu ile kabul edildi⁴⁵⁶.

⁴⁵¹ Sadık Göksu, *Darbeler “Demirkırat”lar ve 27 Mayıs*, Anahtar Kitaplar yay., İstanbul, s.170

⁴⁵² A.g.e., s.170

⁴⁵³ Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, a.g.e., s.48

⁴⁵⁴ Örtülü, a.g.e., s.40

⁴⁵⁵ A.g.e., s.40

⁴⁵⁶ Türkeş, a.g.e., s.48

Ancak bu yirmi altı kişiden yedi kişi kurulacak partinin program ve tüzüğünü incelemek ve beğenmek şartı ile kurulacak partide yer alabileceklerini belirtti⁴⁵⁷.

Milli Birlik Komitesi üyelerinin emekliye ayrılmalarını sağlayan Yasa Tasarısı'nın hazırlanmış olması, komite üyelerinin sivilleşmeleri ve artık sivil idareye yönelmeleri açısından önemliydi⁴⁵⁸.

“Halk partisi, komitede olup bitenleri büyük bir dikkatle takip ediyor, endişeye kapılıyordu. Son karar, artık yapılacak çok az şey kaldığını gösteriyordu. En son söz söylenecekti. İnönü, yanına partinin ileri gelenlerinden bazılarını da alarak Gürsel'i ziyaret etti, kendisiyle uzun bir görüşme yaptı. Ertesi gün görüşmeler alt kademelerde cereyan etti, fakat gizliliğine son derece dikkat olundu. Ne olmuşsa bu görüşmelerden sonra olmuş, 13 Kasım İhtilalı ufuklarda görünmeye başlamıştı⁴⁵⁹.”

27 Mayıs Müdahalesi'nden sonra her zaman Alparslan Türkeş'i destekleyen Cemal Gürsel, İnönü ile yapılan görüşmeden sonra Alparslan Türkeş'e karşı tavır almıştı. Türkeş'in bir dergide basınının sosyalizasyonuna dair yaptığı bir açıklama için *“Kimsede öyle bir fikir yok. Bu herhalde Türkeş Bey'in fikri olsa gerek”* diyordu⁴⁶⁰.

“Bu çıkış, Türkeş'e karşı bayrak açılmakta olduğunun bir işaretiydi. Nitekim daha sonraları Sıtkı Ulay ve Cemal Madanoğlu gibi 5'ler grubuna dahil olanlar da bu tarz demeçlerde bulunacaklar ve 14'ler grubuna karşı bir cephe kurulmakta olduğunu ima edeceklerdi⁴⁶¹.”

Türkeş olan bitenden şüphelense de bunun bir iç darbeye gideceğini kestiremiyordu. Ona göre; Cemal Gürsel'i, İnönü ve diğerleri tamamen etkileyemezlerdi. Ancak olaylar Türkeş'in beklediği gibi gelişmiyor 13 Kasım Darbesi adım adım yaklaşıyordu⁴⁶².

⁴⁵⁷ A.g.e., s.48

⁴⁵⁸ A.g.e., s.48 bkz. Örtülü, a.g.e., s.41

⁴⁵⁹ Örtülü, a.g.e., s.41

⁴⁶⁰ A.g.e., s.42

⁴⁶¹ A.g.e., s.42

⁴⁶² A.g.e., s.42

Ahmet Yıldız'a göre: "1960 Ekim ortalarına doğru, kulağımıza gelen haberlerde "Türkeş grubunun kimi üyeleri ile Halim Menteş, Dündar Seyhan... MBK'nın karşı üyelerini atarak, iktidarı kendi başlarına yürütme..." planları olduğu belirtiliyordu. Bu haberler ve onları doğrulayan tavırlar gerginliği iyice arttırmakta idi⁴⁶³."

MBK üyeleri arasında gerginlik o kadar artmıştı ki; Dündar Taşer birçok gece Tank Tabur Karargâhı'nda kalırken, Süvari Alayını da elinde bulunduruyordu. TBMM Muhafız Taburu Türkeş Grubu'ndan yana idi. Muhafız Alayı ile Hava Kuvvetleri karşı taraftan idi. İstanbul Emniyet Müdürü Albay Muammer Şahin, Erkanlı etkisindeki Zırhlı birlikler ve Ankara Harp Okulu'ndaki birçok genç subay da Türkeş Grubu'ndan yana görünüyordu⁴⁶⁴.

"İstanbul'da Orhan Kabibay, Küçük, Karaman, konuyu aralarında görüşüp uzlaşma yolları aranmasında anlaşmışlardı. O günler (25 Ekim) 28 MBK üyesi ile yapılan özel toplantıda, yalnız 4 üyenin katılmadığı "Kurucu Meclis kurulması ve MBK'nın iktidar süresinin, halkoyu ile uzatılması" kararı alınmıştı⁴⁶⁵."

4. Kurucu Meclis Çalışmaları

Milli Birlik Komitesi üyelerini bir an önce seçim yapılması için ikna etmek isteyen Halk Partisi, son koz olarak kullandığı tabii senatörlük fikrinin de reddedilmesinden sonra Komite ile birlikte bir kurucu meclis kurulması ve bu Kurucu Meclis ile komitenin birlikte çalışması için üyelerin ikna etme çabası içine girdi⁴⁶⁶.

Halk Partililer, Kurucu Meclis çalışmalarına başlamadan önce bazı önemli kişi ve kuruluşlardan görüş aldılar. Olumlu olan bu görüşlerden sonra Kurucu Meclis fikrini komite içindeki Onbirler daha sonra da Cemal Madanoğlu ile paylaştılar. Aldıkları olumlu sonuçlar her iki tarafı da memnun etmiş görünüyordu. Daha sonra Kurucu

⁴⁶³ Ahmet Yıldız, *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, Alan yay., İstanbul, 2001, s.194

⁴⁶⁴ A.g.e., s.194

⁴⁶⁵ A.g.e., s.195

⁴⁶⁶ Örtülü, a.g.e., s.44

Meclis fikrini hep birlikte Cemal Gürsel'e götürdüler. Cemal Gürsel'in de ikna edilmesiyle aralarında bir anlaşmaya vardılar⁴⁶⁷.

"1-Milli Birlik Komitesi üyelerinin çalışmalarına hakim olacağı bir Kurucu Meclis en kısa zamanda toplanacaktır.

2-Kurucu Meclis'in görevi, İkinci Cumhuriyet'in Anayasa'sını ve Seçim Kanunu'nu hazırlamak, bu arada cari işleri yürütmek olacaktır.

3-Kurucu Meclis Yasası'nın en kısa zamanda hazırlanması için Prof. Turan Feyzioğlu'nun başkanlığında bir komisyon kurulacaktır⁴⁶⁸."

Ondörtler ise Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'na karşı çıkıyorlardı. 147'ler olayından sonra ise birçok üye bu tasarı tarafına geçmişti. Komitedeki gruplaşmanın tehlikeli boyutlara ulaşması üzerine Cemal Madanoğlu ve Sıtkı Ulay bir toplantı yaparak durumu değerlendirmişler, bu işin sonunun vahim sonuçlar doğuracağını görerek konuyu Cemal Gürsel'e açmaya karar vermişlerdi. Üç General; Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve Sıtkı Ulay Cemal Gürsel'in kalmakta olduğu Hariciye Köşkü'nde bir araya geldiler. Bu görüşmeden sonra Gürsel'in davranışlarında değişiklikler oldu. Gürsel bu görüşmeden sonra yaptığı basın toplantısında Kurucu Meclis konusundaki soruya Türkeş'in yazılı cevabının aksine : *"Hazırlıklara başlandığı, Kurucu Meclisi mümkün olduğu kadar çabuk faaliyete geçirecekleri"* cevabını vermişti. Bu olaydan sonra Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılmak zorunda kalacaktı. Böylece Gürsel'in Türkeş'e artık güvenmediği ve hangi tarafta yer aldığı ortaya çıkmış oluyordu⁴⁶⁹.

Cemal Gürsel, 147'ler olayından sonra, Komiteye danışmadan bir bildiri yayınlamış, Kurucu Meclis'in derhal kurulmasının kararlaştırıldığını bildirmiş ve Teşkilat Kanunu'nun en geç 20 gün içinde hazırlanması için Turan Feyzioğlu'na görev verdiğini açıklamıştı. Ancak Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'nın önünde en büyük engel,

⁴⁶⁷ A.g.e., s.44

⁴⁶⁸ A.g.e., s.44-45

⁴⁶⁹ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.491

geçici Anayasa'nın çıkarılacak olan kanunlarda, komitenin beşte dördünün onayının aranması idi. Komitenin iktidarda kalmasını isteyenlerin sayısı da beşte birin üzerindeydi. Bu durum komite çalışmalarını engelliyor, tasfiye fikrini zorunlu kılıyordu⁴⁷⁰.

Gürsel, 6 Kasım günü Zonguldak ziyaretinde yaptığı konuşma ile tasfiye kararı aldığı ilk sinyallerini vermişti. Konuşmasında şöyle diyordu: “*Kulağınıza dikta rejimine gidildiğine dair gelecek dedikodulara inanmayın, hedefimiz demokrasidir ve bizi bu yolda kimse önleyemeyecektir.*” Gürsel, 8 Kasım günü İstanbul'a dönmüş ve Park Otelde Komite'nin durumu hakkında Birinci Ordu Komutanı Tural ve Vali Tulga ile gizli bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Gürsel Birinci Ordu Komutanı ve Vali'nin komitede yapılacak olan tasfiye ile ilgili ne düşündüklerini öğrenmek istemişti ve istediği cevabı almıştı⁴⁷¹.

8 Kasım akşamı Gürsel'i dört Komite üyesi ziyaret edecekti. Bunlar Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin ve İrfan Solmazer idi. Bu kişiler komitenin çalışır hale getirilmesi için Gürsel ile görüşmek istediklerini belirtmişlerdi. Üç saat süren görüşmede üzerinde durulan asıl konu Kurucu Meclis Yasa tasarısı oldu. Dört Komite üyesi meselenin çok aceleyle getirildiğini belirtiyordu. Gürsel ise “*biz çalışmadık hiç olmazsa onlar çalışır*” diyerek onlardan farklı düşündüğünü dile getiriyordu. Yapılan görüşme sonunda Gürsel bu konuyu Ankara'ya dönünce neticeye bağlarız diyerek kapattı. Gürsel Tasfiye kararını iyiden iyiye kafasına koyuyordu⁴⁷².

Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'nı hazırlayan komisyon başkanı Turan Feyzioğlu ile üyelerden Muammer Aksoy, üniversite ve basın çevrelerinde görüşmeler yapmak üzere İstanbul'daydılar. Muammer Aksoy, 12 Kasım günü Hukuk Fakültesi Dekanı Naci Şensoy ile konuşurken, yanlarına Sami Küçük ve Suphi Gürsoytak geldi. Bir süre sohbet ettikten sonra Muammer Aksoy'a Ankara'ya akşam birlikte dönme teklifinde bulundular. Muammer Aksoy da teklifi kabul etti. Sami Küçük ve Suphi Gürsoytak'ın

⁴⁷⁰ A.g.e., s.492

⁴⁷¹ Örtülü, a.g.e., s.45

⁴⁷² Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.493

amacı Muammer Aksoy'dan Kurucu Meclis Yasa Tasarısı ve tasfiye hakkındaki görüşlerini almaktı. Muammer Aksoy, Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'nın olumlu yanlarını anlatıyor, alınacak kararlarda Kurucu Meclisi'nde sorumluluğu olacağı için bunun komitenin lehine olacağını söylüyordu. Ancak tasarının kabul edilebilmesi için komitenin beşte dördünün oyu gerekiyordu. Aksoy, tasarının karşısında olanların ikna edilmesi için uğraşılması bunun dışında yapılacak bir hareketin komiteyi güç durumda bırakacağını belirtiyordu. Bu şartlarda tasarının kabul oyu alması zor gözüküyordu. Sami Küçük ve Suphi Gürsoytak'ın asıl amacı, tasarının karşısında olanların tasfiye edilmesinin Anayasal açıdan doğuracağı sonuçları öğrenmektir. Muammer Aksoy, tasfiyenin de bir yol olduğunu ancak bunun sonuçları hakkında kendisinin bir yorum yapamayacağını, yine de en iyi yolun tasarının karşısında olanların ikna yoluna gidilmesi olduğunu belirtiyordu. Aksoy bu konuşmaları yaparken tasfiye çalışmaları başlamıştı⁴⁷³.

Turan Feyzioğlu 30 Eylül 1960 günü Devlet ve Hükümet Başkanı Gürsel ile görüşerek, Kurucu Meclis Yasası'nı hazırlamak üzere verilen görevi kabul ettiğini ve komisyonu Prof. Muammer Aksoy, Prof. Süheyl Derbil, Prof. Dr. İlhan Arsel ve Prof. Bahri Savcı ile oluşturduğunu bildirdi⁴⁷⁴.

“Kurucu Meclis Yasası'nı hazırlamakla görevli komisyon çalışmalarına 2 Ekim 1960 günü başladı. Son derece dikkatli davranılıyor, komitedeki üyelerin itirazlarını ve endişelerini çekmemeye gayret gösteriliyordu. Ertesi gün Feyzioğlu, Kurucu Meclis'in başlıca görevlerini anlatan bir açıklama yapmıştı. Meclis, Anayasa Taslağı'nı gözden geçirecek, seçim kanunu tasarısını hazırlayacak ve o gün için en önemlisi 27 Mayıs devrimcilerinin “İkinci Cumhuriyet'in kuruluş gayretlerine katılmalarını” sağlayacaktı⁴⁷⁵.”

Kurucu Meclis çalışmaları özellikle Halk Partisi tarafından destekleniyor, üniversite hocalarının, öğrenci birliklerinin ve halkın desteğinin sağlanması için sık sık

⁴⁷³ A.g.e., s.494

⁴⁷⁴ Örtülü, a.g.e., s.45

⁴⁷⁵ A.g.e., s.46

toplantılar düzenleniyordu. Bu toplantılarda Kurucu Meclis nasıl olmalı, nasıl çalışmalı, kimlerden oluşmalı gibi konular görüşülüyordu. Bu toplantılarda Halk Partisi ileri gelenleri veya Halk Partili oldukları bilinen birileri mutlaka bulunuyordu. 6 Kasım 1960 günü Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen bir toplantıda Osman Köksal'ın ilk defa MBK'nin 29 Ekim 1961 tarihine kadar iktidarı sivillere teslim etmiş olacağını açıklaması komitenin kararı değil, Kurucu Meclis kurulmasına karar verenlerin kararıydı⁴⁷⁶.

Türkeş ve arkadaşları, sessiz sedasız fakat dikkatli bir şekilde olup bitenleri izliyor, Kurucu Meclis tasarısının kendilerinin izni olmadıkça çıkacağına inanmıyorlardı. Hatta bu toplantıdan sonra, Türk Ülkü ve Kültür Birliği Kanun Teklifi'ni basına açıkladılar ve bir iki güne kadar kurulacağını bildirerek yollarına devam ettikleri ortaya koymaya çalıştılar⁴⁷⁷.

8 Kasım 1960 günü, 147'ler meselesi yüzünden geri kalmış olan üniversitenin açılış töreni yapılıyordu. İnönü, son ayların ilk konuşmasını burada yapmıştı. Son derece temkinli idi. Sadece: *“Bir tekâmül yalnız bir istikamette değil, bütün cepheleriyle ileri yürüyüş istidadı gösterirse o zaman bütün olur ve faydalı olur.”* Demekle yetinmişti. Bunun ne demeye geldiğini o gün çok kimse anlamamıştı. Bunlar arasında Orhan Erkanlı da vardı ve 10 Kasım günü İstanbul'da yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

“_ Demokrasi ve hürriyet yolunda Türk milletinin sosyal yapısı değiştirilecektir. Öz yapı değişecek, engeller kırılacak ve gençlikle yeniden aktif olarak mücadeleye devam edilecektir.”

Gerçekten üç gün sonra engeller kırılmıştı. Kırılmıştı ama kırılan Orhan Erkanlı'nın önündeki değil. İsmet Paşa'nın karşısındaki engellerdi⁴⁷⁸.

27 Mayıs Müdahalesi'nin dördüncü ayında MBK üyeleri arasındaki çatışmalar ileri derecede yaşanmaya başlamıştı. Ne Ondörtler ne de karşı gruptakiler artık

⁴⁷⁶ A.g.e., s.46

⁴⁷⁷ A.g.e., s.46

⁴⁷⁸ A.g.e., s.48

komitenin bu yapısı ile bir yere varılamayacağını biliyorlardı. 13 Kasım Darbesi'ni yapan MBK üyeleri, Alparslan Türkeş ve Orhan Erkanlı'nın kendilerine bir darbe yaparak görevden uzaklaştırılacaklarına inandıkları içi darbe yapmışlardı⁴⁷⁹.

Milli Birlik Komitesi içinde, Alparslan Türkeş, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı ile Mucip Ataklı, Sami Küçük, Ekrem Acuner arasında sert tartışmalar yaşanıyordu. Cemal Gürsel Paşa'da MBK içersindeki tartışmalardan ve kavgalardan bıkmış olduğundan MBK toplantılarına pek katılmıyordu⁴⁸⁰.

İki tarafta birbirine üstünlük sağlamak için kendilerine destek aramaya başlamıştı. Türkeş'in yanında yer alan Binbaşı Dünder Taşer Ankara Tank Taburu'nu yanına almak için buradaki komutan ve subaylarla münasebetlerini sıklaştırıyordu. Hatta birçok gece Tank Taburu'nda kalıyordu. Karşı gruptakiler ise Binbaşı Vehbi Ersoy kanalıyla süvari alayını yanlarına almışlardı. İki tarafta birbirin zayıf anını kolluyordu. Atılacak yanlış bir adımın sonuçları çok kötü olabilirdi. Bir tarafta Hava Kuvvetleri'ni elinde bulunduran Mucip Ataklı, diğer tarafta ise tank birliklerini elinde tutan Orhan Erkanlı ve Dünder Taşer vardı⁴⁸¹.

5. 13 Kasım Harekâtı'nı Önleme Çabaları

MBK içindeki gruplaşmaların sonucunu iyi görmeyen Yarbay Suphi Karaman, Orhan Kabibay ve Sami Küçük'ü 14 Ekim günü İstanbul'da bir araya getirdi. Toplantıdan bir sonuç alınamasa da Ankara'da bir daha bir araya gelinmesi kararı alındı. 23 Ekim oluşumu meclisin bir odasında gizlice bir araya gelen Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Suphi Kahraman, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Sami Küçük, Sezai Okan, Osman Köksal, Mucip Ataklı, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak tarafından sorunlar tekrar tartışıldı ve şu karar varıldı. *“Ülkenin reformlara ihtiyacı var; bu reformların sivil iktidarlar tarafından başarılması mümkün gözüküyor. Elimize*

⁴⁷⁹ A.g.e., s.119

⁴⁸⁰ A.g.e., s.119

⁴⁸¹ A.g.e., s.120

geçen bu fırsatı değerlendirerek ülke için gerekli reformları yaparak faydalı eserler bıraktıktan sonra idareyi bu şekilde sivillere devretmeliyiz. Bunun için 29 Ekim 1961 tarihine kadar bunları gerçekleştirmeliyiz. Bu arada Kurucu Meclis de faaliyete geçecektir. Şayet Kabineye ileri sürdüğümüz reformları 29 Ekim 1961 tarihine kadar tamamlanamazsa; o zaman bir seçim devresi daha iktidarda kalarak başladığımız işleri bitirmek hususunda vatandaşların oyuna başvuracağız. Yapacağımız referandum sununda çoğunluk kalmamızı isterse o takdirde seçimleri dört yıl geriye bırakabiliriz⁴⁸².”

25 Ekim günkü MBK’si toplantısına getirilen karar, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Suphi Gürsoytak’ın red oyu vermesine karşın çoğunlukla kabul edildi⁴⁸³.

6. Emekli İnkılâp Subayları (Eminsu) Olayı

Milli Birlik Komitesi, yönetimi ele geçirdikten sonra ilk icraatlarından birini orduda yapmıştı. Ordu içinde giderek bozulan hiyerarşiyi düzeltmek için 3 Ağustos 1960’ta tasfiyeler yapılmıştır. Tasfiyeler hükümetin çıkarmış olduğu re’sen emekliliği sağlayan 42 Sayılı Kanun’a göre yapılmıştır. Bu kanun kapsamında 235 general ve amiral ve 5 bine yakın subay, ordudan emekli edilmiştir. Emekli İnkılâp Subayları (Eminsu) adı verilen askerlerin re’sen emekli edilmesi, ordunun yeniden organizasyonu ve geliştirilmesi olarak gösterilse de asıl amaç, MBK’nin ordu üzerindeki etkisinin arttırılmasıdır⁴⁸⁴.

Ordu’da yapılan tasfiyenin amacı, “27 Mayıs ruhunu orduda hakim kılmak ve bu ruha uzak bulunan personelin ordu içindeki gücünü ve etkinliğini kırmaktır. Emekli edilen bu subayların emekli maaşlarının ABD tarafından ödendiği ciddi bir iddia olarak uzun süre gündemde kalmıştır⁴⁸⁵.”

⁴⁸² A.g.e., s.121

⁴⁸³ A.g.e., s.121

⁴⁸⁴ Özdemir, a.g.e., s.256

⁴⁸⁵ Suavi Aydın/Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 1. Baskı, İletişim yay., İstanbul, 2014, s.74

Emekli edilenler arasında, genç subaylar tarafından yapılan Askeri Müdahale'ye karşı çıkmayan ancak çok da sıcak karşılamayan Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala da vardır. Gümüşpala müdahalenin ilk günlerinde 27 Mayısçılar tarafından Genel Kurmay Başkanı yapılmıştır. Gümüşpala'nın yerine 1960'lı yıllar boyunca ve 1971 askeri müdahalesinde Silahlı Kuvvetler adına Türkiye'deki siyasal gelişmelerde aktif rol oynayacak Orgeneral Cevdet Sunay getirilmiş, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na da İrfan Tansel atanmıştır⁴⁸⁶.

Ragıp Gümüşpala, daha sonra askeri yönetime muhalefet olan bazı eski DP'li gruplarla işbirliği içine girmiş, DP'nin mirası için ortaya çıkan Adalet Partisi'nin genel başkanı olmuştur⁴⁸⁷.

7. 147'ler Olayı

Komite uzun süre iktidarda kalmanın önünde engel olarak İsmet İnönü yani CHP, üniversite, gençlik ve basın olarak görüyordu. İnönü'nün yapabileceği bir şey yok gibiydi komitenin güvenliğini sağlayan askeri birlikler kendilerindendi⁴⁸⁸.

Bu sırada MBK'si oybirliği ile 147 üniversite hocasını üniversiteden uzaklaştırdı. Bu üyelerin çoğunluğu Halk Partisi'ne yakındı. Ancak tepki almaması için diğer üyelerden de uzaklaştırılanlar oldu. 147'ler olayı MBK'ne üniversite içinde tepki uyanmasına neden oldu. 147'ler olayı sürekli gündemi işgal etti.

Cumhuriyet Gazetesi 147 üniversite görevlisinin uzaklaştırılma haberi gazetelerde şöyle yer alıyordu: "*Milli Komite, 147 Profesör, Doçent ve Asistanı dün vazifelerinden affetti. Bir kanunla affa uğrayanların yeniden öğretim üyeliklerine alınmayacakları bildiriliyor*"⁴⁸⁹.

147 öğretim üyesini üniversitelerden uzaklaştıran kanun 28 Ekim sabahı Resmi Gazetede yayınlanmıştı. Kanun'un yayınlanmasından sonra üniversite rektörleri bir biri

⁴⁸⁶ Özdemir, *a.g.e.*, s.257

⁴⁸⁷ *A.g.e.*, s.257

⁴⁸⁸ Örtülü, *a.g.e.*, s.5

⁴⁸⁹ *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1960

ardına istifalarını açıklamaya başladılar. Senatolar ve öğrenciler protesto bildirimleri yayınlıyorlardı. 29 Ekim günü çıkan gazeteler Cumhuriyet Bayramı için hazırladıkları başlıklarını değiştirmiş 147 öğretim üyesinin uzaklaştırmasını başlıklarına koymuşlardı. Komite üyeleri böyle bir tepki ile karşılaşacaklarını hiç akıllarına getirmemişti. Onlar, 114 sayılı Tasfiye Kanunu ile Üniversiteleri temizleyip, 115 sayılı kanun ile Üniversiteleri ideal bir statüye kavuşturduklarını bir reform yaptıklarına inanıyorlardı. O güne kadar komitenin faaliyetlerini destekleyen grupların 147 öğretim görevlisinin uzaklaştırılmasında karşılıklarına geçmesine bir anlam veremiyorlardı. 27 Mayıs'tan beri komiteyi destekleyen üniversiteler, öğrenciler, basın ve gençler bir anda karşılıklarına geçmişti. Öğrencilerin MBK aleyhinde gösterilere başlayacakları haberleri geliyordu. MBK bu gösterilere bazı eski DP'lerinde destek vermesinde ve olayların yurt geneline yayılmasından endişe ediyordu⁴⁹⁰.

Komite üyelerinden Orhan Erkanlı, İrfan Solmazer ve Numan Esin üniversite, basın ve özellikle öğrenciler ile görüşmek üzere İstanbul'a gittiler. Öğrenciler ile yapılan görüşmelerde bazı bilgiler veriyor, öğrencileri gösterilere başlarlar ise olaylarının sonunun iyi olmayacağı konusunda uyarıyorlardı. Hatta öğrencileri tasfiyeleri olumlu buldukları konusunda bildiri yayınlamaya ikna etmeye çalışıyorlardı. Bu arada Erkanlı Dünya Gazetesi sahibi Bedii Faik ile temasa geçiyor, bazı basın mensupları ile bir görüşme ayarlamasını istiyordu. Bedii Faik, Falih Rıfkı ve Nadir Nadi ile birlikte toplantıya katılıyordu. Toplantıya komite üyelerinden Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Numan Esin, İrfan Solmazer ve Şefik Soyuyüce katılıyordu. Komite üyeleri gazetecilere gösterilen tepkinin vereceği zarardan söz etmişler, basının durumu yumuşatmasını istemişler ve komitenin konuyu tekrar ele alacağını bildirmişlerdir. Ankara'da komite üyeleri büyük bir hata yaptıklarını düşünüyorlardı. Bu yüzden Üniversite Senatoları'ndan heyetler çağırarak, görüşmüşler, Senatoların hazırlayacağı bir rapor üzerine konuyu tekrar ele alacaklarını bildirmişlerdir⁴⁹¹.

⁴⁹⁰ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.*, s.450

⁴⁹¹ *A.g.e.*, s.451

Komite üyelerinin birçoğu 147'ler olayından sonra artık iktidarı bir an önce sivillerle paylaşmanın doğru olacağına inanıyorlardı. Bunun içinde Kurucu Meclis Yasa tasarısına olumlu bakıyorlardı. Ancak MBK'nin iktidarda kalmasını hatta parti halinde seçimlere girmesini isteyen Türkeş ve arkadaşları Kurucu Meclis tasarısının MBK'nin kararı olmadığını komitede görüşülmeden Gürsel tarafından alındığını söylüyorlardı. Bu durum daha sonra 13 Kasım Harekâtı'nın en önemli sebeplerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

8. MBK İçindeki Sert Tartışmalar

MBK'si içinde sular bir türlü durulmuyordu. Halim Mentesh havacılara götördüğü uydurma bir söz komite içinde yine gerginliklere sebep oluyordu. Halim Mentesh'e göre Dünder Seyhan "*Komitede işler yürümüyor, yürümesine engel olanları paketleyip komiteden uzaklaştırılmalı*" demişti⁴⁹².

Muzaffer Özdağ'ın Atatürk Haftası'nda verdiği demeç Akis ve Kim dergileri ve Halk Partisi'nin yayın organlarında komite kararı gibi verilince ortalık yine karıştı. Muzaffer Özdağ demecinde; "*Atatürk anılmayacak, yaşanacaktır. Bunun için 10 Kasım'da bayrakların yarıya inmemesini, gazetelerin siyah başlıkla çıkmamasını istiyoruz*" demişti⁴⁹³.

Muzaffer Özdağ'ın konuşmasından sonra MBK toplantısında sert tartışmalar yaşandı⁴⁹⁴. Osman Köksal 09.11.1960 tarihinde MBK Genel Kurul Toplantısı'nda Milli Birlik Komitesi üyelerinin izin almadıkça Komite namına konuşma yetkisine sahip olmadıkları halde Muzaffer Özdağ Atatürk'ün ölüm yıldönümünde konuşma yapmasından dolayı müzakere açılmasını talep etti. Komitede yapılan sert tartışmalardan sonra konuşmasının kendilerini bağlamadığını açıkladı⁴⁹⁵.

⁴⁹² Maraşlı, a.g.e., s.122

⁴⁹³ A.g.e., s.122

⁴⁹⁴ A.g.e., s.122

⁴⁹⁵ TBMM ZC C.3 09 Kasım 1960 S.3

Sıtkı Ulay, Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal, Gürsel Paşa'ya Türkeş ve arkadaşlarının kendilerini tasfiye ederek "*Nasır rejimine benzer*" bir diktatörlük kurmak istediklerini, hatta Türkeş'in Cemal Paşa'yı devirip, yerine kendisinin geçeceğini söylüyorlardı⁴⁹⁶.

Gürsel Paşa yaşanan olaylardan sonra komite içinde bir tasfiye fikrini kafasına iyiden iyiye sokuyordu. 8 Kasım'da İstanbul'da Park Otel'de birinci ordu komutanı Cemal Tural ile Vali Refik Tulga Paşa'yla gizli bir toplantı yaparak tasfiye fikrine karşı düşüncelerini aldı. Onlar da aynı fikirde olduklarını belirttikleri için aldığı karardan memnun oldu⁴⁹⁷.

Cemal Gürsel 8 Kasım akşamı Florya'daki köşkte Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, İrfan Solmazer ve Numan Esin ile üç saat süren bir görüşme yaptı. Görüşmede dört komite üyesi kurucu meclis işinin aceleye getirildiğinden bahsetse de; Gürsel Paşa önemsemedi. "*Biz çalışamaz hale geldik, bari kurucu meclis çalışsın Ankara'ya dönünce bu işi neticeye bağlarız*" dedi⁴⁹⁸.

Cemal Gürsel Ankara'ya geldiğinde onu Cemal Madanoğlu karşıladı ve :"*Bir karar verebildiniz mi?*" diye sordu.

Gürsel Paşa "*Yahu bunların yedisini yakalayıp Erzurum kalesine kapatsak ne olur?*" diye cevap verdi⁴⁹⁹.

9. Gürsel'in İnönü İle Cumhurbaşkanlığı Pazarlığı

Cemal Gürsel, Yassıada yargılamalarını izlemeye gelen Amerikan New York Herald Tribune gazetesi muhabiri Joe Alex Morris'in her hangi bir partiye girip girmeyeceğini sorusuna, hayır cevabı vermiş ve her hangi bir partiye girmeyeceğini veya yeni bir parti kurmayacağını söylemişti. Bunun üzerine gazeteci, Gürsel'e Cumhurbaşkanlığı'na aday olup olmayacağını sordu. Gürsel, şu cevabı veriyordu:"

⁴⁹⁶ A.g.e., s.123

⁴⁹⁷ A.g.e., s.123

⁴⁹⁸ A.g.e., s.123

⁴⁹⁹ A.g.e., s.123

Millet bana zaten başvuracak, Cumhurbaşkanlığı'nı asla bırakmamamı, bu görevde kalmamı istiyor. Eğer milletin arzusu ciddi, samimi ve çoğunluğun isteği olarak kabul edersem vazifeden kaçınmam..." Ancak bir sorun vardı. Gürsel ne bir partiye gireceğini ne de yeni bir parti de kuracağını söylüyordu. O zaman nasıl aday olacaktı? Bütün gazeteciler bu soruyordu. Gürsel gelen bu soru üzerine şu açıklamayı yapıyordu: Yeni yapılacak anayasa ile seçilecek olan Cumhurbaşkanı 7 yıl için ve tek dereceli seçimle halk tarafından belirlenecekti. Yani Gürsel'in bir partiye girmesine gerek kalmayacaktı. Yalnız bu durum bir defaya mahsus olacak daha sonra seçilecek Cumhurbaşkanı iki meclisin ortak toplantısında adaylar arasından seçilecekti. Gürsel, ikinci Cumhurbaşkanlığı seçiminde de eğer halk isterse tarafsız bir başkan olarak görevine devam edebileceğini söylüyordu. Ancak en büyük sorun yeni anayasa taslağında Cumhurbaşkanlığı seçiminin TBMM'ce üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile bu meclis üyeleri arasından veya dışarıdan bir adayın gizli oyla yedi yıl için seçileceğini öngörüyordu. Seçilen Cumhurbaşkanı bir dönem geçmeden tekrar aday olamıyordu. Gürsel amacı tasarı MBK'ne geldiğinde bu maddeyi değiştirip, kendi istediği şekilde yapılmasıydı⁵⁰⁰.

İsmet İnönü, Cemal Gürsel'in basın toplantısından bir gün sonra 18 Ekim 1960 tarihinde, MBK üyelerinden Ekrem Acuner ve Fikret Kuytak ile saat 20.30 sıralarında Prof. Afet İnan'ın Kızılay'daki evinde gizli bir toplantı yapmışlardı. Bu toplantıda Cemal Gürsel ile İsmet İnönü arasında Cumhurbaşkanlığı pazarlığı yapılmıştı. Bu toplantıdan özellikle Ondörtler haberdar edilmemişti. İsmet İnönü saat sekiz gibi gittiği Afet İnan'ın evinden gece yarısı gibi ayrılmıştı. Toplantıda birçok konu görüşülmesine rağmen en önemli konu devlet başkanlığına Cemal Gürsel'in getirilmesinin CHP tarafından sağlanmasıydı. Aslında ne İsmet İnönü nede CHP bu konuda teminat verebilecek durumda değildi. Daha Cumhurbaşkanlığı'nın nasıl seçileceği yeni anayasada kesinleşmemişti. Ama seçimler en kısa sürede yapılırsa o zaman iktidara en yakın parti CHP idi⁵⁰¹. Böylece Cumhurbaşkanlığı adayı için en uygun aday Cemal Gürsel kalıyordu. Gürsel ile İnönü'nün anlaşması Gürsel yönetimindeki ilımlıların

⁵⁰⁰ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973)*, s.169-170

⁵⁰¹ A.g.e., s.172

konumunu güçlendirmesi; ılımlıların, radikallerin yani Türkeş ve arkadaşlarının komiteden uzaklaştırmasını kolaylaştırdı⁵⁰².

İsmet İnönü, komite üyelerinin Cumhurbaşkanlığı seçiminin ister tek dereceli ister TBMM tarafından yapılması durumunda kendisinin Cumhurbaşkanı adayı olmamasını istediklerini anlamıştı. Komite üyeleri Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı yaparak kendilerini güvende hissetmek istiyorlardı. İsmet İnönü, bu güvenceyi o gece görüştüğü komite üyelerine vermişti. Ancak Cumhurbaşkanlığı seçiminin tek dereceli olmasına karşı çıkmıştı. İnönü bu durumun ileride bazı sakıncalara sebep olabileceğini söylüyordu. İki tarafın anlaşması Türkeş ve arkadaşlarının sonunu daha da yakınlaştırmıştı. Türkeş ve arkadaşları iktidarda uzun süre kalmak veya partileşerek seçimlere girmek konusunda ısrar ederlerse; yapılacak tek bir şey kalıyordu: tasfiye edilmeleri⁵⁰³.

9. “13 Kasım” Tasfiye Kararı’ndan Önce Cemal Gürsel’in Basın Açıklaması

13 Kasım Darbesi yaklaşırken bazı yerli ve yabancı basın organlarında MBK içinde sürtüşmelerin olduğuna dair haberler çıkması üzerine Cemal Gürsel basına aşağıdaki açıklamayı yapmıştır.

Milliyet gazetesi Cemal Gürsel'in açıklamasını “*C.Gürsel'in Sert İhtarı*” başlığı ile verdikten sonra şöyle devam ediyordu:

“M.B.K’nde ikilik olmadığını söyleyen Gürsel, tenkidi tecavüz derecesine çıkanlara şartları hatırlattı.

Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel, Milli Birlik Komitesi’nde ikilik olduğunu kat’i bir lisanla yalanlamış ve Anadolu Ajansı vasıtasıyla yaptığı açıklamada bu gibi yazılara yer veren gazetelere sert bir ihtarda bulunmuştur.

⁵⁰² Metin Heper, *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, Tarih Vakfı yay., Ankara, 1999, s.195

⁵⁰³ A.g.e., s.173

Gürsel'in açıklaması şudur:

Bir kaç zamandan beri yerli ve yabancı bazı gazete ve mecmualarda güya Milli Birlik Komitesi'nde ikilik ve komite içinde diktatörya ya gitme temayülünde bulunanların olduğu, bunların kendilerine başka şef seçtikleri veya seçmeye çalıştıkları hakkında haberler neşredilmekte ve bazı yerli gazetelerde bunu hakikat gibi kabul ederek komite hakkında çok sert, hatta tezyif edici tenkid yazıları yazmaktadırlar.

Ayrıca komite mensuplarının beyanatlarını tahrif ederek veya eksik olarak bu beyanatlara, umumi efkârda endişe uyandıracak bir istikamet verilmek istenildiği de görülmektedir.

Evvela şunu vatandaşlarıma ve bütün dünyaya katiyetle ifade ederim ki, bu neşriyatın hiçbir asıl ve esası yoktur ve komite tam bir vahdet içinde kendi şeflerinin etrafında mukadder vazifelerini Türk Ordusu'nun yüksek vekar ve haysiyetine yakışan bir feragat içinde yapmağa çalışmaktadır. Bizi parçalamakta fayda umanların bunda asla muvaffak olamayacaklarını bilmeleri lazımdır. Ayrıca tenkid müessesesini tezyit ve tecavüz derecesine çıkaranlara içinde bulunduğumuz şartları hatırlatmak isterim.

Müsamaha ve matbuata karşı olan iyi niyetlerimizin aleyhimize bu kadar cüretle tecavüzkar bir şekilde kullanılması çok acı ve dikkate şayandır. Tenkidin nezli ve yapıcı olması lüzumunu bu yazarlar bilmezlikten gelemezler.

Kast olduğuna şüpheler uyandıran bu türlü yazıların sahiplerini dikkate, insafa davet ederim. Bunu matbuata hatırlatır, umumi efkâra arz ederim⁵⁰⁴."

Aynı gün Cumhuriyet Gazetesi haberi "Gürsel basına tacizde bulundu, Devlet Başkanı, komitede ikilik olduğuna dair basında çıkan haberleri yalanladı" olarak veriyordu⁵⁰⁵.

⁵⁰⁴ Milliyet, 2 Ekim 1960

⁵⁰⁵ Cumhuriyet, 2 Ekim 1960

Tercüman Gazetesi'nde; "*Cemal Gürsel Basını İkaz Etti*", "*Bizi parçalamakta bir fayda ümit edenler muvaffak olamayacaklarını bilmelidirler*"⁵⁰⁶." başlığıyla veriyordu.

⁵⁰⁶ *Tercüman*, 2 Ekim 1960

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MBK’NİN BÖLÜNMESİ VE 13 KASIM HAREKÂTI

A) “13 Kasım” Tasfiye Kararı Alınıyor, Milli Birlik Komitesi İkiye Bölünüyor

Gürsel ve arkadaşları, seçimlerin bir an önce yapılmasını ve yönetimin sivillere devredilmesini istiyorlardı. Ancak komite içinde Ondörtler grubu buna şiddetle karşı çıkıyor ve MBK’nin en az dört yıl iktidarda kalmasını hatta partileşerek seçimlere girmesi gerektiğini savunuyorlardı. Bu durum MBK içinde ciddi sorunlara yol açıyordu⁵⁰⁷.

Bu şekilde daha fazla devam edemeyeceğini anlayan Cemal Gürsel ve arkadaşları güçlü olan taraf olarak tasfiye kararını alıyorlardı. “13 Kasım’da birinci MBK dağıldı, ikinci MBK ilan edildi. 27 Mayıs böylece; yön, ekip ve karakter değiştirerek bir süre daha Kurucu Meclis’le beraber şeklen iktidarda kaldı⁵⁰⁸.”

1. “13 Kasım” Tasfiye Kararını Alan Üyeler

Tasfiye kararını Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel, Org. Fahri Özdilek, Tümğ. Cemal Madanoğlu, Tümğ. Sıtkı Ulay, Alb. Osman Köksal, Alb. Sami Küçük, Alb. Mucip Ataklı, Alb. Fikret Kuytak, Alb. Haydar Tunçkarat, Alb. Ekrem Acuner, Yrb. Refet Aksoylu, Yrb. Sezai Okan, Bnb. Vehbi Ersü, Bnb. Suphi Gürsoytak, Bnb. Şükran Özkaya tarafından verildi⁵⁰⁹.

⁵⁰⁷ William Hale, *a.g.e.*, s.172

⁵⁰⁸ Erkanlı, *a.g.e.*, s.141

⁵⁰⁹ Maraşlı, *a.g.e.*, s.123

Bu tasfiye kararına daha sonra iki defa darbe teşebbüsünde bulunan Talat Aydemir de Cemal Gürsel ile görüştüktan sonra evet dedi⁵¹⁰.

2. “13 Kasım” Tasfiye Kararı İle İlgili Cemal Gürsel’in Açıklaması

Devlet Başkanı Cemal Gürsel’e göre 13 Kasım Hareketi’nin nedeni; grupların birbirini tutmayan beyanları, aşırı fikirler ifade eden konuşmalar, MBK içindeki tartışmalar ve bu yüzden müdahalenin amacına ulaşamamasıdır. Çünkü MBK içindeki tartışmalar yüzünden mecliste karar alınmamaktadır. Cemal Gürsel bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

«Bomba patlatmak tehditleri, bilhassa iktisadi hayatı felce uğratacak tesirler yapmaya başladı... Bütün memleket çocukları da bizim kadar vatansever oldukları için bu gidişin tehlikesini görmeğe ve ıstırabını duymaya başladılar. Uzlaşma imkânları olmayınca ve hakikatlere yönelme çaresi bulunamayınca bir karar vermek mecburiyetinde olduğumu elbette takdir edersiniz. Çünkü büyük bir milletin tehlikelere düşmesine müsaade edecek adamların böyle işlerin başına geçmesi doğru değildir⁵¹¹ ...»

3. “13 Kasım” Tasfiye Kararı’nın Hazırlıkları

Tasfiye planı 11 Kasım günü Çankaya Köşkü’nde Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu Paşalar ile Alb. Osman Köksal, İçişleri bakanı Em. General Muharrem İhsan Kazıoğlu ve İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Hilmi İncesulu tarafından görüşülüp karara bağlandı. Tasfiye listesinin hazırlanmasında Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu paşalar ile Alb. Osman Köksal’ın etkisi çok oldu⁵¹².

Tasfiye kararında Ondörtlerle birlikte 7’ler olarak bilinen Sami Küçük, Suphi Gürsoytak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakul, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş’in de yer alması düşünülüyordu. Ancak 37 kişilik MBK’nin 21

⁵¹⁰ A.g.e., s.123

⁵¹¹ Giritli, a.g.e., s.55-56

⁵¹² Maraşlı, a.g.e., s.125

üyesinin tasfiye edilmesi kararın uygun olmayacağı düşünülerek vazgeçildi. Ondörtler tasfiye edildiğinde 7'ler yalnız kalacağı için komitede de etkileri kalmayacaktı⁵¹³.

Tasfiye edileceklerin sayısı kesin olarak karara bağlanmadığı için, Dışişleri Bakanı Selim Sarper dış büyükelçiliklerinde 21 adet müşavirlik kadrosu tahsis ettirmişti⁵¹⁴.

Tasfiye sonrası içinde tartışmalar vardı. Cemal Paşa bütün yetkileri kendisi olmak istiyordu. Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal buna karşı çıktılar. Sonunda yeni bir MBK'nin kurulmasına karar verdiler⁵¹⁵.

Tasfiye edilecekler hakkında da tartışmalar yaşıyordu. Gürsel Paşa “*Bunları, Erzurum ya da Kars Kalesi'ne hapsedilmelerinden*” bazı MBK üyeleri ise eski arkadaşlarının asılmasından bahsediyorlardı. En sonunda yurt dışına gönderilmelerine karar verildi⁵¹⁶.

Orhan Erkanlı, Meclis Muhafız Taburu komutanıydı. Erkanlı, kışlasında temizlik yaptırıyor, meclis sığınağını tamir ettiriyordu. Binbaşı Dünder Taşer, Tank Taburu'nda kalıyordu. Tank taburundan bazı birlikler ara sıra şöyle bir dolaşıp taburlarına geri dönüyorlardı. Türkeş ise Ankara merkez birliklerini sık sık ziyaret ediyordu. Tüm bu olaylar Cemal Gürsel'e bir iç darbenin hazırlıkları olarak iletiliyordu. Bu olaylar, Cemal Gürsel'in 13 Kasım 1960 Harekâtı'nı yapmasına neden oldu⁵¹⁷.

12 Kasım Gecesi Çankaya Köşkü'nde son hazırlıklar yapıldı. Salim Sarper Ondörtler'in gönderilecekleri ülkelerle temas kurmuştu. Kuvvet Komutanları çağrılarak tasfiye hareketi onlara da bildirildi. Tasfiye Hareketi'nin emniyeti ve Ondörtler'in gidecekleri yerlere gönderilme işleri de Hava Kuvvetleri'ne verildi. Hava Kuvvetleri bu konuda General İrfan Tanseli görevlendirildi⁵¹⁸.

⁵¹³ Örtülü, *a.g.e.*, s.51

⁵¹⁴ *A.g.e.*, s.45

⁵¹⁵ Maraşlı, *a.g.e.*, s.126

⁵¹⁶ *A.g.e.*, s.126

⁵¹⁷ *A.g.e.*, s.127

⁵¹⁸ *A.g.e.*, s.126

“13 Kasım saat 2.00’de İçişleri Bakanı, yanında Emniyet Genel Müdürü ve Ankara Valisi olduğu halde Ankara Komutanlığı’na gelmiştir. İçişleri Bakanı Madanoğlu’na, Emniyet Genel Müdürü ve Ankara Valisi’ne Milli Birlik Komitesi’nden 14 üyenin tasfiye edildiğini. Saat 14.00’den itibaren ev telefonlarının kesildiğini. Saat 02.00’de kendilerine tebligat yapılacağını, yardımcı olunmasını istemiştir. Ancak Genel Müdür ve Vali çekingen davranınca, İçişleri Bakanı kendilerini Madanoğlu’nun yanına çağırmıştır. Madanoğlu çekmecesinden Gürsel’in yazılı emrini çıkarıp göstermesine rağmen muhatapların ikna olmadığını görünce, bir muhabere binbaşısı çağırarak telefonların kesilmesi görevini vermiştir. Vali ve Genel Müdür ise operasyon sonuçlanıncaya değin Ankara Komutanlığında misafir edilmişlerdir⁵¹⁹.”

Saat 05.30’da Cemal Madanoğlu, Talat Aydemir’i, Ankara Merkez Komutanı Albay Hikmet Akıncı’yı yanına çağırması ve tasfiye kararını bildirmiştir. Ancak Aydemir daha önceden kendisini arayan Menteş’ten tasfiye kararını öğrenmiştir⁵²⁰.

Cemal Madanoğlu, tasfiye edilecek Ondörtlerin buldukları yerlerin etrafında gerekli askeri kuşatmayı sağladı⁵²¹.

Ankara’da tasfiye edilen komite üyelerinin evlerinin bulunduğu Saraçoğlu Mahallesi kuşatılmıştı. Çankaya’ya giden bütün yollar kesilmişti. Radyoevi, Büyük Postane ve İnönü’nün evi askeri birlikler tarafından korunmaya alınmıştı. Sivil polis ekipleri alarma geçmişti. Ankara Emniyet Müdürü Kurmay Albay Şükrü İlkin görevden alınmış, yerine Emniyet Genel Müdür Yardımcısı atanmıştır. İstanbul’da ise Emniyet Müdürü Kurmay Albay Muammer Şahin’e gece yarısından sonra durum bildirilmiştir. Şahin de görevden alınmış, Harp Akademisi’ne öğretmen olarak atanmıştır. Şahin’in yerine Kurmay Albay Halim Kural İstanbul Emniyet Müdürü olarak atanmıştır⁵²².

Tasfiye edilecek MBK üyelerine verilmek üzere, Cemal Madanoğlu tarafından bir mektup hazırlanmıştı. Mektup Cemal Gürsel tarafından Çankaya Köşkü’nde

⁵¹⁹ Ümit Özdağ, a.g.e., s.373

⁵²⁰ A.g.e., s.373

⁵²¹ Maraşlı, a.g.e., s.126

⁵²² Ümit Özdağ, a.g.e., s.373

imzalandı. Sayın Bay, diye başlayan mektupta, Cemal Gürsel'in Türk Silahları Kuvvetleri adına millete verilen sözün (bir an önce seçimlere gidilerek, yönetimin sivillere teslim edilmesi) yerine getirilmesi için MBK'sini feshettiği belirtiliyor, verilen talimatlara uyulmasını ve 13 Kasım'dan itibaren emekliye sevk edildikleri belirtiliyordu⁵²³.

Hazırlanan plana göre Ondörtler'in hepsine sabah saat 7'ye beş kala sarı zarflar verilecekti. Zarfları sivil polisler teslim edecek, yanlarında bir subay ve direnmelerini önlemek için bir manga asker bulunacaktı. Tasfiye edileceklerin telefonları saat beş itibarıyla güvenlik amaçlı kesilecekti⁵²⁴.

Darbe harekâtının merkezi Cemal Madanoğlu'nun karargâhı olan Ankara Komutanlığı'ydı. Saat 24.00 itibarıyla Ankara Komutanlığı'nda yedi ekip hazır bekliyordu. Saat 01.30'da Ankara Komutanlığı'na General Sıtkı Ulay, Ekrem Acısever, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Osman Köksal, Sezai Okan, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Refet Aksoyoğlu, Suphi Gürsoytak, Vehbi Ersu, Şükran Özkaya geldiler ve tasfiye listesi kendilerine gösterildi. Listeye kimseden itiraz gelmedi⁵²⁵.

4. "13 Kasım" Tasfiye Hareketi Gerçekleşiyor

Saat yediye beş kala sarı zarfları verecek olan ekipler sürgüne gönderilecek olanların kapısında idi. Zarflara alanların bir kısmı sessiz sedasız olanları kabullense de, bir kısmı direnmiş, bir kısmı ise Cemal Gürsel'e ulaşmaya çalışmıştı⁵²⁶.

Sarı zarfları ulaştıracak olan jiplerin içinde bir subay, bir astsubay ve sivil polisler bulunuyordu. Jipler, Ankara Komutanlığı'ndan Ondörtler'in ikametlerine doğru hareket ettiler. Üzerlerinde ivedi yazan sarı zarfları alan komite üyeleri neye

⁵²³ A.g.e., s.128

⁵²⁴ A.g.e., s.128

⁵²⁵ A.g.e.,s.129

⁵²⁶ A.g.e., s.130

uğradıklarına şaşırıp kalmışlardı. Çoğu uykudan yeni uyanmış pijamalarıyla ekipleri karşılamışlardı⁵²⁷.

“Gürsel’in imzasını taşıyan mektubu okuyan Ondörtler neye uğradıklarını şaşırılmışlar ve büyük bir paniğe kapılmışlardı. Bunlardan Alparslan Türkeş, mektubu tebliğ etmeye gelen havacı subaylara şiddetle karşı koymuş ve kapıyı açmak istememişti. Bunun üzerine subaylar Türkeş’in evinin kapısını kırmışlar ve mektubu içeriye bırakmışlardı⁵²⁸.”

En ilginç olay Muzaffer Özdağ’ın evinde meydana geldi. Özdağ, ekipler geldiğinde sabahın erken saati olmasına rağmen resmi üniformalıydı. Kapıyı açtığında silahlı görevlileri görünce bir an şaşırıp ve heyecanla ne istediklerini sordu. Meslektaşının uzattığı zarfı alarak hızla okudu ve genç meslektaşı evinden bir süre ayrılmaması gerektiğini bildirdi. Özdağ, kapıyı kapatacağı sırada sivil polisler kendisine engel oldular ve silahını teslim etmesini istediler. Özdağ, silahına ancak meslektaşına teslim edeceğini belirterek, genç subay arkadaşına silahını teslim etti⁵²⁹.

Ondörtler’den en çok telaşa kapılanlardan birisi de Muzaffer Özdağ olmuştu. Nedense onun telefon tertibatı kesik değildi. Mektubu alır almaz Çankaya Köşkü’nü aradı ve Gürsel ile görüştü. Şöyle diyordu:

“_ Sayın Orgeneralim, vahim bir hata işlenmektedir. Bu büyük burhanlara yol açacaktır. Şu anda Yassıada’da Anayasa’yı ihlal davası görülmektedir. Dikkat buyurulsun. Durumu ve fikirlerimi arz etmek isterim⁵³⁰.”

Devlet Başkanı Cemal Gürsel gel görüşelim dese de Muzaffer Özdağ’ın Çankaya Köşkü’ne girmesine izin verilmedi. Muzaffer Özdağ Milli Birlik Komitesi’nin çalıştığı eski meclis binasına gitti burada Fazıl Akkoyunlu ile karşılaştı yapılacak bir şey yoktu, görevli subaylar tarafından evlerine götürüldüler. Muzaffer Özdağ tekrar

⁵²⁷ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.9

⁵²⁸ Örtülü, *a.g.e.*, s.52

⁵²⁹ Metin Toker, *a.g.d.*, s.10

⁵³⁰ *A.g.e.*, s.53

Cemal Gürsel ile görüştü, Gürsel, Özdağ'a yurt dışında verilecek görevi kabul etmesini tavsiye etmekten başka bir şey yapmadı⁵³¹.”

Aynı saatlerde bir başka evde, Saraçoğlu mahallesinin son sokağında bulunan altı numaralı apartmanın 3. Dairesinde de böyle bir hadise yaşanıyor. Bu evin sahibi de Yarbay Şefik Soyuyüce idi. Soyuyüce, gelenleri gülümseyerek karşıladı ve “*İfrat ve tefriti (olumlu ve olumsuz anlamda uç noktalar) ayırmak lazım. Bunu biliyorduk*” dedi. Soyuyüce, sarı zarfı yavaşça açtı ve ağır ağır okudu. Sonrada içeri girdi. Kapısına bir sivil polis bırakıldı⁵³².

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin kudretli Albayı Alparslan Türkeş, kapısına getirilen zarfı sessiz sedasız alıp okuyor ve kapıyı kapatıyordu. Pencereden baktığında evinin etrafı kuşatılmıştı. Akşama kadar evinden dışarı çıkmasına izin verilmedi. Gece Türkeş'in kapısı tekrar çalındı ve bir polis memuru emir aldıklarını ve kendisini Mürted Hava Üssü'ne götüreceklerini söyledi. Bu durum karşısında Alparslan Türkeş kapısını kapatıp bir daha açmadı. Türkeş'in kapısı zorlanarak açıldı ve bir binbaşı ile üsteğmen kendisini ikna ederek Mürted hava üssüne götürdüler⁵³³.

Pazar sabahı başlayan ve süratle yapılan operasyon hiçbir sorunla karşılaşılmeden yapılıyordu. Ancak basına haber olan hadiselerden biri de; “*...Milli Birlik Komitesi'nin garip tavırlı, fikirlerini açık açık anlatan ve bu garip fikirleri kabul etmeyenlerle tartışan Dünder Taşer aitti.*

Komitenin, bu Kurucu Meclis aleyhtarı ateşli üyesi Taşer, hiçbir şeyden habersiz, evinde istirahat ediyordu. Sabahın erken saatlerinde çalan zile yerinden fırladı ve kapıyı açtı. Karşısında üç kişi vardı. Bu üç kişiye hayret dolu gözlerle baktı. Sonra, şaşırmış insanların ruh haliyle içinde adeta kekeleyerek:

“Ne o... Komite toplantısı mı var? dedi.” Dünder Taşer sorduğu sorunun cevabını kendisine uzatılan sarı zarfı okuyunca öğrendi. Mektubu okuyan Taşer'in yüzü

⁵³¹ A.g.e., s.53

⁵³² Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.10

⁵³³ Maraşlı, a.g.e., s.131

sapsarı kesilmişti. Bunu hiç beklemiyordu. 27 Mayıs'ın öncülerinden olan Binbaşı Taşer, bazı garip fikirlerinin kurbanı olmuştu. Taşer, affedilen hemen hemen bütün arkadaşları gibi 27 Mayıs'tan bu yana çok değişmişti. Basın hakkında farklı fikirleri vardı. Basının iyi işlemediğini, sadece kar amacı güttüğünü iddia ediyordu. Taşer'in siyasi faaliyetler hakkında da farklı düşünceleri vardı ve bu düşüncelere onu etrafını saranlar itmişti. Aynı siyasi düşüncelere, Özdağ, Esin, Saykalı ve Erkanlı da itilmişti.⁵³⁴

Deniz Yarbayı Münir Köseoğlu, tasfiye edilen üyelerin arasında yer almasına rağmen Türkeş tarafında değildi. O, sadece eğlenceye düşkün olduğu için sık sık eğlence yerlerinde gidiyordu. Bu durum basına yansıdığı içinde tasfiye edilenlerin arasında ismi yer almıştı. Sarı zarfı aldığı da tepki vermedi. Söylenenlere aynen uydu⁵³⁵.

Sarı zarflar süratle sahiplerine teslim ediliyor, kapılarına birer sivil polis konuluyor ve askeri tertibat alınıyordu. Ancak üç üyeye ulaşamamıştı. Bunlar İstanbul'da bulunan Orhan Erkanlı, Samsun'da olan Mustafa Kaplan ve Adana'da olan Orhan Kabibay idi. Bu üyeler için Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bilgi verildi. İkinci bir tebliğ de valilere ve kaymakamlara yapılıyor, Türk Kültür Dernekleri'nin idarelerine el koymaları ve bu derneklere sızmış olabilecek bazı şahıslara dikkat etmeleri gerektiği bildiriliyordu⁵³⁶.

Ondörtler'den, Orhan Kabibay'a ulaşamamıştı. Ordu ve emniyet birimleri seferber edilmesine rağmen yurdun her yerinde gidebileceği yerler aranmıştı. İstihbarat Teşkilat'ını elinde bulunduran Orhan Kabibay, darbeyi haber almış ve güvendiği bir dostunun evinde bir süre saklanmış ancak, teslim olmaktan başka bir çare olmadığını gördükten sonra kayınbiraderinin evine giderek tebligatı almak için haber göndermiştir⁵³⁷.

⁵³⁴ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.10-11

⁵³⁵ Metin Toker, *Akis Dergisi*, s.12

⁵³⁶ Metin Toker, *a.g.d.*, s.10

⁵³⁷ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *a.g.e.* s.507

13 Kasım Harekâtı'nı gerçekleştirenler, Ondörtler'den Orhan Erkanlı'yı evinde tutmak istemiyorlardı. Bu yüzden evine silahlı bir tim gönderdiler. Evine gelen komutanın kendisini Harbiye Orduevi'ne götürmek istemesi üzerine bir süre direnen Erkanlı, komutanın kendilerinde silah bulunmadığını belirtmesi üzerine ikna olmuştu. Erkanlı Ankara'ya götürülmek üzere uçağa bindirilir ancak; Ankara yerine Erzurum'a götürülür. Bir hafta Erzurum'da bekletildikten sonra, Ankara'ya götürülmek üzere kara yolu ile önce Malatya'ya oradan da uçakla Ankara'ya götürülür⁵³⁸.

Ondörtler'in yapabileceği çok fazla bir şey yoktu. Olanları kabul etmek zorunda kaldılar. Ondörtler ile birlikte, onlara yakınlığı ile bilinen bazı subay ve sivil idareciler de gözaltına alındı⁵³⁹.

Ondörtler tarafından 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin lideri yapılan Cemal Gürsel Devlet Başkanı ve Silahlı Kuvvetler Başkumandanı olarak radyodan 13 Kasım Harekâtı'nı niçin yaptıklarını açıklıyordu. Açıklamasında MBK çalışmalarının, memleket menfaatlerini tehlikeye sokacak duruma düştüğünü, MBK'nin çalışamaz hale geldiğini bu yüzden MBK'ni feshettiğini, yeni bir MBK kurulduğunu 14 MBK üyesinin tasfiye edilerek, emekli edildiklerini bildiriyordu.

Cemal Gürsel'in açıklamasını dikkatlice dinleyenler 22 üye arasında Türkeş'in adının olmadığını duymuşlardı. Yeni kurulan Milli Birlik Komitesi'nde bir zamanlar komitenin kudretli Albayı Alparslan Türkeş yoktu, affedilmiş ve emekli edilmişti. Yine müdahalenin en önemli isimlerinden Muzaffer Özdağ ve “*Üniversiteyi ilmileştirmek*” gerektiğini ortaya atan Yüzbaşı Numan Esin de affedilenler arasındaydı ve emekli edilmişlerdi⁵⁴⁰.

5. Yeni Kurulan MBK Üyeleri

Milli Birlik Komitesi'nden on dört üyenin tasfiye edilmesiyle, geriye yirmi üç üye kalmıştı. Bu yirmi üç üyede aynı görüş ve inanış içinde olmamasına rağmen

⁵³⁸ Maraşlı, a.g.e., s.131 yine bkz. Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, a.g.e. s.507

⁵³⁹ A.g.e., s.132

⁵⁴⁰ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.6

çoğunluk Cemal Gürsel tarafındaydı. Azınlıkta kalan üyeler Ondörtler'in başına gelenlerin kendi başlarına da gelebileceğini düşündüklerinden seslerini çıkaramıyorlardı. Cemal Gürsel, Kurucu Meclis Tasarısı'nın hazırlanıp, kabul edilmesinden sonra seçimlerin en geç 29 Ekim 1961'e kadar yapılacağını bildirmişti. Böylece CHP'nin önündeki engeller kalkmış oluyordu. Seçimlere girebilecek en teşkilatlı parti CHP olduğundan, iktidara adım adım yaklaşıyorlardı.

Ondörtlerin tasfiye edilmesinden ve yurtdışına gönderilmelerinden sonra yeni Kurulan Milli Birlik Komitesi Üyeleri şunlardı: *“Acuner Ekrem, Aksoylu Refet, Ataklı Mucip, Çelebi Emrullah, Ersu Vehbi, Gürsoytak Suphi, Karaman Suphi, Kaplan Kadri, Karavelioğlu Kamil, Köksal Osman, Madanoğlu Cemal, Okan Sezai, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özgür Selahattin, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Özkaya Şükran, Tunçkanat Haydar, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet, Yurdakular Muzaffer⁵⁴¹”*.

6. Ondörtler Hakkında Karar Alınıyor

Yeni Milli Birlik Komitesi Cemal Gürsel'in isteği üzerine toplantıya çağrıldı. Toplantıda Ondörtler'in durumu görüşüldü. Cemal Gürsel'in talimatıyla hazırlanan kanun teklifi görüşmeye açıldı. Bu kanun teklifine göre; “Ondörtler emekliye sevk ediliyor ve yurt dışında devlet müşavirliklerine gönderiliyorlardı. İki yıl yurda dönmeleri yasaklanıyor ve maaşları tespit ediliyordu⁵⁴²”.

Evlerinde zorunlu olarak ikamete mecbur edilen Ondörtler, 14 Kasım 1960 günü sabaha karşı evlerinden alınarak Mürted Hava Üssü'ne götürüldü. Burada daha emniyet altında olacakları düşünülmüştü. Tasfiye edilen komite üyeleri, ancak Mürted Hava Üssü'ne getirildiklerinde kaç kişi olduklarını öğrenmişlerdi⁵⁴³.

“14'ler durumdan ve hayatlarından endişe ediyorlardı. Gerçi devlet başkanı Gürsel, kendilerine gönderdiği azil mektuplarında “Yurt dışında şereflerine uygun bir göreve atanacaklarını” bildirmişti ama aradan bir gün geçtiği halde hiçbir ses

⁵⁴¹ Örtülü, a.g.e., s.52

⁵⁴² A.g.e., s.53

⁵⁴³ A.g.e., s.54

çıkamıyordu. Üstelik şimdi getirildikleri Mürted Hava Üssü de endişelerini artıracak bir hava içindeydi ve kime sorsalar ne olacakları hakkında kesin bir şey öğrenemiyorlardı⁵⁴⁴.”

Yeni Milli Birlik Komitesi üyelerinden bazıları, Ondörtler’i dikta rejim yanlısı olarak suçluyor, asılmalarını, idam edilmelerini istiyordu. Ancak Cemal Gürsel’in teklifi kabul edildi⁵⁴⁵.

“Milli Birlik Komitesi’nden 14 üyenin ayrılması üzerine, her ne kadar “radikaller gitti, ılımlılar kaldı” şeklinde görüşler belirtilmişse de, bu doğru değildir. Bu olay Silahlı Kuvvetlerden bazı kesimlerinde de iyi karşılanmamıştır. Gerçekte 14’lerin tasfiyesi ile komite kan kaybetmiştir⁵⁴⁶.”

6.1. Ondörtler’in Gönderilecekleri Ülkeler

Ondörtler’in gönderileceği ülkelerle temasa geçildi ve onay alındı. 16 Kasım günü Ondörtler’in gönderilecekleri ülkeler belli olmuştu.

14 Kasım 1960 tarihli Resmi Gazete’de kimin nereye gönderileceği yayınlandı.

Alparslan Türkeş: Yeni Delhi /Hindistan, Orhan Kabibay: Brüksel/Belçika, Orhan Erkanlı: Mexica City/Meksika, Münir Köseoğlu: Stockholm/İsveç, Mustafa Kaplan: Lizbon/Portekiz, Muzaffer Karan: Oslo/Norveç, Şefik Soyuyüce: Kopenhagen/Danimarka, Fazıl Akkoyunlu: Kabil/Afganistan, Rifat Baykal: Tel-Aviv/İsrail, Numan Esin: Rabat/Fas, İrfan Solmazer Lahey/Hollanda, Muzaffer Özdağ: Tokyo/İspanya, Ahmet Er: Trablus/ Libya’ya gönderildi.

Orhan Kabibay için Kanada’nın olur vermemesi üzerine, Kabibay Brüksel’e gönderildi⁵⁴⁷.

⁵⁴⁴ A.g.e., s.54

⁵⁴⁵ Maraşlı, a.g.e., s.137

⁵⁴⁶ Tunçkanat, 27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş yay., İstanbul. 1996, s.329

⁵⁴⁷ Maraşlı, a.g.e., s.137

6.2. Ondörtler'in Lideri "Alparslan Türkeş"

Türkeş 25 Kasım 1917 yılında Kıbrıs Lefkoşe'de doğdu. Asıl adı Ali Aslan olmasına rağmen o daha sonra Alparslan ismini aldı. Babası Ahmet Hamdi Efendi, annesi Fatımatül Zehra Hanım'dır. Büyük dedesi Arif Ağa Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin Yukarı Köşgerli köyündendir. Dedeleri daha sonra Kıbrıs'a göç etmiştir⁵⁴⁸.

Türkeş İlkokulu ve Rüştüye'yi Kıbrıs'ta bitirdi. 1933 yılında ailece İstanbul'a göç ettiler. Soyadı kanunu çıkınca Türkeş soyadını aldılar. Türkeş Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra Kara Harp Okulu'nu bitirdi ve teğmen olarak ordu saflarına katıldı. İlk görev yeri Gelibolu'da 58. Piyade Alayı 5. Bölük komutanlığıydı.⁵⁴⁹ Refik Yurtsever'in ablasının kızı Muzaffer Hanım ile 5 Eylül 1939'da nişanlandı ve 14 Ocak 1940'ta evlendi. Alparslan Türkeş, Askeri Okul'u bitirerek, askeri bir kariyer sahibi olmanın yanı sıra, dünya görüşünde de belli bir askeri perspektif de benimsemiştir⁵⁵⁰.

1944 yılında üsteğmen rütbesindeyken Nihal Atsız ile birlikte "İrkçılık-Turancılık" davasında yargılandı. Yargılama sırasın da 9 ay 10gün Tophane Askeri Hapishanesi'nde yattı. 1945 yılında Askeri Yargıtay kararıyla tahliye oldu. 1947 yılında da "İrkçılık- Turancılık" davasında beraat etti⁵⁵¹.

Alparslan Türkeş 1948 yılında II. Dünya Savaşı yıllarında girdiği bir sınavı kazanarak Amerikan Kara Harp Akademisi'nde eğitim görmek üzere Amerika'ya gitti. Amerika'da piyade okulu ve Amerikan Harp Akademi'sinde eğitim görmüş ve iyi derece ile mezun olmuştur⁵⁵².

Alparslan Türkeş siyasi hayata atılmadan önce birbirinden tamamen farklı iki siyasi olaya karışmıştır. Bunlardan birincisi, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 1944 yılında sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen İstanbul ve Ankara'da düzenlenen

⁵⁴⁸ www.biyografi.net(E.T. 03 Kasım 2014)

⁵⁴⁹ Aytekin Gezici, *Ülkücülük Tarihi*, 1. Baskı, Tutku yay., Ankara, 2014, s.139

⁵⁵⁰ Metin Heper, Sabri Sayarı, *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi*, 1 Baskı, Kitap yayınevi, İstanbul, 2008, s.167

⁵⁵¹ Gezici, a.g.e., s.139

⁵⁵² www.Biyografi.net (E.T. 03 Kasım 2014)

antikomünist gösterilerdi. Göstericiler, Türkiye'nin yönetici bürokrasına ve eğitim sisteminde komünistlerin sızdıklarını iddia ediyor, ayrıca Sovyetlerin, Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Tatarlar gibi bazı gruplar için planladıkları sınır dışı çıkarmalara karşı çıkıyorlardı. Türkeş de yüzbaşı rütbesinde bir asker olmasına rağmen gösteriye katılmıştı. Türkeş ve arkadaşları Turancılık yapmakla tutuklanıp yargıldılar. Turancılık, o yıllarda, dünyanın dört bir yanındaki Türk kökenli olan veya olduğu söylenen grupları bir bayrak altında toplamak olarak algılanıyordu. Turancılık, aşırı milliyetçilik olarak gösteriliyordu. Turancılık, o dönemde Türkiye'de ki yetkililerce kabul edilebilir bir görüş değildi. Alparslan Türkeş yargılama sonunda beraat etti. Alparslan Türkeş'in katıldığı diğer olay ise 27 Mayıs Askeri Müdahale'sidir. Bu dönemde albay rütbesinde olan Türkeş, Cemal Gürsel ve otuz sekiz arkadaşı ile birlikte Demokrat Parti iktidarına karşı Askeri Müdahale'de bulunmuştur⁵⁵³.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin çekirdek kadrosundadır ve müdahale sabahı radyodan kendi hazırlamış olduğu Askeri Müdahale Bildirisi'ni okumuştur. Milli Birlik Komitesi içinde yer alır. Milli Birlik Komitesi içinde, kendisine Başbakanlık Müsteşarı koltuğunu ayırmıştır⁵⁵⁴.

Alparslan Türkeş, MBK'nin sözcülüğünü yaparak, kendisine siyasi bir yol çizmeye ve taraftar bulmaya çalışıyordu. Türkeş, MBK'nin ülkedeki düzen sağlanıncaya kadar iktidarda kalması gerektiğini hatta MBK'nin bu süre sonunda partileşerek seçimlere girmesi gerektiğini belirtiyordu. Seçimlerin bir an önce yapılmasını ve iktidarın sivillere teslim edilmesini isteyen diğer MBK üyeleri tarafından, bu düşünceleri yüzünden arkadaşları ile birlikte tasfiye edildi ve yurt dışına zorunlu olarak müşavir olarak gönderildi⁵⁵⁵.

Türkeş müdahalenin kudretli albayıdır. Komitede rahatsızlık üzerine müsteşarlıktan ayrılmak zorunda kaldı. 13 Kasım 1960 iç darbesinde 13 arkadaşıyla birlikte sürgüne gönderilir. Türkeş Hindistan'a devlet müşaviri yapılır. Demokrat Parti

⁵⁵³ Metin Heper, Sabri Sayarı, *a.g.e.*, s.168

⁵⁵⁴ Maraşlı, *a.g.e.*, s.16

⁵⁵⁵ Metin Heper, Sabri Sayarı, *a.g.e.*, s.169

lideri Adnan Menderes ve arkadaşlarının idamına karşı çıkararak, Devlet Başkanı ve MBK'nin liderliğine oturttukları Cemal Gürsel'e idamları yapılmaması için mektup yazmıştır⁵⁵⁶.

Alparslan Türkeş Hindistan'da bulunduğu dönemde Ondörtler'i bir arada tutmak için büyük çaba harcamış, sürekli mektuplaşmış, fırsat buldukça Avrupa'da toplantılar yapmıştır⁵⁵⁷.

Türkeş'in 22 Şubat 1963 tarihinde yurda dönmesine izin verildi. Türkeş yurda döndükten sonra dava arkadaşlarıyla birlikte kadro oluşturup partileşmek amacıyla "Huzur ve Yükseliş Derneği" adlı bir dernek kurmuştur⁵⁵⁸.

Talat Aydemir'in yapmaya çalıştığı ikinci darbe teşebbüsünde arkadaşları Muzaffer Özdağ, Rifat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu ile birlikte tutuklanır, ancak beraat etmiştir⁵⁵⁹.

Beraat ettikten bir süre sonra bazı arkadaşlarıyla birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne girer. 1965 yılında yapılan seçimlere de Muzaffer Özdağ ve Rifat Baykal ile beraber milletvekili olur. Osman Bölükbaşı'nın CKMP Genel Başkanlığı'ndan ayrılmasından sonra 10 Ekim 1965 yılında CKMP'nin adı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olur⁵⁶⁰.

Alparslan Türkeş, 1965 seçimlerinde %14 oy alarak 11 milletvekili, 1969'da 1 milletvekili, 1973'de 3 milletvekili, 1977'de 16 milletvekili çıkarmıştır. Türkeş yapılan dört seçimde de milletvekili seçilmiştir. 1975–77 ve 1978–79 koalisyon dönemlerinde hükümet ortağı oldu. Milliyetçi cephe denilen koalisyon dönemlerinde Süleyman Demirel'in Başbakan Yardımcılığı'nı yaptı⁵⁶¹.

⁵⁵⁶ Maraşlı, *a.g.e.*, s.17

⁵⁵⁷ *A.g.e.*, s.17

⁵⁵⁸ www.Biyografi.net (E.T. 03 Kasım 2014)

⁵⁵⁹ *A.g.e.*, s.17

⁵⁶⁰ *A.g.e.*, s.17

⁵⁶¹ Metin Heper. Sabri Sayarı, *a.g.e.*, s.171

Türkeş “9 Işık” doktrinin temelini atmıştır. “9 Işık” önceleri “*milliyetçi toplumcu*” karaktere sahip iken daha sonra “Türk İslam Sentezi” temeline oturmuştur⁵⁶².

Alparslan Türkeş; “*Ülkü Ocakları Derneği*”, “*Ülkücü Gençlik Derneği*”, “*Genç Ülkücüler Teşkilatı*”, “*Türk Ülkücüler Teşkilatı*”, “*Büyük Ülkü Derneği*”, “*Ülkücü İşçiler Derneği*” gibi daha birçok derneğin kurulmasını sağladı⁵⁶³.

12 Eylül 1980 darbesiyle partisinin ileri gelenleri ve partisine bağlı birçok derneğin yöneticileri ile birlikte tutuklandı. 29 Nisan 1981 tarihinde, MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası adı ile sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmıştır. Uzun süre tutuklu kalmıştır. Türkeş, 9 Nisan 1985 tarihinde tahliye olmuştur⁵⁶⁴.

Siyasi yasakların kalkmasıyla Milliyetçi Çalışma Partisi’ni kurar ve genel başkanı olur. Daha sonra Fazilet Partisi ile ittifak kurarak girdiği seçimlerde 19 arkadaşı ile birlikte milletvekili seçilir⁵⁶⁵.

Çağdaş Türk siyasetindeki en tartışmalı kişiliklerden biri ve partisinin otuz iki yıl liderliğini yapmış olan Alparslan Türkeş 4 Nisan 1997’de hayata gözlerini yumdu⁵⁶⁶. Ankara Beşevler’de yapılan Anıt Mezar’a defnedilmiştir⁵⁶⁷.

Alparslan Türkeş, çok iyi derecede İngilizce biliyordu. 9 Işık, Temel Görüşler, 27 Mayıs -13Kasım -21 Mayıs Gerçekler, Türkiye’nin Meseleleri, 1944 Milliyetçilik Olayı, Dış Politikamız ve Kıbrıs, Yeni Ufuklara Doğru, Gönül Seferberliği gibi kitapları vardır⁵⁶⁸.

6.2.1. Alparslan Türkeş’in Kişiliği

Alparslan Türkeş’in en önemli özelliklerinden biri başa geçme arzudur. O kendisini buna layık biri olarak görüyordu. Askerlikten gelen özelliklerini tüm siyasi

⁵⁶² Maraşlı, *a.g.e.*, s.17

⁵⁶³ *A.g.e.*, s.17

⁵⁶⁴ www.biyografi.net (E.T. 03 Kasım 2014)

⁵⁶⁵ *A.g.e.*, s.17

⁵⁶⁶ Metin Heper, Sabri Sayarı, *a.g.e.*, s.166

⁵⁶⁷ www.biyografi.net (E.T. 03 Kasım 2014)

⁵⁶⁸ *A.g.e.*, s.18 (Ondörtler’in diğer üyelerinin biyografileri için bkz. Ek.4)

hayatı boyunca taşımıştır. Partisinde merkezi bir otorite kurmuştur. Askeriyedeki gibi bir hiyerarşik yapılanmayı partisinde de uygulamıştır. Güçlü ve kuvvetli bir Türkiye için hükümetlerde var olmayı her zaman istedi. Pan-Türkizm'i büyük ve güçlü bir Türk Birliği'nin kurulmasında bir araç olarak kabul etmişti. İlerleyen yıllarda bu fikrinden biraz da olsun vazgeçerek Büyük Türkiye yaratmanın, nükleer güç ve uzay araştırmaları da dâhil olmak üzere, bilimsel ve teknolojik alanlarda ilerlemek olarak görüyordu. Son yıllarında ise daha İslamcı bir yaklaşım sergiledi. Aşırı fikirlerden uzaklaşarak demokrasinin temel ilkelerine daha yakın bir siyaset izleyerek Türk demokrasisine katkı sağladı⁵⁶⁹.

“Türkeş'in Parlamento dışı faaliyetleri, onun kişiliği, görüşlerini ve liderliği, en az askeri kariyeri kadar aydınlatıcıdır. Partisinin faaliyetleri bazı bakımdan ülkedeki çoğu diğer siyasi partinin faaliyetine benzerken, bazı bakımlardan da benzemez; bu ikinci gruba girenler, Türkeş'in kişiliğini ve siyasette oynadığı özel rolün daha iyi anlaşılabilmesi bakımından daha önemlidir⁵⁷⁰.”

6.2.2. Alparslan Türkeş'in Liderlik Üslubu, Yetenekleri ve Stratejileri

Türkeş, parti örgütlenmesinde kendine özgü bir yöntem izlemiş ve hem otuz yedi üyeden oluşan Merkez Yürütme Kurulu'na, hem de on bir üyeli Daimi Encümen'e başkanlık yapmıştır. Türkeş partisini sürekli kendi denetimi altında tutuyordu. Askeri geçmişinden alışkanlığı olduğundan sürekli altlarından raporlar istiyordu. Parti dokümanlarının çoğunu kendisi hazırlıyor, önemli kararları kendisi alıyordu⁵⁷¹.

“Partisinin yan kuruluşları gibi faaliyet gösteren bazı örgütler, Türkeş'in karakterini ve stratejilerini daha da açık bir biçimde ortaya koyar. Kadın ve gençlik kolları gibi paralel gruplar diğer partilerde de varken, MHP'de gençlik grupları, milliyetçi çevreler ve sendikalar, MHP'nin siyasi stratejilerinde son derece önemli bir yer tutar⁵⁷².”

⁵⁶⁹ Metin Heper, Sabri Sayarı, *a.g.e.*, s.173

⁵⁷⁰ *A.g.e.*, s.174

⁵⁷¹ *A.g.e.*, s.174

⁵⁷² *A.g.e.*, s.174

6.2.3. Alparslan Türkeş'in Dünya Görüşü ve Amaçları

Türkeş'in partisinin ideolojinin belirlenmesinde, daha çok kendi kişisel damgasını vurduğu bilinmektedir. MHP'nin diğer ideologları, Türkeş'in çok yakın çevresindekilerdir ve onun onayını alarak veya onunla birlikte konuşup yazıyorlardı. Partililer, Bozkurtlar ve Ülkücüler onun yazdıklarını okumak, konuştuklarını dinlemek zorundaydı. MHP'nin, Türkeş tarafından belirlenen ideolojisi büyük ölçüde 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında oluşturulan Türkçü ideolojiye ve Kemalist geleneğe dayanıyordu. Türkeş konuşmalarında genellikle ateşli kelimeler ve kolay anlaşılır bir üslup kullanırdı⁵⁷³.

Türkeş'in en önemli ideolojik eserlerinden biri 9 Işık'tır. İlk önce on altı sayfa olarak basılmıştır⁵⁷⁴.

6.2.4. Alparslan Türkeş'in Türkiye Demokrasi'si Üzerine Etkileri

Alparslan Türkeş, Türk demokrasi tarihinde temsil ettiği Türkçülük düşüncesinden ödün vermeden ölümüne kadar mücadele etmiş her zaman saygı duyulan bir lider olmuştur. Zaman zaman düşüncelerinden dolayı cezaevinde de yatmış olmasına rağmen hiçbir zaman ülkesine ve devletine karşı olmamıştır. Alparslan Türkeş'in, Türkiye demokrasisine asıl etkisi, onun son zamanlarındaki siyasi yaklaşımları ve üslubu olmuştur. Siyasi görüşünden taviz vermemekle birlikte; ilerleyen yaşı, siyasi tecrübeleri ve 1980 yıllarda cezaevinde geçen günlerinden dolayı olacak ki 1990'lı yıllarda daha ılımlı bir siyasi tavır ve üslup kullanmaya başlamıştır. Türkeş kuvvetli bir

⁵⁷³ A.g.e., s.175

⁵⁷⁴ A.g.e., s.175 Dokuz kılavuz ilke şunlardır:

1. Türkleri, başta refah ve modernleşme olmak üzere her bakımdan uygarlığın zirvesine çıkarmayı amaçlama olarak tanımlanan vatanseverlik.
2. İnsanın ülkesinin esenliğinin ve güvenliğinin artmasına hizmet etmesi olan ülkücülük.
3. Türk geleneklerine uymak olan ahlaklılık.
4. Hem serbest girişimi hem de toplumsal refahı gözetken bir toplumcu zihniyet.
5. Planlı çalışma ve araştırmayı teşvik eden bilimsel zihniyet.
6. Tüm özgürlüklerin garantilerin garantisi olan liberalizm.
7. Kırsal kesimdeki tarımın modernleşmesi, eğitimin ve tıbbi bakımın gelişmesi anlamındaki köylüye ihtimam.
8. Her türlü ilerlemeyi halkın yararına yönlendirmek demek olan halkçılık.
9. Teknolojide ilerlemek ve nükleer ve uzay çağına hazırlanmak anlamına gelen sanayileşme.

Pan-Türkizm görüşüne sahip olmasına rağmen 1996 yılında yaptığı bir konuşmada MHP'li izleyicilere; Kürtlerden empatiyle bahsediyor, aynı kültürü paylaştığımız, bu insanlarla Türklerin kardeş oldukları ve ayrılmalarının söz konusu olamayacağını belirtiyordu. Türkes, son yıllarında, vatanseverliğinden geri adım atmamış, ancak siyasi uzlaşmanın, partiler arası medeni ilişkilerin yaşanması gereğinin ve sivillerin askerlerden üstün olduklarının vurgusunu yapmıştır⁵⁷⁵.

B) “13 Kasım Harekâtı’ndan” Sonra Ondörtler’in Durumu ve Basın

Ondörtler tasfiye edilmiş, Cemal Gürsel ve arkadaşları galip gelmişlerdi. Bundan sonra önemli olan Ondörtler’in durumuydu. Basın ise Alparslan Türkes ve arkadaşlarının tasfiye edilmelerini olumlu bir davranış olarak görüyordu. Hemen hemen bütün gazeteler ilk sayfalarında 13 Kasım Harekâtı’ndan bahsediyorlardı. Harekâttan bir gün sonra Ankara Hukuk Fakültesi öğrencilerinden bazıları 13 Kasım Harekâtı’na destek vermek için Cemal Gürsel’i ziyaret etmişti. Yine Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı öğrencileri de Orgeneral Cemal Gürsel’e tebrik telgrafları çekmişlerdir.

Akis dergisi, 13 Kasım Harekâtı’ndan sonra, Çankaya Köşkü’nde Cemal Gürsel’in yapacağı açıklama öncesinde durumu şöyle değerlendiriyordu: “...*Bazı gazeteciler bu müstesna günü, 27 Mayıs İhtilal’i sonrası Köşkte verilen bir kokteyle mukayese ettiler. Heyecan aynı heyecandı. Farklı olan taraf, birincisinde, kazanılan bir hürriyet mücadelesinin kutlanması, diğesinde ise kazanılan hürriyetin muhafazası yolunda yapılan ciddi bir tasfiyenin, Türk milletinin kaderini elinde tutan en yetkili şahıs tarafından bizzat izah edilişiydi*⁵⁷⁶.”

Gürsel’in basın toplantısı başlamadan önce basın mensupları ve yeni komite üyeleri bir araya geldiler. Konuşmaların konusu Ondörtler’in tasfiye edilmesiydi. Yapılan konuşmalardan, 13 Kasım Harekâtı’ndan basının memnun olduğuydu. Gazeteci Leyla Çambel, yeni komite üyelerini teker teker tebrik etti. Sohbetin en koyu olduğu yer Ankara’nın gözde Komutanı Cemal Madanoğlu ile Kurmay Yarbay Ahmet Yıldız’ın

⁵⁷⁵ A.g.e., s.182-183

⁵⁷⁶ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.14

bulunduğu gruplardı. Madanoğlu, gazetecilere takılıyor, şakalar yapıyor, neşe içinde gülümsüyordu. Gazetecilerin harekâtla ilgili sorularına ise cevap vermiyor, Gürsel'in basın açıklamasını beklemelerini söylüyordu⁵⁷⁷.

1. “13 Kasım Harekâtı'nın” Basına Yansımaları

Demokrat Parti'nin güç kaybetmesinden sonra basın üzerinde uygulamış olduğu baskılar, basının Demokrat Parti'nin karşısında yer almasına neden olmuştu. Ondörtler'in düşünce yapısının Demokrat Partililere yakın olması, Alparslan Türkeş'in daha önce “*Türkçülük-Turancılık*” olayında yargılanması, Ondörtler'in bazı üyelerinin yaptıkları konuşmalar. Ondörtler'in MBK'nin uzun süre iktidarda kalmasını istemeleri ve hatta MBK'nin parti haline getirmek istemeleri. Küstürülmüş olan eski Demokrat Parti seçmenlerinin oyunu alarak seçimlere girebileceği gibi düşünceleri basınında onların karşısında olmalarına neden olmuştu.

13 Kasım 1960 MBK içinde gerçekleşen harekâtı Cumhuriyet Gazetesi 14 Kasım 1960 tarihinde 1. Sayfasında şöyle veriyordu: “*27 Mayıs'tan sonra en mühim karar. İnkılâbın dün sabah açıklanan yeni hamlesi MBK lağvedildi ve yeniden kuruldu, 14 üye affedildiler. Gürsel basına izahat verdi.*”

Devlet Başkanı: « *Bu karar asla şahıslara mütevecih değildir. Fikre, inanca ve düzenin sağlanması maksadına matuftur. Biz millete demokratik nizam getirmeğe şeref sözü verdik, bu söz tutulacaktır.*» dedi.

“Karar dün sabah 7.30'da ilan olundu ve aynı saate affedilen üyelere bildirildi.

Karar bir tebliğle umumi efkâra bildirildi.

Bugün Ankara, İstanbul ve İzmir radyoları saat 7.30'da Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in yayınladığı bir bildiri ile iktidarın müspet yolda yaptığı bir hamleyi açıklamıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde kurulan Milli Birlik Komitesi, kısa bir müddet içinde feshedilmiş ve 37 üyeden 23'ü yeniden Milli Birlik Komitesi'ni teşkil etmiştir.

⁵⁷⁷ Metin Toker, *a.g.d.*, s.14

Diğer 14 üye Komite dışında bırakılmıştır. Affedilen üyelere 7.30'da tebligat yapılmıştır. Bunlardan ve vazife başında kalanlardan Devlet Reisi'ne gelen mektuplar kararın memlekete hayırlı olduğunu göstermiştir⁵⁷⁸ ...”

Tercüman Gazete'si ise 14 Kasım 1960 tarihli manşetine MBK'nin feshedilmesi ve ondört üyenin affedilmesini: “*Memleket menfaatlerini tehlikeye sokacak bir durum hasil olduğundan; Milli Birlik Komitesi feshedildi.*” Başlığı ile yayınlarken, Cemal Gürsel'in radyolardan yayınlanan tebliği aynen aktarılmıştır⁵⁷⁹.

14 Kasım 1960 tarihli Ulus Gazetesi de haberi manşetten şöyle veriyordu: “*İnkılâpta İslahat MBK feshedildi. Gürsel, yeni M. Birlik Komitesi'ni kurdu. Eski MBK üyelerinden 14'ü affedildi. Affedilenler ordudan da emekliye sevk edildi*” diye verdikten sonra Cemal Gürsel Paşa'nın tebliği aynen yayınlanıyordu⁵⁸⁰.

Org. Cemal Gürsel 13 Kasım 1960 tarihinde akşam saat 18.00'de bir basın toplantısı yaparak affedilen üyeler ve yeni kurulan MBK hakkında açıklamalar yapmıştır.

Cemal Gürsel, MBK oluşturan tüm üyelerin vatansever, çalışkan, fedakâr ve değerli insanlar olduklarını, ancak zaman zaman aralarında fikir uyuşmazlıkları yaşadıklarını, bu fikir ayrılıkları yüzünden meclisin çalışamaz duruma geldiğini, uzun zamandan beri bu durumu düzeltmek için çabaladığını ancak başarılı olamadığını açıkladı⁵⁸¹.

Milli Birlik Komitesi Başkanı olarak millete ve dünyaya karşı almış oldukları sorumluluktan dolayı, MBK içindeki fikir ayrılıklarının ve çatışmalarını gidermek için çok sabır gösterdiklerini, hatta basına yansıtılmak için uğraştıkları, ancak gelişmeler karşısında 13 Kasım Harekâtı'nı yapmak zorunda kaldıklarını belirtiyordu⁵⁸².

⁵⁷⁸ *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960

⁵⁷⁹ *Tercüman*, 14 Kasım 1960

⁵⁸⁰ *Ulus*, 14 Kasım 1960

⁵⁸¹ *Cumhuriyet* 14 Kasım 1960

⁵⁸² A.g.g., 14 Kasım 1960

MBK içinde birbirini tutmayan açıklamalar, aşırı fikirler ifade eden konuşmalar herkesi “*Ne oluyoruz, nereye gidiyoruz?*” gibi bir endişeye sevk etmişti. Bomba patlatmak tehditleri bilhassa iktisadi hayatı felce uğratacak tesirler yapmaya başladı. Endişe itimatsızlık, güvensizlik ve tabii münevverler de bizim kadar vatansever olduğu için bu gidişin tehlikesini ve ıstırabını görmeye ve duymaya başlamışlardı⁵⁸³.

Bu durum karşısında uzlaşma imkânı bulunmayınca, ülkenin daha tehlikeli bir duruma düşmemesi için, demokratik düzenin yürümesi ve iktidarın bir an önce sivillere teslim edilmesi için, bir karar vermek zorunda kaldıklarını, bu yüzdende 13 Kasım Harekâtı’nın yaptıkların belirtiyordu⁵⁸⁴.

Akis dergisi, 13 Kasım Harekâtı’na, “*Yurtta Olup Bitenler*” başlığı altında 18 Kasım 1960 tarihli sayısında yer veriyordu. Yazısına şöyle başlıyordu: “*Bu haftanın başından itibaren milletin üzerinden bir yük kalkmış, gökteki bulutlar bir anda sıyrılmıştır. Barometre devamlı iyiyi göstermektedir. Barometrelere ne derece güvenilebileceği elbette ki bilinemez, ama Türk Demokrasisi’nin üzerine konmuş bir ipotek ortadan yok olmuştur*⁵⁸⁵...”

Akis dergisi yazısına, bu olayın artık geride bırakılmasını insanların kendilerine, milletlerine ve içinde buldukları topluma güvenle bakmaları için gerekenlerin yapılmasını, bazı üyeleri başka yönle sevk edenlerinde artık bu davranışlarından vazgeçmeleri gerektiğini belirtiyordu. 13 Kasım harekâtından sonra demokratik rejimden sapmak isteyenlerin artık buna cesaret edemeyeceklerini yazıyordu⁵⁸⁶.

1.1. Cemal Gürsel’in “13 Kasım Harekâtına” Bakışı

Cemal Gürsel 13 Kasım Harekâtı’nın yapılmasından sonra basın karşısına geçerek, olayın nedenlerini açıklamıştır. Cemal Gürsel’in basın açıklaması şöyledir.

⁵⁸³ A.g.g., 14 Kasım 1960

⁵⁸⁴ A.g.g., 14 Kasım 1960

⁵⁸⁵ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.3

⁵⁸⁶ A.g.d., s.3

“Benin ve arkadaşlarımla kanaati şudur ki, Türk Milleti’nin istikbali demokratik nizamın temiz ve asil havası içinde tekamül etmelidir ve biz bu yolda önümüze çıkacak her engeli yıkmaya ve sonuca varmaya kararlıyız. Tekrar ediyorum. Türk Milleti’nin kaderi ancak ve ancak demokratik nizam içinde bulunan taşıdığı fazilet havası içinde tekamül etmeye bağlıdır. Bizim bunun yolunu kesmeye ve bu asil temiz düşünceleri dejenere etmeye hakkımız ve salahiyetimiz yoktur.”

İşte bütün bu düşünüş ve görüşler çerçevesi içinde yolumuzu aydınlatmak ve bu aydınlığı temin edecek kararlar vermek durumunda idik ve öyle yaptık⁵⁸⁷.”

Cemal Gürsel yaptığı basın toplantısından sonra sorulan bazı sorulara şöyle cevap vermiştir.

Cemal Gürsel, Ülkü Birliği Kanun Tasarısı ne olacak sorusuna; *“Böyle bir şey yoktur. Ben de size şunu teklifi yapayım. Türk vatanını yüz metre yukarı çıkarın. Bu nedir? Ne mana taşır? Biz memlekette demokratik nizamın yerleşmesine azimli ve kararlıyız. Onu gölgelendirecek her hangi bir karar MBK’nden çıkmayacaktır; diyerek cevap vermiştir⁵⁸⁸.”*

13 Kasım 1960 iç darbesiyle ilgili 15 Kasım 1960 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi’nde manşetten verilen haberde gençlerin ve halkın bu harekâtı tasvip ettiği yazıyordu. Haber *“Gençlik ve Halk Son Hareketi Tasvip Etti. Ankara Üniversitesi öğrencileri 14 Komite üyesinin affını tasvip için dün sessiz bir yürüyüş yaptılar⁵⁸⁹”*. Olarak veriliyordu.

Tercüman Gazetesi de haberi: *“Gençlik Gürsel’e bağlı olduğunu bildirdi”* başlığıyla veriyordu.

Haberin ayrıntılarında Cemal Gürsel’in ziyaretten memnun olduğu ve *“Memleket anarşi ile idare olunamaz”* dediği belirtiliyordu. Haberde Ankara Hukuk

⁵⁸⁷ Cumhuriyet, 14 Kasım 1960

⁵⁸⁸ A.g.g., 14 Kasım 1960

⁵⁸⁹ A.g.g., 15 Kasım 1960

Fakültesi öğrencilerinden oluşan bir temsilciler grubunun saat 16.30'da Cemal Gürsel Paşa'yı Başbakanlıkta ziyaret ettikleri ve tasfiye kararını tasvip ettiklerini yazıyordu⁵⁹⁰.

Ulus Gazetesi öğrenciler ile ilgili haberi vermezken, 15 Kasım 1960 tarihli manşetinde “*Affedilen MBK üyelerine yurt dışında görev verildi*” başlığını kullanıyordu⁵⁹¹.

Alt başlıkta ise “*Eski MBK üyeleri dışarıda ‘Hükümet temsilciliği’ görevini yapacak*” yazıyordu⁵⁹².

Haberin ayrıntılarında “*Devlet Başkanı orduya tamiminde ondört MBK üyesinin vatan pervane görevine teşekkür etti*”⁵⁹³.” diyordu.

İkinci MBK 16 Kasım'da çıkardığı 126 sayılı kanunla Ondörtler'i emekliye sevk etti. 127 sayılı kanun ile de Dışişleri Bakanlığı'nın dış teşkilatında ondört müşavirlik kadrosu açılarak Ondörtler zorunlu olarak iki yıl yurda dönmemek şartıyla bu ülkelere gönderildi⁵⁹⁴.

Affedilen MBK üyelerinin ordudan da emekli edildikleri, kendilerine yurt dışında müşavirlik teklif edildiğini, şu anda yeni görev yerlerine gidinceye kadar evlerinde istirahatta olduklarını söylüyordu⁵⁹⁵.

Cumhuriyet Gazetesi de affedilen üyelere yurt dışında vazife verileceğini yazıyordu. Haberin ayrıntılarında; 14 eski komite üyesi hakkında ilgililer tarafından tahkikata geçildiği, suçlu olanların mahkemeye verileceği yazıyordu. Devamında ise “*Milli Birlik Komitesi'nden affedilen 14 emekli subayın, vazifede iken yaptıkları icraat ve tasarruflar kendilerini temyiz bakımından tetkit konusu yapılmaktadır. Bu arada*

⁵⁹⁰ *Tercüman*, 15 Kasım 1960

⁵⁹¹ *Ulus*, 15 Kasım 1960

⁵⁹² *A.g.g.*, 15 Kasım 1960

⁵⁹³ *A.g.g.*, 15 Kasım 1960

⁵⁹⁴ Erkanlı, *a.g.e.*, s.158

⁵⁹⁵ *Ulus*, 15 Kasım 1960

*tayinler, sarflar, siyasi faaliyetler gözden geçirilmekte, fiillerin ağırlık dereceleri kontrol edilmektedir*⁵⁹⁶.”

Milliyet Gazetesi 15 Kasım 1960 tarihli manşetinde: “*Gürsel Dikta rejimine gidiyorlardı. dedi. Başkan, orduya mesajında affedilenlerin subaylarla temas edip, bazı hareketlere yeltendiklerini açıkladı*” diye veriyordu. Gençlerin, Başkan Gürsel’e “*Demokrasinin teminatı*” tezahüratı yaptığını yazıyordu ⁵⁹⁷.

Devlet Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı Org. Cemal Gürsel, Milli Birlik Komitesi’ndeki son tasfiye hakkında silah arkadaşlarına bir mesaj yayınlamıştır.

Gürsel mesajında, MBK’den affedilen üyeler için: “*Ordunun büyük vatanperverlik hissi ile başardığı inkılâbımızın hemen akabinde komite üyelerinden bazılarının tahripkâr, sapık fikirlere doğru kaydıkları, iktidarı bırakmamak, askeri bir dikta idaresi kurma yolunda çalıştıkları görülmüştür.*” demektedir.

Affedilen üyelerin beyanlarını hükümeti zayıf düşürücü ve iktisadi temeli sarsıcı olarak tanımlayan Gürsel, bu subayların halkta bir endişe uyandırarak seçimden uzaklaşmaya gayret ettiklerini belirtmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetler Kumandanı 13 Kasım 1960 tarihli mesajına özetle şöyle devam etmektedir:

«*Bu üyeler, Komite’nin çok ağır olan ve memleket meselelerini halledecek kanunlar üzerinde çalışmaktan ziyade memleket memleket gezerek garip fikirler yaymağa ve bazı teşekküllerde ve hatta ordunun genç ve masum elemanları ve büyük komutanları ile temasa ve bu suretle bazı hareketler hazırlamağa yeltenmişlerdir.*

⁵⁹⁶ *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1960

⁵⁹⁷ *Milliyet*, 15 Kasım 1960

Bu ahval memleketi yeni bir karışıklığa, hatta korktuğumuz kardeş kavgasına götürme gibi feci bir hal almak ve vatanımız için ciddi tehlikeler yaratmak istidadı göstermeğe başlamıştı...

Nihayet memleket için bir felaket mahiyetini alması muhtemel bu hale son vermek üzere Komiteyi feshe karar verdim ve Komite çalışmalarını baltalayan unsurları tasfiye ederek, emekliye sevk etme zaruretini hissettim⁵⁹⁸.»

Gürsel'in mesajı verildikten sonra Milliyet Gazetesi'nde ki haber, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin Gürsel'i hareketten dolayı alkışladıklarını, affedilen komite üyelerine istedikleri takdirde yurt dışında görev verileceğini ancak üyelere hiç birinin daha cevap vermediği haberiyle son buluyordu⁵⁹⁹.

1.2. “13 Kasım Harekâtı'na” Gençliğin Verdiği Destek

Gençlerin 14 komite üyesinin tasfiye edilmesini tasvip ettikleri haberi Cumhuriyet Gazetesi'nde de yer alırken haberin manşeti ve ayrıntıları şöyleydi: “*Karar yurttan memnunluk uyandırdı. Gençlik Gürsel'e tasvip telgrafları gönderiyor. Çekilen telgraflarda Milli Birlik Komitesi'nde yapılan tasfiye hareketi bilhassa övülüyor*”

Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı ikinci Başkanı Yekta Güngör Özden, 13 Kasım Tasfiye Hareketi'yle ilgili olarak Devlet Başkanı ve Silahlı Kuvvetler Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel'e bir telgraf göndermiştir⁶⁰⁰.

Telgrafta; “*Çalışmalarınızı hayranlıkla takip ediyoruz. Birçok endişeleri ortadan kaldıran son kararınızla ülkü ve kültür birliği konusundaki sözlerinizi sevinçle karşılıyoruz. Demokratik rejimin en sağlam şekilde kurulması için daima hizmetinizde olacağız.*”

Bu arada, Türk Kültür Dernekleri Teşkilatı'nın iyice gözden geçirilmesini beklemekteyiz.

⁵⁹⁸ *Milliyet*, 15 Kasım 1960

⁵⁹⁹ *A.g.g.*, 15 Kasım 1960

⁶⁰⁰ *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1960

*En büyük ülküsü Atatürkçülük olan Türk gençliği adına vatan ve ulus yolundaki çalışmalarınızda başarı dilekelerimizi en derin saygularımızla sunarız*⁶⁰¹.”

Ankara Hukuk Fakültesi öğrencilerinin Orgeneral Cemal Gürsel’i ziyaret haberi Ulus Gazetesi’nde 17 Kasım 1960 tarihinde verilirken, Ulus Gazetesi’nin manşeti şöyleydi: “*Gürsel’in gençlerle konuşması, Bir inkılâp daha başarıldı, Başkan Org. Cemal Gürsel gençlere;«Fazilet, ahlak, insaf ve adalet nizamı kurulacaktır» dedi*⁶⁰².” Olarak veriliyordu.

1.3. Ondörtler’in Gönderilecekleri Ülkeler

Affedilen üyelerin gönderilecekleri yerler gazetelerde Dünya haritası üzerinde işaretlenerek veriliyordu. Bazı gazeteler komite üyelerinin resimlerini de koymuştu. Ulus Gazetesi de bunlardan biriydi⁶⁰³.

Ulus Gazetesi affedilen komite üyelerinin gidecekleri yerleri dünya haritası üzerinde gösteriyordu. Habere göre eski üyelere 100 lira üzerinden emekli maaşı ve 36.000 lira tazminat ödenecekti⁶⁰⁴.

Cumhuriyet Gazetesi: “*Vazifeden affedilen üyelerin tayin edildikleri yerlere ait liste dün açıklandı, bu şahıslar ay sonuna kadar yeni vazifelerinin başında olacaklar*” başlığı ile verilirken Cumhuriyet Gazetesi de isimleri Dünya haritası üzerinde yayınlıyordu⁶⁰⁵.

Tercüman Gazetesi de aynı haberi manşetten veriyordu. Manşet şöyleydi: “*Affedilen 14 Milli Birlik Komitesi azasının tayin yerleri belli oldu*” başlığının altında eski komite üyelerinin isimleri ve gönderilecekleri yerler yer alıyordu⁶⁰⁶.

⁶⁰¹ Cumhuriyet, 16 Kasım 1960

⁶⁰² Ulus, 17 Kasım 1960

⁶⁰³ A.g.g., 17 Kasım 1960

⁶⁰⁴ Ulus, 17 Kasım 1960

⁶⁰⁵ Cumhuriyet, 17 Kasım 1960

⁶⁰⁶ Tercüman, 17 Kasım 1960

Cumhuriyet Gazetesi de aynı haberi şu başlıkla veriyordu. “*Ondörtlerin Tayini yapıldı. Elçiliklere müşavir tayin edilen eski MBK üyelerinin ay sonuna kadar vazifelerine başlaması gerekiyor.*” «*Gürsel Bey'i bertaraf etmekle her şeyi halledeceklerini sanıyorlardı*» dedi” denildikten sonra Ondörtler’in gönderilecekleri yerler ve isimleri veriliyordu⁶⁰⁷.

1.4. Ondörtler’in Kadro ve Alacakları Ücretler

Affedilen Milli Birlik Komitesi üyelerinin iki seneden önce yurda geri dönmeleri yasaklanıyordu. Affedilen üyelerin emeklilik ve vize işlemlerine başlandı. Bu üyeler için elçiliklere” müşavirlik” adı altında kadro açıldı. Açılan bu kadrolar, 3. dereceden iki, 4. dereceden 6, 5. dereceden 4, 6 dereceden 2’dir⁶⁰⁸.

Tahsis edilen bu kadrolara göre müşavirlik kadrosuna görev alacak eski MBK üyelerinin dolar üzerinden maaşları şöyledir. Alparslan Türkeş 908,02 dolar, Orhan Kabibay 1129,46 dolar, Münir Köseoğlu 798,08 dolar, Orhan Erkanlı 766,68 dolar, Muzaffer Karan 735,53 dolar, Şefik Soyuyüce 766,68 dolar, Fazıl Akkoyunlu 735,53 dolar, Rifat Baykal 725,42 dolar, Dünder Taşer 725,42 dolar, İrfan Solmazer 658,44 dolar, Muzaffer Özdağ 749,89 dolar, Ahmet Er 636,04 dolardır⁶⁰⁹.

Ayrıca affedilen üyelerin pasaport işlemleri Dışişleri Bakanlığı’na tamamlanmış vize işlemlerine başlanmıştır. Ondörtler’in emeklilik işlemleri de Emekli Sandığı tarafından bir an önce bitirilecekti. Pasaport, vize ve emeklilik işlemleri tamamlanan affedilen eski Milli Birlik Komitesi üyeleri 19 Kasım 1960 tarihinden itibaren görevlendirildikleri ülkelerdeki müşavirliklere gönderilmeye başlandı⁶¹⁰.

2. Ondörtler Yurt Dışına Gönderiliyor

Ondörtler’in yurtdışına gönderilme işlemi, Cemal Madanoğlu’na bağlı Ankara Kumandanlığı tarafından yapılacaktı. Cemal Madanoğlu gönderme işlemlerinin nasıl ve

⁶⁰⁷ *Milliyet*, 17 Kasım 1960

⁶⁰⁸ *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1960, bkz. *Tercüman*, 18 Kasım 1960, bkz. *Ulus*, 18 Kasım 1960

⁶⁰⁹ *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1960, bkz. *Tercüman*, 18 Kasım 1960, bkz. *Ulus*, 18 Kasım 1960

⁶¹⁰ *Tercüman*, 19 Kasım 1960

ne zaman yapılacağı konusunda gazetecilere bilgi vereceğini bildirmişti. Böylece gazeteciler, ondörtler'in hangi uçakla hangi gün hangi saatte Türkiye'den gönderileceklerini öğreneceklerdi. Cemal Madanoğlu sözünde durmuş ve Cuma akşamı gazetecileri, Ankara Kumandanlığının bulunduğu yeni Büyük Millet Meclisi'nin, bir zamanlar Başbakan Menderes'e ait bloguna çağırmişti. Burası Menderes için özel olarak hazırlanmıştı. Cemal Madanoğlu basın mensuplarının büyük ilgisi ile karşılanmıştı. Foto muhabirleri Madanoğlu'nun fotoğrafını çekmek için yarışıyorlardı. Madanoğlu, mütevazı bir şekilde basın mensuplarını durdurmaya çalışıyor, açıklamasını yapmak için çaba gösteriyordu. Cemal Madanoğlu, sözünde durmuş ondörtlerin ne zamanlar, nasıl yurtdışına gönderileceklerini elindeki listeden yavaş yavaş okuyarak basın mensuplarına bildirmiştir⁶¹¹.

Tercüman Gazetesi Ondörtler'in gönderilme haberini manşetten şöyle veriyordu. *“Affedilen 14 Milli Birlik üyesi üç gün içinde yerlerine gönderilmiş olacak.”* Türkiye'den ilk ayrılan Kabil'e giden Fazıl Akkoyunlu idi. Orhan Kabibay Ottova yerine Brüksel'e gidecekti. Türkeş ve Soyuyüce yurt dışına ailelerini de götüreceklerdi⁶¹².

Ondörtler'den yurt dışına ilk gönderilen Fazıl Akkoyunlu idi. Yarbay Akkoyunlu, birkaç gündür tutulduğu yerden havaalanına Ankara Kumandanlığı'na ait 21530 numaralı mavi bir araç ile getiriliyordu. Ancak yolda aracının lastiği patladığı için, arkadan beş gündür görmediği eşinin de içinde bulunduğu araca bindirilmiş ve havaalanına öyle getirilmişti. Akkoyunlu, havalında şeref salonunun yanında küçük bir odaya alındı. Odada iki kızı, eşi, dayısının oğlu ve diğer yakınları vardı. Akkoyunlu ve yakınları, saat 19.20'de küçük salondan ayrıldılar. Akkoyunlu'nun üzerinde açık gri bir pardesü vardı. Kalın çerçeveli güneş gözlükleri takmıştı. Uçağa doğru giderken gözü yaşlı eşi arkada kalmış, kızları Ayhan, Beyhan ve oğlu babalarına sıkıca sarılmışlardı. Akkoyunlu uçağın merdivenlerine kadar bu şekilde gelmişti. Etrafindakilerle

⁶¹¹ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 332, Ankara, 21 Kasım 1960, s.8

⁶¹² *Tercüman*, 19 Kasım 1960

vedalaştıktan sonra kızlarını ayrı ayrı öpmüş, o anda gözlerinden yaşlar süzölmüşü⁶¹³. Emekli Yarbayı ailesinden başka sadece General Madanoğlu'nun yaveri uğurlamıştı. Komite üyelerinden kimse gelmemişti. Fazıl Akkoyunlu KLM havayollarına ait uçakla saat 19.35'de tayin edildiği Kabil'e hareket etti⁶¹⁴.

Fazıl Akkoyunlu'yu yolcu etmeye komite üyelerinden kimse gelmemişti. Fazıl Akkoyunlu diğer affedilen üyeler ile birlikte tutulduğu Mürtat Havaalanı'ndan Ankara Kumandanlığı'na bağlı bir araçla Esen Boğa Havaalanı'na getirildi⁶¹⁵.

Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er, Numan Esin, Dünder Taşer ve Mustafa Kaplan Fazıl Akkoyunlu'dan bir gün sonra Mürtet Hava Üssü'nden alınarak görev yerlerine gönderildi. Yeşilköy Havaalanı'nda gazetecilerle görüşen bu üyeler olanlardan dolayı üzüntülü olmadıklarını belirtiyorlardı⁶¹⁶.

Sabık MBK üyeleri “*Komitedeki arkadaşlarımıza inanıyoruz diye açıklamada bulunuyorlardı.* Alparslan Türkeş (Yeni Delhi), Muzaffer Özdağ (Tokyo) bir Amerikan uçağı ile, Mustafa Kaplan (Lizbon), Dünder Taşer (Rabat),ve Numan Esin (Madrid) bir Fransız uçağı ile, ve Ahmet Er (Libya)'de THY uçağı ile gitmişlerdir. Türkeş ve Özdağ hariç diğer dört müşavirin uçakları Yeşilköy'e uğramıştır. Dünder Taşer, Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ ailelerini de beraber götürmüşlerdir.

Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ'ın yurt dışına gönderilişi Akis dergisinde şöyle anlatılıyordu: “*İki emekli asker, uçağa bütün yolculardan sonra alındılar. Evvela üzerleri arandı. Arama, şeref salonunun arkasındaki küçük bir odada subaylar tarafından yapıldı. Sonra pist boşaltıldı ve Türkeş ile ailesi uçağa doğru yürüdüler. Etrafını alanlar Albaya veda etmek için birbirleriyle yarış etmekteydiler. Kalabalık bir hayli artmıştı. Albay hemen herkese teşekkür ediyordu. Bir ara dayanamadı ve ağlamaya başladı. Dünün kudretli, bugünün Emekli Albayı gözyaşlarına mani*

⁶¹³ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.9

⁶¹⁴ *Milliyet*, 19 Kasım 1960

⁶¹⁵ A.g.g., 19 Kasım 1960

⁶¹⁶ *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1960

olamamıştı. Bunlar girişilmiş bir mücadelede uğranılan hezimetin gözyaşlarıydı. Kendisi samimi idi. Zira Türkes kuvvetli vasıflara sahip bulunduğunu sürgüne giderken dahi belli ediyordu. Ama, eğer o an ağlamasaydı, bir süre sonra milletin anası ağlayacaktı.

Uçağın merdivenlerini Türkes aceleyle tırmandı. Arkasından bağırarlara son bir kere daha baktı. Sonra, elini sallayarak bir iki saniye öylece kaldı, nihayet uçağın kapısından içeri süratle girdi.

Özdağ'a gelince, o da dost ve tanıdıklarının arasında kalmıştı. Genç Yüzbaşının, alanda geçen zaman zarfında ürkekliği nispeten kaybolmuştu. Ellerine sarılanların elini hararetle sıkıyordu. Yürürken son derece neşeli görünmeye çalışıyordu. Yanında bulunanlara, kedisini kısa da olsa bir nutuk atmaktan olamadı ve:

–“Dönüşünde, değişik bir Türkiye bulacağımı, çok daha ileri bir Türkiye bulacağımı biliyorum. Bundan eminim. Sizlere teşekkür etmek benim için bir borçtur. Hoşçakalınız”. Dedi.

Eşinin kolundan tutup, merdivenleri süratle tırmandı ve son basamakta bir kere daha dönerek uğurlayanları selamladı⁶¹⁷.”

Eski MBK üyeleri Esenboğa ve Yeşilköy Havaalanı'nda gazetecilerle konuşmuşlar ve haklarındaki kararın memlekete hayırlı olmasını temenni etmişlerdir. Bunlardan Dünder Taşer MBK'de kalan arkadaşlarına inandıklarını söyledikten sonra şunları ilave etmiştir. «Memleketin hayrına yapılacak her fedakârlığa razıyız. Bu işin iyi olduğuna kani bulunduğumuz için üzgün değiliz⁶¹⁸.»

Ahmet Er de basına yaptığı açıklamasında: «Bize şerefli birer vatan hizmeti verilmiştir.» demiştir⁶¹⁹.

⁶¹⁷ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 332, Ankara, 21 Kasım 1960, s.7

⁶¹⁸ *Milliyet*, 20 Kasım 1960

⁶¹⁹ *Tercüman- Ulus*, 20 Kasım 1960

Dündar Taşer, havaalanına getirildiğinde, eşi ve kızı da bir odada onu bekliyordu. Eşi, Dündar Taşer'i gördüğünde ne yapacağını şaşırarak ona doğru hareket etmişti. Dündar Taşer, eşine sıkıca sarılmış bir süre bırakmamıştır. Daha sonra odaya Taşer'in kardeşleri, akrabaları gelmiş vedalaşmışlardır⁶²⁰.

Numan Esin'in havaalanında etrafını gazeteciler ve foto muhabirleri sarmıştı. Esin foto muhabirlerine, “*Bari gülerken çekin çocuklar, sonra bir şey var zannederler?*” diyerek takılmıştı. Daha sonra, yanına gelen bir binbaşı eşinin ve annesinin kendisini 6 numaralı odada beklediğini bildirmişti. Odaya gittiğinde annesini ve eşini ağlarken bulmuştu. Odada küçük çocuğu da vardı ve ailesi ile olan görüşmesini o odada yapmıştı⁶²¹.

Mustafa Kaplan, Numan Esin'in yanındaki odada bavullarıyla uğraşıyordu. Kaplan bekâr olduğu için onu yolcu etmeye kimse gelmemişti. Bir ara telefon görüşmesi yapmak için odasından ayrıldı. Koridorda başını yerden kaldırmadan yürüyordu. Her halinden üzgün ve bezgin olduğu belli oluyordu. Koridorda gördüğü eski dostlarıyla hafifçe selamlaşıyordu. Telefonla işi bittikten sonra odasına döndü. Bir ara kapısında bekleyen üstteğmene bir gazeteci, Kaplan'ın eski dostu olduğunu ve veda etmek istediğini bildirdi. Gazeteci içeri girdi ve bir süre sohbet ettiler. Bu arada diğer gazetecilerde Kaplan'ın odasına girdiler ve hepsi vedalaştılar. Gazeteciler odadan ayrıldıktan sonra, Kaplan daha fazla dayanamamış ve ağlamaya başlamıştı. Kendini topladıktan sonra şeref salonunda bekleyen diğer arkadaşlarının yanına gitti⁶²².

Affedilen eski MBK üyelerinden Münir Köseoğlu, Muzaffer Karan, Şefik Soyuyüce ve İrfan Solmazer 21 Kasım 1960 tarihinde yurtdışındaki görev yerlerine müşavir olarak gitti⁶²³.

Affedilenlerden Orhan Kabibay, 22 Kasım 1960 tarihinde görev yeri olan Brüksel'e gitti⁶²⁴.

⁶²⁰ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.11

⁶²¹ Metin Toker, *a.g.d.*, s.11

⁶²² Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 331, Ankara, 18 Kasım 1960, s.11

⁶²³ *Ulus-Tercüman-Cumhuriyet*, 21 Kasım 1960

Milliyet Gazetesi'nin haberine göre muhafaza altında tutulduğu Mürtet Hava alanı'ndan 23.11.1960 tarihinde alınarak, Ankara Komutanlığı'na ait bir vasıta ile Esenboğa Havaalanı'na getirilen Rifat Baykal, doğruca şeref salonuna alındı. Burada akrabaları ile görüşen Baykal gazetecilere de «*Yurda döndüğümüzde inşallah Türkiye'yi daha iyi göreceği*» dedi. Daha sonra 12.55'de Tel-Aviv'e gönderildi. Ondörtler'in sonuncusu olan ve Erzurum'da gözaltına alınan Orhan Erkanlı da aynı gün Mürtet Havaalanı'na getirildi⁶²⁵.

Emekli Piyade Binbaşı Rifat Baykal saat 12.30'da özel bir otomobille ve bir Deniz Binbaşı ile bir Hava Yüzbaşı'nın refakatinde Esenboğa'ya getirilerek şeref salonuna alındı. Rifat Baykal gazetecilere yaptığı açıklamada; «*Vazifem müşavirlik çok memnun oldum. Demokrasiye ve arkadaşlara inanıyorum, inşallah döndüğümüzde daha iyi bir Türkiye bulacağız*⁶²⁶. » demiştir

24 Kasım 1960 tarihinde Ondörtler'in sonuncusu Orhan Erkanlı müşavir olarak atandığı Meksico'ya gitti. Erkanlı Yeşilköy Havaalanı'nda yaptığı açıklamada; «*_Ben 11 Kasım günü MBK'den istifa ettim ve genel sekreteri bulunduğum komiteye ait resmi evrakı arkadaşım Ekrem Acuner'e devrettim. Bu bakımdan Milli Birlik Komitesi'nden affedilmiş sayılmam. Ancak şunu da söylüyorum ki operasyon hayırlı olmuştur*⁶²⁷. »

Orhan Erkanlı saat 8.40 da İsviçre Hava yolları'na ait bir uçakla Ankara'dan İstanbul'a gelmiş Yeşilköy Havaalanı'ndan karısı ve iki çocuğuyla birlikte, yola çıkmıştır. Orhan Erkanlı'yı Merkez Kumandanı ve bir İnzibat Subayı Albay ile arkadaşları ve akrabaları yolcu etmiştir⁶²⁸.

Akis dergisi Ondörtler'in yurt dışına gönderilmesini, «*Haftanın sonundaki birkaç gün, bu hazin sevkiyat devam etti.*» diye yorumluyordu. 27 Mayısçılar'dan on dört tanesinin yurtdışına gönderilmesinin zorunlu olduğunu belirtiyordu. Gidenlerin arkalarında gözyaşı ve iyi hatıralar bıraktıklarını, ancak sürgüne gönderilmeleri onlara

⁶²⁴ *Milliyet-Ulus-Cumhuriyet-Tercüman*, 22 Kasım 1960

⁶²⁵ *Ulus-Milliyet-Tercüman*, 23 Kasım 1960

⁶²⁶ *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1960

⁶²⁷ *Milliyet*, 24 Kasım 1960

⁶²⁸ *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1960

verilecek en hafif ceza olarak gösteriliyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türk milleti her zamanki gibi şerefli davranmış ve “*Kansız ihtilal*”, “*Centilmen İhtilal*” yapmıştı. Ondörtler, müdahaleye ihanet etmekle suçlanıyordu. Yurtdışına müşavir olarak hatırı sayılır ücretlerle gönderilmeleri onlara verilen bir mükâfat olarak gösteriliyordu. Ondörtler’in en büyük sorunu gurbette yaşamak olarak gösteriliyordu⁶²⁹.

Ondörtler’in tamamının yurt dışına gönderilmesiyle, yeni kurulacak olan Komite’nin önündeki engeller kalkmış, komite kurma çalışmaları başlamıştır.

Ondörtler yurt dışında boş durmamış, birlikte hareket etmek için zaman zaman bir araya gelmişler, zaman zaman da mektuplaşmışlardır.

“Halk Partisi bütün bu olup bitenleri titiz bir sessizlikle takip ediyordu. İnönü herhangi bir soruya muhatap olmamak için, gripten mustarip olarak dinlenmekte bulunduğunu yaymıştı. 14’ler tamamen yurt dışına çıkarıldıktan sonra, birkaç güne kadar iyileşeceği ve dışarı çıkacağı bildirildi. Nihayet 28 Kasım 1960 günü gazete fotoğraflarını evine çağırdı ve onlara itinalı, güler yüzlü pozlar verdi. 13 Kasım tasfiyesiyle ilgili bütün soruları cevapsız bırakmayı tercih etmişti⁶³⁰.”

“Halk Partisi, bugünlerde sadece Kurucu Meclis Yasası’nı hazırlamakta olan komisyon kanalıyla sesini duyuruyordu. Bu ses de resmi değil gayri resmi idi⁶³¹.”

C) İkinci MBK’nin Faaliyetleri

Ondörtler’in yurtdışına gönderilmesiyle yeni kurulan MBK’nin önündeki engeller kalkmış oluyordu. Artık yeni Anayasa yapılıp, bir an önce seçimlere gidilenebilirdi. MBK’de kalanlar iktidar sorumluluğunu bir kurucu meclis ile paylaşıp en kısa zamanda idareyi sivillere teslim etmek istiyorlardı.

⁶²⁹ Metin Toker, *Akis Dergisi*, Yıl 6, Cilt XIX, Sayı 332, Ankara, 21 Kasım 1960, s.7

⁶³⁰ Örtülü, *a.g.e.*, s.57

⁶³¹ *A.g.e.*, s.57-58

1. Kurucu Meclis Yasa Tasarısı'nın Hazırlanması

Kurucu Meclis Yasa Tasarısı Turan Feyzioğlu ve komisyon üyelerince hazırlanarak 21 Kasım 1960 günü Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'e sunuldu. Tasarı ertesi gün Bakanlar Kurulu'nda ele alındı. Tasarıya Ekrem Alican ve Amil Artüs muhalif olsalar da tasarı Bakanlar Kurulu'nda kabul edildi⁶³².

“Turan Feyzioğlu Komisyonu'nun hazırladığı tasarıya göre, Kurucu Meclis, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi olarak iki ayrı organdan meydana gelecekti. Temsilciler Meclisi Millet Meclisi gibi, Milli Birlik Komitesi de Senato gibi çalışacaklardı. Milli Birlik Komitesi üyeleri o zaman ki 23 kişi idi. Temsilciler ise mevcut siyasi partilerden, illerden ve çeşitli meslek kollarından seçilerek 273 üyeden meydana gelecekti. Demokrat Parti devrinde görev almış şahıslar Kurucu Meclis için ne aday, ne de seçmen olamayacaklardı⁶³³.”

“Tasarı, Halk Partisi'ne diğer partilerden daha çok kontenjan ayırmıştı. Üstelik illerden gelecek temsilcilerin çoğunun da Halk Partili olacakları belli idi. Kurucu Meclisin üye sayısı Komite üyeleriyle birlikte 295 olarak tesbit edilmişti⁶³⁴.”

Kurucu Meclis Yasa Tasarısı 7 Aralık 1960'da mecliste kabul edildi ve 16 Aralık 1960 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yasa ile Kurucu Meclis iki bölümden oluşuyordu. MBK ve Temsilciler Meclisi. Bu meclis seçimle ülkeyi yönetmeyecekti. Temsilciler meclisinin üyeleri Demokrat Parti üyeleri hariç, 67 ilden siyasi partilerden, meslek kuruluşları (barolar, basın, emekli subaylar, esnaf kuruluşları, gençlik ve işçi sendikaları, üniversiteler) arasından seçilecekti. MBK dâhil Kurucu Mecliste 272 üye bulunacaktı. Bu üyeliklerden CHP'ye 45, CKMP'ne 25 kontenjan ayrılmıştı⁶³⁵.

⁶³² A.g.e., s.57

⁶³³ A.g.e., s.58

⁶³⁴ A.g.e., s.60

⁶³⁵ Hikmet Özdemir, a.g.e., s.260

“Halk Partisi için artık ortada hiçbir engel kalmamıştı. Doludizgin iktidara koşuyordu. Kurucu Meclis de hiç değilse yüzde yetmiş Halk Partiden kurulursa, en kısa zamanda Anayasa Tasarısı hazırlanır, seçimlere gidilirdi. Bu gidişle 29 Ekim 1961 Halk Partisi için mutlu bir gün olacaktı. Zira o gün seçimler yapılacaktı”⁶³⁶.

Kurucu Meclisle ilgili bütün hazırlıklar tamamlanmış, yeni Meclis binası çalışır hale getirilmiş ve en sonunda da seçimler yapılmıştı. Kurucu Meclis 6 Ocak 1961 de yüzde seksen Halk Partisi’nin hâkimiyetinde açılarak çalışmalarına başlamıştı. Böylece Milli Birlik Komitesi kayıtlı ve şartlı bir devlet idaresini giriyordu. Kanunun kabul edilmesinden sonra siyasi faaliyetlere de izin çıktığından; 11 Şubat 1961’de Adalet Partisi, 13 Şubat 1961’de Yeni Türkiye Partisi kuruluyordu⁶³⁷.

2. Öncü Gazetesi’nin El Değiştirmesi

Türkeş’in adının karıştığı bir olayda 26 Ağustos günü yayınlamaya başlayan Öncü gazetesinin kurulmasıdır. Öncü gazetesi müdahaleden bir süre sonra 27 Mayıs Devrimi’nin felsefesini ve sözcülüğünü yapacak bir yayın organı ihtiyacı üzerine Kazım Taşkent’in teklifi ile kurulmuştur. Kazım Taşkent kurulacak olan gazeteye bankasının kredi verebileceğini Gürsel’e bildirmiş, Gürsel ise konuyu Türkeş’e havale etmiştir. Türkeş, gazetenin hemen kurulması için daha önceden abisi istihbarat Binbaşı İsmail Tansu tarafından tanıştırıldığı, İKA adlı iktisadi haberler ajansının sahibi Ziya Tansu’ya⁶³⁸ vermiştir. Kazım Taşkent’in bankasından gazetenin kurulması için 250.000 liralık kredi açıldı. Gazete bir limited şirketin malı olarak gözükecek, şirketin ortakları ise Türkeş’in eşi ve yakın arkadaşları olacaktı. Böylece Türkeş gazeteyi istediği gibi kullanabilecekti⁶³⁹.

Ziya Tansu, Gazetenin yazı işlerinde çalışacakları belirlemeye Türkeş’in Müsteşar Yardımcılığı’nı yapan Albay Fuat Uluç’un gazeteci oğulları Hıncal ve Öcal ile birlikte başladı. Böyle bir gazete için hazırlık yapıldığı haberini alan Basın-Yayın

⁶³⁶ A.g.e., s.57

⁶³⁷ Aydemir, *İkinci Adam*, s.518–519

⁶³⁸ “İKA” haber jansının açılışı incelenen eserlerde bulunamamıştır.

⁶³⁹ Abdi İpekçi- Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.423-424

Hukuk Müşaviri Yüzbaşı Fikret Ekinci, Ziya Tansu'yu çağırarak Forum dergisinin kadrosundan da faydalanmasını tavsiye etti ve özellikle Altan Öymen ile Aydın ve Nilüfer Yalçın'dan bahsetti. Ziya Tansu gazete için daha önce Oktay Ekşi ile görüşmüştü. Böylece Öncü'nün kadrosu yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı. Ancak Fikret Ekinci'de seçilenlerde gazetenin sahibini Ziya Tansu sanıyorlardı⁶⁴⁰.

Gerçek, gazetenin sahiplerinin Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayınlanmasıyla ortaya çıktı. Gazetenin ortakları arasında Türkeş'in eşinin adının geçmesi herkesin dikkatini çekti. Gazetede çalışmayı kabul edenler Ziya Tansu'dan açıklama beklerken, MBK'de Türkeş'ten bir açıklama istedi. Ziya Tansu, Türkeş'in eşinin çok az bir hissesi olduğunu, bunu gazeteye güç kazandırmak için yaptıklarını açıklıyordu. Türkeş ise Komiteye eşinin ortaklıktan ayrılacağını söylüyordu. Artık sorun çözülmüş görünüyordu. Ziya Tansu gazetesinin tek sahibi kendisi olduğunu söylüyordu⁶⁴¹.

Öncü gazetesi 26 Ağustosta yayınlanmaya başladı. İlk gün Ziya Tansu, imzasız bir makale getirdi ve bu makalenin başyazı olarak yerine konmasını istedi. Genel yayın Müdürü yazıyı beğenmemiş, başyazıyı Aydın Yalçın'a yazdırmıştı. Ziya Tansu'nun getirdiği makale gazetenin başka bir köşesinde yayımlandı. Bu imzasız yazılar bir süre daha devam etti. Bu yazıları Ziya Tansu'nun Türkeş'in Müsteşar Yardımcısı Albay Fuat Uluç'tan aldığı alıyordu. Fuat Uluç'un da Türkeş'ten aldığı direktifler ile yazıları yazdığı söyleniyordu. Bir şekilde Türkeş Öncü Gazetesi'ni kendi fikirlerini yaymak için kullanıyordu⁶⁴².

Türkeş, Öncü Gazetesi Ondörtler'in fikrini savunmak ve ileride kurulması planlanan Milli Birlik Partisi'nin yayın organı haline getirilmek düşüncesiyle kurulmuştu. Ancak 13 Kasım Günü Türkeş ve arkadaşları tasfiye edilirken onlarla ilişkisi olanlar da bir kısım subay tarafından gözaltına alınıyordu. Bunlardan birisi de Öncü Gazetesi imtiyaz sahibi Ziya Tansu idi. Ancak Ziya Tansu Cemal Gürsel'in sabah yaptığı radyo açıklamasından sonra sıranın kendisine geleceğini anlamış bir uçakla

⁶⁴⁰ A.g.e., s.424

⁶⁴¹ A.g.e., s.424

⁶⁴² A.g.e., s.425

İstanbul'a gitmişti. Ancak İstanbul'da havaalanında yakalanacağını anlayınca teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştı. Ziya Tansu Ankara'ya Öncü Gazetesi'nin yayınlandığı Güneş Matbaası'na getirildi. Hemen hemen bütün çalışanlar buraya getirilmişti. Ziya Tansu'yu burada Aydın Yalçın, Fikret Ekinci, Turan Güneş, Altan Öymen ve Nilüfer Yalçın karşıladı. Ziya Tansu Öncü Gazetesi'nin devrini yapması için zorlanıyordu. Her ne kadar karşı çıksa da Fikret Ekinci'nin baskılarına daha fazla dayanamadı ve gazeteyi devretmek zorunda kaldı⁶⁴³.

D) Ondörtler'in Tasfiye Edilmesinin Türkiye'deki Etkileri

Ondörtler'in, tasfiye edilmesi, MBK'nin gücünü kaybetmesi yanında, Ondörtler'in askeriyedeki taraftarları tarafından kabul edilmemiştir. Ordu içinde Ondörtler tarafında yer alanlar MBK'nin zayıflamasını fırsata çevirmek için; 22 Şubat ve 21 Mayıs Hareketleri'ni gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu durum MBK'nin gücünü kaybetmesine neden olmuş, MBK yapmak istediklerini gerçekleştirememiştir. Türkiye 1960–1965 yılları arasında ordunun her an tekrar müdahale edecek korkusunu yaşadı⁶⁴⁴.

1. Ondörtler'in Tasfiye Edilmesinin İkinci MBK İçindeki Etkisi

Ondörtler'in yurtdışına gönderilmesi MBK'nin gücünü kaybetmesi anlamına geliyordu. Otuz sekiz üyenin, ondördü yurtdışına gönderilmişti. Sonuçta, asker olan bu ondört kişiyi destekleyen bir grup vardı. Bu gruplar daha sonra Ondörtler'in yanında yer almışlardı. Ondörtler'in yurt dışına gönderilmesinin asıl amacı Halk Partisi'nin iktidara getirilmesiydi. Eğer, Ondörtler yurt dışına gönderilmeseydi; belki Türkiye bugün daha demokratik, daha ileri, daha huzurlu olacaktı. Ancak Ondörtler'in gönderilmesi tüm bunların yapılmasına engel oldu. Ondörtlerin yurt dışına gönderilmesinde Halk Partisi'nin etkisi olduğu kadar, beraber hareket ettikleri MBK üyesi arkadaşlarının etkisinde çok olmuştur. Bu durumu Aydemir şöyle açıklamıştır⁶⁴⁵.

⁶⁴³ A.g.e., s.61-62

⁶⁴⁴ Esin, a.g.e., s.176

⁶⁴⁵ A.g.e., s.67

“13 Kasım 1960 daki hadisenin doğması için, ikiye bölünmüş Komiteyi bir bütün haline getirmek üzere çok gayret sarfettim. Fakat 13 Kasım 1960 da Komite'nin ekseriyeti tarafından bize izah edilen ve bizzat Orgeneral Cemal Gürsel ile yaptığım görüşmede bana söylediği şekilde fikirlerine taraftar olduğumu söyledim. Ama 13 Kasım 1960 sessiz ihtilal olmuştu. İhtilalciler yavrularını yemişlerdi. Bizler de kullanılmıştık⁶⁴⁶.”

2. Ondörtler'in Tasfiye Edilmesinin Ordu İçindeki Etkileri

Talat Aydemir, aslında 13 Kasım Hareketi'ne Komite'nin ekseriyetinin ve Cemal Gürsel'in sözlerine inandığı için değil; en kuvvetli rakibi bertaraf olduğu için evet demişti. Çünkü Talat Aydemir'in bütün amacı kendisinin başında olduğu bir grubun ihtilal yaparak yönetimi ele geçirmesiydi. Türkeş ve arkadaşları bu amacın kurbanı olmuştu⁶⁴⁷.

Ondörtler'in tasfiyesi, gerek komite içinde, gerekse orduda yeni gelişmelere yol açmıştı. Komite üyeleri Ondörtlerle birlikte bütün maddi ve manevi güçlerini yitirdiklerini anlayınca, kendilerine ordu içinde ve dışında destek aramaya başlamışlardı. İrfan Tansel ve başında Talat Aydemir'in bulunduğu albaylar Komiteyi kendi tesiri altına almaya çalışıyordu. İrfan Tansel'i Haydar Tunçkanat, Mucip Ataklı ve Emrullah Çelebi desteklerken, Vehbi Ersü, Selahattin Özgür ve Kamil Karavelioğlu da Talat Aydemir'i destekliyordu. Ekrem Acuner, Refet Aksoylu, Fikret Kuytak, Şükran Özkaya ve Ahmet Yıldız ise siyasi grupların etkisi altında bulunuyorlardı, bunlar da Halk Partisi etkisindeydi⁶⁴⁸.

“Bu sırada ordu bünyesinde 14'lerin mağdur oldukları yolunda bir akım başlamış, gün geçtikçe yayılma istidadı göstermişti. Bunların maksadı, 14'leri yurda getirip, iş başına geçirmektir⁶⁴⁹.”

⁶⁴⁶ A.g.e., s.67

⁶⁴⁷ A.g.e., s.67

⁶⁴⁸ A.g.e., s.67-68

⁶⁴⁹ A.g.e., s.69

E) Ondörtler'in Yurt Dışındaki Faaliyetleri

Ondörtler yurt dışına gittikten ve gittikleri yerlere alıştıktan sonra birlikteliklerini devam ettirme çabası göstermişler, haberleşmişler, her ay bir merkezde toplanarak Türkiye hakkında edindikleri bilgileri paylaşmışlar ve bir rapor halinde yayınlamışlardır. Raporların hazırlaması görevi de Orhan Erkanlı'ya verilmiştir⁶⁵⁰.

Erdoğan Örtülü'ye göre; “Yurt dışına sürgün gönderilen 14'lere, yakınlarının ulaştırmayı başarabildikleri bilgiler kanımca çoğunlukla gerçeği yansıtmaktan uzaktı. Bu bilgilendirmenin de etkisiyle 14'ler yurt dışında bir iktidar seçeneği oluşturmak için girişimlerde bulundular ve bu amaçla birçok toplantı düzenlediler⁶⁵¹.”

1. Madrid Toplantısı

Ondörtler ilk toplantılarını Numan Esin'in Kabibay'a yazdığı mektup üzerine, Bordeaux'da Numan Esim, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer'in katılımı ile yapmışlardır. Topladıkları bilgileri paylaştıktan sonra diğer arkadaşlarını da çağırmaya karar vererek bir daha ki sefer Madrid'de buluşmak üzere ayrılmışlardır⁶⁵².

Madrid'de Numan Esim'in evinde yapılan toplantıya, İrfan Solmazer, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Dünder Taşer ve Numan Esin katıldı. Toplantıda Ondörtlerin bundan sonraki stratejisi belirlendi. Alınan karar iktidarı ele geçirmektir. Bunun için izlenecek yollar masaya yatırıldı. İktidar ihtilal ile mi? Bir siyasi parti kurularak mı? Ya da her iki seçenek bir arada kullanılarak yapılacaktı? Bu konuları içeren bir rapor hazırlanarak Ondörtler'e ulaştırıldı⁶⁵³.

Orhan Kabibay Avrupa'daki Ondörtler'i bir arada tutmak için çabalıyordu. Ondörtler o zaman Milli Birlik Komitesi'nin devrimci kanadı sanılıyordu⁶⁵⁴.

⁶⁵⁰ Erkanlı, *a.g.e.*, s.180

⁶⁵¹ Göksu, *a.g.e.*, s.170

⁶⁵² Esin, *a.g.e.*, s.211

⁶⁵³ *A.g.e.*, s.211

⁶⁵⁴ Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayıs Romani*, Çağdaş yay., İstanbul, 1975, s.12

Orhan Kabibay'ın amacı Ondörtler'in lideri olmaktı. Bunun için İrfan Solmazer, Dündar Taşer ve Orhan Erkanlı'nın desteğini almıştı⁶⁵⁵.

2. Roma Toplantısı

Ondörtler'in Roma toplantısına Mustafa Kaplan, Numan Esin, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer ve ilk defa Şefik Soyuyüce'de katılıyordu. Alparslan Türkeş uzakta olduğu için toplantılara gelemiyordu. Ancak Türkiye içindeki arkadaşlarından bilgi topluyordu⁶⁵⁶.

Numan Esin'in Müşerref Hekimoğlu'na Madrid'ten ihtilal ile ilgili düşüncelerini yazdığı mektup Öncü Gazetesin'de “*Uzakta içine dönük bir ihtilalci anlatıyor*” başlığı ile yayınlanıyor. Numan Esin'in mektubu şöyledir.

“Bugün karşılaştığımız geçek şudur: İhtilal uygulama planında başarısızlığa uğradı. Buna karşılık düşünce planında belirli bir kazanç var. Aydınların ve halkın yer yer, belirli biçimde bilinçlenmesi. Sorunların yeni biçimde ortaya konması ve olumlu çözüm yollarının aranmasında bir dinamizm, az da olsa örgütlenme çabaları, sosyal ve ekonomik temel problemlerin siyasal demogoji yoluyla çözülemeyeceğine değin genel bir inanış var.

İhtilal'in, ihtilal sonu uygulama planında başarısızlığa uğramasının başlıca nedeni, ihtilalin doğuşundaki koşulların, ihtilalin getirdiği görüşlere uymaması. 27 Mayıs'tan önce, Türk aydınlarının ve halkoyununun düşüncesi ve sorunlarımıza bakış açısı ile bugünkü açı arasında belirli değişiklik var. Bu değişikliği kavramadan, ihtilalin doğuş koşullarını hatırlamadan yapılacak değerlendirmeler tümüyle yanlış sonuçlara götürür bizi. İhtilal gerçek sorunlarımızdan çok, gerçek dışı siyasal çekişmelerle ortamını hazırladı... Üstelik ortamını başkalarının hazırladığı bir ihtilalin yürütme mekanizması olan silahlı kuvvetler, yine doğuş koşullarının doğal zorunluluğu ile ordunun gelenekleri ile tarafsız bir yönetimi uygulamak zorundaydı⁶⁵⁷ ...”

⁶⁵⁵ Esin, a.g.e., s.211

⁶⁵⁶ A.g.e., s.212

⁶⁵⁷ Hekimoğlu, a.g.e., s.27-28-29

3. Ondörtler’i Bölme Çabaları

Ondörtler’in bölünmesi için Alparslan Türkeş’e karşı Orhan Kabibay destekleniyordu. Çünkü Türkiye’de o anda iktidarda bulunan Silahlı Kuvvetler Birliği’nde ve Halk Partililer arasında Türkeş sevilmiyor, istenmiyordu. Türkeş’in gücünden çekiniyorlar, fikirlerinden gocunuyorlar, Türkiye’de dayandığı temelleri onaylamıyorlardı. Irkçı- Turancı temellerle ilişkisi olduğu, biraz da abartılarak ileri sürülüyordu. Türkeş’e karşı bir cephe vardı. Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı’yı kendilerine daha yakın görüyorlardı. Amaçları, Ondörtler’in içinde bir kısmı tutarak, ikiye bölmektir. Bunun için Ondörtler’in içinden sadece Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Mustafa Kaplan ve Numan Esin’e büyükelçilik teklif edildi⁶⁵⁸.

Büyükelçilik teklifi Ondörtler tarafından siyasi bir rüşvet olarak algılandığı için reddedilmiştir⁶⁵⁹.

F) 22 Şubat ve 21 Mayıs, Talat Aydemir’in Ayaklanmaları

MBK üyeleri üç gruba ayırmak mümkündür. Gerçek İhtilalcılar, müdahaleciler ve ne yapacağını bilmeyenler⁶⁶⁰.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nden sonra kurulan koalisyon hükümetinin gerekli reformları yapamaması ve koalisyonda bulunan AP ve diğer sağ muhalefetin, reformları engellemesi Silahlı Kuvvetler içinde yönetime el koyma isteğini arttırıyordu. Kurmay Albay Talat Aydemir de bu hareketin öncülüğünü yapıyordu⁶⁶¹.

İnönü, Şubat ayında Harp Okulu ziyaretinde Talat Aydemir’in bu hareketi planladığını sezmişti. İnönü her ne kadar gizli bir şekilde Talat Aydemir ve arkadaşlarının tayinini yaptırdı ise de Talat Aydemir ve arkadaşları haberdar olmuştu. Bu yüzden Talat Aydemir ve arkadaşları 22 Şubat günü harekete geçti⁶⁶².

⁶⁵⁸ Esin, *a.g.e.*, s.215

⁶⁵⁹ *A.g.e.*, s.215

⁶⁶⁰ Erkanlı, *a.g.e.*, s.143

⁶⁶¹ Çavdar, *a.g.e.*, s.120

⁶⁶² *A.g.e.*, s.120

1. 22 Şubat Ayaklanması

22 Şubat akşamüstüne doğru Talat Aydemir'e bağlı birlikler, Harp Okulu ve onlara bağlı tanklar Ankara'daki önemli kavşakları ve yolları tutular. Bu sırada İsmet İnönü, Cemal Gürsel ve bazı yetkililer Çankaya Köşkü'nde toplantıdaydılar. Talat Aydemir komutasındaki Muhafız Alayı'nın kontrolüne de Muhafız Alayı, Süvari Komutanı Fethi Gürcan aldı. Fethi Gürcan, İnönü, Gürsel ve diğer üst düzey komutanlara ne yapması gerektiğini sorduğu Aydemir'den onlar bizden bırak gitsinler cevabını almıştı. Aydemir, İnönü ve Gürsel'i ve bazı üst düzey komutanları bırakmakla o gecenin en büyük hatasını yapmıştı. İnönü ve yanındaki bazı bakanlar, güvenli gördükleri Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na gittiler. Genel Kurmay Başkanı Sunay, Kara ve Hava Kuvvetleri hükümet tarafındaydı ve Hava Kuvvetleri'nde Talat Aydemir'e karşı bir harekât planladı. Aydemir'e sadece Ankara'daki bazı birlikler destek veriyordu. Bu durumu çabuk kavrayan Başbakan İnönü, ayaklanmaya katılanların “ *Emekli edilmek suretiyle af edileceklerini*” söyledi. Sabaha kadar süren görüşmelerden sonra ayaklanmaya katılanlar kan dökülmeden teslim oldular. Böylece Talat Aydemir'in ilk ayaklanması başarısız bir şekilde son buldu⁶⁶³.”

2. 21 Mayıs Ayaklanması

Talat Aydemir ve arkadaşları affedilmelerine rağmen 21 Mayıs 1962'de tekrar yönetime el koymak için harekete geçtiler. Harekât'a Talat Aydemir ve ona bağlı subaylarla bazı Harbiyeliler katılmıştı. Bu eylemde başarısızlıkla sonuçlandı ve bütün ayaklananlar tutuklandı. Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idama, diğerleri çeşitli cezalara mahkûm oldular⁶⁶⁴.

“Türkiye'nin 22 Şubat ve 21 Mayıs Ayaklanmaları'na maruz kalmasının temel sebebi ve mesnedi, 13 Kasım ve 14'lerdir. Her iki hareket de gerçekte 14'ler adına yapılmıştır. Ordu bu tasfiyeyi (Birkaç general hariç) asla tasvip etmemiştir. İki ayaklanmanın öncülerinin, 14'lerin eski arkadaşları olması ve 13 Kasım'dan sonra

⁶⁶³ A.g.e., s.121

⁶⁶⁴ A.g.e., s.121

kurulan gizli cuntaların yemin metinlerinde daima “14’leri yurda getirmek ve görev vermek” maddelerinin bulunması bu kanaatimizin dayanaklarıdır⁶⁶⁵.”

G) 13 Kasım Öncesi ve Sonrasında Basında Yassıada Yargılamaları

1. Yüksek Adalet Divanı’nın Kurulması

27 Mayıs 1960 Müdahalesi ile tutuklanan Demokrat Parti yöneticileri, Yassıada’ya konulmuşlar ve 12 Haziran 1960 yılında kabul edilen özel bir yasa ile kurulan Yüksek Adalet Divanı’nda yargılanmışlardır. Sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve Yüksek Adalet Divanı’na verilip verilmeyeceklerini de belirlemek için Yüksek Soruşturma Kurulu oluşturuldu. Çıkarılan yasa ile Yüksek Adalet Divanı’nın kararları kesin olmakla birlikte sadece ölüm cezalarının infazı MBK’nin onayına bağlı olacaktı. 6 Ekim 1960 tarihinde MBK’nin kararıyla Yüksek Adalet Divanı başkanlığına Yargıtay 1. Ceza Daire başkanı Salim Başol, Yüksek Adalet Divanı başsavcılığına da Yüksek Soruşturma Üyesi Altay Ömer Egesel getirildi. Yassıada yargılamalarına 14 Ekim 1960 tarihinde başlandı⁶⁶⁶.

2. Yargılamanın Başlaması

8 Ekim 1960 Tercüman gazetesi Yassıada yargılamalarının 14 Ekim’de başlayacağını ve ilk gün Bayar ve Nedim Ükmen’in yargılanacağını yazıyordu⁶⁶⁷.

Ulus gazetesi Manşetten verdiği haberinde; *“Tarihi Yargılama Bugün Başladı. İlk dava: Anayasayı ihlal suçu, Bugün, duruşmada 401 sanık bulunacak, İlk olarak, Başsavcı Egesel “ Anayasayı ihlal” den sanıklar hakkında hazırlanmış olan 45 sayfalık kararnameyi okuyor⁶⁶⁸.”* diye veriyordu.

⁶⁶⁵ Erkanlı, *a.g.e.*, s.157

⁶⁶⁶ www.turkcebilgi.com (E.T. 19 Kasım 2014)

⁶⁶⁷ *Tercüman*, 8 Ekim 1960

⁶⁶⁸ *Ulus*, 14 Ekim 1960

Anayasa'yı ihlal suçundan, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, eski Başbakan Adnan Menderes, son Bakanlar Kurulu üyeleri ile Milletvekilleri, eski Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un da aralarında bulunduğu birçok sanık yargılandı⁶⁶⁹.

15 Ekim 1960 tarihli Ulus gazetesi bir gün önce yapılan yargılamanın ayrıntıları verirken; "*Türk Milleti Adına Yargılama. Sanıklar Adalet Huzuruna Çıkarıldı. Duruşmaya saat 10.05'de başlandı*⁶⁷⁰." başlığını kullanıyordu.

Cumhuriyet gazetesi 28 Ekim 1960 tarihli haberinde "*Dünkü duruşma enteresan olmasına rağmen hiçbir yenilik getirmedi. Menderes hadiselerin mesuliyetini askerlerin üzerine yıkmaya çalıştı. Sabık Başbakan bilhassa, Fethi Çelikbaş ifade verirken sık sık müdahalelerde bulundu ve dava boyunca sinirli idi*⁶⁷¹." Tercüman gazetesi 5 Kasım 1960 tarihli başlığını Yassıada yargılamalarına ayırırken; "*Vinylex yolsuzluğu davasında sanıklar inkâr yoluna saptı. Soruşturma Kurulunun verdiği sağlam deliller, Polatkan ve 3 suçluyu şaşırttı. Bugün 6-7 Eylül davası ile bebek davasına bakılacak*⁶⁷²." Cumhuriyet gazetesi 16 Kasım 1960 tarihi manşetinde; "*«İpar Şilepleri» davası dün Yassıada'da başladı. Başta İpar olmak üzere sanıklar suçu kabul etmediler. Menderes kendisinde bu mesele ile Zorlu'nun ilgisi bulunduğu inancı uyandığını söyledi, bilirkişi raporları sanıkların tamamen aleyhinde*⁶⁷³." Tercüman gazetesi 17 Kasım 1960 tarihinde "*Başsavcı ile Erkmen arasında tartışma oldu. 6-7 Eylül Hakkında İnönü'nün şahitlik etmesi talep edildi. Dava karara kaldı*⁶⁷⁴." Tercüman Gazetesi, 18 Kasım 1960 tarihli manşetinde; "*Polatkan ve Ataman, Zorlu İpar'ı koruyordu. Dediler. Duruşmada birde teyyare meselesi ortaya çıktı*⁶⁷⁵." Cumhuriyet Gazetesi 19 Kasım 1960 tarihli başlığında; "*Değirmen davasına dün Yassıada'da başlanıldı. Sıtkı Yırcalı kendisine atfolunan yolsuzluk suçunu T.M.O Umum Müdürünün üzerine atıyor*⁶⁷⁶." Yine 20 Kasım 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi; "*Bebek davası*

⁶⁶⁹ www.turkcebilgi.com (E.T. 19 Kasım 2014)

⁶⁷⁰ A.g.g., 15 Ekim 1960

⁶⁷¹ Cumhuriyet, 28 Ekim 1960

⁶⁷² Tercüman, 5 Kasım 1960

⁶⁷³ Cumhuriyet, 16 Kasım 1960

⁶⁷⁴ Tercüman, 17 Kasım 1960

⁶⁷⁵ A.g.g., 18 Kasım 1960

⁶⁷⁶ Cumhuriyet, 19 Kasım 1960

sanıkları müdafalarını yaptılar. Savcı'nın Adnan Menderes'i çok ağır bir şekilde itham ettiği dava karara kaldı⁶⁷⁷." Tercüman Gazetesi, 22 Kasım 1960 tarihinde, "Koraltan'ın «Barbara davası»na dün başlandı. Kızı tarafından müdafâ edilecek olan sabık TBMM Başkanı suçu Hususi Kalem Müdürünün üzerine atıyor⁶⁷⁸." "Koraltan Döviz işinde suçunu kabul etti. Polatkan için 6 ay ile 3 yıl arası istendi⁶⁷⁹." Manşetlerini kullanıyordu.

3.Yassıada Yargılamasının Sonucu

Yassıada Mahkemesi 15 Eylül 1961 tarihinde kararını açıkladı. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, eski Başbakan Adnan Menderes, Eski TBMM başkanı Refik Koraltan, eski dışişleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu, eski maliye bakanı Hasan Polatkan başta olmak üzere 15 sanık ölüm cezasına, 402 sanık ömür boyu hapse veya ağır hapis cezasına çarptırıldı. 135 sanık beraat ederken, beş sanığın davası düştü.

Yasa gereği ölüm cezalarının MBK tarafından onaylanması gerekiyordu. MBK sadece üç ölüm cezasını onadı ve Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan'ın cezaları İmralı adasında infaz edildi. Celal Bayar'ın cezası ileri yaşı nedeniyle ömür boyu hapis cezasına çevrildi. Hüküm giyen diğer sanıklar daha sonra çıkarılan bir af yasası ile cezalarını tamamlamadan serbest bırakıldılar. 1970 yılında da siyasi haklarına kavuştular⁶⁸⁰.

Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu'ya daha sonra iade-i itibar yapılarak cenazeleri İmralı'dan alınarak İstanbul'da yapılan Anıt mezara devlet töreniyle nakledilmiştir⁶⁸¹.

⁶⁷⁷ A.g.g., 20 Kasım 1960

⁶⁷⁸ Cumhuriyet, 21 Kasım 1960

⁶⁷⁹ Tercüman, 22 Kasım 1960

⁶⁸⁰ www.turkcebilgi.com (E.T. 19 Kasım 2014)

⁶⁸¹ www.turkcebilgi.com (E.T. 19 Kasım 2014)

H) Ondörtler'in Yurda Dönmeleri

Yurtdışına müşavir olarak gönderilen ondörler'in ülkeye 2 yıl dönmeleri yasaklanmıştı. Ondörtler yurtdışında da faaliyetlerine devam etmişler, birlik ve beraberliklerini korumaya çalışmışlardı. Bu arada Türkiye'de genel seçimler yapılmış CHP ve AP koalisyon kurmuşlar, İsmet İnönü Başbakan olmuştu. Seçimlerin yapılmasından sonra İkinci MBK bir bildiri yayınlayarak ondörtler'in yurda dönmelerinin önünde bir engel kalmadığını bildirdi.

1. İkinci MBK'nin Ondörtler'in Dönmesi İçin Yayınladığı Bildiri

15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimleri hiçbir parti tek başına iktidara gelemedi. CHP ve AP arasında birinci koalisyon hükümeti kuruldu. İsmet İnönü Başbakan oldu. 24 Ekim'de Çankaya'da komutanlar ve parti liderleriyle yapılan bir protokolle bu netice alındı⁶⁸².

İkinci MBK seçimlerden sonra 16 Ekim'de Ondörtler hakkında bir bildiri yayınlayarak fikirlerini açıkladı. *“Milli Birlik Komitesi olarak 27 Mayıs 1960 sabahı aziz milletimize ilan ettiğimiz amaç ve içtiğimiz andın, bugün milli iradenin her türlü şüpheden uzak olarak gerçekleşmesini görmenin sevinç ve bahtiyarlığı içinde, iktidarı devrederken aşağıdaki hususları milletimizin itilâna arz ederiz.*

Vatanseverlikleri tarihin değişmez hükmüne bağlanmış olan 38 ihtilal arkadaşının antlarıyla milletimize karşı teyit ettikleri müşterek inançları demokratik hukuk düzenine girerken, bu hedefe varılacak yollarda, ihtilallerin tabiatında mevcut keskinliklerin doğurduğu bazı metot ayrılıkları belirmişti. Bunun sonucu olarak sadece bir kadro kanunu olan 127 sayılı kanunla dışarıda hükümet müşavirliği verilen ondört arkadaşımız bu vazifelerini de büyük ciddiyetle yapmışlardır. Hazırlanmış, icra ve tarih önünde mesuliyet ortaklığı yüklendikleri ihtilalin bugün milletçe idrak ettiğimiz sonucunda onların da ortak inançları olduğunu aziz milletimize arz ederiz⁶⁸³.”

⁶⁸² Erkanlı, *a.g.e.*, s.185

⁶⁸³ *A.g.e.*, s.185-186

Komitenin bu iyi niyet bildirisi ile Ondörtlerin Türkiye'ye dönmelerinin önünde bir engel kalmamıştı. Ondörtler'den bazıları Ekim sonunda Brüksel'de buluştu. Bunlar Alparslan Türkeş, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer, Numan Esin ve Muzaffer Kaplan'dı. Toplantıdan derhal Türkiye'ye dönme kararı çıktı⁶⁸⁴.

Ancak bu karar Türkiye'ye bildirildiğinde MBK karar verememişti. Bu arada Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, MBK'nın konuyla ilgili kararsızlığına karşın,

Ondörtler'in yurda dönmeleri konusunda bir sakınca olmadığı kanaatindeydi. Ancak yine de Sunay, ülkenin o tarihte içinde bulunduğu duruma bakarak Ondörtler'in bir süre daha yurtdışında kaldıktan sonra yurda dönmeleri gerektiğini belirtmişti⁶⁸⁵.

15 Kasım 1962 tarihinde iki yıllık süreleri sona eren Ondörtler Atina'da toplanıp nasıl hareket edecekleri konusunda karar alacaklardı. Cumhuriyet Gazetesi'nin haberine göre Ondörtler'den 11'inin katılacağı bu toplantıda, Alparslan Türkeş'in liderliğe getirilmesi muhtemeldi⁶⁸⁶.

Yurda dönmek için 2 yıllık süreleri dolmak üzere olan Ondörtler döndükten sonra aktif politika içinde olacaklarının işaretlerini veriyorlardı. Ondörtler'den Şefik Soyuyüce'nin de Roma'da yaptığı açıklama sırasında gazetecilere gösterdiği 200 sayfalık çalışma programı kitabı da bu işaretlerden biriydi. «Türkiye'de iç politikanın katileşmesini bekliyoruz» diyordu. Soyuyüce şöyle devam ediyordu: «14'lerin istikbale ait çalışma programları hazırdır. Her konu üzerinde durulmuştur. Türkiye'de bir rejim buhranı yoktur. İdare iktisat ve kültür buhranı vardır. Biz harekete geçmek için Türkiye'de dâhili istikrarın katileşmesini bekliyoruz. Anarşiye sebep olmak istemeyiz... Soyuyüce 14'lerin Atina'da yapacağı ve 11'inin katılacağı toplantıya davet almadığını söylemiştir⁶⁸⁷.»

⁶⁸⁴ A.g.e., s.186

⁶⁸⁵ A.g.e., s.187

⁶⁸⁶ Cumhuriyet, 15 Kasım 1962

⁶⁸⁷ A.g.g., 15 Kasım 1962

1.1. Türkiye'ye İlk Dönen Rifat Baykal Oluyor

Ondörtler'den yurda ilk dönen Rifat Baykal'dı. Hürriyet Gazetesi «14'lerden Rifat Baykal Döndü » başlığı ile verirken haberin devamı şöyleydi. «14'lerden Rifat Baykal bugün Ankara Vapuru ile İsrail'den temelli olarak yurda dönmüştür. Tel-Aviv'de bir sene 11 ay 13 gün elçilik müşaviri olarak görev alan eski MBK üyesi rıhtımda etrafını saran gazetecilere;_ Şu anda mesut ve rahatım memleketime kavuştuğum için huzur duyuyorum. Memleketimin iyiye doğru gitmesi için çalışacağım demiştir⁶⁸⁸.»

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Rifat baykal'ın Türkiye'ye döndüğünden haberi olmadığını, ancak Ondörtler'in kendilerinden habersiz yurda dönmeleri halinde emekliye sevk edileceklerini açıklamıştır⁶⁸⁹.

Rifat Baykal yurda döndükten sonra yasa gereği emekli edildi. Resmi Gazete'de yayınlanan kararname ile merkez kadrosunda Devlet Müşavirliği kadrosu bulunmadığında Rifat Baykal'ın otomatik olarak emekli olduğu açıklanıyordu⁶⁹⁰.

23 Kasım 1962 tarihli Cumhuriyet Gazetesi: «Hükümet dün 14'lere tercih hakkı tanıdı» başlığını kullanıyordu. Hükümet Ondörtler'in Müşavirlik görevine devam edebileceklerini veya isteyenlerin yurda dönebileceklerini belirtiyordu⁶⁹¹.»

Ondörtler, Atina'da toplanıp bir karar vereceklerini açıklamıştı ancak ikiye bölündükleri haberi geliyordu. Bu haberlere göre; Orhan Erkanlı, İrfan Solmazer, Orhan kabibay, Şefik Soyuyüce, Dünder Taşer, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu'ndan oluşan bir grup Stockhom'de bir araya geleceklerdi⁶⁹².»

Yurda dönmek üzere hazırlıklarını tamamlayan Münir Köseoğlu, arkadaşlarından bir telgraf aldığı açıklamıştı. Telgraf şöyleydi: «Beklemini rica ederiz.

⁶⁸⁸ Hürriyet, 17 Kasım 1962

⁶⁸⁹ A.g.g., 18 Kasım 1962

⁶⁹⁰ Cumhuriyet, 21 Kasım 1962

⁶⁹¹ A.g.g., 23 Kasım 1962

⁶⁹² A.g.g., 23 Kasım 1962

Görüşmek üzere geliyoruz.» bu telgraf üzerine Muzaffer Köseoğlu yaptığı açıklamada “Yolumuz üzerindeki bütün maniler temizlenmiştir. Hakiki bir Atatürkçü olarak memleketin hizmetindeyiz.” açıklaması yapmıştır⁶⁹³.

Alparslan Türkeş’in Yeni Delhi’deki Türk Elçiliği’ndeki Müşavirlik görevinden istifa ederek Türkiye’ye dönme kararı verdiğini Hürriyet Gazetesi’nde yer alıyordu⁶⁹⁴.”

1.2. Muzaffer Özdağ Yurda Dönüyor

Hükümet Müşavirliği’nden istifa ederek yurda dönmeye ilk karar veren Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ’dan; ilk dönen Muzaffer Özdağ oldu. Orhan Erkanlı ise Müşavirlik görevine devam etmeye karar vermişti⁶⁹⁵.

Alparslan Türkeş ve beraberindeki arkadaşlarının 23 Şubat’ta yurda kesin olarak dönecekleri haberini Hürriyet Gazetesi’nde 21 Şubat’ta veriliyordu. Haber başlığı ise: “*Albay Türkeş 23 Şubatta İstanbul geliyor. 14’lerden Alparslan Türkeş nihayet yurda dönüş tarihini kati olarak tesbit etmiş ve bu tarihi telefonla İstanbul’daki arkadaşı yine 14’lerden Muzaffer Özdağ’a bildirmiştir. Türkeş 23 Şubat 1963 Cumartesi günü saat 15’de Topkapı’dan İstanbul’a girecektir.*

Halen Yunanistan’da bulunan Alparslan Türkeş ile birlikte Orhan Kabibay ve Numan Esin de İstanbul’a gelecekti. Numan Esin ve Orhan Kabibay Türkeş’le görüşmek için Yunanistan’a gitmişlerdi.

Alparslan Türkeş’i Topkapı’da karşılamak için bazı talebe birlikleri ile bazı parti teşkilatlarının hazırlık yapıyordu.”⁶⁹⁶

⁶⁹³ A.g.g., 23 Kasım 1962

⁶⁹⁴ Hürriyet, 6 Aralık 1962

⁶⁹⁵ Cumhuriyet, 6 Aralık 1962

⁶⁹⁶ Hürriyet, 21 Şubat 1963

1.3. Orhan Kabibay Yurda Dönüyor

Orhan Kabibay bu grubunun Türkiye'ye dönen ilk üyesiydi. Edirne'den Mercedes arabasıyla geldiğinde kendisini yakın arkadaşı Dünder Seyhan, Bekir Tümay ve Kadri Kaplan karşıladı. İstanbul'da da Suphi Karaman'la buluştu. Yirmüçler arasında yer alan Kaplan ve Karaman her zaman Kabibay'a sevgi ve saygı duymuşlardı. Suphi Karaman için 'onbeşinci' üye diyenler vardı⁶⁹⁷.

Orhan Kabibay Ankara'ya geldikten sonra Muzaffer Yurdakuler'in evinde bir toplantı düzenledi. Toplantıya üç havacı Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat ve Emrullah Çelebi katıldı. Toplantıda 13 Kasım olayının kırınlığını geride bırakan bir gece yaşandı⁶⁹⁸.

1.4. Alparslan Türkeş ve Arkadaşları Yurda Dönüyor

Alparslan Türkeş ve diğer arkadaşları 22 Şubat 1963 tarihine Yunanistan'dan Türkiye'ye giriş yaptılar⁶⁹⁹.

Türkeş, yaptığı ilk açıklamada: «__Köylü vatandaşlarımızın derdini halletmek için geldim, diyordu⁷⁰⁰.»

Türkeş, yurda döndükten sonra yaptığı basın toplantısında siyasi hayata gireceğinin işaretlerini verdi. Toplantıda yazılı bir açıklama yapan Türkeş «*Yakında Anayasa ve kanunlar çerçevesi içinde girişilecek verimli faaliyetler hakkında sizlere müjdeli haberler vereceğim diyordum*⁷⁰¹.» du.

Türkeş kendisini karşılayanların omzunda "Dağ Başını Duman Almış" marşı eşliğinde Topkapı'dan İstanbul'a girmiştir. Şiddetli yağmur altında yapılan karşılamadan sonra Türkeş Divan Otel'e geçerek şu açıklamayı yapmıştır⁷⁰².

⁶⁹⁷ Hekimoğlu, a.g.e., s.12

⁶⁹⁸ A.g.e., s.13

⁶⁹⁹ *Hürriyet*, 22 Şubat 1963

⁷⁰⁰ A.g.g., 23 Şubat 1963

⁷⁰¹ *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1963

⁷⁰² A.g.g., 24 Şubat 1963

«27 Mayıs'ın ilkelerini anlattıktan sonra bu günkü şartları değerlendirerek, Türkiye bir var olma veya yok olma davası ile karşı karşıyadır. Bizi birbirimize düşürmek ve devletimizi parçalamak için, içten ve dıştan tehlikeli cereyanlar gelişmektedir⁷⁰³...» demiştir.

Milliyet Gazetesi Türkeş'in İstanbul'a gelişini şu şekilde veriyordu. «Türkeş, Faaliyete Gececeğini Bildirdi.» “Dün İstanbul'a gelen emekli Albay « Bizi şu veya bu siyasi teşekküle izafe yerine bütün milletin sadece hadimi kabul etmek gerekir» dedi.

Türkeş açıklamasında:“Bir sıçrama yaparak çağlar üzerinden atlayıp atom ve feza çağına girmek zorundayız. Türkiye bir var olmak veya yok olmak davası ile karşı karşıyadır. Bizi birbirimize düşürmek ve devletimizi parçalamak için içte ve dışta tehlikeli cereyanlar gelişmektedir” dedi.

“Türkeş, kendisinin herhangi bir siyasi teşekküle izafe edilmemesini istemiştir.”

Saat 15.00 sıralarında Topkapı dışından şehre giren Türkeş'i beş yüz kişiye yakın bir kalabalık karşılamıştır. Karşılayıcıları tarafından omuzlara alınan, eli öpülen Türkeş'e « Yaşa İnönü düşmanı » diye tezahürat yapanlar da olmuştur⁷⁰⁴.

1.5. Alparslan Türkeş'in Basın Açıklaması

Alparslan Türkeş İstanbul Divan Otel'de bir basın açıklaması yapmıştır. Açıklamasında; Millet idaresinin her şeyin üstünde olduğunu, herkesin buna saygı göstermesi gerektiğini, Irk, din ve mezhep ayrımı yapılmadan vatandaşların refah ve huzurunu sağlamak ve insana değer veren insanca bir zihniyetle ülkede huzur ve istikrarı süratle tesis için her yolun denenmesi gerektiğini belirtmiş, bunun içinde Atatürk'ün emanet ettiği ilkelere daima bağlı kalınması ve saygı duyulması gerektiğini söylemiştir⁷⁰⁵.

Türkeş, 27 Mayıs'ın gayelerini de şöyle açıklamıştır:

⁷⁰³ A.g.g., 24 Şubat 1963

⁷⁰⁴ Milliyet, 24 Şubat 1963

⁷⁰⁵ A.g.g., 24 Şubat 1963

“ 27 Mayıs, politika bezirgânları ve şahsi menfaat hırsları ile tehlikeye düşürülen Milli Birliği Korumak kardeş kavgasına meydan vermemek gayesiyle yapılmıştır.

27 Mayıs, iktidarda bulunan bir partiyi silah zoruyla iktidardan indirip onun yerine bir muhalefet partisini oturtmak için yani adı bir hükümet darbesi olarak düşünülmemiştir.

27 Mayıs topraksız köylüye toprak sahibi yapmak, bütün milleti içine alan bir yardımlaşma teşkilatı kurarak hiçbir vatandaşı yardımsız ve sahipsiz bırakmamak için yapılmıştır.

27 Mayıs, Güzel Sanatlar ve Spordan halk hizmeti için faydalanarak aydınları ve gençleri köylere ve halkın içine gönderip halkla harman ederek memleketi hızla kalkındırmak için yapılmıştır.

27 Mayıs, Milli Birliğimizi sağlamlaştırmak için yapılmıştır.

27 Mayıs kısacası Türk Rönesans'ı yaratmak için yapılmıştır⁷⁰⁶.”

Alparslan Türkeş, yaptığı açıklamanın devamında iktidarı eleştirmekte, bugünkü tutumla yukarıda sıraladığı hedeflere ulaşmanın yüzyıllar süreceğini belirtmektedir. Türkeş, burada yaptığı konuşmasında siyasi hayatın içinde olmaya devam edeceğinin sinyallerini de vermiştir⁷⁰⁷.

Alparslan Türkeş 25 Şubat 1963 tarihinde İstanbul'dan Ankara'ya geçti. Cumhuriyet Gazetesi haberi şöyle vermektedir. « *Türkeş Ankara'da “siyasi hayatın içindeyim” dedi⁷⁰⁸.*» Alparslan Türkeş Ankara'ya Rifat Baykal'ın otomobiliyle beraberinde Ondörtler'den Fazıl Akkoyunlu ve Muzaffer Özdağ ile birlikte saat 17.00'de geldi. Alparslan Türkeş'i Yeni Mahalle'de İstanbul yolu üzerinde 7 otomobillik bir konvoy karşıladı. Karşılایanların ve gazetecilerin elini sıktıktan sonra,

⁷⁰⁶ A.g.g., 24 Şubat 1963

⁷⁰⁷ A.g.g., 24 Şubat 1963

⁷⁰⁸ Cumhuriyet, 25 Şubat 1963

siyasi hayatın içinde olacağını söyledikten sonra Gaziosmanpaşa Mahallesi'ndeki evine geçti. Burada kendisini ortanca kızı karşılamıştır⁷⁰⁹.

Türkeş'in Adalet Partisi'ne gireceği haberlerine karşı AP Genel İdare Kurulu ve Temsilciler Meclisi birinci MBK'nin üyelerinden kendisini “*İnönü düşmanı*” gibi diye tanıtır AP teşkilatının gönlünü almaya gayret eden Alparslan Türkeş'e karşı gerekli tedbirleri almıştır. Alınan karar şöyledir. “*14'ler ve 22 Şubatçılar AP'ye kabul edilmeyecektir*”⁷¹⁰.” açıklamasını yapmışlardır.

2. Ondörtler'in Yurda Döndükten Sonraki Faaliyetleri

Alparslan Türkeş ve birçok arkadaşı CKMP'ne katılmışlar ve siyasi yaşamlarına devam etmişlerdir.

Orhan Kabibay, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin ilk temelini atan iki kişiden biridir. 1954 yılında Tuzla'daki askeri birliklerinde Dündar Seyhan ile birlikte ordu içinde ilk kez darbe kararı alıp, ihtilal teşkilatı kurmuştur⁷¹¹.

13 Kasım 1960 iç darbesinden sonra önce Kanada'nın Ottawa şehrine gönderilmek istenmiş, ancak Kanada Hükümeti kabul etmeyince, Brüksel'e gönderilmiştir⁷¹².

Orhan Kabibay 1963 yılında yurda döndü. Diğer arkadaşlarının aksine yurda dönünce CHP'ye girdi ve Sivas ve İstanbul Milletvekiliği yaptı. İngilizce ve Fransızca bilen Orhan Kabibay 2002 yılında vefat etti⁷¹³.

Orhan Erkanlı, 13 Kasım 1960 darbesiyle, Ondörtler'den biri olarak emekli edilip, Meksika, Ottawa ve Atina Büyükelçiliklerinde danışmanlık yaptı⁷¹⁴.

⁷⁰⁹ A.g.g., 25 Şubat 1963

⁷¹⁰ *Hürriyet*, 3 Mart 1963

⁷¹¹ A.g.e., s.18

⁷¹² A.g.e., s.20

⁷¹³ A.g.e., s.21

⁷¹⁴ A.g.e., s.22

1 Mart 1964'de yurda dönen Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay gibi CHP'yi tercih etti. CHP'den İstanbul Milletvekili seçildi. İki dönem CHP Parti Meclisi üyeliği yaptı.

1969 yılında partisinden istifa ederek Hürriyet Gazetesi genel yayın müdürlüğü yaptı. Milliyet Gazetesinde milli savunma yazıları yazdı⁷¹⁵.

Orhan Erkanlı 1995 yılında vefat etti. İyi derecede İngilizce biliyordu. Anılar, Sorunlar, Sorumlular adında anı kitabı vardır. Mustafa Kaplan, 13 Kasım iç darbesiyle, Devlet Müşaviri olarak Portekiz'in başkenti Lizbon'a sürgüne gönderildi⁷¹⁶.

Yurda döndükten sonra, Türkeş ve diğer birçok arkadaşı gibi CKMP'ne katıldı. CKMP'inde parti Genel Sekreterliği yaptı. Bir süre sonra siyasetten ayrıldı⁷¹⁷.

Muzaffer Karan, 13 Kasım iç darbesiyle Norveç'in Başkenti Oslo'ya Devlet Müşaviri olara sürgüne gönderildi. Sosyalist bir düşünceye sahip olan Muzaffer Karan yurda döndükten sonra Türkiye İşçi Partisine katıldı. Katıldığı ilk seçimlerde de Denizli'den TİP Milletvekili oldu. Daha sonra siyaset sahnesinden ayrıldı⁷¹⁸.

Şefik Soyuyüce, 13 Kasım 1960 iç darbesiyle önce Kopenhag'a ardından da Roma'ya Devlet Müşaviri olarak sürgüne gönderildi. 1964 yılında ülkeye geri dönen Şefik Soyuyüce, Türkeş ile birlikte CKMP'ye katıldı. Şefik Soyuyüce'nin siyasi hayatı fazla sürmedi⁷¹⁹.

Ticarete atılan Şefik Soyuyüce, ticarete çok başarılı oldu. Turizm ve madencilikle uğraşan 12 şirket kurdu. Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği'nin kurucularından oldu⁷²⁰.

Dündar Taşer, 13 Kasım 1960 iç darbesiyle, Fas'ın Rabat şehrine sürüldü. Rabat'ta Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde Askeri Ataşelik yaptı⁷²¹.

⁷¹⁵ A.g.e., s.22

⁷¹⁶ www.biyografi.net (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷¹⁷ A.g.e., s.22

⁷¹⁸ A.g.e., s.23

⁷¹⁹ A.g.e., s.23

⁷²⁰ A.g.e., s.23

Dündar Taşer 1963 yılında yurda döndü. Türkeş ve diğer on arkadaşı gibi CKMP'ne katıldı. CKMP'nin 30 -31 Temmuz 1965 yılında yapılan kurultayında, partinin Genel İdare Kurulu üyeliğine seçildi. MHP'de Türkeş'ten sonra ikinci adam oldu⁷²².

Alparslan Türkeş'in talimatıyla, komünizm ve emperyalizme karşı, Genç Ülkücüler Teşkilatı ve Ülkü Ocakları'nı kurdu. Milliyetçi Hareket'in ideologlarından olan Taşer, 13 Haziran 1972'de Ankara'da geçirdiği garip ve üzerinde şüpheler bulunan bir trafik kazası sonucunda vefat etti⁷²³.

Dündar Taşer; “Devlet”, “Töre” gibi dergilerde yazılar yazdı. Yazıları “Mesele” adlı bir kitapta derlenerek yayımlandı. Dündar Taşer ayrıca iyi derecede Fransızca biliyordu⁷²⁴.

Fazıl Akkoyunlu, 13 Kasım Darbesi'yle Afganistan'ın Başkenti Kabil'e Devlet Müşaviri olarak sürüldü.⁷²⁵

1963 yılında yurda döndükten sonra, 21 Mayıs Ayaklanması'na katıldığı gerekçesi ile tutuklandı. Yargılama sonucu aklandı. Türkeş ile hareket edenler arasındaydı. CKMP'ne katıldı. Partinin yöneticileri arasında yer aldı. Ancak daha sonra siyasetten de ayrıldı. 1976 yılında vefat etti⁷²⁶.

Münir Köseoğlu, 13 Kasım 1960 iç darbesiyle İsveç'in Başkenti Stockholm'e Devlet Müşaviri olarak gönderildi⁷²⁷.

Ondörtler hareketinde Türkeş'in yanında yer alanlardandı. Yurda döndükten sonra CKMP daha sonra da MHP'ye girdi. MHP'de uzun yıllar görev yaptı. İngilizce bilen Münir Köseoğlu 2002 yılında vefat etti⁷²⁸.

⁷²¹ www.kimkimdir.gov.tr (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷²² www.kimkimdir.gov.tr (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷²³ A.g.e., s.24

⁷²⁴ A.g.e., s.24

⁷²⁵ A.g.e., s.24

⁷²⁶ www.hakkindabilgial.com (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷²⁷ A.g.e., s.25

Rifat Baykal, İhtilal Komitesinin 13 Kasım 1960 iç darbesiyle, İsrail'in Başkenti Tel-Aviv'e Devlet Müşaviri olarak sürgüne gönderildi⁷²⁹.

Rifat Baykal hayatı boyunca Türkeş'in yanından hiç ayrılmadı. Türkeş ile birlikte CKMP'ne katıldı. Daha sonra MHP'de üst düzey görevler yaptı. İngilizce bilen Rifat Baykal 2002 yılında öldü⁷³⁰.

İrfan Solmazer, 13 Kasım 1960 iç darbesinden Ondörtler'den biri olarak Hollanda'nın Lahey kentine Devlet Müşaviri olarak sürüldü⁷³¹.

İrfan Solmazer, 1965 yılında yurda döndükten sonra, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı ile birlikte CHP'ye katıldı. CHP'den Tokat milletvekili oldu. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra gizli örgüt kurma davasıyla ilgili olarak Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandığı sırada yurt dışına çıktı. Yurt dışında bulunduğu sırada sonuçlanan davadan beraat etti⁷³².

İngilizce ve Fransızca bilen ve 2 dönem Tokat Milletvekiliği yapan Solmazer 2009 yılında öldü⁷³³.

Muzaffer Özdağ, Türkçü-Toplumcu ve Kemalist bir düşünceye sahipti. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde Cemal Gürsel'i ikna ederek İzmir'den Ankara'ya getiren de Muzaffer Özdağ idi. Numan Esin ile birlikte geçici Anayasa'yı hazırladı⁷³⁴.

13 Kasım iç darbesiyle Tokyo'ya Devlet Müşaviri olarak gönderildi. 1963 yılında yurda döndükten sonra Alparslan Türkeş ile birlikte hareket edenler arasındaydı. 21 Mayıs 1963 yılında darbe yapmak suçundan tutuklandı, yargılandı ve beraat etti. CKMP'nde görev aldı. 1965 yılında yapılan seçimlerde Afyon Milletvekili oldu.

⁷²⁸ A.g.e., s.25

⁷²⁹ A.g.e., s.25

⁷³⁰ A.g.e., s.25

⁷³¹ www.filozof.net (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷³² www.filozof.net (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷³³ A.g.e., s.26

⁷³⁴ A.g.e., s.27

CKMP’nde Genel Sekreter yardımcılığı ve Genel Başkan yardımcılığı yaptı. Ülkü Ocakları Derneği’nin tüzüğünü hazırladı⁷³⁵.

Muzaffer Özdağ 1971 yılında politikayı bıraktı. 1990 yılında Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneği’ni kurdu ve ölünceye kadar başkanlığını yaptı⁷³⁶.

Muzaffer Özdağ’ın “Atatürk ve Türk Milliyetçiliği”, “Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği”, “Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması”, “Milli Bütünlük ve Güvenliğimiz”, “Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş”, “Türk Aleviliği’nin Yükselişi”, “Türklük ve İslamiyet Toplu Eserleri” adlı kitapları yayımlanmıştır. Muzaffer Özdağ, İngilizce ve Fransızca biliyordu⁷³⁷.

Numan Sabit Esin, 13 Kasım 1960 iç darbesi ile Madrid’e Devlet Müşaviri olarak gönderildi. Ondörtler’i birlik ve beraberlik içinde tutmak için çabaladı. Bir ara Ondörtler’in sekreteryalığı yaptı. Yurda döndükten sonra Türkeş ve arkadaşlarıyla birlikte CKMP’ne katıldı. CMKP’nde Genel Başkan Yardımcılığı yaptı⁷³⁸.

Alparslan Türkeş ile yaşadığı fikir ayrılıklarından ticarete atıldı. Uluslararası Nakliyat Şirketi kurdu⁷³⁹.

Numan Esin 9 Mart 1971 Marksist darbe girişiminde adı geçince on ay tutuklu kaldı. Tahliye olduktan sonra aşırı sol görüşlü “Vatan” ve “Devrim” gazetelerini çıkardı. Sosyalist derneklerde konferanslar verdi. Birçok vakıf ve dernekte görev aldı⁷⁴⁰.

İngilizce bilen Numan Esin’in Devrim ve Demokrasi adlı bir hatıra kitabı vardır⁷⁴¹.

Ahmet Er, 13 Kasım 1960 iç darbesinde ondörtler’den biri olarak Libya Büyükelçiliğine Devlet Müşaviri olarak gönderildi. 1962 yılında yurda döndü. 1965 yılında Türkeş ile birlikte CKMP’ne katıldı⁷⁴².

⁷³⁵ www.yasamoykusu.com (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷³⁶ A.g.e., s.27

⁷³⁷ A.g.e., s.27

⁷³⁸ A.g.e., s.28

⁷³⁹ www.kimkimdir.com (E.T. 03 Kasım 2014)

⁷⁴⁰ A.g.e., s.28

⁷⁴¹ A.g.e., s.28

CKMP'nin MHP'ye dönüşmesinden sonra MHP'nin uzun süre Genel Başkan Yardımcılığı görevini yürüttü. 12 Eylül 1980'de tutuklandı. Tahliye olduktan sonra bir dönem Muhsin Yazıcıoğlu ile birlikte Büyük Birlik Partisi'nde siyaset yaptı. Ahmet Er BBP'nin kurucular kurulu üyeleri arasındaydı⁷⁴³.

Ahmet Er'in çeşitli gazete ve dergilerde makale ve şiirleri yayınlandı. “*Adını Siz Koyun*”(şiir demeti), “*Göçmen* “(üç perdelik piyes), “*Meçhul Süvari*”, “*Hürriyet Yağmuru*”, “*Hatıralarım*” gibi kitapları vardır⁷⁴⁴.

⁷⁴² A.g.e., s.29

⁷⁴³ A.g.e., s.29

⁷⁴⁴ A.g.e., s.29

SONUÇ

13 Kasım Harekâtı Ondörtler ve özellikle Alparslan Türkeş tarafından kendilerine yapılmış bir ihanet olarak görülse de, 13 Kasım Harekâtı'nı gerçekleştiren MBK Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ve 23 arkadaşı için bir başarıydı. MBK'ni oluşturan Silahlı Kuvvetler üyeleri arasında farklı fikir ve görüşlerde üyelerin bulunması bir gün bu ayrılığın olacağına göstergesiydi.

Demokrat Parti'nin gücünü kaybetmeye başlamasıyla, muhalefet partileri, askerler, basın, basın mensupları, halk, memurlar, öğretim görevlileri ve öğrenciler üzerine uyguladığı akıl almaz baskılar, anti demokratik uygulamalar, halkın din duygusunun sömürülmesi gibi davranışları Silahlı Kuvvetler içinde Demokrat Partiye karşı bir gücün oluşmasına neden olmuştu. Demokrat Parti iktidarı elinde tutmak için daha önce karşı çıkmış olduğu seçim hilelerine kendisi başvurmaya başlamıştı. Silahlı Kuvvetler içinde Demokrat Partiye karşı oluşan bu güç, daha sonra MBK adı altında birleşti. Ancak Alparslan Türkeş hariç, Demokrat Parti iktidarını ortadan kaldırmak için kurulan MBK içindeki askerlerin müdahale sonrası için plan ve programları yoktu.

27 Mayıs 1960 sabahı Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiriye; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, yönetime el koyduğu, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere müdahalede bulunduğunu bildiriyordu. Ancak, Alparslan Türkeş ve arkadaşları bu fikirlerinden vazgeçtiklerini meclise sundukları tasarı ile anlamak mümkündü. Tasarıya göre, MBK en az dört yıl iktidarda kalmalı ve ülkede siyasilerin yapamadıklarını yapmalı, hatta MBK bu süre sonunda partileşerek dört yılın sonunda seçimlere de girmeliydi.

27 Mayıs Müdahalesi'ni gerçekleştiren ve sürekli CHP ile temasta bulunan üyeler için ise bu kabul edilemezdi. Onlar Atatürk ile beraber birçok başarıya imza

atmış olan ve kendilerinden gördükleri İsmet İnönü'yu ve Atatürk'ün kurmuş olduğu CHP'yi iktidarda görmek istiyorlardı. Farklı fikir ve görüşlerinden dolayı Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının tutumu MBK toplantılarında sürekli tartışmaların yaşanmasına neden oluyor, meclis istediği kararları bir türlü alamıyordu. Bu durum 13 Kasım Harekâtı'nın en büyük nedenlerinden biriydi. Alparslan Türkeş ve arkadaşları genel olarak "Milliyetçi" ve "Türkçülük" eğilimi gösterirken, Cemal Gürsel ve arkadaşları, "Sosyal Demokrat" eğilimi gösteriyordu.

Alparslan Türkeş, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra kendisine Başbakanlık Müsteşarlığını ayırmıştı. MBK Başkanı Cemal Gürsel, müdahaleden bir süre sonra komite içindeki tartışmalardan sıkılmış olduğundan, çoğu zaman komite toplantılarına katılmıyordu. Bu durumu kendi lehine çeviren Türkeş birçok önemli kararı Cemal Gürsel adına alıyordu. Müdahalenin ilk günlerinde bu durum komite içinde ki diğer üyelerin çok fazla dikkatini çekmemişti. Ancak Türkeş'in komite içinde kendisine taraftar toplaması, Ülkü ve Kültür Birliği ve MBK'nin partileşerek en az dört yıl iktidarda kalması gerektiği gibi bazı yasa tasarılarını MBK'ne sunması, Tabi Senatörlük Fikrine karşı çıkması, MBK'nde 5 General varken komitenin kudretli Albayı olarak adlandırılan Alparslan Türkeş'in dikkatleri üzerine çekmesine ve Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığından alınmasına neden oldu. Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan alınması, komite içindeki gücünün azalmasına neden olmuştu. Bir süre sonra meydana gelen 13 Kasım Harekâtı ile de Alparslan Türkeş ve arkadaşları tasfiye edildiler. 13 Kasım Harekâtı'ndan sonra Ondörtler'in yurtdışına gönderilme işlemlerinin tamamıyla Cemal Madanoğlu tarafından yapılması, Türkeş, Madanoğlu çekişmesinin, bir sonucuydu. Ondörtler yurtdışına gönderildikten sonra, Kurucu Meclis çalışmalarının önündeki engeller kalkmış oluyordu.

13 Kasım Harekâtı'ndan sonra, Milli Birlik Komitesi'nin gücü zayıflamıştı. Ondört üyenin müşavir olarak yurtdışına gönderilmesiyle, geriye 23 üye kalmıştı. Bu üyelere CHP'nin ve İsmet İnönü'nün baskısı altında hareket ediyordu.

13 Kasım'ın sonrasında ordu içinde Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının tarafında olanlar, MBK'nin zayıflamasından da faydalanarak 22 Şubat, 21 Mayıs Hareketleri'ni

gerçekleştirdiler. Her ne kadar başarılı olamadılarsa da Türkiye’de askerler arasında fikir ayrılıkları olduğunu göstermiş oldular.

Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960 Müdahalesi’nde gerçekleştirmek üzere açıkladığı gayeleri, 13 Kasım Harekâtı’ndan sonra, zayıflayınca gerçekleştiremedi. Böylece 27 Mayıs Müdahalesi hedefine ulaşamadı. Türkiye, iki üç senelik çalkantılı bir döneme girdi. Onun yerini, Halk Partisi ve İsmet Paşa almaya çalıştı ama olmadı. Ordunun sürekli olarak beklenen olası müdahaleleri altında; 1965 seçimlerine kadar Türkiye, bunalımlı bir dönem yaşadı. 1960 -1965 dönemi, Türkiye açısından başarısız bir dönem oldu. 1965 yılına kadar geçen süre içinde, İsmet paşa’nın sağladığı otoriteyle ordudan gelen müdahale hareketleri önlenebilmişti. Ancak Türkiye’de rahatsızlık devam etmişti.

13 Kasım Harekâtı ile bir anlamda geriye kalan 23 komite üyesi memur konumuna düştü. Çünkü 14 komite üyesinin sürgüne gönderilmesi kararını alabilen güç kalan 23 üyenin bir kısmına daha aynı kararı alabilirdi. 13 Kasım Harekâtı ile sürgüne gönderilen üyelerden sonra geriye kalan 23 üyede bir süre sonra kendi aralarında farklı görüş, eğilim ve düşünce benimseyerek aralarında bölünmüşlerdi.

MBK’nin kendi içinde anlaşmazlıklara düşerek, bölünmesi 1965 yılında yeni kurulmuş iki partiden biri olan Adalet Partisi’ne yaramıştı. AP’ne kadar gayri memnun varsa o kadar çeşitli vaatlerde bulundu. Mason cemiyetlerinden İslam cemiyetlerine kadar herkese her şeyi vaat etti. Bu suretle bütün kırılmış ümitlerin odağı oldu. Ayrıca 27 Mayıs öncesi iktidarda bulunan kimselerin hatıralarını, onları seven ve onlara acıyanlara karşı azami derecede istismar etti. Bu maksatla milletle milli müesseseler arasında doğacak soğumalardan bile endişe etmedi. Bir birine zıt bütün iftiraları tahrik etti, vaat etti. Bu gayretlerin neticesi olarak milletin yüzde elli üçünün reyini alıp. 1965’de iktidara geldi.

MBK’nin 27 Mayıs 1960 yılında DP iktidarına karşı yapmış olduğu Askeri Müdahale, 13 Kasım 1960 harekâtıyla kendi içinde birbirine düşmesi ve bölünmesiyle amacına ulaşamadı. 1965 yılında yapılan seçimlerin AP tarafından kazanılması, tekrar başa dönülmesinden başka bir şey değildi. Aslında AP’de DP’den farklı değildi. MBK

bölünmeyip, 27 Mayıs sabahı açıklanan gayeleri tam olarak yerine getirebilseydi belki Türkiye 1970 ve 1980 Askeri Müdahaleleri'ni yaşamayacaktı.

13 Kasım Harekâtı'yla yurtdışına müşavir olarak gönderilen; Alparslan Türkeş, Mustafa Kaplan, Şefik Soyuyüce, Dünder Taşer, Fazıl Akkoyunlu, Münir Köseoğlu, Rifat Baykal, Muzaffer Özdağ, Numan Esin ve Ahmet Er CKMP'ne katılarak, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı ve İrfan Solmazer CHP'ye katılarak, Muzaffer Karan ise TİP'e katılarak siyasi hayatlarına devam etmişlerdir. Ondörtler Türk Silahlı Kuvvetleri içinde göstermiş oldukları başarıyı siyasette de göstermeyi başarmışlar ve Türk siyasi hayatında uzun süre yer almışlardır.

Ek : 1

“Sayın Bay

1- *Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilen süzün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında, vaki istek üzerine BMK’ni feshetmiş bulunuyorum.*

2- *Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içersinde memleketin ve şahsınızın menfaati bakımından evinizden dışarı çıkmamanızı ve ziyaretçi kabul etmemenizi, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanun hükümlerinin tatbik edileceğini ve bugün (13 Kasım 1960) ’tan itibaren emekliliğe sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.”*

Cemal GÜRSEL

Orgeneral

DEVLET BAŞKANI

Ve

SİLAHLI KUVVETLER BAŞKUMANDANI

EK:2

1-Orhan Kabibay

1918 yılında İstanbul Üsküdar'da doğan Orhan Kabibay, Harp Okulu'nu ve Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra Silahlı Kuvvetler'de çeşitli kademelerde görev aldı. Kore Savaşı'na da katıldı. Birleşmiş Milletler madalyası ile ödüllendirildi.

Orhan Kabibay 27 Mayıs İhtilali'nin ilk temelini atan iki kişiden biridir. 1954 yılında Tuzla'daki Askeri Birliklerin de Dündar Seyhan ile birlikte ordu içinde ilk kez darbe kararı alıp, İhtilal Teşkilatı kurmuştur.

13 Kasım 1960 iç darbesinden sonra önce Kanada'nın Ottawa şehrine gönderilmek istenmiş, ancak Kanada Hükümeti kabul etmeyince, Brüksel'e gönderilmiştir.

Orhan Kabibay 1963 yılında yurda döndü. Diğer arkadaşlarının aksine yurda dönünce CHP'ye girdi ve Sivas ve İstanbul Milletvekilliği yaptı. İngilizce ve Fransızca bilen Orhan Kabibay 2002 yılında vefat etti.

2-Orhan Erkanlı

Kırşehir'in Hacıbektaş ilçesinde 1929 yılında doğdu. Kuleli Askeri Lisesi'ni ve Harp Okulu'nu 1944 yılında bitirdi. ABD ve Almanya'da çeşitli meslek kurslarına katıldı. ODTÜ Amme İdaresi Enstitüsü'nü ve Kara Harp Akademisi'ni bitirdi. Yıldız Kara Harp Akademisi'nde öğretmenlik yaptı. Yüksek Kumanda Akademisi'nde öğrenim gördü.

Orhan Erkanlı 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ne İstanbul Davutpaşa 3. Zırhlı Tugay Tank Taburu Komutanlığı görevindeyken katıldı. İstanbul'daki Harekatı o yönetti. Müdahale'de önemli görevler alan bir subaydı. İstanbul Radyosu'nda Müdahale'nin yapıldığını haber veren bildiriği hazırladı.

27 Mayıs İhtilali'nde Kurmay Binbaşı olarak görev aldı. MBK'nde Genel Sekreterlik görevi yaptı.

13 Kasım 1960 darbesiyle, ondörtlerden biri olarak emekli edilip, Meksika, Ottawa ve Atina Büyükelçilikleri'nde danışmanlık yaptı.

1 Mart 1964'de yurda dönen Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay gibi CHP'yi tercih etti. CHP'den İstanbul Milletvekili seçildi. İki dönem CHP Parti Meclisi üyeliği yaptı. 1969 yılında partisinden istifa ederek Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürlüğü yaptı. Milliyet Gazetesi'nde Milli Savunma yazıları yazdı.

Orhan Erkanlı 1995 yılında vefat etti. İyi derecede İngilizce biliyordu." Anılar, Sorunlar, Sorumlular "adında anı kitabı vardır.

3-Mustafa Kaplan

1923 Drama doğumlu olan Mustafa Kaplan'da Askeri Lise'yi bitirdikten sonra Harp Okulu'na girdi. Birçok kıtada hizmet yaptı, daha sonra Harp Akademisi'ne girerek kurmay oldu.

27 Mayıs Harekatı'ne Kurmay Yarbay rütbesiyle katıldı. Alparslan Türkeş ile birlikte hareket eden Ondörtler grubu içindeydi. 13 Kasım iç darbesiyle, Devlet Müşaviri olarak Portekiz'in başkenti Lizbon'a sürgüne gönderildi.

Yurda döndükten sonra, Türkeş ve diğer birçok arkadaşı gibi CKMP'ne katıldı. CKMP'inde parti Genel Sekreterliği yaptı. Bir süre sonra siyasetten ayrıldı.

4-Muzaffer Karan

Manisa, Akhisar 1917 doğumlu olan Muzaffer Karan, 27 Mayıs Hareketi'nde Kd. Binbaşydı.

13 Kasım iç darbesiyle Norveç'in Başkenti Oslo'ya Devlet Müşaviri olarak sürgüne gönderildi. Sosyalist bir düşünceye sahip olan Muzaffer Karan yurda döndükten sonra Türkiye İşçi Partisi'ne katıldı. Katıldığı ilk seçimlerde de Denizli'den TİP milletvekili oldu. Daha sonra siyaset sahnesinden ayrıldı.

5-Şefik Soyuyüce

Sivas'ta 1924 yılında doğdu. Askeri Liseyi ve Harp Okulu'nu bitirdi. Akademiyi kazandı ve Kurmay olarak mezun oldu.

27 Mayıs Müdahalesi'nden önce üniversite öğrenci hareketlerini organize eden subaylardandı. Müdahalede Kurmay Binbaşı rütbesindeydi. MBK üyesiydi ve Maliye ve Sanayi Bakanlıkları kendisine bağlıydı.

13 Kasım 1960 iç darbesiyle önce Kopenhag'a ardından da Roma'ya Devlet Müşaviri olarak sürgüne gönderildi. 1964 yılında ülkeye geri dönen Şefik Soyuyüce, Türkeş ile birlikte CKMP'ye katıldı. Şefik Soyuyüce'nin siyasi hayatı fazla sürmedi.

Ticarete atılan Şefik Soyuyüce, ticarete çok başarılı oldu. Turizm ve Madencilikle uğraşan 12 şirket kurdu. Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği'nin kurucularından oldu.

6-Dündar Taşer

Gaziantep'in köklü bir ailenin çocuğu olan Dündar Taşer, 1925 yılında doğdu. Çocukluğu ve okul yılları Gaziantep'te geçti. Kara Harp Okulu'na girerek buradan tankçı olarak ordu saflarına katıldı.

27 Mayıs İhtilali sırasında tank binbaşı rütbesindeydi. MBK üyesi olarak görev yaptı. MBK içinde Alparslan Türkeş ile hareket eden Taşer, Ondörtler olayının içinde

yer aldı.13 Kasım 1960 iç darbesiyle, Fas'ın Rabat şehrine sürüldü. Rabat'ta Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nde Askeri Ataşelik yaptı.

Dündar Taşer 1963 yılında yurda döndü. Türkeş ve diğer on arkadaşı gibi CKMP'ne katıldı. CKMP'nin 30 -31 Temmuz 1965 yılında yapılan kurultayında, partinin Genel İdare Kurulu üyeliğine seçildi. MHP'de Türkeş'ten sonra ikinci adam oldu.

Alparslan Türkeş'in talimatıyla, komünizm ve emperyalizme karşı, Genç Ülkücüler Teşkilatı ve Ülkü Ocakları'nı kurdu.“Milliyetçi Hareket'in ideologlarından olan Taşer, 13 Haziran 1972'de Ankara'da geçirdiği garip ve üzerinde şüpheler bulunan bir trafik kazası sonucunda vefat etti.

Dündar Taşer Devlet, Töre gibi dergilerde yazılar yazdı. Yazıları” Mesele” adlı bir kitapta derlenerek yayımlandı. Dündar Taşer ayrıca iyi derecede Fransızca biliyordu.

7-Fazıl Akkoyunlu

1914 yılında Yozgat'ta doğan Akkoyunlu, 27 Mayıs İhtilali'ne Binbaşı rütbesiyle katıldı. MBK içinde Piyade Yarbay rütbesiyle Güvenlik Konseyi olarak görev aldı.

13 Kasım darbesiyle Afganistan'ın Başkenti Kabil'e Devlet Müşaviri olarak sürüldü.

1963 yılında yurda döndükten sonra, 21 Mayıs Ayaklanması'na katıldığı gerekçesi ile tutuklandı. Yargılama sonucu amlandı. Türkeş ile hareket edenler arasındaydı. CKMP'ne katıldı. Partinin yöneticileri arasında yer aldı. Ancak daha sonra siyasetten de ayrıldı. 1976 yılında vefat etti.

8- Münir Köseoğlu

Münir Köseoğlu 1923 Sakarya doğumludur. Askeri Lise'den sonra Deniz Harp Okulu'nu bitirerek, orduya deniz subayı olarak katılmıştır. 27 Mayıs Askeri

Müdahalesi'ne Deniz Kuvvetleri'nden katılan üç subaydan biridir. İhtilal günü Binbaşı rütbesiyle Ahmet Er ile birlikte İstanbul Radyosu'nu ele geçiren kişidir. MBK'de Güvenlik Komisyonu üyesiydi.

13 Kasım 1960 iç darbesiyle İsveç'in Başkenti Stockholm'e Devlet Müşaviri olarak gönderildi.

Ondörtler hareketinde Türkeş'in yanında yer alanlardandı. Yurda döndükten sonra CKMP daha sonra da MHP'ye girdi. MHP'de uzun yıllar görev yaptı. İngilizce bilen Münir Köseoğlu 2002 yılında vefat etti.

9- Rifat Baykal

1925 İzmir doğumlu olan Rifat Baykal, İhtilale katılan diğer üç denizciden biriydi. Askeri Lise sonrasında Deniz Harp Okulu'nu bitirdi. 27 Mayıs İhtilali'ne önyüzbaşı rütbesiyle katıldı. MBK'de Cemal Gürsel'in özel kalem müdürlüğü yaptı.

İhtilal Komitesinin 13 Kasım 1960 iç darbesiyle, İsrail'in Başkenti Tel-Aviv'e Devlet Müşaviri olarak sürgüne gönderildi.

Rifat Baykal hayatı boyunca Türkeş'in yanından hiç ayrılmadı. Türkeş ile birlikte CKMP'ne katıldı. Daha sonra MHP'de üst düzey görevler yaptı. İngilizce bilen Rifat Baykal 2002 yılında öldü.

10-İrfan Solmazer

Balıkesir'in Gönen ilçesinde 1925 yılında doğan İrfan Solmazer, Askeri Lise'yi ve Harp Okulu'nu bitirdi. 27 Mayıs İhtilali'nde Personel Kıdemli Yüzbaşı rütbesindeydi. MBK içinde Sosyal İşler Komisyon'u üyesiydi.

13 Kasım 1960 iç darbesinden Ondörtler'den biri olarak Hollanda'nın Lahey kentine Devlet Müşaviri olarak sürüldü.

İrfan Solmazer, 1965 yılında yurda döndükten sonra, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı ile birlikte CHP'ye katıldı. CHP'den Tokat Milletvekili oldu. 12 Mart

Muhtırası'ndan sonra gizli örgüt kurma davasıyla ilgili olarak Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandığı sırada yurt dışına çıktı. Yurt dışında bulunduğu sırada sonuçlanan davadan beraat etti.

İngilizce ve Fransızca bilen ve 2 dönem Tokat Milletvekiliği yapan Solmazer 2009 yılında öldü.

11-Muzaffer Özdağ

15 Nisan 1933 Kayseri Pınarbaşı'nda doğan Muzaffer Özdağ, İlk ve Ortaokulu burada bitirdi. Askeri Lise'den 1950 yılında dönem birincisi olarak bitirdi. Kara Harp Okulu'ndan da 1952 yılında birinci olarak mezun oldu. Aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. 1958 yılında Harp Akademisi'ne girdi. Cumhuriyet döneminde üst teğmen rütbesiyle kurmay sınıfında en genç subaydı. Kurmaylıktan 27 yaşında mezun oldu. 27 Mayıs öncesi Harp Akademisi'nde müdahaleyi örgütleyen kişiydi.

27 Mayıs Müdahalesi'nden sonra MBK'nde Basın Sözcülüğü ve Sosyal İşler Komisyonu üyeliği yaptı.

Muzaffer Özdağ, Türkçü-Toplumcu ve Kemalist bir düşünceye sahipti. 27 Mayıs İhtilali'nde Cemal Gürsel'i ikna ederek İzmir'den Ankara'ya getiren Muzaffer Özdağ idi. Numan Esin ile birlikte geçici Anayasa'yı hazırladı.

13 Kasım iç darbesiyle Tokyo'ya Devlet Müşaviri olarak gönderildi. 1963 yılında yurda döndükten sonra Alparslan Türkeş ile birlikte hareket edenler arasındaydı. 21 Mayıs 1963 yılında darbe yapmak suçundan tutuklandı, yargılandı ve beraat etti. CKMP'nde görev aldı. 1965 yılında yapılan seçimlerde Afyon Milletvekili oldu. CKMP'nde Genel Sekreter yardımcılığı ve Genel Başkan Yardımcılığı yaptı. Ülkü Ocakları Derneği'nin tüzüğünü hazırladı.

Muzaffer Özdağ 1971 yılında politikayı bıraktı. 1990 yılında Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneği'ni kurdu ve ölünceye kadar başkanlığını yaptı.

Muzaffer Özdağ'ın: “Atatürk ve Türk Milliyetçiliği”, “Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği”, “Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması”, “Milli Bütünlük ve Güvenliğimiz”, “Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş”, Türk Aleviliğinin Yükselişi”, “Türklük ve İslamiyet Toplu Eserleri” adlı kitapları yayınlanmıştır. Muzaffer Özdağ İngilizce ve Fransızca biliyordu.

12-Numan Esin

Çanakkale'nin Biga ilçesinin Danişment köyünde 18 ekim1929 yılında doğdu. Bursa Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra, Harp Okulu'na girdi, aynı zamanda Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. Okul yıllarında fikir hareketlerinden de etkilendi. Türkçü-Turancı Nihal Atsız ve Necip Fazıl Kısakürek ile tanıştı. Teğmen rütbesindeyken kitapevi kurup kitap yayınladı. **Orkun** adlı Türkçü Turancı dergide Zeybekoğlu imzasıyla yazılar yazdı. Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra, 1955 yılında Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. Bu arada Harp Okulu'nu da bitirerek, orduda kurmay subay olarak çeşitli görevlerde bulundu.

Türkeş'in daveti üzerine 27 Mayıs İhtilal Komitesi'ne 1958- 1959 kışında Harp Akademisi ikinci sınıf öğrencisiyken girdi. 27 Mayıs Müdahalesi'ne İstanbul' da Birinci Ordu Karargâhı'nda Hareket Başkanlığı'nda Kurmay Yüzbaşı olarak katıldı.

MBK üyeliği sırasında, sosyal İşler Komisyonu'nda görev aldı.

13 Kasım 1960 iç darbesi ile Madrid'e Devlet Müşaviri olarak gönderildi. Ondörtleri birlik ve beraberlik içinde tutmak için çabaladı. Bir ara Ondörtler'in sekretaryalığı yaptı. Yurda döndükten sonra Türkeş ve arkadaşlarıyla birlikte CKMP'ne katıldı. CMKP'nde Genel Başkan Yardımcılığı yaptı.

Alparslan Türkeş ile yaşadığı fikir ayrılıklarından ticarete atıldı. Uluslararası Nakliyat Şirketi kurdu.

Numan Esin 9 Mart 1971 Marksist darbe girişiminde adı geçince on ay tutuklu kaldı. Tahliye olduktan sonra aşırı sol görüşlü “ Vatan” ve “ Devrim” gazetelerini çıkardı. Sosyalist derneklerde konferanslar verdi. Birçok vakıf ve dernekte görev aldı.

İngilizce bilen Numan Esin'in” Devrim ve Demokrasi” adlı bir hatıra kitabı vardır.

13-Ahmet Er

Ahmet Er, Manisa'nın Akhisar ilçesinin Sünnetçiler Köyü'nde 1927 yılında doğdu. İlk ve Ortaokulu'nu burada bitirdi. Ailesi Horasan'dan gelmiştir. 1947 yılında Bursa Işıklar Askeri Lisesi'nden mezun oldu. Burada Numan Esin ile tanışır ve arkadaşlıkları yıllarca devam eder. Aynı yıl Kara Harp Okulu'na girdi. Kara Harp Okulu'ndan Jandarma subayı olarak 1950 yılında teğmen rütbesiyle orduya katıldı.

27 Mayıs İhtilali'nde İstanbul Radyosu'nu ele geçirenler arasındaydı. MBK içinde Güvenlik Komisyonu üyesi olarak görev aldı.

13 Kasım 1960 iç darbesinde Ondörtler'den biri olarak Libya Büyükelçiliği'ne Devlet Müşaviri olarak gönderildi. 1962 yılında yurda döndü. 1965 yılında Türkeş ile birlikte CKMP'ne katıldı.

CKMP'nin MHP'ye dönüşmesinden sonra MHP'nin uzun süre Genel Başkan Yardımcılığı görevini yürüttü. 12 Eylül 1980'de tutuklandı. Tahliye olduktan sonra bir dönem Muhsin Yazıcıoğlu ile birlikte Büyük Birlik Partisi'nde siyaset yaptı. Ahmet Er BBP'nin kurucular kurulu üyeleri arasındaydı.

Ahmet Er'in çeşitli gazete ve dergilerde makale ve şiirleri yayınlandı.” Adını Siz Koyun”(Şiir Demeti), “Göçmen”(Üç Perdelik Piyes), “Meçhul Süvari”, “Hürriyet Yağmuru,” “Hatıralarım” gibi kitapları vardır.

EK:3

14
KASIM
1960
Pazartesi

Tercüman

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE
Sahibi: NİHAH KARAVRILI

En son haber
Kemalpaşa dağılımında
Kayıplar: Hüsnü

12 Ocak 1961 - Kemalpaşa dağılımında 18 kişi kayıplara uğradı. Hüsnü Karavırlı, Kemalpaşa dağılımında kayıplara uğradı. Hüsnü Karavırlı, Kemalpaşa dağılımında kayıplara uğradı. Hüsnü Karavırlı, Kemalpaşa dağılımında kayıplara uğradı.

STATI: 25 KURUŞ

Memleket menfaatlerini tehlikeye sokacak bir durum hasıl olduğundan

Millî Birlik Komitesi feshedildi

Sebebi izah eden Gürsel "affedilenler şerefli arkadaşlardır; kendilerine istedikleri taktirde sivil vazife verilecektir," dedi

Başmakale:
Kennedy'nin ilk demeci
Halidun TANER

Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni başkanı John F. Kennedy'nin ilk demeci, Ankara'da büyük ilgiyle karşılandı. Kennedy'nin demeci, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını ve Türkiye ile ilişkilerini açıkladı. Kennedy, Türkiye'nin NATO üyesi olarak güvenle yaşadığını belirtti ve Türkiye ile yakın ilişkiler kurulmasını istedi. Kennedy, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını desteklediğini ve Türkiye'nin dış politikasını desteklediğini belirtti.

Yeni Komite Kurucu Meclis'le birlikte memleketin nizamını düzenliyecek Devlet Başkanından başka kimse beyanat vermeye mezun değil

Resmî tebliğ

Ankara: 12 A.A. — 1 — Millî Birlik Komitesi'nin faaliyetleri memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokarak bir duruma düşmüş olduğundan, Türk Silâh Kuvvetleri ve Millî Birlik Komitesi üyelerinin talepleri üzerine bugün 12 Kasım 1960 dan itibaren Millî Birlik Komitesi feshedildi.

2 — Türk Milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan yeni Millî Birlik Komitesi üyeleri şunlardır:

Başkan: Cemal Gürsel

Acunur Ekrem	Küçük Sami
Aksoylu Refet	Madanoğlu Cemal
Anaklı Murat	O'kan Sezai
Celebi Emanullah	Özdeş Fehri
Ersil Vehbi	Özimeç Mehmet
Gürsoyrak Süphî	Özgir Salihattin
Karaman Süphî	Özkaya Sükran
Kaplan Kadri	Tuncel Haydar
Karavırlı Kâmil	Uluç Sıtkı
Kökseki Osman	Yorulaklar Muzaffer
Kuvatk Fikret	Yıldız Ahmet

Balmumcu'dan diğn 74

Cezayir için Fransa'da referandum

FRANSA (T.H.A.) — Fransus hükümeti bugün General de Gaulle'nin başkanlığında yapılan referandumun sonuçları hakkında karar verdi.

FRANSA (T.H.A.) — Fransus hükümeti bugün General de Gaulle'nin başkanlığında yapılan referandumun sonuçları hakkında karar verdi.

14'lerin yurt dışındaki yeni görevleri dün belli oldu

Eski üyeler aslı 100 lira üzerinden emekli maaşı ve 36.000 lira tazminat alacaklar

YAZISI BEĞİNÇİ SAYFADA

MEXICO D. ERKANLI	LİZBON M. KAPLAN	RABAT D. TAŞAR	MADRİT N. ESİN	LİBYA AHMET ER	TELAVİV R. BAYKAL	TOKYO M. ÖZDAĞ
----------------------	---------------------	-------------------	-------------------	-------------------	----------------------	-------------------

DP'nin deneycekleri çıkarır dedi

DOĞAN KARAKOĞLU YAZIYLA, 16 (DİM) — 4 - 7 Eylül'den itibaren yapılan referandum sonrası DP'nin deneycekleri çıkarır dedi.

Polatkan dâvası

AYUKATLAR SAVUNUMA YAPTI, SONRASI CEMALİZİN GÜ... NÜNE BİRAKILDI

AYHAN YETKİNER

Ulus Gazetesi 18 Kasım 1960

Vergi Politikası Hakkında

Vergi meseleleri, önün ağırlığındadır. İş adamları, gayrimenkul sahipleri, emsal ve büyük çiftçiler, yeni mali yükümlülükleri karşısında merakla beklemektedirler. Bu yıl önceki kazandırmaları daha az mükellefler arasında dağıtılmak isteniyor. Bazı mükellefler, satılmayan araçlar verebilecek formlerle devamlı olarak mükelleflerini uyandırmaya çalışıyorlar. Vatandaşlar vergi yükümlülüklerine karşı olarak, vergi politikasının son derece dikkatli olmalıdır.

Bu görüş, yalnız Türkiye'de raslanıyor. Bir süredir devletin baskısı ile kaynakların fakirliğin arasındaki muvazene, geri kalan ekonomilerin müstacer, derinden hissediliyor. Gelirlerimizin bir bölümü tasarruf hareketlerini teşvik ederek bir vergi politikasıyla desteklenerek gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Bu durumda, vergi politikasının son derece dikkatli olmalıdır.

Fakir bir ekonomide, tasarruf hareketlerini teşvik etmek ve gelirleri arttırmak, muhtemeldir.

Turistler Gelibolu üzerinden Çanakkale ve Efes'e kolay bir şekilde gidebilecekler

Ankara, 11 (Cumhuriyet - Telek) — İçişleri Bakanlığınca, Batı Trakya'daki nakliyat bölgelerinde taşımacılığın geliştirilmesi amacıyla Çanakkale ve Efes'e kolay bir şekilde gidebilecekler.

Yarın iki yıllık süreleri sona eren 14 ler Atınada toplanıp karar alacaklar

Ondörtlerden 11 inin katılacağı bu toplantıda Türkeş'in liderliğe getirilmesi muhtemel

Ankara, 11 (Cumhuriyet - Telek) — 13 Kasım 1960 günü Cemal Gürsel'in Millî Birlik Komitesi'ni toplayacağı beklenmektedir. Bu toplantıda 14'lerin görevleri belirlenecek ve 2 yıllık süreleri sona erecek olan 14'lerin görevleri belirlenecek.

C.H.P. Ankara İl Kongre kavgası ve gürültüleri

Başbakan İnönü'nün konuşma yaptığı toplantıda polis müdahale etmek mecburiyetinde kaldı.

İşçi Partisinin toplantısı protestocu bir toplantıya dönüştü

Toplantının yapıldığı salonda işçi Partisi mensupları arasında tartışmalar yaşandı.

Dünkü toplantıda vukubulan tartışmalar

Cumhuriyet Gazetesi 15 Kasım 1962

Kaynakça:

I. Arşivler

APIKAM Gazete Arşivi

II. Süreli Yayınlar

A. Gazeteler

Cumhuriyet

Tercüman

Ulus

Hürriyet

Milliyet Gazetesi'nin internet üzerindeki arşiv kayıtlarından yararlanılmıştır.

B. DERGİLER

Akis Dergisi, derginin internet üzerindeki arşiv kayıtlarından yararlanılmıştır.

III. Tezler

Çakıcı, Salih, *1950–1954 Arası Demokrat Parti'nin Tarım Politikası*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2013

Gün, Önder, *27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ne Doğru DP-CHP Mücadelesi'nin Zirvesi: 18 Nisan 1960 –Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması ve Faaliyetleri*, yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ü. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2006

Toklucuoğlu, Ahmet, *27 Mayıs Otoritesi'nin Medya Temsilcilerinden Öncü Gazetesi*, yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul, 2009

Börklüoğlu, Levent, *27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'de Ordu Siyaset İlişkileri (1960–1965)*, yayınlanmış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Çanakkale, 2010

Kaya, Elif, *Türk Basınında 27 Mayıs İhtilali (1960–1961)*, yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2008

Güngör, Celalettin, *27 Mayıs ve Partileşme Sorunu*, yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990

IV. Araştırmalar, Eserler ve Kitaplar

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal , *Nutuk*, 12. Baskı, Kum Saati yay., Ankara 1932

Ahmad, Feroz, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945–1971)*, Bilgi yay. İstanbul, 1976

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak yay., İstanbul, 2011

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil yay., İstanbul, 1996

Ağaoğlu, Samet, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha yay., Yayın yeri Belirtilmemiş, 1972

Ak Devrim, Başbakanlık Devlet Basımevi yay. 1960

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix yay., Ankara, 2004

- Alevli, Avni, *1960-1965 Olayları ve Batırılmayan Gemi "Türkiye"*, 2.baskı, Balkanoğlu yay., Ankara, 1967
- Alevli, Avni, *Hürriyet İçin 27 Mayıs 1960 Devrimi*, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1960
- Arcayürek, Cüneyt, *Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960*, 2 baskı, Bilgi yay., İstanbul, 1985
- Arı, Kemal, *Atatürk ve Aydınlanma*, 2 baskı, Yakın Kitabevi yay., İzmir 2009
- Arı, Kemal, *Atatürk ve Devrimcilik*, İleri Kitabevi yay., İzmir, 2011
- Arı, Kemal, *Türk Devrim Tarihi 1*, Zeus Kitabevi yay., İzmir, 2012
- Arı, Kemal, *Türk Devrim Tarihi 2*, Zeus Kitabevi yay., İzmir, 2013
- Ateş, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, 10. Baskı, Der yay., İstanbul, 2003
- Avcıoğlu, Doğan, *Devrim Ve Demokrasi Üzerine*, Tekin yay., İstanbul, 1980
- Aybars, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, Zeus Kitabevi yay., İzmir, 2012
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 6 baskı, Remzi Kitabevi yay., İstanbul, 1999
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, 7. baskı, Remzi Kitabevi yay., İstanbul, 2001
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam, İsmet İnönü 1950- 1964*, C III, 5.Baskı, İstanbul, 1988
- Aydın, Süavi- Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 1. Baskı, İletişim yay., İstanbul, 2014
- Aydemir, Talat, *Talat Aydemir'in Hatıraları*, Ar Matbaası yay., İstanbul, 1968
- Başgil, Ali Fuat, *Hatıraları*, 2. baskı, Boğaziçi yay., İstanbul, 1990

- Başgil, Ali Fuat, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur yay., İstanbul, 1966
- Bağcı, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi yay., Ankara, Kasım 1990
- Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 1. Baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2002
- Birand, Mehmet Ali, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, 8 Baskı, Doğan kitap yay., İstanbul, 2007
- Çavdar, Tevfik, *1950'den Günümüze Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, 4.baskı, imge Kitabevi yay., Ankara, 2008
- Demir, Yeşim, *Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri*, ÇTTAD yay., V/12 (2006/Bahar) s.s. 155-171
- Erkanlı, Orhan, *Anılar...Sorunlar...Sorumlular*, Baha Matbaası yay., İstanbul, 1972
- Erer, Tekin, *On Yılın Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgaları)*, Ticaret Postası Matbaası yay., 2 Cilt, İstanbul, 1963
- Esin, Numan, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, 2.baskı, Doğan yay., İstanbul, 2005
- Ertürk, Hüsamettin (Samih Nafiz Tasu), *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar yay., İstanbul, 1964
- Gezici, Aytekin, *Ülkücülük Tarihi*, 1. Baskı, Tutku yay. Ankara, 2014
- Giritli, İsmet, *27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyete*, Gençlik yay., İstanbul, 1961
- Göksu, Sadık, *Darbeler "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs*, Anahtar Kitaplar yay., İstanbul,
- Gülen, Nejat, *Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada*, Kastaş yay., İstanbul, 2005
- Hale, William, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, 1. Baskı, Alfa yay., İstanbul, Eylül 2014

- Hekimoğlu, Müşerref, *27 Mayıs'ın Romanı*, Çağdaş yay., İstanbul, 1975
- Heper, Metin, *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1999
- Ilıcak, Nazlı, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Cilt 1, Kervan yay., İstanbul, 1975
- İpekçi Abdi – Coşar Ömer Sami, *İhtilalin İçyüzü*, Cilt 1, Uygun yay., İstanbul, 1965
- İnönü, İsmet, *Hatıralar*, 2. Baskı, Bilgi yay., İstanbul, 2006
- Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1994
- Karatepe, Şükrü, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İz yay., İstanbul, 1993
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi yay., Ankara, 2006
- Kayalı, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs – 12 Mart*, 1.Baskı, İletişim yay., İstanbul, 1994
- Kırkpınar, Leyla, *Türk Kültür Tarihi*, İleri yay., İzmir, 2011
- Koçak, Cemil, *27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları*, 1. Cilt, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2010
- Köseoğlu, Nevzat, *Dündar Taşer*, 1.baskı, Ötüken yay., istanbul, 2003
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 2000
- Madanoğlu, Cemal, *Anılar (1911-1938)*, Çağdaş yay., İstanbul, 1982
- Maraşlı, Erol, *Darbe İçinde Darbe*" Bilgeoğuz yay., İstanbul, 2010
- Metin, İbrahim, *ihtilalciler Hesaplaşıyor "27 Mayıs 14'ler ve Dündar Taşer"* 1 baskı, Devlet-Töre yay. İstanbul, 2012

Mütercimler, Erol – Öke, Mim Kemal, *Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa yay., İstanbul, 2004

Orhan, Baskın, *Türk Dış Politikası*, İletişim yay., İstanbul, 2009

Örs, Birsen, *Türkiye’de Askeri Müdahaleler (Bir Açıklama Modeli)*, Der yay., İstanbul, 1993

Örtülü, Erdoğan, *Üç İhtilalin Hikayesi 13 Kasım 22 Şubat 21 Mayıs*, 1 baskı, Ayyıldız yay., Ankara, 1966

Özdağ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, 2.baskı, Boyut yay., İstanbul, 2004

Ümit Özdağ, *Osmanlı Devletinde Ordu-Siyaset İlişkileri*, Yayınlayan belirtilmemiş, Ankara, 1991

Özdemir, Hikmet, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz yay., İstanbul, 1995

Sayarı, Sabri, Heper, Metin, *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, Kitapyayınevi yay., 1. Baskı, İstanbul, 2008

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973*, Bilgi yay., 3.Cilt, Ankara, 1990

Toker, Metin, *Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Bilgi yay., 2.Baskı, İstanbul, 1992

Toker, Metin, *İsmet Paşayla 10 Yıl*, 1-2 Cilt, Akis yay., İstanbul, 1965

Toker, Metin, *Türkiye Üzerine 1945 Kabusu*, Akis yay., İstanbul, 1971

Tunçkanat, Haydar, *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, Çağdaş yay., İstanbul, 1996

Tunçkanat, Haydar, *ikili Anlaşmaların İçyüzü*, Ekim yay., Ankara, 1979

Turan. Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2000

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, 1. Baskı, Bilgi yay., Ankara, 2002

Türkeş, Alparslan, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler,Hamle yay., İstanbul, 1996*

Türkeş, Alparslan, *Türkiye'nin Meseleleri*, Kutluğ yay., İstanbul, 1977

Türkmen, Füsun, *Türkiye ABD İlişkileri*, Timaş yay., İstanbul, 2012

Yıldız, Ahmet, *İhtilalin İçinden Anılar, değerlendirmeler*, Alay yay., İstanbul, 2001

Yücel, M. Serhan, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*, 1. Baskı, Alfa yay., İstanbul, 2006

V. Makaleler

Haytaoğlu, Ercan, *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1938–1945)*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Dergisi, sayı 3, s.45-54, 1997 www.pauegitimdergi.pau.edu.tr. (E.T. 13 Ocak 2015)

Ülkü Ayşe, Oğuzhan Börekçi, *Siyaset, Medya ve ordu Üçgeninde 27 Mayıs Atmosferi "Karanlığa Direnen Yıldız" Üzerinden Bir Bakış*, Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, www.turkishstudies.net (E.T. 14 Ocak 2015)

Akıncı, Abdulvahap, *Türkiye'nin Darbe Geleneği:1960 ve 1971 Müdahaleleri*, Kocaeli Üniversitesi, Karamürsel, Gazanfer Bilge, MYO Halkla İlişkiler Böl., www.iibfdergi.ogu.edu.tr. (E.T. 14 Ocak 2015)

VI. İnternet Sayfaları

www.atam.gov.tr. (E.T. 21 Eylül 2014)

www.nedirnedemek.com (E.T. 19 Eylül 2014)

www.biyografi.net (E.T. 03 Kasım 2014)

www.aksiyon.com.tr (E.T. 03 Kasım 2014)

www.hakkindabilgial.com (E.T. 03 Kasım 2014)

www.kimkimdir.com (E.T. 03 Kasım 2014)

[www. Filozof.net](http://www.Filozof.net) (E.T. 03 Kasım 2014)

www.ekosiyaset.com (E.T. 03 Kasım 2014)

www.ulkuocakları.org.tr (E.T. 03 Kasım 2014)

www.muharipgaziler.org.tr (E.T. 14.11.2014)

www.turkbilimi.com (E.T. 18.11.2014)

www.turkcebilgi.com (E.T. 19.11.2014)